

Adótudatosság, fiskális illúziók és az
egészségbiztosítás reformjával
kapcsolatos vélemények

Kutatási beszámoló "Az állam és polgárai II" című
kutatás adatfelvétele alapján

Budapest, 1999. június

Ezt a jelentést a Társadalomkutatási Intézet Rt. (TÁRKI) készítette "Az állam és polgárai II" című kutatás keretében. A kutatás adatfelvételét a Pénzügyminisztérium rendelte meg. Az adatelemzést és a kapcsolódó kutatásokat a Közép-Európai Egyetem Kutatási alapja támogatta (a kutatás száma: C420115 UFACR).

A kutatás vezetői köszönetet mondanak Csontos Lászlónak, a Közép-Európai Egyetem néhai professzorának, akivel ezt a kutatást kezdték, valamint László Csaba pénzügyminisztériumi államtitkárnak, aki a kutatás mindkét hullámát támogatta.

A kutatást vezeti: Kornai János
Tóth István György

Ezt a tanulmányt szerkesztette: Janky Béla
Tóth István György

Az egyes fejezeteket írták: Janky Béla (I. és III.)
Gábos András (II.)
Medgyesi Márton (IV.)
Kopasz Mariann (V.)
Tóth István György (I. és VI.)

Társadalomkutatási Intézet Rt.
TÁRKI
1112 Budapest, Budaörsi út 45.
1518 Budapest, Pf. 71.
Tel.: 309-7676
Fax: 309-7666
E-mail: tarki@tarki.hu
Internet: <http://www.tarki.hu>

Tartalomjegyzék

I. Adótudatosság, fiskális illúziók és a jóléti rendszerek reformja: „Az állam és polgárai” című kutatás második hulláma (Janky Béla – Tóth István György)	5
I.1. Bevezetés	5
I.2. Az 1996-os vizsgálat eredményei és tanulságai	6
I.2.1. „Az állam és polgárai I.” kutatás fontosabb tudományos eredményei	6
I.2.2. Tanulságok és az eredmények jelentősége az államháztartás reformja szempontjából	7
I.3. A kutatás folytatása: „Az állam és polgárai II” vizsgálat	8
I.3.1. Fontosabb célkitűzések	8
I.3.2. Módszertani kiindulópontok	10
I.3.3. A kutatás területei	11
I.4. A kérdezés módszere. Módszertani megfontolások és operacionalizálás	13
I.4.1. A contingent valuation elemzések típusai	13
I.4.2. A módszer alkalmazási nehézségei	15
I.4.3. A kérdőív	16
I.4.4. Amit elvégeztünk és ami még hátravan	17
I.4.5. Fontosabb eredmények	18
II. Az adótudatosság és az azt meghatározó főbb szocioökonómiai változók. Adótudatosság és fiskális illúziók: a jóléti programok költségeivel és adóárával kapcsolatos ismeretek és becslések relatív megalapozottsága és pontossága 1996-ban és 1999-ben (Gábos András)	23
II.1. Bevezetés	23
II.1.1. A vizsgált kérdések	23
II.1.2. Fontosabb eredmények	24
II.2. Adótudatosság és az azt meghatározó főbb szocioökonómiai változók	26
II.2.1. Az állam bevételei	26
II.2.1.1. Bevételi források	26
II.2.1.2. A munkabért közvetlenül terhelő adók és járulékok	29
II.2.1.3. Munkaadói járulékok	38
II.2.1.4. A fogyasztást terhelő közvetett adók	44
II.2.2. A társadalombiztosítás kiadásai	48
II.3. Fiskális illúziók: a jóléti programok költségeivel és adóárával kapcsolatos ismeretek és becslések relatív megalapozottsága és pontossága	52
II.3.1. Alapmegoszlások	54
II.3.2. A becslés pontosságát meghatározó főbb szocioökonómiai változók	55
III. A státus quo-hoz ragaszkodó és a jóléti rendszer reformját támogató csoportok szocioökonómiai és gazdaságideológiai profilja (Janky Béla)	58
III.1. Bevezetés	58
III.1.1. Főbb célok	58
III.1.2. Fontosabb eredmények	58
III.2. Szocioökonómiai státus és intézményi választások	60
III.2.1. Az adatok leíró áttekintése	60
III.2.2. Az egészségi állapotból fakadó érintettség hatása a véleményekre	66
III.2.3. Az anyagi helyzet hatása a véleményekre	70
III.2.4. Kiegészítő biztosítás iránti kereslet és a vélemények	73
III.2.4.1. A kiegészítő biztosítás iránti kereslet háttere	73
III.2.4.2. A biztosítás iránti kereslet és az intézményi alternatívákkal kapcsolatos vélemények	74
III.2.5. Vélemények az újraelosztásról és az intézményi választások	76
III.2.5.1. Státus és vélemény	76
III.2.5.2. Vélemény és intézményi választás	78
IV. Tanulás és információfeldolgozás. Hogyan módosítják a jóléti programok költségeire és adóárára vonatkozó szelektív információk a finanszírozással és az intézményi alternatívákkal kapcsolatos preferenciákat? (Medgyesi Márton)	84
IV.1. Bevezetés	84
IV.1.1. Kutatási kérdések	84
IV.1.2. Fontosabb eredmények	85
IV.2. Az alminták egyezségének vizsgálata	86
IV.3. Az állam bevételeivel és kiadásával kapcsolatos kérdések	88
IV.4. Az intézményi preferenciák megoszlása a két almintában	95
IV.5. Az alminták szerepe a független változók különböző csoportjaiban	97

IV.6. Összefoglalás	99
V. Az egészségügyi intézményi választások megítélése az újraelosztással kapcsolatos preferenciák és az adótudatosság függvényében (Kopasz Mariann)	101
V.1. Bevezetés.....	101
V.1.1. Kutatási kérdések	101
V.1.2. Fontosabb eredmények.....	102
V.2. Az egészségbiztosítási rendszer reformjával kapcsolatos attitűdök	103
V.2.1. A biztosítók versenyével kapcsolatos vélemények.....	103
V.2.2. A hálapénzzel kapcsolatos vélemények	104
V.3. Az állami szerepvállalással és a jövedelem-újraelosztás kívánatos mértékével kapcsolatos vélemények hatása az egészségügyi intézményi választásokra	110
V.3.1. Az állam bevételeivel kapcsolatos vélekedések és az egészségügyi intézményi választások	110
V.3.2. Az állami kiadások megítélése és az egészségügyi intézményi választások	112
V.4. Az adó- és költségudatosság hatása az egészségügyi ellátórendszer reformjával kapcsolatos preferenciákra... 112	
V.4.1. Az állam bevételeire vonatkozó ismeretek és az intézményi választások összefüggései	113
V.4.1.1. Az állam bevételi forrásaival kapcsolatos ismeretek általában.....	113
V.4.1.2. A járulékokkal kapcsolatos ismeretek	116
V.4.2. Az állam kiadásaival kapcsolatos tájékozottság és az egészségügyi intézményi preferenciák.....	120
V.4.2.1. Mire költi az állam a társadalombiztosítási járulékot?	120
V.4.2.2. Az egyes jóléti programok költségeinek észlelése	121
VI. Az állami kiadásokkal kapcsolatos preferenciák vizsgálata: a hagyományos társadalmi-demográfiai változók, az érintettség, a kockázatvállalási hajlandóság és a kérdőív kontextus hatása (Tóth István György)	132
VI.1. Bevezetés	132
VI.1.1. Kutatási kérdések	132
VI.1.2. Fontosabb eredmények.....	133
VI.2. A függő változó kialakítása: az állami elosztással kapcsolatos attitűdök.....	133
VI.3. Az állami szerepvállalással kapcsolatos vélemények magyarázata: a különböző tényezőcsoportok hatása	137
VI.3.1. A hagyományos változók csoportjai	137
VI.3.2. Egy eddig nem vizsgált magyarázó tényező: a kockázatvállalási hajlandóság	137
VI.4. A modell eredményei	140
I. Függelék	147
II. Függelék	182
III. Függelék.....	186
IV. Függelék.....	195

I. Adótudatosság, fiskális illúziók és a jóléti rendszerek reformja: „Az állam és polgárai” című kutatás második hulláma (Janky Béla – Tóth István György)

I.1. Bevezetés

Kutatásunk első hullámának azzal a kiindulóponttal láttunk neki 1996-ban, hogy az államháztartás reformjára és ezen belül az állam jóléti kötelezettségvállalásainak újragondolására szükség van. Egy valódi államháztartási reform előkészítésének elengedhetetlen alkotórésze az állami szerepvállalás kívánatos mértékének és formáinak újragondolása. Abból indultunk ki, hogy az állam korábbi – a jelenlegitől radikálisan különböző gazdasági környezetben tett – kötelezettségvállalásait a gazdasági élet minden területén revideálni kell. Különösen így van ez a jóléti szektorban. Noha a jóléti reform alapvető célja a legtöbb esetben az állam szerepvállalásának visszaszorítása, legalább ennyire fontos az is, hogy ott, ahol az állami szerepvállalásnak tartósan tere van, a feladatmegosztás a közösségi és a magánszféra intézményei között a lehető leghatékonyabb formában történjen.

A közösségi és a magánszféra intézményei közti hatékony feladatmegosztás föltételezhetően az ediginél költségérzékenyebb rendszereket, jobb minőségű szolgáltatásokat, új szervezeti és finanszírozási megoldásokat, valamint korábban nem látott intézményi kombinációkat hozhatna magával. A szakmailag legkiválóbban megtervezett és előkészített reformok is elbukhatnak azonban, ha bevezetésük során a reformerek és a felelős döntéshozók nem szólítják meg az állampolgárokat. Úgy véljük, csak azok a javaslatok lehetnek sikeresek, amelyek világos, személyre szóló – individuális szinten is értelmezhető költség-haszon elemzéssel alátámasztott – döntési opciókat tárnak az állampolgárok elé.

A TÁRKI 1996 elején ebben a szellemben végzett kutatást az állampolgárok adótudatosságáról. A kutatás Csontos László (Közép-Európai Egyetem), Kornai János (Harvard University és Collegium Budapest), valamint Tóth István György (TÁRKI) vezetésével és szakmai irányításával zajlott. A kutatás tapasztalatai azt mutatták, hogy az állampolgárok csak nagyon korlátozottan vannak tisztában az állami szolgáltatások adóárával, az állampolgárok által fizetett adók tényleges nagyságával, továbbá azzal a ténnyel, hogy az állami kiadások haszonélvezői valójában más adófizetők pénzét kérik akkor, amikor újabb és újabb állami programokra jelentik be igényüket.

A szóban forgó kutatás egész sor új, az államháztartási reform gyakorlati megvalósítása során is jól hasznosítható tapasztalattal szolgált. Ezeket a tapasztalatokat egyfelől a különböző kutatási zárójelentések és tanulmányok foglalták össze¹¹, másfelől a kutatás eredményeiről igen részletesen adott hírt a napi és a heti sajtó.

A következő szakasz „Az állam és polgárai” kutatás eredményeit foglalja össze. Ezt követően azt foglaljuk össze, hogy milyen motivumokkal fogtunk bele a kutatás második hullámába. A későbbi szakaszok a módszertan és a technikai kivitelezés részleteit tartalmazzák. Végül röviden listázzuk a kutatás legfontosabb eredményeit, valamint a további kutatási kérdéseket.

¹¹ A részletesebb összefoglalás a következő tanulmányokban található meg. Csontos–Tóth, 1996; Csontos–Kornai–Tóth, 1996a, 1996b., 1998

I.2. Az 1996-os vizsgálat eredményei és tanulságai

I.2.1. „Az állam és polgárai I.” kutatás fontosabb tudományos eredményei

A kutatás arra a föltevésre épült, hogy a posztszocialista társadalmakban, tehát Magyarországon is, a szavazópolgárok torzítottnan észlelik az állam gazdasági és szociális szerepvállalásával, valamint a kormányzati programok költségeivel kapcsolatos fiskális paramétereket. A kutatás eredményei alapján következtetéseket fogalmaztunk meg az állampolgárok adótudatosságára, az állami szerepvállalás költségeivel kapcsolatos fiskális illúziókra, valamint az állampolgároknak az állami közkiadásokra vonatkozó preferenciáira vonatkozóan.

Főbb tapasztalataink a következők voltak.

Hiányzó adótudatosság. Az állam bevételei közül az aktív korú szavazópolgárok zöme csupán a központi költségvetés adóbevételeit volt képes megemlíteni. Kutatásunkból egyértelműen kiderült, hogy az állampolgárok általában nem tesznek különbséget az adók és járulékok között, és az egyes járulékfajtákat említők mintegy egyharmadának fogalma sincs a kérdéses járulékok mértékéről. A megkérdezetteknek mintegy fele tudta, hogy a nyugdíjakat a társadalombiztosítási járulékokból fizetik, és csupán egynegyedük volt tisztában azzal, hogy ezekből a járulékokból fedezik az „ingyenes” egészségügyi ellátást és a gyógyszerártámogatásokat.

Fiskális illúziók. Az aktív korú szavazópolgárok fiskális illúzióról tanúskodik az a tény, hogy tetemes hányaduk jelentősen alábecsülte a felsőoktatás, a gyógyszerártámogatás és a nyugdíjellátás költségeit. A kép csak akkor teljes azonban, ha megemlítjük, hogy efféle fiskális illúziók sokkal kisebb arányban mutatkoztak a felsőoktatás és a szociális segélyezés egy adófizetőre eső költségeinek becslésekor. Ez utóbbi két területen jóval gyakoribb volt az ellenkező hiba: a költségek túlbecslése.

Intézményi alternatívák és az állami szerepvállalás mértéke. Kutatásunk egyik legfontosabb eredményének azt tekintettük, hogy úgy tűnt, az állami programok költségeivel kapcsolatos információk hatására lényegesen csökkent azoknak az aránya, akik az állam föltétlen köteleességének tartották az állampolgárokról való gondoskodást az egyes jóléti területeken. A megkérdezettek igen nagy hányada a kórházi ellátás és a nyugdíjrendszer ügyében olyan megoldással rokonszenvezett, amelyeket a mi kérdőívünk „vegyes konstrukciónak” nevezett. Ez megszünteti a nagy állami elosztó rendszerek dominanciáját, megengedi a biztosító intézetek közti versenyt és szabad választást, de előír egy kötelező biztosítási minimumot. Ehhez képest sokkal kisebb hányad ragaszkodott volna az akkori állami-önkormányzati biztosítási forma dominanciájához, a status quo-hoz, s még kevesebben a kötelező biztosítási minimum feladását is magába foglaló piaci megoldáshoz. A felsőoktatás terheinek vállalását illetően megoszlottak a vélemények: számottevő hányad mutatkozott készen az addigi ingyenes szolgáltatás adóterhét vállalni, de valamivel többen voltak azok, akik elzárkóztak attól, hogy a költséget teljes egészében az adófizetők állják. A gyógyszerártámogatás ügyében első látásra az erős állami szubvenciót támogatta a többség, de amikor mód nyílt a többfokozatú választásra, akkor kiderült: igen sokan hajlottak a kisebb gyógyszerbiztosítási adóteher („biztosítási díj”) ellenében nagyobb önrészesedést vállalni.

A status quo-hoz való ragaszkodás okai. Az államháztartási reformmal szembeni ellenállás mértéke jelentős részben függ attól, hogyan fest az a menü, amelynek alapján az állampolgárok a lehetséges döntési alternatívák közül választhatnak. Az államháztartási reformmal szemben esetenként tapasztalható ellenállás lehetséges okait és összefüggéseit három területen – a felsőoktatás és a kórházi ellátás reformja, valamint a nyugdíjreform esetében – matematikai-statisztikai eszközökkel is megvizsgáltuk. A regressziós és diszkriminancia elemzés során kapott eredmények azt mutatják, hogy az adótudatosság, az iskolai végzettség, a háztartás jövedelme, és a megkérdezett fiskális illúziói csökkentették annak valószínűségét, hogy a megkérdezett a jelenlegi intézményi megoldás – „ingyenes” felsőoktatás és kórházi ellátás, „klasszikus” felosztó-kirovó nyugdíjrendszer – fenntartásához ragaszkodik a jóléti rendszer egy-egy meghatározott területén. Ha viszont valaki egy adott területen – mondjuk, a felsőoktatásban a status quo hívéül szegődött, akkor a jóléti rendszer más területein nagy valószínűséggel szintén a fennálló állapotokat részesítette előnyben. A személyes érintettség ugyancsak növelte a status quo melletti elköteleződés valószínűségét. A felsőoktatás reformjával kapcsolatos ellenállás magyarázata során kiderült, hogy igazán nagy és a szó statisztikai értelmében is szignifikáns különbség itt nem a különböző képzettségi csoportok, hanem az egyes foglalkozási csoportok között állt fenn. A felsőoktatás ingyenességének fenntartását elsősorban az önállók és vállalkozók, másodsorban pedig a vezetők és értelmiségiek ellenezték. A nyugdíjrendszer reformjával kapcsolatban fontos megemlíteni, hogy minél idősebb valaki és minél inkább azt hiszi, hogy a jelenlegi nyugdíjakat nem a most dolgozók befizetéseiből fedezik (ez a fiskális illúziók egy sajátos formája), annál nagyobb volt esetében annak a valószínűsége, hogy a felosztó-kirovó rendszer fenntartása mellett teszi le a garast. Ezzel szemben minél inkább igyekezett fölkészülni valaki nyugdíjas éveire (akár úgy, hogy valamilyen egyéni felhalmozási stratégiát választ, akár úgy, hogy valamilyen önkéntes nyugdíjbiztosítási pénztárhoz csatlakozik), annál valószínűbb volt, hogy elutasítja a status quo-t.

I.2.2. Tanulságok és az eredmények jelentősége az államháztartás reformja szempontjából

Mielőtt továbbmennénk abba az irányba, hogy a kapott eredményeket az államháztartás reformja szempontjából értékeljük, egy pillanatra ki kell térni arra, mit is gondolunk az államháztartás reformjáról. A kutatás kezdetekor abból indultunk ki, hogy az államháztartás reformjának alapvető célja az állami szerepvállalás mértékének visszaszorítása, egy hatékonyabb és kisebb állam felépítése lesz. Azt gondoltuk, ebben a folyamatban egyre nagyobb szerepet fog kapni a magánkezdeményezés, az öngondoskodás és a magánbiztosítás. Azóta, amióta az első kutatási jelentést leadtuk, a nyugdíjrendszerben komoly változások következtek be: a középső kötelező pillérben létrejött egy a munkaerőpiacon már jelenlevők számára önkéntesen választható, a frissen belépők számára pedig kötelező kiszereződési opció. Ezt nagy jelentőségű lépésnek tartottuk, még akkor is, ha a kiszereződést csak kis volumenben, a járulékok egy kis hányadára tették lehetővé. Ez a konstrukció még ma is létezik, de egyre több támadás éri, egyre több szándék mutatkozik a konstrukció terjedésének kordában tartására. Egy másik területen, az oktatási rendszerben reformértékű lépés volt, hogy előbb bevezették a tandíjat, aztán 1998-ban mindezt visszavonták. A segélyezés terén jelentősebb reform nem történt, viszont a családi támogatásokban előbb megváltoztatták az alanyi jogosultságot és jövedelemigazoláson alapuló rendszert vezettek be, aztán meg visszaállították a „Bokros csomag” előtti állapotot. Az egészségügyi rendszerben reformértékű lépések azóta nem történtek. Van olyan javaslatok, amelyek egy több biztosítós modell irányába mutatnak, ám, úgy tűnik, ezek a javaslatok csak nagyon nehezen törhetnek át, nem kis mértékben azért, mert az utóbbi időben a változások iránya nem az államháztartás reformja felé mutat.

Mi mindenesetre továbbra is azt gondoljuk: az államháztartás olyan szemléletű átalakítására, ami a közösségi szerepvállalás és a magánkezdeményezés egy kiegyensúlyozottabb kombinációja felé

mutat, továbbra is szükség lenne. Az ilyen lépéseknél mérlegelni kellene azt is, mi motiválta az államháztartás reformját és aztán mi vezetett az ellenreformációs lépésekhez.

A mostani kutatásunk megtervezése során abból indulunk ki, hogy nem csak hogy továbbra is szükségesek reform értékű lépések, de bízunk abban is, hogy előbb utóbb ismét lendületet kap az államháztartás reformja. „Az állam és polgárai I” kutatás több olyan tapasztalatra világított rá, amelyek közvetlenül hasznosulhatnak esetleges újabb államháztartási reformlépések gyakorlati intézkedéseinek megtervezése és kivitelezése során. Mindenekelőtt a kutatás egyértelműen igazolta, hogy, ha cél az államháztartás reformja, akkor annak sikere érdekében javítani kell a szavazópolgárok informáltságát, és meg kell teremteni a szakhivatalnoki apparátus és az állampolgárok közötti hatékonyabb kommunikáció feltételeit. Ez egyben azt is jelenti, hogy az államháztartási reform egyes lépései esetében tudatosan megtervezett (politikai) marketingre van szükség.

A kutatás zárójelentésében megállapítottuk, hogy az államháztartási reform politikai és társadalmi marketingjén (1) az érintettek megszólításával, (2) a tervezett reformlépések potenciális haszonélvezőinek tekinthető csoportok azonosításával, továbbá (3) a status quo-ból való elmozdulással kapcsolatos félelmek oldására irányuló kommunikációval lehet javítani.

A kutatásból kiderült továbbá, és ez szintén a gazdaságpolitikai gyakorlatban is felhasználható eredmények közé tartozik, hogy az állampolgároknak az állam gazdasági és szociális szerepvállalásával kapcsolatos elkötelezettsége sokszor azért látszik szinte megingathatatatlannak, mert az érintettek nincsenek tudatában, hogy a szóban forgó szerepvállalásnak adóforintokban kifejezhető ára van. Azokban az esetekben, amikor az állampolgárok tisztában vannak az állami programok valódi költségeivel és az újraelosztás hatásmechanizmusaival, lényegesen óvatosabb és visszafogottabb állásfoglalásokkal találkozunk.

Magyarán: ha az állampolgárok számára világossá tehetők az egyes intézményi megoldások költségei, akkor nagy valószínűséggel nem ideológiai premisszák alapján, hanem racionális kalkulus segítségével fognak dönteni. Ez a tapasztalat alapvető jelentőségű a jóléti rendszer szervezeti és finanszírozási rendjének megváltoztatása szempontjából. Arról van szó ugyanis, hogy a sikeres reformlépések előfeltételei közé tartozik a világos, személyre szóló és egyfajta individuális költség-haszon elemzéssel alátámasztott alternatívák megfogalmazása.

I.3. A kutatás folytatása: „Az állam és polgárai II” vizsgálat

I.3.1. Fontosabb célkitűzések

Kutatásunk csaknem annyi további tisztázásra váró kérdést vetett föl, mint amennyit megválaszolt.

- *A fiskális illúziók* megbízható értelmezéséhez arra van szükség, hogy az állami programok fiskális paramétereire vonatkozó becslések szórását közismert és elvileg mindenki által egyformán észlelt gazdasági változókra vonatkozó becslések szórásával vethessük egybe. A fiskális illúziók mértékének interpretációja során kapott eredmények megnyugtató lehorgonyozása nélkül nehéz megítélni, hogy mekkora praktikus – alkalmasint szavazatokban is megmutatkozó – jelentősége van az egyes adófizetőre jutó költségek alá-, illetve fölébecslését jelző adatoknak.
- Adataink alapján úgy tűnik, szoros összefüggés áll fenn egyfelől az egyes állampolgárok *költségtudatossága* és a költségvetési kiadások általuk kívánatosnak tartott szerkezete, másfelől pe-

dig a szavazópolgárok költségtudatossága és az állami szerepvállalás általuk kívánatosnak tartott mértéke között. Ezeket az összefüggéseket azonban föltehetően valamiféle tanulási folyamat határozza meg. Abból indultunk ki, hogy kutatásunk folytatása alkalmat ad számunkra, hogy a preferenciáknak a költségtudatosság módosulásából fakadó megváltozását ugyanazon empirikus felmérésen belül vizsgálhassuk. A szóban forgó tanulási folyamat természetének alaposabb megértése az államháztartási reformmal együttjáró intézményépítés szempontjából azért jelentős, mert ennek alapján kísérletet tehetnénk a status quo-tól való elmozdulás információs előfeltételeinek módszeres számbavételére.

- Úgy gondoltuk, mind teoretikus, mind praktikus okok miatt roppant fontos lehet a szavazópolgárok *kockázatvállalási hajlandóságának* empirikus föltérképezése. Abból a hipotézisből indultunk ki, hogy szoros kapcsolat áll fenn a megkérdezettek kockázatvállalási hajlandósága és az állami vagy a biztosítási alapokon nyugvó piaci megoldások relatív támogatottsága között. Azt gondoltuk, ha sikerülne adatokat szereznünk erről az összefüggésről, támpontokat kapnánk olyan biztosítási és kockázatmegosztási megoldások kidolgozásához, amelyek révén enyhíteni lehetne azokat a kockázattal szembeni averzióból fakadó félelmeket, amelyek a status quo melletti elkötelezettség bizonyos formáit magyarázzák.
- A kutatás első hulláma után rájöttünk, hogy a status quo-hoz ragaszkodó és az államháztartási reformokat támogató csoportok szocioökonómiai és politikai profiljának markánsabb megrajzolását nagy mértékben előmozdíthatná, ha figyelembe vehetnénk a megkérdezettek gazdaságideológiai preferenciáit, és a megkérdezettek körét ezzel egyidejűleg az aktív és inaktív korúakra terjeszthetnénk ki. A megkérdezettek körét azért látszott célszerűnek az inaktív korúakra is kiterjeszteni, mert az a hipotézisünk volt, hogy a status quo fennmaradását támogatók tekintélyes hányada ebből a kategóriából kerül ki. A jóléti rendszer reformjának politikai megvalósíthatósága szempontjából mindez azért érdekes, mert az inaktív korúak döntő többsége nem viseli (és ebből következően valószínűleg az átlagnál pontatlanabban észleli) ugyan a status quo fenntartásának jelenlegi terheit, ám szavazatainál és lobby-erejénél fogva közvetlenül vagy közvetve befolyásolhatja a status quo megváltoztatásának esélyeit.
- Indokaink között a kutatásunk folytatására az is szerepet játszott, hogy a folytatás arra is módot nyújt, hogy a korábbinál szisztematikusabb formában mérjük föl az úgynevezett *status quo hatás* empirikus jelentőségét. A status quo hatás esetében durván arról van szó, hogy az érintettek sokkal nagyobb kompenzációra tartanak igényt, amikor bizonyos javak és szolgáltatások fogyasztásáról lemondanak, mint amennyit hasonló javak és szolgáltatások fogyasztásáért önként fizetni hajlandók. Föltevésünk szerint ez az összefüggés különösen megnehezíti a „szerzett jogok” megvonásával vagy újradefiniálásával járó jóléti reformok megvalósítását.

Az elmondottak fényében úgy véljük, tisztán tudományos és gyakorlati – intézményépítési és szemléletformálási – érvek egyaránt szóltak amellett, hogy „Az állam és polgárai” kutatás folytatását javasoljuk.

1.3.2. Módszertani kiindulópontok

A folytatni javasolt kutatás első eredményei arra hívták fel a figyelmet, hogy csak akkor kaphatunk reális képet a jóléti reformok során várható viselkedési reakciókról, ha a megkérdezetteket valós döntési helyzetekkel szembesítjük. Ebből viszont az következik, hogy téves és félrevezető eredményeket kapunk, ha a szavazópolgároknak az állami kiadásokkal kapcsolatos preferenciáit hagyományos közvéleménykutatási módszerekkel próbáljuk feltárni.

A vizsgálatot egyrészt a meglévő adatok másodelemzésével, másrészt pedig egy újabb kérdőíves fölméréssel folytattuk. A fölmérés 1500 fős, országosan reprezentatív, a felnőtt népességet (beleértve a gazdaságilag inaktívakat is) reprezentáló mintán alapult. A fölteendő kérdések természetesen igazodtak a vizsgálatba bevont szavazópolgárok életkorához és foglalkozási státusához. A vizsgálat a jóléti szektor alrendszerei közül most a fent említett indokok miatt az egészségügyi ellátásra terjedt ki.

Ismét hangsúlyozni szeretnénk, hogy más és más okokból ugyan, de egyaránt szükség volt a még aktív és a gazdaságilag már nem aktív szavazópolgárok vizsgálatára, szemben az 1996-os kutatással, amikor minderre részben anyagi okok miatt nem kerítettünk sort, de az igazat megvallva nem is olyan ragaszkodtunk hozzá. Az egyes intézményi alternatívák ugyanis nyilvánvalóan eltérő támogatottságra számíthatnak a különböző érintettségi csoportokban. Fontos azonban a már nyugdíjasok véleményének ismerete is. Mindenekelőtt azért, mert minden jóléti reformnak vannak nyertesei és vesztesei. Noha egy korhatáremeléssel párosuló nyugdíjreformnak egyebek között például az éppen aktuális nyugdíjasok lehetnek a nyertesei, mégsem így élük ezt meg, mert a nyugdíjreformot – elsősorban kommunikációs hiányosságok miatt – szerzett jogaik elleni támadásnak tekintik. Többek között ezért is volt fontos, hogy a minta kellően differenciált, de alapvetően az összes felnőtt állampolgárra nézve reprezentatív legyen.

A vizsgálat során kísérletet tettünk arra, hogy az egyes jóléti programokkal összefüggő intézményi alternatívákat – az előző fölmérés tapasztalatait felhasználva – a korábbinál árnyaltabban fogalmazzuk meg.

Az új kutatás szerves részét képezte két módszertani kísérlet. Az egyik arra keresi a választ, hogy miképpen befolyásolja az állami programokkal kapcsolatos attitűdöket a megkérdezettek adó- és költség tudatossága. Ennek érdekében a vizsgálatba bevont szavazópolgárok adó- és költség tudatosságát a jóléti programok adóárára és költségeire vonatkozó információk szelektív „adagolásával” igyekeztünk befolyásolni. Ezt úgy próbáltuk elérni, hogy az alapmintát két – a lehetséges szempontokat tekintve külön-külön homogén – részmintára bontottuk. Amíg az első részmintába tartozó szavazópolgárokat költségekre és adókra vonatkozó külön információk nélkül kérdeztük meg a jóléti programok finanszírozásával és az állam gazdasági és szociális szerepvállalásával kapcsolatos preferenciáik felől, addig a második részmintába tartozó szavazópolgárokkal előbb megosztottuk a szóban forgó információk egy részét és csak ezt követően tettük föl nekik az említett kérdéseket. Ily módon, azt reméltük, mód nyílik arra, hogy az állampolgárok informáltságának javítását célzó felvilágosító munka várható hatását becsülni tudjuk.

Másfelől sort kerítettünk annak a már említett kérdésnek a módszeres vizsgálatára is, hogy miképpen találhatunk többé-kevésbé szilárd viszonyítási pontokat a jóléti programok költségeivel és adóárával kapcsolatos becslések relatív megbízhatóságának és pontosságának megítéléséhez. Tervünk volt az is, hogy a szóban forgó becslések szórását közismert és mindenki által egyformán értelmezett ár- és értékadatokra vonatkozó becslések szórásával vessük össze.

1.3.3. A kutatás területei

Összességében tehát a kutatásunk során a következő témakörökben igyekeztünk előbbre haladni:

- *Fiskális illúziók: a jóléti programok költségeivel és adóárával kapcsolatos ismeretek és becslések relatív megalapozottsága és pontossága.*
- *Az adó- és költségtudatosság hatása az állam gazdasági és szociális szerepvállalásával kapcsolatos preferenciákra.*
- *Tanulás és információfeldolgozás: hogyan módosítják a jóléti programok költségeire és adóárára vonatkozó szelektív információk a finanszírozási és intézményi alternatívákkal kapcsolatos preferenciákat.*
- *A szavazópolgárok kockázatvállalási hajlandóságának szocioökonómiai és demográfiai jellemzői.*
- *A kockázatvállalási hajlandóság hatása a jóléti programok finanszírozási és intézményi alternatíváival kapcsolatos preferenciákra.*
- *A status quo-hoz ragaszkodó és a jóléti rendszer reformját támogató csoportok szocioökonómiai és gazdaságideológiai profilja.*

Az új vizsgálatban tehát ismét szerepel az adótudatosság és a fiskális illúziók problémaköre. A jóléti rendszerrel összefüggő állampolgári preferenciák közül viszont most az egészségüggyel kapcsolatos értéktételekre koncentráltunk. Az elemzés tehát két téma köré csoportosult.

A) Az adótudatosság változása a 90-es évek közepe óta

Az Állam és polgárai kutatási program 1996-os felmérése nagy port vert fel a szakemberek körében.² Azonban az állampolgárok és a közpénzek viszonya szélesebb közvélemény előtt zajló diskurzusokban is fontos témává vált az utóbbi két évben. Feltevésünk szerint a közéleti viták hatására némileg nöhetett az emberek adótudatosságának mértéke. Ugyanakkor azt is feltételezzük, hogy az állami elvonásokkal kapcsolatos információk pontossága ma sem éri el a magánjellegű kiadások ismeretének mértékét.

B) Egészségügyi intézményi opciók közötti választások és meghatározó tényezők

Három lehetséges változásról kértük ki a kérdezettek véleményét. Egyrészt kíváncsiak voltunk arra, hogyan vélekednek arról a lehetőségről, miszerint a jelenlegi egy helyett több, egymással versenyző egészségbiztosító kezelne a kötelezően beszédett járulékokat. Emellett arról is megkérdeztük az embereket, hogy engedélyeznék-e bizonyos, az állami egészségügyi intézményekben elérhető szolgáltatásokra vonatkozó kiegészítő biztosítások megkötését a lehetőségét. Végül arra is kitértünk, hogyan vélekednének, ha az előbb említett szolgáltatásokat a kötelező járulék emelésével tennék mindenki számára elérhetővé.

A kutatás tervezése során arra vonatkozóan fogalmaztunk meg hipotéziseket, hogy milyen tényezők befolyásolhatják az egyének intézményi opciókkal kapcsolatos preferenciáit. A lehetséges magyarázó változók minél szélesebb körét próbáltuk meg számba venni függetlenül attól, hogy a kutatásban mekkora szerepe van egy-egy magyarázó mechanizmus vizsgálatának. Így nagyobb eséllyel kerülhetjük el a tévkövetkeztetéseket. Előzetesen az alábbi, preferenciák kialakításában szerepet játszó faktorokat különítettük el:

² Az eredményekről és a hozzáfűzött megjegyzésekről lásd: Csontos–Kornai–Tóth (1996a, 1996b, 1998), Csontos–Tóth (1996), Csaba (1997), Ferge (1996), Hetényi (1997), Király (1997), Molnár (1997), Pete (1997), Szamuely (1997).

- A kockázattal kapcsolatos általános attitűdök.
- A jövedelemszint által meghatározott érdekek.
- Az egészségi állapot által meghatározott tapasztalatok és érdekek.
- Az elosztással és a szabadsággal kapcsolatos értékek, meggyőződések.
- Az állami elvonásokkal és kiadásokkal kapcsolatos ismeretek.
- A kérdezési szituációban kapott információk.

Az egyes faktorok hatásmechanizmusairól megfogalmazott hipotéziseinket a következőkben lehet röviden összefoglalni.

a) Kockázatkerülés mértéke

A státus quo megváltoztatása piaci viszonyok, illetve alacsonyabb kötelező járulék bevezetése révén kockázatokat rejt magában. Ezért azt várjuk, hogy a kockázatkerülő emberek erőteljesebben ragaszkodnak a jelenlegi rendszerhez. (A kockázat nem feltétlenül a változtatás jellegében, hanem magában az új rendszer bevezetésének tényében rejlik.)

A kockázatvállalási hajlandóságot képzeletbeli szerencsejátékokban illetve hipotetikus élethelyzetekben hozott döntések alapján kívántuk mérni. Emellett a valós piaci magatartást is vizsgáltuk. Megkérdeztük, hogy milyen biztosításokkal rendelkezik, illetve játszik-e szerencsejátékokat a válaszadó.

b) Adózási érdekek

A magasabb jövedelemmel rendelkezők, és ezáltal az átlagnál magasabb járulékokat fizetők számára előnyösebb, ha magánúton kötnek biztosítást, tehát ők nagyobb valószínűséggel hívei a kisebb kötelező járuléknak.

Az anyagi érdekltség feltérképezése céljából kérdést fogalmaztunk meg a válaszadó adózott jövedelmére vonatkozóan (ha volt). Ezen kívül a családja rendelkezésére álló összes jövedelméről is érdeklődtünk, és a háztartásban lakók számát is rögzítettük.

c) Egészségi állapot

Minél több és komolyabb betegséggel találkozott saját és ismerősei életében a kérdezett, annál inkább hajlamos a kockázatmentesebb státus quo-t preferálni. A rosszabb egészségi állapotúak olyan változtatást támogatnak (amennyiben támogatnak), amely több elérhető szolgáltatást ígér, akár kötelező járulékemelés, akár kiegészítő biztosítás engedélyezése révén.

A kérdőívben megkíséreltük felmérni azt, hogy milyen egészségi állapotban van a kérdezett, és azt, hogy milyen gyakran szorul különböző jellegű kezelésekre ő vagy valamely családtagja.

d) Értékek, meggyőződések

Az egyenlőség hívei nagyobb kötelező járulékot preferálnak, akiknek a szabadság relatíve fontosabb, alacsonyabbat. A verseny hasznosságában bízók pedig nyilván piaci megoldásokat látnának szívesen.

Az egyenlőséggel és a közteherviseléssel kapcsolatos véleményekről feltettünk néhány direkt kérdést. Kíváncsiak voltunk arra, mekkora adót tartanak optimálisnak különböző kereseti kategóriák számára, és megpróbáltuk felmérni, hogy miképpen ítélik meg a megkérdezettek a közterheket törvénytelenül elkerülők magatartását.

e) Információk

Minél több információhoz jut a kérdezett a közpénzekkel kapcsolatban, annál könnyebb racionálisan átgondolnia válaszait, és így nagyobb az esélye, hogy konzekvens döntéseket hoz.

Minél több információhoz jut a kérdezés során a válaszadó az adózással kapcsolatban, annál kisebb az esélye, hogy fiskális illúziók vezetik döntésében, és "ingyen leves" reményében ragaszkodik az állami finanszírozáshoz.

Minél kevésbé éltek a kérdezettben fiskális illúziók (már a kérdezést megelőzően), annál kisebb az esélye, hogy "ingyen leves" reményében ragaszkodik az állami finanszírozáshoz.

A válaszadó rendelkezésére álló információk hatását a minta véletlenszerű kettéosztásával próbáltuk kimutatni. A kérdezettek egyik csoportja kérdéseket és információkat kapott az adókkal és a jóléti rendszer költségeivel kapcsolatban.

A kérdezés során több információhoz jutó almintában vizsgálni tudtuk a kérdezettek korábban szerzett ismereteit a jóléti rendszerről és az adókról.

I.4. A kérdezés módszere. Módszertani megfontolások és operacionalizálás

I.4.1. A contingent valuation elemzések típusai

Az állampolgárok preferenciáinak megismerésének céljából triviális megoldásnak tűnik egyszerű közvélemény-kutatás révén információhoz jutni. A tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy más területeken alkalmas kérdezési formák nem feltétlenül alkalmazhatók olyan, állam által nyújtott szolgáltatásokkal kapcsolatos igények mérésére, mint amilyen az egészségügyi ellátás. Különösen ez a helyzet akkor, ha a szolgáltatás közjószág tulajdonságokkal is rendelkezik.

A contingent valuation (továbbiakban feltételes értékelés vagy CV) módszerét használgják közjavak, állam által kínált javak vagy egyéb, piacon általában nem elérhető jóságok értékelésére. Az eljárás elsősorban a környezet-gazdaságtanban terjedt el, a természeti környezet számszerű értékelésére szolgál. A feltételes értékelés módszere nem az egyedüli eljárás közjavak vagy állam által szolgáltatott javak reprezentatív mintákon alapuló értékelésére. Több, vele rokon metódus létezik még. A főbb módszerek – a teljesség igénye nélkül –, a következők³:

- Feltételes értékelés.
- Contingent ranking.
- Allokációs játék.
- Allokációs játék adó visszatérítéssel.
- Többet-kevesebbet költsenek kérdés.
- Conjoint analysis.

A feltételes értékelés módszere többféle kérdezési technikával valósítható meg.

- Nyitott kérdés. A kérdezettnek minden "segítség" nélkül kell választ adnia arra, hogy mekkora az a legnagyobb összeg, amennyit fizetne a szóban forgó jószágért (illetve mekkora az a legkisebb összeg, amelyért lemondana róla).
- Nyitott kérdés kérdezési kártyával. A kérdezett segítségül egy lapot kap, melyen különböző összegek vannak feltüntetve, de választhat azoktól eltérő összeget is.

³ Bővebb áttekintést lásd: Mitchell - Carson (1989).

- Nyitott kérdés kérdezősi kártyával és segítő információval. A válaszadó nem csupán összegeket kap segítségül a válaszlapon, hanem egy olyan összeget is mutatnak neki, amelyet a hozzá hasonló anyagi helyzetű emberek szoktak fizetni az adott jószágért.
- Zárt kérdés intervallumos listával. A kérdezett kártyát kap, melyen különböző pénzösszeg-intervallumok vannak feltüntetve. Azt kell megmondania, hogy melyik intervallumba tartozik a számára még megfelelő összeg. Látható, hogy ez igen hasonló az előző eljárásokhoz.
- Licitálás. Egy nagyon alacsony összeget mutatnak a kérdezettnek. Azt kell eldöntenie, hogy ennyiért kellene-e a dolog. Ha kell, akkor továbbkérdezik, egyre magasabb összegért kínálva a jószágot, egészen addig, amíg azt nem mondja, hogy nem kell. A licitálás folyhat fordított irányban is, azaz először egy magas összeget kínálnak "árként", és utána addig kérdezik, amíg igennel nem felel az ajánlatra.
- Zárt kérdés egy felkínált összeggel, továbbkérdezéssel. A kérdezett egy (nem extrém) felkínált összegről nyilatkozik, majd válasza függvényében egy alacsonyabbat vagy magasabbat mutatnak neki. A kérdezés esetleg kettőnél több lépésben is folytatódhat.
- Zárt kérdés egy felkínált összeggel. A kérdezett csak egy felkínált összegről nyilatkozik. Ha a kutatók becsülni kívánják a vizsgált pénzben kifejezett értékét a közösség számára, elengedhetetlen számos alminta létrehozása. Minden ilyen alcsoportot más és más összegről kérdezik.

A *contingent ranking* eljárás esetén a kérdezett feladata az alternatívák rangsorolása. Ebben az esetben már nem feltétlenül vizsgálnak fizetési hajlandóságot, bár az egyes lehetőségek költségvonzata általában figyelembe vett tényező. Többféle program illetve jószág viszonyát kell a kérdezettnek megállapítania. A rangsorolás végezhető párosával (pl. egy alapállapot összevetése lehetséges módosításokkal), de lehet teljes is. Ezen kívül egyéb, értékkutatásból ismert technikák is elképzelhetők (pl. válassza ki a szimpatikusabbakat és a nem vonzókat, aztán a csoportokon belül jelölje meg a legjobb/legrosszabb hármat stb.).

Az *allokációs játék* során a kérdezettnek különféle javak között kell elosztania mondjuk 100 egységnyi pénzt. Többnyire az állam nagyobb szolgáltatási csomagjait sorolják fel a kutatók (oktatás, egészségügy, honvédelem stb.). Néha kiindulásként megadják a valóságban tapasztalható költési arányokat.

A *conjoint analysis* eljárásánál egy típusú jószág különböző megvalósítási lehetőségeit mutatják be. Kiválasztanak 3-6 dimenziót, melyekben nagyon röviden – többnyire tömondatokkal, jelzőkkel –, jellemzik az adott alternatívát. A kérdezett általában válaszlapokon látja egyben az egyes alternatívák jellemzőit, így könnyebb az összevetés. A jószág ára többnyire az egyik dimenzió. Az elvileg lehetséges – sokszor több száz –, alternatívákból csak egy-két tucatot mutatnak be. Olyanokat, hogy a válaszadónak átváltásokat kelljen mérlegelnie.

A kérdezés módja még sok egyéb szempont szerint változhat. Ebből kettőt emelünk ki. Az egyik a kérdezéskor feltételezett helyzet.

- A kérdezés szimulálhat piaci szituációt. Ekkor, mint "fogyasztóhoz" fordulnak a kérdezetthez. Azt kérdezik tőle, hogyha piacon megvehetné az adott jószágot mennyit fizetne érte (ha X összegért kínálnák, megvásárolná-e).
- A kérdezés imitálhat politikai döntéshozatalt. Ez esetben a kérdezett, mint állampolgár "szavaz" egy program megvalósításáról – és annak adókövetkezményeiről.

A másik szempont a kiinduló helyzetben érvényes tulajdonjogokról szól.

- A kérdeztet kérhetik arra, hogy egy jószág létrehozásáért általa maximálisan fizetendő összeget határozza meg (WTP). Az eddigiekben mi is ilyen módon foglaltunk az ismertetésben.
- A kérdeztet megkérhetik arra, hogy azt mondja meg: mennyiért mondana le egy adott jószágról (WTA).

I.4.2. A módszer alkalmazási nehézségei

Bár a CV típusú elemzések lehetőségét fél évszázada vetették fel először, a témával kapcsolatos módszertani irodalom (és talán az empirikus elemzések) többsége az utóbbi egy-másfél évtizedben született. Nincs általános konszenzus a módszer használhatóságának megítélésében.⁴ A CV-t hasznosnak tartó szakemberek között sincs egyetértés a technikai részleteket tekintve. A többnyire még lezáratlan módszertani viták általában környezetgazdasági elemzésekhez kapcsolódnak, és a metodikai következtetések alkalmazhatósága egészségügyi elemzésekre nem mindig egyértelmű. Az egészségügy CV típusú vizsgálatának sajátos problémáit pedig még nagyon kevesen vizsgálták.⁵ Mindezeket figyelembe véve óvatosan kell kezelni módszertani megjegyzéseinket.

Az egyik legtöbbször említett probléma az ún. beágyazódás jelensége. Kahnemann és Knetsch: (1992) azt tapasztalták, hogy az általuk vizsgált közösség ugyanannyira értékelt egy jószágot, mint egy másik, az előzőnek részét képező javat. A kérdésről élénk vita folyik. A szerzőpáros úgy véli, hogy a kérdezettnek közvetlenül az adás ténye fontos, nem a belőle élvezhető haszon. A vizsgált jószág élvezésének hasznát nem lehet mérni közvélemény-kutatás alapján. Mások pontos kérdéssel kiküszöbölhetőnek gondolják az ún. beágyazódás problémáját (Smith 1992, 1996).

A nyitott kérdések némelyek szerint a valós élettől idegen szituációba "kényszerítik" a kérdezettet, akinek nehéz jól értékelhető (nem teljesen véletlenszerű, vagy félreértésen alapuló) választ adnia. A CV módszertanával foglalkozók általában elfogadják, hogy erős a nyitott kérdés esetén a stratégiai motiváció a valós értéknél alacsonyabb összeg bemondására. Zárt kérdésnél ez általában kevésbé áll fenn az elméleti megfontolások alapján. A kétféle kérdezési módot összehasonlító empirikus tanulmányokban azonban nem kizárólagosan az elméletileg feltételezett irányban mutatható ki eltérés (Carson et al: 1996). A zárt kérdések közül azok, melyekben az induló érték után fokozatosan emelik vagy csökkentik a tétet, az induló értéktől függő eredményt fognak eredményezni. Az olyan kérdőíveknel, ahol egy kérdezett csak egy árról mond véleményt, (és a mintában többféle számot kérdeznek), a statisztikai következtetésekhez elégséges mintanagyság okozhat problémát. Emellett több előfeltevésre van szükség az aggregát fizetési hajlandóság számításához. Sokak szerint a valós fizetési hajlandóság feletti értékeket eredményez a zárt kérdés (Boyle et al: 1996, Brown et al: 1998). Mindezzel együtt a zárt kérdezési módszert ajánlják elsősorban a CV használatát általában elfogadó szakértők. Az empirikus vizsgálatokban néha nem "igen-nem" kérdést tesznek fel, hanem lehetőséget adnak a kérdezetteknek döntésük bizonyosságának illetve bizonytalanságának kifejezésére.

A WTP és a WTA eredmények ugyanarra jószágra vonatkozóan sokszor nem egyeznek meg. Van olyan kutató, aki úgy véli, hogy amennyiben egy jószágnak nincs jó helyettesítője (mint pl. az egészség), ennek így is kell lennie, míg egyébként nagyjából egyeznie kell (és szerinte egyezik is) a két értéknek (Shogren et al:1994). A WTA típusú kérdésekkel kapcsolatban sokszor felvetik, hogy nem tiszták a tulajdonjogi viszonyok az ilyen felmérésekben, ezért eredményeiket nehéz interpretálni. Általában a WTP előnyben részesítését ajánlják, kivéve, ha már bekövetkezett károk kárpótlásáról van szó.

A környezeti javakkal kapcsolatos elemzések kapcsán erősen kritizálják a piaci szituációt imitáló kérdezési technikákat. A közjavak természetéhez jobban illeszkedő és nagyobb predikciós erővel bíró kérdezési módnak tartják a szavazási helyzet szimulálását. Az egészségügy területén megosztott a kutatók véleménye. Vannak, akik kifejezetten azt tartják kívánatosnak, hogy a kérdések az egyén közvetlen jólétéről és annak piaci megvásárlásáról szóljanak (Olsen: 1997).

⁴ A módszerrel kapcsolatos főbb kritikák összefoglalását adja Hausman (1993)

⁵ A kevés kivétel között lásd: Olsen (1997)

A rangsorolási kérdéseket könnyebben megválaszolhatónak tartja a kutatók egy része, mint a direkt pénzbeni értékelési feladatokat. Hátrányosak viszont az ilyen rangsoroló módszerek akkor, ha valaki a közjószág pénzértékét akarja kiszámolni.

1992-ben USA-beli állami természetvédelmi szervezetek kérésére Kenneth Arrow és Robert Solow vezetésével szakértői bizottság vizsgálta a CV-elemzések felhasználhatóságát természeti károk mérésére. A bizottság bizonyos fenntartásokkal elfogadhatónak tartotta az eljárást. A munkában résztvevő egyik szakértő Paul Portney az alábbi hét pontot emelte a bizottság által megfogalmazott ajánlásokból (Portney 1994: 9.):

- Lehetőleg személyes kérdezésen alapuló felméréseket kell végezni.
- Jövőbeni baj elkerülésének értékét kell vizsgálni inkább, mint a bekövetkezett kár minimális kompenzációját.
- A kérdezetteknek "népszavazási" kérdést kell feltenni.
- Az értékelendő programok hatásait alaposan és érthetően le kell írni a válaszadók számára.
- Emlékeztetni kell a válaszadókat, hogy pénzt áldozva egy programra csökken egyéb célokra elköltendő pénzük.
- A válaszadókat emlékeztetni kell a szóban forgó jószág helyettesítőire.
- A CV kérdést még néhány olyan kérdésnek kell követnie, melyekből kiderülhet, hogy a kérdezett valóban átlátta a döntési helyzetet.

Az ajánlások környezeti javakkal kapcsolatos vizsgálatokra vonatkoznak, ám általános módszertani követelményekként hivatkoznak rájuk széles körben.

I.4.3. A kérdőív

A kiinduló hipotézisek és a módszertani problémák figyelembe vételével alakítottuk ki a kérdéseket. A válaszadó nemére, korára és végzettségére irányuló kérdések mellett egyrészt tisztáztuk, van-e adófizetéssel járó munkája, mennyit keres vele, illetve mekkora jövedelemmel rendelkezik családja. Külön kérdésblokkban foglalkoztunk a kérdezettek és családtagjaik egészségi állapotával. Egyrészt megkérdeztük, hogy ők maguk milyennek ítélik helyzetüket. Másrészt arról szerezünk be tőlük információkat, hogy 1998. január elseje óta milyen egészségügyi intézményben fordultak meg ők vagy családtagjaik. Gyógyszerrel és kórházi ellátással kapcsolatos költségeikről is érdeklődtünk. Megpróbáltuk feltérképezni kockázatviselési hajlandóságukat. Fiktív nyereményjáték-szituációban vizsgáltuk döntéseiket, majd szintén elképzelt, de komoly döntést szimuláló helyzetben kértük véleményüket kockázatosabb és kevésbé kockázatos alternatívák választásáról. Azt is megnéztük, hogy piaci döntéseik milyen kockázattal szembeni attitűdre utalnak, azaz vannak-e biztosításaik és játszanak-e szerencsejátékokat. Az 1996-os kérdőívben szereplő kérdésekre alapult az adótudatosságot és fiskális illúziókat vizsgáló blokk. Bizonyos állami kiadások ismerete mellett most néhány privát jószág árismeretére is kíváncsiak voltunk. A kérdőív fontos sajátossága, hogy ezt a kérdéskört csak a minta felétől kérdeztük le. Ezzel próbáltuk a kérdezés kondicionáló hatását megmérni. Mindenki véleményére kíváncsiak voltunk akkor, amikor a jóléti rendszerrel kapcsolatos attitűdökről érdeklődtünk. Egyrészt megkérdeztük, mely területeken támogatnák az adók és a kiadások növelését (konkrét összegekre nem tértünk ki) illetve csökkentését. Másrészt a válaszadók által ideálisnak tartott közteherviselési mértéket és annak elosztási arányait próbáltuk felmérni. Az adócsalással kapcsolatos ítéleteiket is szeretnénk volna megismerni.

Az eddig ismertetett kérdések elsősorban az intézményi alternatívákkal kapcsolatos preferenciákat meghatározó tényezők megismerését hivatottak szolgálni. A kérdőív legvégén tértünk rá az intéz-

ményi opciók ismertetésére és az azokkal kapcsolatos vélemények felmérésére. Egy képzeletbeli népszavazásra invitáltuk a megkeresett embereket, ahol arról kellett dönteniük, hogy meg kívánják-e változtatni a jelenlegi rendszer egy-egy elemét vagy sem. Egyszerre mindig csak két alternatíva között választhattak. Az egyik a jelenlegi rendszer, a másik annak egy vagy több szempont szerint némileg módosított változata. Nem kérdeztük soha nyitott kérdésként, hogy mennyit fizetne közvetlenül vagy járulékemelés formájában valamely alternatíva megvalósításáért. Mindig egy konkrét mértékről kellett nyilatkozniuk.

A versenyről két lépcsőben kértük ki az emberek véleményét. A több biztosító lehetőségére adott válasz alapján egy új kérdést tettünk fel. A versenyt támogatóktól azt kérdeztünk, hogy akkor is támogatnák-e a versenyt, ha két százalékponttal magasabb járulékot kellene emiatt fizetniük. A versenyt ellenzőknek arra kellett felelniük, hogy akkor hogyan vélekednének, ha a verseny megjelenésével két százalékponttal csökkenne a kötelező járulék.

Kétféle kiegészítő biztosításról kérdeztünk meg minden válaszadót. Az egyik havi 1500 forintba kerülne, és fedezné a szokásos hálapénz összegét. A másik 3000 forint feláldozását igényelné havonta, de több szolgáltatást nyújtana (szűrővizsgálatok, soron kívüli lehetőségek, kétágyas szoba stb.). Végül megkérdeztük, hogy egyetértene-e avval, hogy a szokásos hálapénznek megfelelő összeget a kötelező járulékok két százalékpontos emelése révén teremtenék elő, és fizetnék ki keresetként.

1.4.4. Amit elvégeztünk és ami még hátravan

Minden kutatás egyben mindig egy tanulási folyamat is. Ennek során az újabb eredmények alátámaszthatják vagy cáfolhatják a kiinduló hipotéziseket, helyenként előfordulhat, hogy további kutatást igénylő újabb kérdéseket vetnek fel. Az is megeshet, hogy bizonyos kiindulópontokat módosítani kell, esetleg egyes tartalmi vagy technikai részletek revízióra szorulnak. Most ebből a szempontból térünk ki a jelen kutatás eredményeire.

Összességében „Az állam és polgárai II.” teljes mértékben visszaigazolja azokat a kiinduló hipotéziseket, amelyeket az első hullám zárásakor megfogalmaztunk. Mostani adatainkat az első hullámból származó közlésekben foglaltakkal összevetve azt találjuk, hogy az adótudatossággal és a fiskális illúziókkal, valamint az állami szerepvállalással kapcsolatos megállapításaink ma is megállják a helyüket, számos jelenség igazából nem is változott a két hullám között eltelt évek során.

Vannak azonban olyan módszertani elemek is, amelyeket, ha lesz a kutatásnak folytatása, kissé másképpen kell végeznünk a jövőben. Elsősorban is újragondolást igényel a kutatási tervnek az a része, amelyik a minta kettéosztásával és a két részmintának adagolt információkkal igyekezett feltérképezni az információk hatását az állampolgárok adótudatosságának alakulására. Mint látni fogjuk, ebben a tekintetben nagyon kicsi eltéréseket találtunk a két részminta között. Ebből azonban nagyon is korai lenne olyan következtetéseket levonni, mintha az állami kiadásokkal kapcsolatos ismeretek növekedése nem, vagy csak kismértékben lenne hatással az állampolgárok állami szerepvállalásával kapcsolatos preferenciákra. Sokkal inkább azt kell mondanunk, hogy az általunk választott kérdőív design nem volt legalkalmasabb a preferenciák változásának kutatására.

Az elemzésnek ebben a fázisában igyekeztünk minél részletesebb alapstatisztikákat bemutatni a vizsgált változók eloszlásáról. Egyelőre kevés figyelmet szenteltünk a többváltozós elemzéseknek. Ezekre pedig a további kutatásokban és e kutatás eredményeinek finomításában is nagy szükség lenne. Terveink között szerepel egy sor, az itt feltárt eredmények további részletezését és a rejtett összefüggések feltérképezését szolgáló analitikus munka, magyarázó modellek felépítése. Ilyenek fognak készülni mindenekelőtt az egészségügyi reformokkal kapcsolatos preferenciák meghatározó tényezőinek feltárására, valamint az állami szerepvállalással kapcsolatos preferenciák magyarázatára.

A tanulmány következő változataiban szükség lenne arra, hogy valamilyen kompozit indexek segítségével összefoglalóan jellemezhessük az adótudatosság változását és társadalomszerkezeti jellemzőit. Efféle összefoglaló mérőszámok kidolgozására ebben a tanulmányban csak nagyon szórványos kísérletek történtek.

1.4.5. Fontosabb eredmények

Kutatásunk számos új eredménnyel járt. Ezeket a tanulmány részletesen bemutatja, a fontosabb eredményeket pedig ide gyűjtöttük ki.

- Az *Állam és polgárai II.* kutatás adatai arról tanúskodnak, hogy Magyarországon az adótudatosság foka meglehetősen alacsony. Az adatokat sokféleképpen lehet értelmezni, az azonban tény, hogy az állam bevételei és a társadalombiztosítás kiadásai között kevés olyan tétel van, melyet a 18 évnél idősebb állampolgárok többsége ismer, meg tud nevezni vagy mértékét helyesen becsüli.
- Az állampolgárok saját keresetüket és fogyasztásukat terhelő adók és járulékok esetében is tájékozatlanok, bizonytalanok, válaszaik gyakran inkonzisztensek. A három évvel ezelőtti eredményekhez képest jelentősen megnőtt a „nem tudja” válaszok aránya, melynek oka vélhetően a személyi jövedelemadó-rendszer állandó, évenkénti változása.
- Az adótudatosság foka 1996 óta nem változott jelentősen. Néhány területen, így például a munkavállalói, de különösen a munkaadói járulékok, valamint a fogyasztásra kirótt adók esetében, csekély, ám statisztikailag szignifikáns és pozitív irányú elmozdulás történt.
- Tudjuk: annak megítélése, hogy mi magas és mi minősíthető alacsonynak, mindig viszonyítás kérdése. Ezért adott esetben nagyon fontos lenne, hogy nemzetközi összehasonlítás segítségével tudjuk tesztelni a különböző népelemek közötti eltéréseket. Nagyon sokat mutathatnának például olyan összevetések, amelyek más állami berendezkedésű, más munkaerőpiaccal, támogatási rendszerekkel vagy kulturális háttérrel rendelkező országok között mutathatnák a különbségeket.
- Az adótudatosság fokát alapvetően két faktor határozza meg. Az, hogy ki mennyire van tisztában az adó- és a társadalombiztosítási rendszer működésével, döntő mértékben egyfajta *általános tudás*, műveltség, informáltság és a folyamatok megértése képességének következménye. Mindezt elsősorban az iskolázottság szintje, valamint az életkor befolyásolja. Minél iskolázottabb valaki, annál adótudatosabb. Az életkor esetében nem ennyire egyértelmű az összefüggés, de a fiatalok és a középkorúak ismeretei jóval alaposabbak, mint a nyugdíjas korúaké. Bizonyos mértékű összefüggést mutat az adótudatossággal a jövedelmi helyzet és a foglalkozás is, de itt elsősorban az iskolázottság és az életkor együttes, közvetett hatása érvényesül.
- A tudás mellett a másik – bár az adótudatosságra vonatkozóan lényegesen kevésbé – meghatározó faktor az *érintettség*. Előfordul, hogy valaki jobban tájékozott egy adott kérdésben, ha az közvetlenül érinti, mintha csak közvetett információkkal rendelkezik az adott témában. A munkaadói járulékok esetében például egy vállalkozónak, vagy egy vállalkozást vezető menedzsment tagjainak nyilvánvalóan pontosabb ismeretei vannak, mint egy alkalmazottnak. Ugyanígy a benzin árának adótartalmát jobban ismerik azok, akik használnak gépjárművet, mint akik nem. Az érintettség azonban, minden várakozással együtt, mégiscsak másodlagos a tudás, az informáltság mellett, a legtöbb esetben az érintettséget kifejező változók nem mutatnak kapcsolatot az adótudatosság szintjével.

- Az adatfelvétel összehasonlító eredményei alapvetően igazolták a fiskális illúziókra vonatkozó hipotézisünket. Ezek szerint az állampolgároknak lényegesen pontatlanabb ismereteik vannak az állami programok teljes és egy átlagos adózóra jutó költségével-, mint a rendszeresen fogyasztott magánjóságok árával kapcsolatban. Ez különösen a kórházi kezelés esetében igaz, de a válaszok pontatlanok és esetlegesen voltak a gyógyszerár-támogatás adóárának becslésekor is.
- A kutatás 1996-os felvételétől eltérően kettéosztottuk mintánkat, és az adótudatosságra és fiskális illúziókra vonatkozó kérdéssort csak a minta egyik felétől kérdeztük le, a másik felét kontrollcsoportként használtuk, és azt vizsgáltuk, hogy eltér-e a két részminta a jóléti szolgáltatásokkal kapcsolatos preferenciák tekintetében. Pontosabban arra vagyunk kíváncsiak, hogy vajon az a tény, hogy az adott rész-mintán lekérdeztük az adótudatosságra vonatkozó kérdéssort, hatással van-e a preferenciákra.
- Összességében csak néhány társadalmi csoport ill. csak néhány kérdés esetében sikerült kimutatnunk az adótudatosság kérdésblokk megválaszolásának hatását. Azt is meg kell jegyezni, hogy voltak olyan esetek, amikor a várakozásokkal ellentétes irányú hatást tapasztaltunk, vagyis azok a válaszadók, akik a kérdésblokk megválaszolása révén, feltételezésünk szerint informáltabbak voltak, inkább preferálták a jelenlegi, állami finanszírozású rendszert.
- A felmérés során a megkérdezetteket arra kértük, képzeljék el, hogy Magyarország állampolgárainak népszavazáson kellene döntenük a kórházi ellátás rendszerének jövőjéről. A szavazókat a jelenlegi rendszer két lehetséges alternatívájával szembesítettük. A válaszadóknak felkínált módosító javaslatok egyike a kötelező egyéni egészségbiztosítás jelenlegi központosított szervezete helyett egy több biztosító versenyén alapuló szervezeti modellt vázolt fel. A másik javaslatcsomag a hálapénzrendszer valamilyen kiváltására vonatkozott. Felvázoltunk egy piaci irányba történő elmozdulást, mely szerint a kötelező járulék befizetésén felül önkéntes kiegészítő egészségbiztosítás megkötésére nyílna lehetőség. Ez a biztosított megbetegedése esetén fedezné annak a hálapénzzel kapcsolatos kiadásait. A másik opció a hálapénz-fizetés jelenlegi rendszerének központosított állami reformját jelentené, amelyben a kötelező járulék mértékének emelése fejében a társadalombiztosítás egészítené ki az orvos fizetését a hálapénz szokásos mértékével.
- A kötelező egészségbiztosítás jelenlegi állami központosított rendszerét a megkérdezett állampolgárok közül minden harmadik tartaná fenn. A többség nyitott a több biztosítós szervezeti modell irányában. Közöttük azok vannak többen, akik csak a kötelező járulék mértékének kedvező alakulása esetén adnák támogatásukat a biztosítók versenyéhez. Minden ötödik válaszadó akkor is kiállna a verseny mellett, ha az a járulék emelkedését hozná is magával.
- Valamilyen önkéntes kiegészítő biztosítás megkötését a megkérdezettek alig fele tenne lehetővé. Kevesebb támogatást kapna egy olyan konstrukció, amely extra szolgáltatásokat is garátnálna a biztosított számára, mint az amelyik csak a hálapénzre nyújtana fedezetet.
- Körülbelül minden negyedik megkérdezett hagyná változatlanul a hálapénz jelenlegi intézményét. Ők nem engedélyeznék a kiegészítő egészségbiztosítás megkötését és nem értenek egyet a kötelező járulék mértékének emelésével sem. A többség azonban szívesen látna valamilyen reformot. Úgy tűnik, hogy az egészségügyi ellátórendszer reformját illetően inkább megosztja az állampolgárokat a status quo iránti elkötelezettség vagy éppen annak elutasítása, mint a piaci versus központosított állami reform kérdésben elfoglalt pozíció. Ezt a megállapítást arra alapozzuk, hogy viszonylag kicsi a piaci, s még csekélyebb a központosított állami reformmegoldás következetes híveinek száma. A reformer beállítottságúak közül ugyanakkor a legtöbben támogatásukat adták mind a piaci irányú, mind pedig az állami központosított megoldáshoz.
- A biztosítók közötti verseny ötletét a többet betegeskedők (és családtagjaik) kevésbé támogatják. Bár a középkorostályok képviselői között azok, akik éppen mostanában hosszabb kórházi

kezelésben részesültek, közülük is különösen azok, akik sokat is költöttek a kezeléssel kapcsolatban, hajlamosabbak támogatni a verseny bevezetését.

- A különböző korú megkérdezettek hozzáállása a lehetséges változtatásokhoz igen eltérő. Az idősebbek nagyobb arányban ellenzik a jelenlegi helyzet megváltoztatását, mint a fiatalabbak. Általában a legfiatalabbak támogatják legnagyobb arányban a változtatási javaslatokat. A kötelező járulék emelésének ötletét ugyanakkor a 40 évnél fiatalabbak nem pártolják nagyobb arányban, mint a 60 évesnél idősebbek, és mindkét korcsoportban kevésbé támogatják, mint a középkorosztályokba tartozók.
- Minél magasabb végzettséggel rendelkezik valaki, annál nagyobb az esélye annak, hogy támogatja a biztosítók közötti verseny lehetőségét. A felsőfokú végzettségűek az átlagnál nagyobb arányban állnak ki a kötelező járulék (szolgáltatással ellentételezett) emelése mellett is. Az állami egészségügyi intézmények szolgáltatásaira köthető kiegészítő biztosítás engedélyezését a szakmunkás- és középfokú végzettséggel rendelkezők bő fele támogatja, míg a náluk kevésbé iskolázott rétegekben, de a jobban képzett csoportokban is a támogatók aránya némileg alacsonyabb, mint az ellenzőké.
- Elemzéseink azt mutatják, hogy az egészségbiztosítók közötti versenyt annál nagyobb eséllyel támogatják a válaszadók, minél inkább az adók csökkentésével értenek egyet az emelés helyett, minél tájékozottabbak az állam bevételi forrásait illetően, minél járatosabbak a munkaadót terhelő társadalombiztosítási járulék terén, és végül minél inkább tisztán látják a gyógyszerek árához adott állami támogatás mértékét.
- A kiegészítő biztosítás megítélését illetően mindössze annyit állíthatunk, hogy minél magasabbnak vélik az érintettek a jóléti programok költségeit (gyógyszerárak állami támogatása, kórházi ellátás), annál nagyobb eséllyel engedélyeznék mindkét biztosítási konstrukciót.
- A kórházi járulék emelését célzó koncepciót annál inkább hagynák jóvá az állampolgárok, minél tájékozottabbak a munkaadói társadalombiztosítási járulékkal kapcsolatban, minél magasabbnak vélik a kórházi ápolás költségeit, és persze minél inkább egyébként is az adók növelésére hajlanak.
- Általában véve arra a megállapításra jutottunk, hogy minél informáltabbak az állampolgárok az egyes elvonásokat illetően és minél inkább van sejtésük a jóléti programok költségeiről, annál nagyobb eséllyel rendelkeznek szilárd preferenciákkal az egyes egészségügyi intézményi reformok vonatkozásában.
- Az állami beavatkozással kapcsolatos véleményeket az állami költségvetés költési preferenciáinak átrendezésére vonatkozó kérdések segítségével mértük. Azt találtuk, hogy a legutóbbi vizsgálatunk óta nemhogy csökkent volna, de inkább nőtt azoknak a száma, akik inkább költenének az egyes kiadási tételekre. Elsősorban az egészségüggyel és a családi támogatásokkal kapcsolatos kiadási igényeket megfogalmazók száma emelkedett, másik oldalról viszont a honvédelmi kiadásokkal kapcsolatos negatív hozzáállás is csökkent (most, 1999 áprilisában kevesebben voltak, akik a védelmi kiadásokat megkurtítanák).
- Vizsgálatunkban azt is megnéztük, hogy az egyes kiadási tételek választását milyen tényezők magyarázzák. Erre egy olyan modellt építettünk, amiben függő változóként az egyes állami kiadási tételek választása szerepelt, független változók közé pedig a tényezők négy csoportját vizsgáltuk: a válaszadók szocio-ökonómiai jellemzőit, az egyes állami elosztási programokban való érintettségét, a kockázattal és biztonsággal kapcsolatos attitűdjüket, valamint azt, hogy a kérdezett részt vett-e az adókkal kapcsolatos kérdésblokk megválaszolásában.
- A logisztikus regressziós elemzések eredményei szerint a kijelölt háttértényezők közül elsősorban a hagyományos társadalmi demográfiai faktoroknak (kor, nem iskola, település, stb.) van

nagyobb magyarázó szerepe. Viszonylag kisebb szerepe van, bizonyos esetekben az érintettségnek (egészségi állapot, gyermekszám, stb.). Összességében azt találtuk, hogy a kockázattal és bizonytalansággal kapcsolatos attitűdök önállóan csak kisebb mértékben járulnak hozzá a kiadásokkal kapcsolatos vélemények meghatározásához. Hasonlóképpen, viszonylag kisebb szerepe van annak, is, hogy az interjú során a megkérdezettünk átesett-e az adótudatossággal kapcsolatos kérdésblokkon.

Irodalom

- Boyle, Kevin-J. – F. Reed Johnson – Daniel W. McCollum – William H. Desvousges – Richard W. Dunford – Sara P. Hudson. (1996): Valuing Public Goods: Discrete versus Continuous Contingent-Valuation Responses *Land Economics*; **72**: 381-96. o.
- Brown, Thomas C. – Patricia A. Champ – Richard C. Bishop – Daniel W. McCollum. (1996): Which Response Format Reveals the Truth about Donations to a Public Good? *Land Economics*; **72**: 152-66. o.
- Carson, Richard – Nicholas E. Flores – Kerry M. Martin – Jennifer L. Wright. (1996): Contingent Valuation and Revealed Preference Methodologies: Comparing the Estimates for Quasi-Public Goods *Land Economics*; **72**: 80-99. o.
- Csaba Iván (1997): Fiskális illúziók és redisztribúciós csalás. *Századvég, Új Folyam* **4**: 109-118. o.
- Csontos László – Tóth István György (1996): Az állam és polgárai: fiskális csapdák és államháztartási reform az átmeneti gazdaságban. *Kézirat*, TÁRKI, Budapest.
- Csontos László – Kornai János – Tóth István György (1996a): Adótudatosság, fiskális illúziók és a jóléti rendszer reformja: egy empirikus vizsgálat első eredményei. In: Andorka – Kolosi – Vukovich (szerk.): *Társadalmi Riport 1996*. TÁRKI, Budapest, 238-271. o.
- Csontos László – Kornai János – Tóth István György (1996b): Az állampolgár, az adók és a jóléti rendszer fogalma — Egy kérdőíves felmérés tanulságai. *Századvég, Új Folyam* **2**: 3-28. o.
- Csontos László – Kornai János – Tóth István György (1998): Tax Awareness and Reform of the Welfare State: Hungarian Survey Results. *Economics of Transition* **6**: 287-312.o
- Ferge Zsuzsa (1996): Az adótudatosságról és az állam felelősségéről. *Századvég, Új Folyam* **3**
- Hausman, Jerry-A., (ed.) (1993): *Contingent valuation: A critical assessment* Contributions to Economic Analysis, vol. 220. Amsterdam; London and Tokyo: North-Holland.
- Hetényi István (1997): Folytassa doki! *Századvég, Új Folyam* **4**: 119-122. o.
- Kahneman, Daniel – Jack L. Knetsch (1992): Valuing Public Goods: The Purchase of Moral Satisfaction *Journal-of-Environmental-Economics-and-Management*; **22**: 57-70. o.
- Király Júlia (1997): Az ingyenebéd alkonya. *Századvég, Új Folyam* **4**: 122-127. o.
- Mitchell, Robert-Cameron – Richard T. Carson (1989): *Using surveys to value public goods: The contingent valuation method* Washington, D.C.: Resources for the Future.
- Molnár Attila Károly (1997): A racionalizmus határai. *Századvég, Új Folyam* **4**: 127-131. o.
- Olsen, Jan-Abel(1997): Aiding Priority Setting in Health Care: Is There a Role for the Contingent Valuation Method? *Health-Economics*; **6**: 603-612.o.
- Pete Péter (1997): Infantilizmus vagy racionális alulinformáltság? *Századvég, Új Folyam* **4**: 131-136. o.

- Portney, Paul R. (1994): The Contingent Valuation Debate: Why Economists Should Care. *Journal of Economic Perspectives* **8**(4): 3-17. o.
- Shogren, Jason-F. – Seung Y. Shin – Dermot J. Hayes – James B. Kliebenstein. (1996): Resolving Differences in Willingness to Pay and Willingness to Accept. *American-Economic-Review*; **84**: 255-70. o.
- Smith, V.Kerry (1992): Arbitrary Values, Good Causes, and Premature Verdicts: Comment *Journal-of-Environmental-Economics-and-Management*; **22**: 71-89. o.
- Smith, V.Kerry (1996): Can Contingent Valuation Distinguish Economic Values for Different Public Goods? *Land-Economics*; **72**: 139-51. o.
- Szamuely László (1997) Tények és (félre)értelmezések. *Századvég, Új Folyam* **4**: 136-140. o.

II. Az adótudatosság és az azt meghatározó főbb szocioökonómiai változók. Adótudatosság és fiskális illúziók: a jóléti programok költségeivel és adóárával kapcsolatos ismeretek és becslések relatív megalapozottsága és pontossága 1996-ban és 1999-ben (Gábos András)

II.1. Bevezetés

II.1.1. A vizsgált kérdések

Az 1999 áprilisában végzett kérdőíves felmérés kérdéseket tartalmazott az állami költségvetés és a társadalombiztosítási alapok (továbbiakban: az **állam**) bevételi forrásaira és kiadásaira vonatkozóan. Ezen belül arra voltunk kíváncsiak, hogy az állampolgárok mennyire ismerik a bért terhelő közvetlen adókat és járulékokat, továbbá a munkaadói járulékokat és a fogyasztás során elvont közvetett adókat. Arról is érdeklődtünk, vajon tudják-e az emberek, hogy az állam mire is költi a társadalombiztosítás bevételeit.

A fiskális illúziókra vonatkozó rész elég komoly változáson ment keresztül a három évvel ezelőttihez viszonyítva. Egyrészt – a megalapozott kritikák hatására – az állampolgároknak az állami programok költségeiről, adóáráról való tudását nem önmagában értékeltük, hanem néhány magánjóság árának ismeretéhez hasonlítottuk. Azt feltételeztük, hogy a megkérdezettek sokkal inkább tisztában vannak azon jóságok árával, melyekért rendszeresen és közvetlenül fizetnek, mint az elvont jövedelmükből finanszírozott „ingyenes” egészségügyi-szociális ellátások rájuk eső költségével. Másrészt, mivel az idei kutatás elsődlegesen az egészségügyre, mint reform előtt álló alrendszerre koncentrált, csupán a kórházi ellátásra és a gyógyszerárak támogatására vonatkozó kérdések maradtak meg. A tanulmánynak ez a része azonban nem készülhetett el teljes egészében, mivel a két ellátás adóárának kiszámításához nélkülözhetetlen adat, az 1998-as évben adót fizetők száma, a tanulmány elkészítésének időpontjában még nem állt rendelkezésünkre.

A kérdőív felépítéséből fakadóan mindkét témakörre vonatkozó kérdéscsoportot csupán a mintában szereplők felétől kérdeztük meg (összesen 721 fő). A minden páros számú kérdőív kitöltőit tartalmazó almintá ugyancsak reprezentatív az ország 18 éven felüli lakosságára nézve. Az 1996-os adatokkal való összehasonlíthatóság érdekében ezt az almintát tovább szűkítettük a munkaerőpiaci szempontból aktívakra. Ennek az almintának a létszáma 386 fő (a becslések konfidencia intervalluma 95%-os szint mellett maximum $\pm 4,6\%$). Mintegy kontrollcsoportként, az időbeli összehasonlításokban szerepelnek a TÁRKI 1999/3. Omnibusz-vizsgálatában résztvevők, illetve azok válaszai. Az összehasonlítás minden esetben az Állam és polgárai kutatásban szereplő minta feléből képzett almintá és az Omnibusz-vizsgálat mintájának adatai, valamint az idei kutatásban szereplő aktívák és az 1996-os minta adatai között történik. Az elemzés elsődlegesen az 1999-es adatfelvétel 721 fős almintájára vonatkozik. Minden más esetben a szöveg tartalmazza a megfelelő utalást.

A tanulmány első fejezetében az állam bevételeinek általános áttekintése, a fontosabb bevételi források egyenkénti tárgyalása, majd a kiadások számbavétele kerül sorra. A második fejezet tartal-

mazza a két jelzett állami program költségeire vonatkozó becslések pontosságának – igaz csak részleges – ismertetését. Az elemzés során az adatokat több szempontból is feldolgoztuk:

- vizsgáltuk az egyes kérdésekből képzett változók alapmegoszlását, szükség esetén azok átlagát, a fent már jelzett időbeli összehasonlításban is,
- azokban az esetekben, ahol becslések történtek, vizsgáltuk annak pontosságát; minden esetben a tényleges adattól legfeljebb 25%-kal valamilyen irányban eltérő eredményt tekintettük helyesnek, minden mást helytelennek (az eltérés irányának függvényében súlyosan alá- vagy fölébecslésnek),
- az adótudatosság mentén elkülönülő csoportok szocioökonómiai profilját,
- minden alfejezetet rövid összefoglaló zár.

A tanulmány szöveges részébe iktatva a változók alapmegoszlása szerepel, rendszerint valamilyen szerkesztett formában. A kereszttáblák teljes egészükben az I. függelékben szerepelnek, a szövegbe csak az érdekesebb adatokat tartalmazó részek kerültek.

Az elemzés során a válaszadók társadalmi, gazdasági és demográfiai jellemzésére az alábbi változókat használtam:

- minden esetben: nem, életkor (három és hat kategóriás változatban), iskolai végzettség, jövedelmi helyzet (kvintilisek szerint), foglalkozás (hármass és nyolcas bontásban), munkaerőpiaci státusz (aktív-inaktív);
- amennyiben a vizsgált téma megkövetelte: érintettség az egészségügyben, kórházi kezelés az elmúlt egy évben, érintettség a nyugdíjreformban, nyugdíjas szülővel való kapcsolat-tartás, rendszeres gyógyszerfogyasztás.

A kereszttáblák minden esetben tartalmazzák az esetszámokat is. Az alacsony esetszáma miatt gyakran előfordul, hogy a kereszttáblákban a magyarázó változók egy-egy kategóriájába eső válaszadók száma alacsony, helyenként 30-50 fő alatti. Ezekben az esetekben a véletlen szerepe jelentősen megnő a cellagyakoriságok tekintetében. Éppen ezért, bár a táblázatok tartalmazzák ezeket az adatokat, a változók közötti kapcsolatokra vonatkozóan csak a fentiek figyelembevételével lehet megállapításokat tenni.

II.1.2. Fontosabb eredmények

Az elemzés során az alábbi megállapításokra jutottunk.

- Az *Állam és polgárai II.* kutatás adatai arról tanúskodnak, hogy Magyarországon az adótudatosság foka meglehetősen alacsony. Az adatokat sokféleképpen lehet értelmezni, az azonban tény, hogy az állam bevételei és a társadalombiztosítás kiadásai között kevés olyan tétel van, melyet a 18 évnél idősebb állampolgárok többsége ismer, meg tud nevezni vagy mértékét helyesen becsüli.
- Az állampolgárok által ismert tételek közé tartozik például az adó, mint bevételi forrás vagy az egészségügyi kiadások finanszírozása, mint a társadalombiztosítás egyik fő kiadása. Ezzel szemben még a megkérdezettek egytizede sem nevezte meg a járulékokat, vagy a vámokat és illetékeket a bevételek között, de kisebbségben vannak például azok is, akik a társadalombiztosítás kiadásai közé sorolták a nyugdíjakat.
- Az állampolgárok saját keresetüket és fogyasztásukat terhelő adók és járulékok esetében is tájékozatlanok, bizonytalanok, válaszaik gyakran inkonzisztensek. A három évvel ezelőtti eredmé-

nyekhez képest jelentősen megnőtt a „nem tudja” válaszok aránya, melynek oka vélhetően a személyi jövedelemadó-rendszer állandó, évenkénti változása.

- Az adótudatosság foka 1996 óta nem változott jelentősen. Néhány területen, így például a munkavállalói, de különösen a munkaadói járulékok, valamint a fogyasztásra kirótt adók esetében, csekély, ám statisztikailag szignifikáns és pozitív irányú elmozdulás történt.
- Az adótudatosság fokát alapvetően két faktor határozza meg. Az, hogy ki mennyire van tisztában az adó- és a társadalombiztosítási rendszer működésével, döntő mértékben egyfajta *általános tudás*, műveltség, informáltság és a folyamatok megértése képességének következménye. Mindezt elsősorban az iskolázottság szintje, valamint az életkor befolyásolja. Minél iskolázottabb valaki, annál adótudatosabb. Az életkor esetében nem ennyire egyértelmű az összefüggés, de a fiatalok és a középkorúak ismeretei jóval alaposabbak, mint a nyugdíjas korúaké. Bizonyos mértékű összefüggést mutat az adótudatossággal a jövedelmi helyzet és a foglalkozás is, de itt elsősorban az iskolázottság és az életkor együttes, közvetett hatása érvényesül.
- A tudás mellett a másik – bár az adótudatosságra vonatkozóan lényegesen kevésbé – meghatározó faktor az *érintettség*. Előfordul, hogy valaki jobban tájékozott egy adott kérdésben, ha az közvetlenül érinti, mintha csak közvetett információkkal rendelkezik az adott témában. A munkaadói járulékok esetében például egy vállalkozónak, vagy egy vállalkozást vezető menedzsment tagjainak nyilvánvalóan pontosabb ismeretei vannak, mint egy alkalmazottnak. Ugyanígy a benzin árának adótartalmát jobban ismerik azok, akik használnak gépjárművet, mint akik nem. Az érintettség azonban, minden várakozással együtt, mégiscsak másodlagos a tudás, az informáltság mellett, a legtöbb esetben az érintettséget kifejező változók nem mutatnak kapcsolatot az adótudatosság szintjével.
- Az adatfelvétel összehasonlító eredményei alapvetően igazolták a fiskális illúziókra vonatkozó hipotézisünket. Ezek szerint az állampolgároknak lényegesen pontatlanabb ismereteik vannak az állami programok teljes és egy átlagos adózóra jutó költségével-, mint a rendszeresen fogyasztott magánjóságok árával kapcsolatban. Ez különösen a kórházi kezelés esetében igaz, de a válaszok pontatlanok és esetlegesek voltak a gyógyszerár-támogatás adóárának becslésekor is.
- A gyógyszerárak állami támogatásának mértékére vonatkozó becslések ezzel szemben pontosabbak voltak, mint néhány magánjóság árának esetében. Az eredmény értékelésekor azonban tekintettel kell lennünk arra, hogy a támogatások mértéke alulról és felülről is korlátolt mivel százalékban van kifejezve. Éppen ezért a válaszok szórása eleve nem lehet nagyobb egy meghatározott értéknél. Ez az eredmény azonban azért sem meglepő, mert az ártámogatás mértékével kapcsolatban több információ áll az állampolgárok rendelkezésére. Ez az eredmény azonban nem meglepő, hiszen az ártámogatás mértékével kapcsolatban áll a legtöbb információ az állampolgárok rendelkezésére. És itt nemcsak a tömegkommunikációs eszközök híreiről van szó: a receptre kapható gyógyszerek esetében a számla tartalmazza az adott gyógyszerre érvényes támogatás mértékét is. Azt is szükséges megemlítenünk, hogy a gyógyszerár-támogatásnál gyengébben becsült magánjóságok kevésbé közvetlen elemei egy háztartás fogyasztásának (televízió alap előfizetési díj, telefon alapdíj).
- A kórházi kivizsgálás költségét alul-, illetve fölülbecslők társadalmi-gazdasági státusa jelentősen eltér egymástól. Az alacsonyabb iskolai végzettségűek, a nyugdíjas korúak és a legfiatalabbak, valamint a legalsó jövedelmi ötödbe tartozók alkotják jellemzően az alulbecslők táborát, míg a felsőfokú végzettségű, jól szituált középkorú vezetők és értelmiségiek a fölülbecslőket.

II.2. Adótudatosság és az azt meghatározó főbb szocioökonómiai változók

Az *Állam és polgárai II.* kérdőív – az 1996-oshoz hasonlóan – a közpénzek keletkezésének és felhasználásának különböző formáit tartalmazta. A kutatás során rákérdeztünk az állampolgároknak az állam bevételeivel és kiadásaival kapcsolatos ismereteire. Kérdések hangzottak el az állam bevételi forrásainak összetételéről, a személyi jövedelemadóról és a munkavállalói járulékokról, mint az adófizetők bruttó bérét terhelő közvetlen levonásokról, a munkaadók által befizetett járulékokról, a fogyasztást terhelő közvetett adókról, valamint a társadalombiztosítás kiadásairól. Mivel idei kutatásunk alapvetően az egészségügyi ellátásokra koncentrált, több, az 1996-os kérdőívben szereplő, elsősorban a kiadásokra, az azzal kapcsolatos preferenciákra vonatkozó kérdés kimaradt.

A fentieknek megfelelően a tanulmány adótudatosságra vonatkozó részének struktúráját a bevételek és a kiadások, a bevételeken belül pedig a munkabért, illetve a fogyasztást terhelő elvonások megkülönböztetése adja. Az alapmegoszlások ismertetése mellett három jellemző-csoport szerint elemezzük az eltérő társadalmi-gazdasági helyzetű állampolgárok adótudatosságát. Elsőként a társadalmi jellemzők, a nem, a kor és az iskolai végzettség hatását vizsgáljuk az adófizetőknek az állam bevételeivel és kiadásaival kapcsolatos ismereteire. Ezt követően a gazdasági jellemzők (jövedelem, munkaerőpiaci státus) kerülnek sorra, végezetül pedig – amennyiben a probléma jellege indokolja – azt nézzük meg, hogy a válaszadók vagy közvetlen családtagjaik egészségi állapota, kapcsolata az egészségügyi intézményekkel, illetve részvételük a nyugdíjreformban miként befolyásolja az adózással és járulékfizetéssel kapcsolatos tudásukat.

II.2.1. Az állam bevételei

II.2.1.1. Bevételi források

Alapmegoszlások. A kérdőívben nyitott kérdés formájában érdeklődtünk arról, hogy az állampolgárok mennyire ismerik állam (a központi költségvetés és a társadalombiztosítási alapok) bevételi forrásait. Mindenki legfeljebb három választ adhatott, a válaszokat a rögzítés során csoportosítottuk. Az állami bevételekre vonatkozó válaszok ismeretében megállapíthatjuk, hogy az állampolgárok egytizede (10,2%) egyetlen bevételi forrást sem tudott megemlíteni (II.1. táblázat). A legjellemzőbb válasz egyetlen forrás megjelölése volt, a válaszadók több, mint a fele (58%) járt így el. Közel egy-negyedük (24,4%) két említést is tett, és csupán 7,5%-a a megkérdezetteknek használta ki mind a három válaszadási lehetőséget. A válaszok átlagos száma a teljes almintában 1,29, az aktívak között pedig 1,41 volt, ami szignifikánsan kisebb, mint 1996-ban (1,53). A különbség okára az alábbiakban még visszatérünk.

II.1. táblázat. Hány bevételi forrást említett?*

	<i>a teljes al minta százaléka- ban (N=718)</i>	<i>Omnibusz 1999/3., N=1344</i>	<i>1996</i>	<i>1999 (aktívak, N=386)</i>
Egyet sem	10,2%	13,3%	3,2%	5,1%
Egyet	57,9%	51,7%	49,9%	58,3%
Kettőt	24,4%	27,2%	37,2%	27,3%
Hármat	7,5%	7,7%	9,7%	9,2%
<i>Átlag</i>	<i>1,29</i>	<i>1,29</i>	<i>1,53</i>	<i>1,41</i>

* Három válaszadási lehetőség volt. A válaszokat a kódolás során csoportosítottuk.

Az egyes bevételi források említési gyakoriságát a II.2. táblázat tartalmazza. Ebből jól látható, hogy az állampolgárok a bevételek közül az adókat viszonylag jól ismerik (említési arány 83,3%), a többi forrást azonban már alig-alig. Különösen feltűnő ez a járulékok esetében, hiszen azokat még a megkérdezettek egytizede sem említette (8,7%).

II.2. táblázat. Ön szerint az államnak honnan van bevétele, vagyis milyen erőforrásokból gyűjti be a működéséhez szükséges pénzeket?*

Forrás	<i>Az adott forrást említők aránya az összes megkérdezett százalékában (több lehetséges válasz volt), N=718</i>	<i>Omnibusz 1999/3., (N =1344)</i>	<i>1996 (N=917)</i>	<i>1999 (ak- tívak, N=386)</i>
Adók	83,3	81,3	94,4	89,3
Járulékok	8,7	6,0	10,9	10,8
Vámok, illetékek	9,9	3,9	11,9	12,8
Kölcsönök	1,8	9,3	30,1	1,8
Gazdasági bevétel	15,5	28,1	-	15,9
Egyéb	10,0	-	6,1	10,1
Nem tudja	9,8	13,1	3,0	4,6

* A válaszadók három opciót említhettek. A kérdés nyitottan hangzott el, a válaszokat a kódolás során csoportosítottuk. Az 1996-os és az idei aktívak között az említések aránya közötti eltérés az adók, a kölcsönök, az egyéb és a nem tudja válaszok esetében 1%-os szinten szignifikáns.

Ha az aktívak válaszait összehasonlítjuk az 1996-os adatokkal, rögtön feltűnik egy különbség. Míg 1996-ban a megkérdezettek 30%-ának jutott eszébe minden segítség nélkül a kölcsön, addig 1999-ben ez az arány csupán 1,8% volt, mind a teljes mintában, mind pedig az aktívak között. Ha ezt az

adatot összehasonlítjuk a hasonló időszakban készült Omnibusz-felvétellel (9,3%), akkor láthatjuk, hogy a statisztikai hibán kívül – feltehetően – valamilyen technikai hiba is történt, a különbség azonban még így is jelentős. Ennek egyik oka lehet egyrészt az a tény, hogy az 1996-os kutatáskor még élénken éltek az emberek emlékezetében a Bokros-csomag körüli viták, melyek éppen az állam szerepvállalását, és így a bevételek és a kiadások problémáját vitték a nagy nyilvánosság elé. Ugyanez magyarázhatja az adók említési gyakorisága közötti különbséget is. Másrészt a privatizációs bevételeknek a külföldi hitelek visszafizetésére való felhasználása körüli viták is az 1996-os adatfelvétel előtt nem sokkal csúcsosodtak ki, ami szintén hozzájárulhatott ahhoz, hogy az állampolgárok tudatában a kölcsön, mint bevételi forrás rögzüljön. A fenti két jelentős különbség egyben az 1996-os és az 1999-es említési átlagok közötti eltéréseket is megmagyarázza.

A válaszadók szocioökonómiai profilja. A fentiekben láttuk, hogy a megkérdezettek egytizede egyetlen bevételi forrást sem tudott megemlíteni. A nem, kor és iskolai végzettség szerinti bontás vizsgálata azt mutatja, hogy elsősorban a hatvan éven felüliek (19%) és a legfeljebb általános iskolát végzettek (21,7%) között magas azok aránya, akik egyáltalán nincsenek tisztában azzal, milyen eszközök teszik lehetővé az állam működését, kiadásainak finanszírozását. Ezzel szemben a 18-39 évesek (39,2%) és a felsőfokú végzettségűek (58,3%) között – előzetes várakozásainknak megfelelően – azok aránya magas, akik legalább két bevételi forrást megemlítettek. A nemek közötti különbség statisztikailag nem szignifikáns.

Ugyanezeket a kapcsolatokat egy másik módon, az átlagok segítségével még egyértelműbben tapasztaljuk (lásd a II.3. táblázatot). Míg az általános iskolát végzettek átlagosan 0,98 forrást említettek, addig az egy felsőfokú végzettségűre jutó említések átlaga kétszer nagyobb, 1,75.

II.3. táblázat. Hány bevételi forrást említett?

	<i>egyet sem</i>	<i>legalább kettőt</i>	<i>említések átlaga</i>
ÉLETKOR (három bontás)	10,2	31,8	1,29
fiatal (18-39)	4,9	39,2	1,34
középkorú (40-59)	9,2	31,7	1,34
idős (60-)	19,1	21,3	1,17
ISKOLAI VÉGZETTSÉG	10,2	31,9	1,29
legfeljebb általános iskola	21,7	17,8	0,98
szakmunkásképző	4,5	34,7	1,38
befejezett középfokú	1,3	39,4	1,50
felsőfokú	2,4	58,3	1,75

A megoszlások mindkét magyarázó változók kategóriái között 0,01-es szignifikanciaszinten eltérnek egymástól

Ha az egyéneket gazdasági, munkaerőpiaci jellemzőik szerint vizsgáljuk, azt tapasztaljuk, hogy akkor említik nagyobb valószínűséggel a legtöbb bevételi forrást, ha a legfelső jövedelmi ötödbe tartoznak, ha aktívan jelen vannak a munkaerőpiacon, ezen belül pedig értelmiségiek, vezetők, vagy önálló, nem mezőgazdasági vállalkozók (F1.4.–F1.5. táblázat az I. Függelékben). Az adatok elemzése azonban azt mutatja, hogy a gazdasági jellemzők esetében van egy olyan független változó, az

iskolai végzettség, mely az említések gyakoriságának valószínűségét elsődlegesen befolyásolja, vagyis a gazdasági jellemzők szerinti különbségek nagyrészt az iskolai végzettség közvetett hatásának tulajdoníthatóak.

Összegzés. Az állampolgárok nagyobbik része csak az adókat ismeri azon források közül, melyek az állam bevételeit biztosítják, egyhuzaduk pedig egyetlen forrást sem ismer. Rendkívül alacsony (10%) azok száma, akik a társadalombiztosítási járulékokat, mint az állam bevételeit azonosítanák, holott abból finanszírozzák a két legkiterjedtebb szociális ellátórendszert, a nyugdíj-, illetve az egészségügyi rendszert.

Az bevételi források közül a kölcsönöké, a három évvel ezelőtti adatokhoz viszonyítva szignifikánsan alacsonyabb.

Az állam bevételi forrásait leginkább a fiatal, felsőfokú végzettségűek ismerik, legkevésbé pedig a nyugdíjas korú, legfeljebb általános iskolát végzettek.

II.2.1.2. A munkabért közvetlenül terhelő adók és járulékok

A) Személyi jövedelemadó

Alapmegozslások. A személyi jövedelemadó az állam részéről az az elvonás, mely az állampolgárokat a legközvetlenebb módon érinti, hiszen a – a munkavállalói járulékokkal együtt – ennek mértéke határozza meg, hogy kialakult bérének, megszerzett jövedelmének mekkora hányadát költheti el vagy takaríthatja meg. Ezért joggal feltételezhető, hogy az adótudatosság éppen ezeknél – az állam felől nézve – bevételi forrásoknál a legnagyobb. Másrészt, mivel ez mindenkire közvetlenül érint, feltételezhetjük, hogy az állampolgárok társadalmi-gazdasági státusa kevésbé befolyásolja az erre vonatkozó tudásukat.

Két kérdésen keresztül teszteltük a személyi jövedelemadó-tudatosságot. Először azt kérdeztük, hogy a tavalyi év folyamán az állampolgárok, jövedelmük hány százalékát fizették be SZJA formájában, majd arról érdeklődtünk, hogy mekkora volt a legmagasabb kulcs, mellyel adóztak. Egy harmadik kérdés a megkérdezetteknek a munkavállalói járulékokra vonatkozó tájékozottságát próbálta feltérképezni. Az elemzés ezt a három kérdést egy tematikus csoportként kezeli.

Az adatok elemzését kissé nehezíti az a tény, hogy a minta fele (49,5%) a tavalyi évben nem adózott, vagy – saját bevallása szerint – veszteséges volt. A adófizetők aránya nem sokkal haladja meg az egyharmadot (37,6%) és viszonylag magas a 'nem tudja' válaszok aránya is, 13%. Az aktívak között ugyan megközelíti a kétharmadot (65,5%) az adófizetők részaránya, ám ugyanakkor nagyon magas közöttük a bizonytalanoké ('nem tudja' 21%). Ez különösen az 1996-os adatokhoz viszonyítva feltűnő, hiszen akkor csupán 12,7%-a a megkérdezetteknek nem tudott számszerű választ adni a kérdésre.

Az állampolgárok saját bevallásán alapuló befizetett SZJA hányad 28,3% volt, az aktívak között alig valamivel magasabb, 28,6%. Az aktívak és az 1996-os minta átlaga közötti eltérés nem szignifikáns (II.4. táblázat).

II.4. táblázat. A tavalyi jövedelmének mekkora részét fizette be SZJA formájában?**A válaszok megoszlása.**

	<i>N=</i>	<i>1999 (%)</i>	<i>1999/3., Omnibusz (%)</i>	<i>Aktívák, 1999 (%)</i>	<i>1996 (%)</i>
<i>A befizetett SZJA átlaga</i>		28,3	29,5	28,6	24,9
Fizetett adót	268	37,6	35,4	64,5	71,8
Nem adózott, vagy veszteséges volt	353	49,5	48,4	14,5	15,5
Nem tudja	92	12,9	16,2	21,0	12,7
<i>Összesen</i>	<i>713</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

A legmagasabb adókulcsra vonatkozó kérdést, értelemszerűen, csak azoknak tettük fel, akik adót is fizettek a tavalyi évre. Az adófizetők 60%-a számszerű választ adott, 40%-uk azonban nem tudta megmondani, hogy mekkora volt a legmagasabb adókulcs. Az aktívák között is ugyanezek az arányok, és ezek, a három évvel összehasonlítva is, arról tanúskodnak, hogy az adófizetők kevésbé ismerik az adótáblát, nehezen tudják követni annak évenkénti változásait. A kérdésre adott választ az is meghatározta, hogy az adófizető saját maga készítette-e el éves adóbevallását, vagy munkahelyére hárult a feladat. Azok között, akiknek munkahelye készítette adóbevallását, magasabb volt a 'nem tudja' válaszok aránya (42,2%), mint az önbevallók esetében (30,4%) (lásd az F1.8. táblázat az I. Függelékben).

II.5. táblázat. Mekkora a legmagasabb adókulcs, mellyel tavalyi jövedelme után adózott? A válaszok megoszlása

	<i>N=</i>	<i>1999, (%)</i>	<i>1999/3. Omnibusz (%)</i>	<i>1999, aktívák</i>	<i>1996</i>
<i>A legmagasabb adókulcs-ementések átlaga</i>		30,5	31,9	30,7	33,6
Említett	214	60,4	61,1	60,6	74,2
Nem tudja	143	39,6	38,9	39,4	25,8
<i>Összesen</i>	<i>357</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Az 1996-os és az idej aktívák között az emltések átlaga közötti eltérés 0,01-es szinten szignifikáns.

A megkérdezettek közel háromnegyede (72,2%) tudott arról, hogy az alkalmazottak bruttó bérét a személyi jövedelemadón más levonások is terhelik. Egytizedük úgy tudta, hogy más levonás nincs,

17,6% pedig nem tudta eldönteni, mit is válaszoljon. Az aktívak között ezek az arányok lényegesen jobbak az adótudatosság szempontjából, igaz 1996 óta gyakorlatilag nem történt változás ebben a tekintetben: a munkaerőpiacon valamilyen módon jelenlevők 86%-a válaszolt igennel a kérdésre (1996: 85,4%).

II.6. táblázat. Egy alkalmazott bruttó fizetéséből munkahelyén, az SZJA-n kívül vonnak-e le más jogcímen is pénzt?

	1999		1999/3. Omni-busz		1999 (aktívak)		1996	
	N=	%	N=	%	N=	%	N=	%
Igen	519	72,2	918	68,5	331	86,1	771	85,4
Nem	71	9,9	202	15,1	31	8,2	93	10,3
Nem tudja	126	17,6	219	16,4	22	5,7	39	4,3
Összesen	716	100,0	1339	100,0	384	100,0	903	100,0

Az is megvizsgáltuk, hogy a munkavállaló bérét érintő közvetlen elvonásokról adott válaszok mennyire voltak konzekvensek és helyesek. Ennek érdekében először megnéztük, hogy hányan adtak konzekvens válaszokat a személyi jövedelemadóval kapcsolatban. Nyilvánvaló, hogy ha valaki a lehetséges legmagasabb adókulcsnál nagyobb befizetett SZJA-hányadot említett, akkor tévedett, nem volt konzekvens. A II.7. táblázat tanúsága szerint, azon adófizetők közül, akik mindkét kérdésre számszerű választ adtak, kisebbségben (30,4%) voltak a konzekvensek.

II.7. táblázat. Konzisztens válaszokat adott-e a két, SZJA-val kapcsolatos kérdésre?

	N=	%
Konzisztens válaszokat adott	61	30,4
Inkonzisztens válaszokat adott	139	69,6
Összesen	200	100,0

A képzett változóban csak azokat a válaszokat lehettek érvényesek, melyek a befizetett SZJA és a legmagasabb adókulcsra vonatkozóan is konkrét említést tartalmaztak. Egy választ akkor tekintettünk konzisztensnek, ha a bevallott SZJA hányad kisebb volt, mint a legmagasabb adókulcs.

Egy másik lehetséges változata az adótudatosság megközelítésének, ha azt nézzük meg, ki adott minden valószínűség szerint számszerűleg helyes választ a két kérdésre külön-külön. A 8. táblázatban az adótudatos kategóriában egyrészt tehát azok szerepelnek, akik a fentiek szerint konzisztens

válaszokat adtak, a lehető legmagasabbnál nem említettek magasabb SZJA-hányadot és adókulcsot, továbbá azt is tudták, hogy az SZJA-n kívül az alkalmazottak béréből mást is levonnak a munkahelyen. A válaszok között helyesnek tekintettük azokat is, melyek az SZJA-hányadra vonatkozó kérdés esetében a „nem fizetett adót, veszteséges volt” kategóriában születtek. A szűkítések nyomán a megkérdezettek egyharmada mondható adótudatosnak a bruttó bért terhelő adók és más elvonások tárgyában.

II.8. táblázat. Mennyire adótudatos? (N=713)

	N=	%
Adótudatos	242	33,9
Nem adótudatos	471	66,1
Összesen	713	100,0

A válaszadók szocioökonómiai profilja. Ha a bevallott személyi jövedelemadó-hányad és a legmagasabb adókulcs átlagát nézzük, az eredmények teljes egészében megfelelnek annak, amit előzetesen feltételezhettünk: az átlagok magasabbak a férfiak, mint a nők esetében, fokozatosan növekednek az életkorral és az iskolai végzettség szintjével. Az átlagnál magasabbak a felső vezetők (38,5%; 40,3%), az értelmiségiek (33,6%; 37,9%), az alsóbb szintű vezetők (32,0%; 34,3%) és a kisiparosok (30,1%; 31,8%) között, valamint a két legfelső jövedelmi ötödben.

A 'nem tudja' válaszok aránya a bevallott SZJA hányad esetében a legmagasabb a nők, a fiatalabb korosztályok, a szakmunkásképzőt végzettek, az önállók, vállalkozók és a vezetők, értelmiségiek között (lásd az F1.7. táblázatot a I. Függelékben). Ezeket az adatokat azonban csak annak fényében szabad értékelni, hogy a nem adózók nyilvánvalóan kevésbé voltak bizonytalanok, ők pedig elsősorban a nyugdíjasok közül kerültek ki.

A legmagasabb adókulcs vonatkozó válasz során a nők, az alacsonyabban iskolázottak, a szakképzetlen munkások és az adóbevallást nem saját maguk elkészítők voltak a legbizonytalanabbak. Az életkor szerint megoszlás U-alakú (lásd az F1.8. táblázatot az I. Függelékben).

Az egyéb levonásokra vonatkozó kérdés esetében az állampolgárok társadalmi-gazdasági jellemzőik szerint elsősorban az 'igen' és a 'nem tudom' kategóriákban különböznek. Az életkorral és az iskolai végzettség szintjével egyenes arányban nő annak valószínűsége, hogy valaki tud egyéb levonásról is, és fordított arányban annak valószínűsége, hogy valaki nem nyilvánít véleményt ebben a kérdésben.

A vezetők és értelmiségiek közül szinte mindenki igennel válaszolt (94,2%), az alkalmazottak és a vállalkozók között viszont meglehetősen magas volt a 'nem tudja' válaszok aránya (17,3%, illetve 22,9%). A jövedelmi helyzet ugyanakkor semmilyen kapcsolatot nem mutatott az egyéb levonásokra vonatkozó tudással.

II.9. táblázat. Egy alkalmazott bruttó fizetéséből munkahelyén, az SZJA-n kívül vonnak-e más jogcímen is pénzt? (életkor és iskolai végzettség szerinti bontás)

	<i>Igen</i>	<i>Nem tudja</i>
ÉLETKOR (hármass bontás)	72,3	17,6
Fiatal (18-39)	88,1	3,8
Középkorú (40-59)	76,8	14,4
Idős (60 -)	43,5	41,8
Iskolai végzettség	72,4	17,6
Legfeljebb általános iskola	54,7	33,3
Szaktanulmányképző	73,6	11,9
Befejezett középfokú	91,0	4,5
Felsőfokú	93,9	3,7

A különböző korcsoportokba tartozók közötti eltérés 1%-os szinten szignifikáns. A különböző iskolai végzettségű válaszadók közötti eltérés 1%-os szinten szignifikáns.

Összegzés. Az állampolgárokat leginkább közvetlenül érintő állami elvonás, a személyi jövedelemadó körül meglehetősen nagy a bizonytalanság, hiányosak az ismeretek, az esetek nem csekély részében inkonzisztens válaszok születtek.

A három évvel ezelőtti adatfelvételhez viszonyítva jelentősen megnőtt a 'nem tudja' válaszok aránya.

Az SZJA-val kapcsolatban bizonytalanok főként a fiatalabbak, az alacsonyan iskolázottak a kisiparosok és bizonyos mértékben az értelmiségiek is. Biztosabb tudással rendelkeznek a témában a középkorúak, a felső- és alsósintű vezetők. Más a helyzet azonban a bruttó bérből történő egyéb levonásokkal. Az erről való tudással már egyértelmű, a várakozásoknak megfelelő kapcsolatot mutat a válaszadók társadalmi-gazdasági státusa.

B) Munkavállalói járulékok

Alapmegoszlás. Azoktól, akik tudták, hogy egy alkalmazott bruttó jövedelmét az SZJA-n kívül más levonások is terhelik, megkérdeztük a levonások jogcímét és mértékét is. A bruttó jövedelemből a személyi jövedelemadón kívül levonnak még társadalombiztosítási járulékot, ezen belül nyugdíj- illetve egészségbiztosítási járulékot, a Szolidaritási Alapba fizetett ún. 'munkavállalói járulékot', melyet a munkanélküli járadék finanszírozására fordítanak. A megkérdezettek több választ is adhattak, ezeket a fentieknek megfelelően csoportosítottuk és kódoltuk. Bár a társadalombiztosítási járulék magában foglalja a nyugdíj- illetve egészségbiztosítási járulékot, ezeket külön válaszként fogadtuk el és használtuk a továbbiakban. Az egyösszegű, minden munkavállaló által fizetett egészségügyi hozzájárulást sem a kérdezés, sem pedig az elemzés során nem vettük figyelembe.

A társadalombiztosítás járulékot említették a legtöbben, de az említések arány ebben az esetben sem érte le az 50%-ot (46,2%). A tb-járulékot alkotó két címzett járulék közül egyértelműen a nyugdíjjárulék az ismertebb (31,5%). Ha az időbeli összehasonlítást megnézzük, azt tapasztaljuk, hogy ma már valamivel többen tudták nevesíteni az egyes járulékokat, mint 1996-ban. Igaz ez elsősorban az egészségügyi járulékra, melyet idén az aktív válaszadók 24,5%-a nevezett meg, míg 1996-ban csupán 18%. A munkavállalói járulékot viszont ma kevesebben ismerik, mint három évvel ezelőtt (1999: 48%, 1996: 58%).

II.10. táblázat. Egy alkalmazott bruttó fizetéséből a munkahelyén a személyi jövedelemadón kívül milyen jogcímen vonnak le pénzt?

<i>Jogcím:</i>	<i>Említette a megkérdezettek százalékában</i>	<i>Említette, de nem tudja a mértékét*</i>	<i>Az adott tétel vélt nagysága (átlag)</i>	<i>Az adott forrás tényleges nagysága</i>
Tb járulék	46,2%	29,5%	11,2%	11,0%
Nyugdíjjárulék	31,5%	23,7%	8,8%	8,0%
Egészségbiztosítási járulék	17,2%	23,8%	5,9%	3,0%
Egyéb járulék	32,5%	8,3%	2,8%	1,5%
Egyéb levonás	6,7%	-	5,8%	n.a.
Nem tudja	4,1%			

A megkérdezett öt jogcímet és az azokhoz tartozó százalékos nagyságokat említhetett. A válaszokat sorrendben kódoltuk. * Az adott forrást említők százalékában.

II.11. táblázat. Egy alkalmazott bruttó fizetéséből a munkahelyén a személyi jövedelemadón kívül milyen jogcímen vonnak le pénzt?

<i>Jogcím:</i>	<i>1999</i>	<i>1999/3.Omnibusz</i>	<i>1999, aktívak</i>	<i>1996</i>
Tb járulék	46,2%	45,3%	54,3%	49,9%
Nyugdíjjárulék	31,5%	34,2%	42,2%	41,3%
Egészségbiztosítási járulék	17,2%	16,2%	24,5%	18,1%
Egyéb járulék	32,5%	31,6%	48,1%	58,0%
Egyéb levonás	6,7%	9,9%	10,3%	17,0%
Nem tudja	4,1%	18,4%	3,1%	1,4%

Az 1996-os és az idei aktívak között az említések közötti eltérés az egészségbiztosítási és egyéb járulékok, az egyéb levonások valamint a nem tudja válaszok esetén 1%-os szinten szignifikáns.

A II.12. táblázatból az is kitűnik azonban, hogy az említések átlaga három évvel ezelőtt valamivel magasabb volt (2,16, 1999: 2,09), ám a különbség statisztikailag nem szignifikáns. Az említések számának struktúrája is megváltozott: akkor magasabb volt a két járulékot említők aránya, idén vi-

szont nagyobb részarányt képviseltek azok az aktívak, akik legfeljebb egy említésre voltak csak képesek.

A megkérdezettek relatív többsége (37,7%) két munkavállalói járulékról tud, és csupán egynegyedük említett hármat vagy annál többet. Az aktívak között ez utóbbi arány érthetően nagyobb, 33,1%. Az összképet javítja valamelyest az a tény, hogy a megkérdezettek közül szinte mindenki tudott legalább egy járulékfajtát említeni.

II.12. táblázat. Hány munkavállalói járulékot említettek?

	<i>N=</i>	<i>1999 (%)</i>	<i>1999/3., Omnibusz, N=918 (%)</i>	<i>1999, aktívak (%)</i>	<i>1996, N=771 (%)</i>
Egyet sem	31	5,9	5,1	4,0	1,7
Egyet	162	31,2	26,4	20,7	17,3
Kettőt	196	37,7	38,2	42,2	49,7
Legalább hármat	131	25,2	30,3	33,1	31,4
Összesen	519	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>Említések átlaga</i>		<i>1,86</i>	<i>1,99</i>	<i>2,09</i>	<i>2,16</i>

Magas volt azok aránya, akik említést tettek ugyan a társadalombiztosítási járulékokról, ám annak mértékét nem ismerték. Akik viszont tippeltek, meglepően pontosan tették azt, annak ellenére, hogy éppen a tavalyi év folyamán jelentősen megváltozott a társadalombiztosítási járulék mértéke. A pontosság elsősorban a társadalombiztosítási- és a nyugdíjjárulékra korlátozódott (11,2%, illetve 8,8%), hiszen az egészségbiztosítási járulékot és a munkavállalói járulékot elég jelentősen fölébecsülték, mindkét esetben nagyjából kétszeresen. Az adatok szerint egy véletlenszerűen kiválasztott állampolgár úgy véli, hogy a nyugdíjjárulék és az egészségbiztosítási járulék együttes mértéke magasabb, mint a társadalombiztosítási járuléké, ami definíciószerűen nem lehet igaz. A helyesen becslők aránya a társadalombiztosítási- és a nyugdíjjárulék esetében megközelítette az adott forrást említők felét (44,4%, illetve 45,8%), a másik két esetben azonban már csak kb. 30%-ot tett ki.

II.13. táblázat. Becslés az egyes munkavállalói járulékok mértékére*

	<i>Tb-járulék</i>	<i>Nyugdíjjárulék</i>	<i>Egészségbiztosítási járulék</i>	<i>Munkavállalói járulék</i>
<i>Becsült értékek (%)</i>	<i>11,2</i>	<i>8,8</i>	<i>5,9</i>	<i>2,8</i>
<i>Tényleges értékek (%)</i>	<i>11,0</i>	<i>8,0</i>	<i>3,0</i>	<i>1,5</i>
Nem tudja mekkora (%)	29,5	23,7	23,8	18,4
Nagyjából jól becsül (%)	44,4	45,8	29,2	31,2
Nem becsül helyesen (%)	26,1	30,5	47	50,4
<i>Összesen (%)</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>N=</i>	<i>332</i>	<i>226</i>	<i>123</i>	<i>233</i>

* Az egyes járulékfajtákat említők százalékában.

A következő táblázat azt mutatja meg, hogy a munkavállalói járulékokkal kapcsolatos kérdésekre válaszolók hány esetben becsülték meg helyesen a járulékok mértékét. A válaszadók több, mint fele (52,6%) egyetlen egy esetben sem tudott megközelítőleg helyes becslést adni, és csupán 18%-uk válaszolt legalább két esetben helyesen a járulékok mértékét tudakoló kérdésre.

II.14. táblázat. Hány munkavállalói járulékot becsültek meg helyesen?

	<i>N=</i>	<i>%</i>
Egyet sem	273	52,6
Egyet	153	29,6
Legalább kettőt	93	17,9
<i>Összesen</i>	<i>519</i>	<i>100,0</i>

A válaszadók szocioökonómiai profilja. A társadalmi jellemzők közül az iskolai végzettség és az életkor erősen meghatározzák azt, hogy valaki válaszában hány munkavállalói járulékot tudott említeni. Minél magasabb valakinek az iskolai végzettsége, annál több járulékot tud megnevezni. Így például 10,6% annak a valószínűsége, hogy ha valaki általános iskolát végzett, akkor egyetlen egy munkavállalói járulékot sem tud megnevezni, míg a felsőfokú végzettségűek esetében csupán 2,6%. Annak a valószínűsége viszont, hogy valaki legalább két járulékot ismer 78,2%-os akkor, ha az illető egyetemet vagy főiskolát végzett és csupán 43,8%, ha legfeljebb általános iskolai tanulmányait tudta befejezni.

Ha az életkor hatását figyeljük, láthatjuk, hogy a 30-50 évesek a legtájékozottabbak, több, mint két harmaduk legalább két járulékot meg tud említeni, a 70 éven felüliek esetében ellenben 20% a valószínűsége annak, hogy egy munkavállalói járulékot sem tudnak megnevezni. Az említések átlagának vizsgálata azt mutatja, hogy az iskolai végzettség egyenesen arányos az említések számával, az

életkor szerinti megoszlás viszont a normálishoz hasonlít (lásd az F1.16. táblázatot az I. Függelékben).

A gazdasági-munkaerőpiaci státus esetében a kapcsolatok már nem ilyen erősek. Nagyobb valószínűséggel említ valaki legalább három járulékfajtát, ha értelmiségi, vezető, szellemi beosztott, vagy szakmunkás, mintha valakit véletlenszerűen kérdeznénk meg. Érdekeség, hogy az említések átlaga gyakorlatilag megegyezik a szakmunkások, az alsó-, valamint a felső vezetők esetében, a legmagasabb pedig az értelmiség köreiben (2,11).

Ezúttal a jövedelmi helyzet is mutat valamelyes kapcsolatot a járulékok ismeretével. Említést érdemel ebben a vonatkozásban a második ötöd helyzete. Egyrészt közülük kerülnek ki legnagyobb valószínűséggel a két járulékot említők (46,0%), és legkisebb valószínűséggel azok, akik egyetlen egy említést sem tettek (2,0%, legfelső ötöd: 2,2%). Ennek az a magyarázata, hogy a második jövedelmi kvintilisben felülreprezentáltak az érettségizett fiatalok és a középkorú egyetemet vagy főiskolát végzettek.

A munkaerőpiac szempontjából aktívnak tekintett állampolgárok átlagos említése lényegesen magasabb, mint az inaktívaké (F1.16. táblázat az I. Függelékben).

II.15. táblázat. Hány munkavállalói járulékot említették?

	<i>Egyet sem</i>	<i>Kettőt</i>	<i>Legalább hármat</i>
ÉLETKOR (hármás bontás)	<i>6,0</i>	<i>37,8</i>	<i>25,1</i>
Fiatal (18-39)	6,5	38,3	28,3
Középkorú (40-59)	2,4	40,7	29,2
Idős (60 -)	13,8	28,8	6,3
ISKOLAI VÉGZETTSÉG	<i>6,0</i>	<i>37,8</i>	<i>25,0</i>
Legfeljebb általános iskola	10,6	32,5	11,3
Szakmunkásképző	4,7	37,2	27,0
Befejezett középfokú	4,2	43,0	30,3
Felsőfokú	2,6	39,7	38,5
JÖVEDELEM	<i>5,2</i>	<i>38,6</i>	<i>24,6</i>
Második jövedelmi ötöd	2,0	46,0	23,0
Legfelső jövedelmi ötöd	2,2	37,8	34,4

Az említett járulékok száma és a korcsoportok közötti kapcsolat 1%-os szinten szignifikáns. Az említések és az iskolázottság közötti kapcsolat 1%-os szinten szignifikáns. Az említések és a jövedelem közti kapcsolat 10%-os szinten szignifikáns.

Ami járulékok mértékére adott becsléseket illeti, elsősorban a középkorúak, a legalább érettségivel rendelkezők, a legfelső, illetve a második jövedelmi kvintilisbe tartozók, valamint az alsó- és felső vezetők esetében valószínűsíthetjük, hogy legalább két járulék esetében nagyjából helyes becslést

adtak. Különösen magas a legalább két helyes becsléssel rendelkezők aránya a művezetők, alsó vezetők között (38,5%, felső vezetők: 31%), (F1.18. táblázat az I. Függelékben).

Összegzés. Amellett, hogy az állampolgárok negyede szerint az SZJA-n kívül más levonás nem csökkent egy alkalmazott nettó bérét, vagy ilyesmiről nem tud, a fennmaradó háromnegyed többsége a társadalombiztosítási járulékot, kétharmada pedig a nyugdíjjárulékot, 6% pedig semmilyen járulékot nem tudott nevesíteni. Egy átlagos válaszadó két járulékot sem tudott megnevezni (1,86). Az aktívak esetében az átlag már magasabb (2,09), de ez még így is alatta marad 1996-osnak (2,16). Öröndetes viszont, hogy a három évvel ezelőtti adatokhoz képest növekedett az egészségbiztosítási járulék ismertsége, önállóan az állampolgárok egynegyede hallott róla és meg is tudta nevezni.

Hasonlóan biztató jel, hogy akik ismerik a társadalombiztosítási- vagy a nyugdíjjárulékot, azok pontosan is tudják becsülni. Az egészségbiztosítási járulékot viszont kétszeresen felülbecsülték (5,9%).

Jellemzően a középkorúak, a legalább érettségivel rendelkezők, jövedelmük szerint a felső vagy a második jövedelmi ötdobbe tartozók, foglalkozásuk szerint művezetők és alsó vezetők vagy értelmiségiek azok, akik legalább két munkavállalói járulékfajtát meg tudtak említeni.

Az értelmiségiek kivételével, akik bár ismerik magát a járulékot, de nincsenek tisztában annak mértékével, az előbbi csoportok képviselői becsülik leghelyesebben a járulékok mértékét.

II.2.1.3. Munkaadói járulékok

Alapmegoszlások. A munkaadók által, az alkalmazottak bruttó bérének százalékában megállapított járulékok ismeretére mindenkinél rákérdeztünk. Az adatok egyértelműen azt mutatják, amint azt várni is lehetett, hogy az állampolgárok még kevesebb ismerettel rendelkeznek ezekről, mint a munkavállalói járulékokról. Különösen az nem egyértelmű számukra, hogy a munkaadó által fizetett társadalombiztosítási járulék a nyugdíjjárulékból és az egészségbiztosítási járulékból tevődik össze, hiszen e kettő említési aránya (14,7%, illetve 12,1%) lényegesen alatta marad a társadalombiztosítási járulékénak (48,1%). A tájékoztatatlanság hasonlóképpen szembeötlő bizonyítéka a 'nem tudom' válaszok nagyon magas aránya, 39%. Érdekes módon azonban, a munkavállalói járulékokhoz képeset, alacsonyabb azoknak a részaránya, akik említették ugyan a munkaadói tb-járulékokat, de nem becsülték meg annak mértékét. A munkaadók által a Szolidaritási Alapba fizetett járulékról még az állampolgárok egynegyede sem értesült (22,7%).

Ha az aktív válaszadók adatait hasonlítjuk össze az 1996-os adatokkal, láthatjuk azonban, hogy valamelyest tudatosult az állampolgárokban a munkaadói nyugdíj- és egészségbiztosítási járulék léte, mindkettő említési aránya szignifikánsan magasabb, mint három évvel ezelőtt volt (II.17. táblázat). Ugyanez a helyzet a munkaadói járulékkal is (1999: 32%, 1996: 23%).

II.16. táblázat. A munkaadónak a kifizetett keresetek után milyen járulékot kell az államnak fizetnie?

<i>Jogcím:</i>	<i>Említette a megkérdezettek százalékában</i>	<i>Említette, de nem tudja a mértékét*</i>	<i>Az adott tétel vélt nagysága (átlag)</i>	<i>Az adott forrás tényleges nagysága</i>
Tb járulék	48,1%	32,2%	29,1%	33,0%
Nyugdíjjárulék	14,7%	40,8%	18,4%	22,0%
Egészségbizt. járulék	12,1%	24,5%	15,4%	11,0%
Egyéb járulék	22,7%	54,7%	8,1%	3,0%
Egyéb levonás	6,2%	-	15,1%	n.a.
Nem tudja	38,9%			

A megkérdezett öt jogcímet és az azokhoz tartozó százalékos nagyságokat említhetett. A válaszokat sorrendben kódoltuk. * Az adott forrást említők százalékában.

II.17. táblázat. A munkaadónak a kifizetett keresetek után milyen járulékot kell az államnak fizetnie?

<i>Jogcím:</i>	<i>1999</i>	<i>1999/3. Omnibusz</i>	<i>1999, aktívak</i>	<i>1996</i>
Tb járulék	48,1%	47,5%	60,1%	64,3%
Nyugdíjjárulék	14,7%	10,8%	18,2%	10,0%
Egészségbiztosítási járulék	12,1%	9,7%	15,8%	7,9%
Egyéb járulék	22,7%	16,3%	32,0%	23,0%
Egyéb levonás	6,2%	13,4%	6,8%	16,2%
Nem tudja	38,9%	41,3%	23,8%	23,2%

Az 1996-os és az idei aktívak között az említések közötti eltérés a nyugdíjjárulék, az egészségbiztosítási járulék, az egyéb járulék valamint az egyéb levonás tételek esetében 1%-os szinten szignifikáns.

A munkavállalói járulékokkal ellentétben nagyon magas, közel 40%-os volt azoknak az aránya, akik a munkaadói járulékok közül egyetlen egyet sem tudtak megnevezni (II.18. táblázat). Ha minden választ figyelembe veszünk, az említések átlaga alig haladja meg az egyet (1,04), de ha figyelmen kívül hagyjuk a nem említőket, az átlag akkor is jóval kettő alatt marad (1,72). Az aktívak esetében valamivel jobb a helyzet (1,33, illetve 1,78), és öröndetes tény a három évvel ezelőttihez viszonyított szignifikáns növekedés is (1996: 1,21, illetve 1,60). Ez főként annak tudható be, hogy több, mint kétszeresére nőtt a legalább három járulékot ismerők aránya (1999: 15,5%; 1996: 7,3%).

II.18. táblázat. Hány munkaadói járulékot említettek?

	<i>N=</i>	<i>1999 (%)</i>	<i>1999/3., Omni-busz, N=1344 (%)</i>	<i>1999, aktívak (%)</i>	<i>1996, N=917 (%)</i>
Egyet sem	286	39,7	41,9	25,4	24
Egyet	209	29,1	28,4	34,7	38,8
Kettőt	148	20,6	20,7	24,4	29,9
Legalább hármat	76	10,6	9,0	15,5	7,3
Összesen	718	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>Említések átlaga</i>		<i>1,04</i>	<i>0,98</i>	<i>1,33</i>	<i>1,21</i>

Az 1996-os és az idei aktívak között az említések átlaga közötti eltérés 5%-os szinten szignifikáns.

Az állampolgároknak a munkaadói járulékokra vonatkozó ismeretei nemcsak hiányosak, de pontatlanok is. A munkaadó tb- és a nyugdíjjárulék mértékét alulbecsülik, az egészségbiztosítási- és a munkaadói járulékát viszont felülbecsülik. Ennek megfelelően mind a négy járulékfajta esetében magas a helytelenül becslők aránya. A nyugdíjjárulék esetében például 29,5%, ami megegyezik a nagyjából helyesen becslőkével, 29,8%, a munkavállalói járulék esetében pedig meg is haladja (29,9%, illetve 15,4%). Úgyszintén minden esetben magas azoknak az aránya, akik ugyan megneveztek egy munkaadói járulékot, ám nem tudták megmondani, még becslés szintjén sem, annak mértékét (II.19. táblázat).

II.19. táblázat. Becslés az egyes munkaadói járulékok mértékére*

	<i>tb-járulék</i>	<i>nyugdíjjárulék</i>	<i>egészségbiztosítási járulék</i>	<i>munkavállalói járulék</i>
Becsült értékek (%)	29,1	18,4	15,4	8,1
Tényleges értékek (%)	33,0	22,0	11,0	3,0
Nem tudja mekkora (%)	33,0	40,8	24,5	54,7
Nagyjából jól becsül (%)	38,5	29,8	51,3	15,4
Nem becsül helyesen (%)	28,5	29,5	24,2	29,9
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>N=</i>	337	105	49	143

*Az adott járulékot említők százalékában.

A II.19. táblázatból láthatjuk, hogy milyen alacsony azok aránya (22%), akiket megkérdeztek, és akik legalább egy munkaadói járulék mértékét helyesen meg tudták becsülni.

II.20. táblázat. Hány munkaadói járulék mértékét becsülték helyesen?

	<i>N</i> =	%
Egyet sem	560	77,9
Egyet	110	15,3
Legalább kettőt	48	6,7
<i>Összesen</i>	<i>718</i>	<i>100,0</i>

A válaszadók szocioökonómiai profilja. A munkaadói járulékok ismerete mindhárom társadalmi-demográfiai jellemzővel szoros kapcsolatot mutat, még a nemmel is. A nők közel fele (46,7%) egyetlen munkavállalói járulékot sem említett, ugyanakkor mindhárom említési kategóriában nagyobb valószínűséggel találunk férfiakat, mint nőket.

Az életkor esetében azt tapasztaljuk, hogy a két fiatalabb, illetve a két középső korosztály között nincs jelentős különbség az említések számát tekintve, viszont mindkét kategória szignifikáns eltérést mutat a harmadikhoz, a nyugdíjas korosztályokhoz viszonyítva. A 60 éven felüliek több, mint kétharmada egyetlen járulékot sem tudott megnevezni. Igaz különbség van a hatvanas és a hetvenes korosztály között, előbbieket esetében 61,8%-os az arány, utóbbiban már 73,4%-os.

Az iskolai végzettség határozza meg a legerőteljesebben a munkaadói járulékok ismeretét. Az általános iskolát végzettek közel kétharmada (64,3%) nem tud arról, hogy a munkaadók a bruttó keresetek után társadalombiztosítási vagy egyéb járulékot fizetnek az államnak (II.21. táblázat). Az érettségizettek legnagyobb valószínűséggel (41,3%) egy járulékról tudnak, az egyetemet vagy főiskolát végzettek többsége viszont legalább két járulékot meg tudott említeni.

II.21. táblázat. Hány munkaadói járulékot említettek? (N=719)

	<i>Egyet sem</i>	<i>Egyet</i>	<i>Kettőt</i>	<i>Hármat</i>	<i>Összesen</i>
NEM	39,7	29,0	20,6	10,6	100,0
Férfi	31,5	32,1	22,9	13,5	100,0
Nő	46,7	26,4	18,7	8,2	100,0
ÉLETKOR	39,6	29,1	20,5	10,7	100,0
18-29	27,5	31,2	31,2	10,1	100,0
30-39	31,5	34,7	19,4	14,5	100,0
40-49	30,5	32,5	19,2	17,9	100,0
50-59	30,6	35,5	23,1	10,7	100,0
60-69	61,8	21,3	13,5	3,4	100,0
70-	73,4	12,8	11,7	2,1	100,0
ISKOLAI VÉGZETTSÉG	39,6	29,0	20,6	10,8	100,0
Legfeljebb általános iskola	64,3	20,6	12,3	2,9	100,0
Szakmunkásképző	33,7	32,7	21,3	12,4	100,0
Befejezett középfokú	14,8	41,3	28,4	15,5	100,0
Felsőfokú	18,6	25,6	31,4	24,4	100,0

Az említések és a nem, az említések és a korcsoportok, valamint az említések és az iskolai végzettség közötti kapcsolat 1%-os szinten szignifikáns.

Akárcsak a munkavállalói járulékok esetében, a második jövedelmi ötödbe tartozók a leggazdagabbak valószínűségeit megközelítő arányban említettek munkaadói járulékokat, a harmadik ötödbe tartozók (akik között felülreprezentáltak az idős, iskolázatlan korosztályok) viszont a legszegényebbekhez hasonló válaszokat adtak.

Némiképp végletesnek mondható a vállalkozók, kisiparosok válaszainak összetétele, ami nyilván a csoport homogenitásából adódik. Több, mint egyharmaduk (34,1%) egyetlen járulékot sem tudott megemlíteni, ugyanakkor ők említettek a legnagyobb valószínűséggel legalább hármat (29,5%). Azt feltételeztük, hogy az alkalmazottakat foglalkoztató vállalkozások tulajdonosai többnyire tisztán látják, milyen kötelezettségeik vannak az állammal szemben a járulékfizetés tekintetében, míg az alkalmazottakkal nem rendelkező egyéni-, sok esetben kényszervállalkozók ismeretei hiányosabbak. E feltételezés ellenőrzése céljából kontrollváltozóként szerepeltettük a cég alkalmazottainak számát, illetve a cég gazdálkodási formáját. Bár az eredmények összhangban állnak feltételezésünkkel a vállalkozók, kisiparosok nagyon alacsony esetszáma miatt tudományosan megalapozott következtetéseket nem vonhatunk le. A felső vezetők és a szellemi beosztottak nagy valószínűséggel két járulékot említettek, az értelmiségiek többsége azonban legfeljebb egy munkaadói járulékról tudott.

II.22. táblázat. Hány munkaadói járulékot említettek? (N=719)

	<i>Egyet sem</i>	<i>Egyet</i>	<i>Kettőt</i>	<i>Hármat</i>	<i>Összesen</i>
JÖVEDELEM	38,8	30,9	20,4	9,8	100,0
Legalsó jövedelmi ötöd	45,0	29,5	17,8	7,8	100,0
Második jövedelmi ötöd	35,0	34,1	19,5	11,4	100,0
Harmadik jövedelmi ötöd	48,0	29,9	15,0	7,1	100,0
Negyedik jövedelmi ötöd	40,0	28,1	21,5	10,4	100,0
Legfelső jövedelmi ötöd	24,8	33,3	29,1	12,8	100,0
FOGLALKOZÁS	37,8	29,8	20,9	11,5	100,0
Kisiparos	34,1	18,2	18,2	29,5	100,0
Szellemi	17,3	38,7	32,0	12,0	100,0
Vezető	9,7	22,6	45,2	22,6	100,0
Értelmiségi	25,6	30,8	25,6	17,9	100,0

A jövedelmi csoportok és az említések közötti kapcsolat 5%-os szinten szignifikáns. A foglalkozás és az említések közötti kapcsolat 1%-os szinten szignifikáns.

A legalább két járulék mértékét helyesen becslők között (a teljes mintában 6,8%) felülreprezentáltak a férfiak (7,9%), a 40-49 évesek (11,3%), az érettségizettek (14,2%) és a felsőfokú végzettségűek (14,1%), a leggazdagabbak (9,3%), valamint a vállalkozók, kisiparosok (14%), a szellemi beosztottak (10,7%) és a felsőszintű vezetők (20%).

Összegzés. Az állampolgároknak a munkaadói járulékokra vonatkozó ismerete, bár 1996-hoz képest némileg gyarapodott (az aktívak említési átlaga magasabb, mint három évvel ezelőtt), hiányosabb, mint a munkavállalói járulékok esetében. A megkérdezettek 40%-a egyetlen járulékfajtát sem tudott megnevezni, kettőt vagy annál többet viszont kevesebb, mint egyharmaduk. Ennek megfelelően az említések átlagos gyakorisága alig több egynél (1,04).

A férfiak ismeretei, más témakörökkel szemben, jobbak mind a járulékok ismertségét, mind annak mértékét tekintve, ami annak tulajdonítható, hogy közöttük magasabb a munkaadók aránya. A vállalkozók, kisiparosok, pedig – várakozásainknak megfelelően – sokkal inkább tisztában vannak az őket terhelő elvonásokkal, mint alkalmazottaik. Ugyanez vonatkozik a felső vezetőkre is, akiknek a témára vonatkozó érzékenysége eleve meghatározza tudásukat, másrészt körükben érvényesül az iskolázottság közvetett hatása is. Az értelmiségiek esetében ugyanaz a tendencia figyelhető meg, mint a munkavállalói járulékoknál: a járulékokról tudnak, fajtájukat is ismerik, ám azok mértékéről tévesek az ismereteik, rendre alábecsülik azokat.

II.2.1.4. A fogyasztást terhelő közvetett adók

Alapmegoszlások. A munkabért terhelő közvetlen adókon és adójellegű járulékokon kívül a fogyasztásra kivetett adók és különböző díjakon keresztül is hozzájárulunk az állam bevételeihez. E közvetett, az egyes termékek árában megjelenő elvonások legismertebb formája az áruforgalmi adó (ÁFA), de ezek közé sorolhatóak még a különféle címkézett adók, mint például a környezetvédelmi díj, hozzájárulások a központi költségvetés egyes elkülönítette alapjainak feltöltéséhez (útalap, kulturális alap, stb.).

Ahhoz, hogy megtudjuk, az állampolgárok mennyire vannak tisztában a fogyasztásra kirótt adók létevel és mértékével, három gyakran vásárolt termék – a benzin, a kenyér és a villamos áram – árának adótartalmára kérdeztünk rá. A kapott eredmények egyrészt az állampolgárok nagyfokú tájékoztatatlanságára utalnak, másrészt a tájékoztatatlanság 'időtálló' voltára. Az emberek egyharmada nem tudott válaszolni a kérdésre, akik pedig vállalkoztak a tippelésre, jelentősen alábecsülték a benzin és fölébecsülték a másik két termék adótartalmát. A benzin esetében magyarázatot jelenthet, hogy a termék az áruforgalmi adón kívül több más adófajtát is tartalmaz, melyek mértéke időről-időre változik. A kenyér és a villamos áram esetében azonban egyértelműen arról van szó, hogy a polgárok számára nem elég világos sem maga a háromkulcsos ÁFA-rendszer, sem a két termék alacsonyabb, 12%-os kulccsal való adózása. Ez a tény azért is elgondolkodtató, mivel az adatok 1996 óta csak csekély mértékben változtak.

II.23. táblázat. A benzin, a kenyér és a villamos áram árának adótartalma

	<i>A megkérdezettek szerint átlagosan hány % az adó</i>	<i>Omnibusz 1999/3. (N=1344)</i>	<i>1999, aktívák (N=386)</i>	<i>1996</i>	<i>A valóságban</i>
Benzin	52,4% (N=458)	53,3% (N=739)	52,3% (N=287)	50,1% (N=794)	70%
Kenyér	23,1% (N=481)	25,6% (N=797)	21,5% (N=296)	28,5% (N=778)	12%
Villamos áram	25,7% (N=474)	29,3% (N=767)	24,8% (N=298)	30,6% (N=764)	12%

Az 1996-os és az ideai aktívák között az említések átlaga közötti eltérés a kenyér és a villamos áram esetében 1%-os szinten szignifikáns.

A II.23. táblázatból látható, hogy a benzin tekintetében semmilyen elmozdulás nincs az első hullám adataihoz viszonyítva. 1996-ban az állampolgárok átlagosan 50%-ra saccolták a benzin árának adótartalmát, 1999-ben pedig 52,3%-ra (az adat csak az aktív populációra értendő). A különbség a statisztikai hibahatáron belül van. A másik két termék esetében történt egy kis mértékű elmozdulás a három évvel ezelőtti adatokhoz képest, és a villamos áram esetében az átlag megegyezik a 25%-os ÁFA-kulcs mértékével (25,7%, az aktívák esetében 24,8%), a kenyér esetében valamivel az alá csökkent (23,1%, illetve 21,5%). Ezt a képet árnyalja valamelyest a II.24. táblázatban megjelenő információ, mely azt mutatja, hogy a leggyakoribb említések, vagyis a móduszok a három termék közül kettő – a benzin és a villamos áram – esetében megegyeznek a tényleges értékekkel.

II.24. táblázat. A benzin, a kenyér és a villamos áram árának adótartalma. Medián, módusz és szórás.

	<i>Benzin</i>	<i>Kenyér</i>	<i>Villamos áram</i>
Medián	60	20	20
Módusz	70	20	12
Szórás	22,77	15,61	15,03
<i>N</i> =	458	481	474

A II.25. táblázat a három termék árának adótartalmára tett becslések pontosságát (pontatlanságát) egy másik szempontból mutatja. A minta helyes, illetve helytelen és ‘nem tudja’ választ adók szerinti összetétele bizonytalanságról árulkodik. A ‘nem tudja’ válaszok magas, mindhárom esetben nagyjából egyharmados arányát a helyes válaszok aránya csak a benzin esetében tudta elérni (34,4%), a kenyér (27%), de főleg a villamos áram (19,7%) esetében lényegesen alatta marad. A villamos áram esetében a helytelenül becslők megközelíti az 50%-ot.

II.25. táblázat. Becslések pontossága a benzin, a kenyér és a villamos áram árának adótartalmára (1999, teljes minta)

	<i>Benzin</i>	<i>Kenyér</i>	<i>Villamos áram</i>
<i>Becsült értékek</i>	52,4%	23,1%	25,7%
<i>Tényleges értékek</i>	70%	12%	12%
Nem tudja	34,6%	32,5%	33,6%
Nagyjából helyesen becsüli	34,4%	27,0%	19,7%
Nem becsüli helyesen	31,0%	40,4%	46,7%
<i>N</i> =	699	710	713

A árak adótartalmára tippelni sem tudók (vagy nem merők) aránya az 1996-os adatokkal összehasonlítva egyrészt azt mutatja, hogy azóta megnőtt a bizonytalanok száma, másrészt, hogy aki vállalkozott a tippelésre, az jóval pontosabban becsülte az árak adótartalmát, mint aki három évvel ezelőtt tette ugyanezt. Az is látható ugyanakkor, hogy idén az aktívak jóval kisebb arányban zárkóztak el a tippeléstől, mint a teljes minta résztvevői. Ha az egyes termékeket külön-külön szemléljük, ugyanazt a tendenciát tapasztaljuk: mind a két adatfelvétel során a benzin adótartalmát becsülték helyesen a legtöbben, a villamos áramét a legkevesebben.

II.26. táblázat. Becslések a benzin, a kenyér és a villamos áram árának adótartalmára. Összehasonlítás

	<i>Benzin</i>		<i>Kenyér</i>		<i>Villamos áram</i>	
	<i>1996</i>	<i>1999, aktívak</i>	<i>1996</i>	<i>1999, aktívak</i>	<i>1996</i>	<i>1999, aktívak</i>
Nem tudja	13,4%	23,6%	15,2%	22,9%	16,7%	22,2%
Nagyjából jól becsüli	39,1%	39,8%	17,0%	33,4%	7,8%	23,8%
Nem becsüli helyesen	47,4%	36,6%	67,8%	43,7%	75,5%	54,0%
Összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
<i>N=</i>	<i>917</i>	<i>375</i>	<i>910</i>	<i>381</i>	<i>914</i>	<i>382</i>

A villamos áram esetében a nem tudja válaszok arányában az 1996-os és az idei aktívak között az említések átlaga közötti eltérés 5%-os szinten szignifikáns. A benzin esetében a nem tudja, nem becsüli helyesen válaszoknál, a kenyér esetében minden válasznál az 1996-os és az idei aktívak között az említések átlaga közötti eltérés 1%-os szinten szignifikáns. Az eltérések szignifikanciáját t-próbával ellenőriztük.

A következő táblázat a helyes válaszok koncentráltóságát mutatja meg.

II.27. táblázat. Hány termék árának adótartalmát becsülték helyesen?

	<i>N=</i>	<i>%</i>
Nem vállalkoztak becslésre vagy egyet sem becsültek helyesen	330	46,2
Egyet helyesen becsültek	239	33,5
Legalább kettőt helyesen becsültek	146	20,4
<i>Összesen</i>	<i>715</i>	<i>100,0</i>

A válaszadók közel fele (46,2%) nem válaszolt, 'nem tudom' választ adott vagy mindhárom termék esetében a tényleges adótartalomtól valamelyik irányba több, mint 25%-kal eltért. Mindössze egyötödük volt képes arra, hogy legalább két termék esetében nagyjából helyesen becsüljön.

A válaszadók szocioökonómiai profilja. A három termék közül a benzin esetében volt a legmagasabb a helyesen becslők aránya (52,5%). Ők társadalmi jellemzőiket tekintve felsőfokú végzettségű, 50 év feletti férfiak. A legszorosabb kapcsolatot itt is az iskolai végzettség mutatja. Míg az általános iskolát végzettek csupán 39,3%-a tudta nagyjából helyesen megbecsülni a benzin adótartalmát, addig a felsőfokú végzettségűek több, mint kétharmada (69%) került ebbe a kategóriába.

A kenyér esetében némileg más a helyzet. A nők kevésbé vállalkoztak számszerű becslésre, de ha igen, akkor pontosabban tették azt. Érdekes módon a fiatalabb korosztályokban magasabb volt a helyesen becslők aránya (45,0%), mint akár a középkorúak (40,7%), akár az idősek (27,1%) között. Az idősek több, mint fele (53,6%) nem tudta megmondani, mennyi adót tartalmaz a kenyér fogyasztói ára, a középkorúak pedig jellemzően felülbecsülték azt. Az iskolai végzettség esetében is van egy jelentős különbség a benzinhoz viszonyítva (II.28. táblázat). Mind a szakmunkásképzőt végzettek (44,2%), mind az érettségivel rendelkezők (43,5%) magasabb arányban becsülték helyesen az adótartalmat, mint a felsőfokú végzettségűek (40,3%). Hasonló a helyzet a villamos áram adótartalmának becslése esetében is. Az életkor és az áram adótartalmának becslése közötti kapcsolat nagyjából U-alakú, csak a legfiatalabbak „rontanak a képen”. Ők becsülték ugyanis legkevésbé helyesen. Az iskolai végzettség szerinti bontás azt mutatja, hogy a villamos áram árának adótartalmát az érettségizettek ismerik a legjobban, közülük minden harmadik (35,4%) helyesen tippelt.

II.28. táblázat. Becslések a benzin, a kenyér és a villamos áram adótartalmára

	<i>Nagyjából helyesen becsüli</i>		
	<i>Benzin</i>	<i>Kenyer</i>	<i>Villamos áram</i>
NEM	52,5	40,1	29,8
Férfi	60,9	34,3	27,9
Nő	43,0	45,8	31,7
ÉLETKOR (hármass bontás)	52,6	40,1	29,7
Fiatal (18-39)	42,4	45,0	30,3
Középkorú (40-59)	58,9	40,7	29,5
Idős (60 -)	64,1	27,1	28,8
ISKOLAI VÉGZETTSÉG	52,5	40,2	29,9
Legfeljebb általános iskola	39,3	32,0	28,2
Szakmunkásképző	53,4	44,2	26,7
Befejezett középfokú	52,7	43,5	35,4
Felsőfokú	69,9	40,3	29,4

Áttérve a gazdasági, munkaerőpiaci jellemzőkre, azt találjuk, hogy az állampolgárok jövedelmi helyzete és a termékek adótartalmára történt becslés között, 95%-os valószínűség mellett, nincs kapcsolat

A vezetők és értelmiségiek kétharmada helyesen becsüli a benzin adótartalmát, a kenyér és a villamos áram esetében azonban a jól becslők aránya a statisztikai hibahatáron belül ugyanannyi (kenyér: 37,9%, villamos áram: 30,4%), mint a munkások és alkalmazottak között (kenyér: 41,1%, villamos áram: 31,5%).

A helyes becslések számának vonatkozásában az iskolai végzettség egyértelmű kapcsolatot mutat a 'találati aránnyal'. Minél magasabb végzettségű valaki, annál több termék adótartalmát tudta helyesen megbecsülni. A nők és a férfiak válaszai között is jelentős különbség mutatkozik: a nők több, mint fele (52%) egyetlen termék adótartalmát sem tudta helyesen megbecsülni. A férfiak között a nőkhez viszonyítva magas volt (38,2%, nők: 29,7%) az egy helyes választ adók aránya. A 60 éven felüliek háromötöde egy helyes választ sem adott, a fiatalok és a középkorúak viszont szinte azonos arányban adtak helyes válaszokat.

A gazdasági-munkaerőpiaci jellemzők alapján azt állapíthatjuk meg, hogy a vezetők és a vállalkozók a teljes mintához képest jóval magasabb arányban becsülték helyesen legalább két termék adótartalmát. A jövedelmi helyzet csak nagyon gyenge kapcsolatot mutatott a helyes becslések számával.

Összegzés. Az állampolgárok csak nagyon csekély hányada érzékeli pontosan, hogy fogyasztása során a termék előállítása és a kereskedő haszna mellett, milyen mértékben gyarapítja az államkasszát. Nincsenek tisztában azzal, hogy a benzin árának közel háromnegyede valamilyen adó, annak mértékét jelentősen alábecsülik. A kenyér és a villamos áram adótartalmával éppen fordított a helyzet. E két terméket vagy a magasabb ÁFA-kulcs alá tartozónak vélik, vagy esetleg másféle adónemre is gondolnak ezekkel kapcsolatban.

Az adatok, minden pontatlanságuk ellenére, valamelyest kedvező irányú elmozdulást mutatnak a három évvel ezelőtti állapothoz képest.

II.2.2. A társadalombiztosítás kiadásai

Alapmegoszlások. A társadalombiztosítási járulékok elköltésére vonatkozó állampolgári ismereteket – a bevételekhez és a járulékokhoz hasonlóan – nyitott kérdéssel teszteltük. A megkérdezettek tetszés szerint akárhány kiadást megemlíthettek, ezeket a kérdőívek feldolgozása során nyolc csoportba sűrítettük. Bár sem a családi pótlékot, sem a gyermekgondozási támogatásokat (Gyes, Gyed, Gyet) nem a társadalombiztosítás, hanem a központi költségvetés fizeti, ezeket nem tekintettük hibás válaszoknak és az elemzés során teljes értékűként használtuk. Ennek oka, hogy a családtámogatások finanszírozása a '90-es években változott meg, ráadásul a folyósítás ma is a társadalombiztosításon keresztül, tb kifizetőhelyeken történik.

A leggyakrabban említett kiadási tétel az egészségügyi ellátás finanszírozása volt, a megkérdezettek háromötöde (59,3%) gondolta úgy, hogy – többek között – erre költik a társadalombiztosítási járulékokat.

Az aktívak között ez az arány még nagyobb, 62,5%, ami különösen az 1996-os adathoz viszonyítva rendkívül magas. Szintén jelentősen megnőtt a gyógyszerár-támogatások említési aránya a három évvel korábbihoz képest (1996: 25,3%, 1999, aktívak: 30,4%).

A második leggyakoribb említés a nyugdíj, a teljes mintában 42,8%, az aktívak között 45,4%, ami alacsonyabb, mint az 1996-os adat (49,5%), de a különbség éppen a statisztikai hibahatáron van, a különbséget nem tekinthetjük szignifikánsnak (annál is inkább, mert az Omnibusz-felvétel esetében a teljes népességben belül 47,7%-ot regisztráltak).

Viszonylag magas a 'nem tudja' válaszok aránya (a teljes mintában 15,9%), bár az aktívak között lényegesen alacsonyabb (12,2%), mint az első hullám során (17,2%).

II.29. táblázat. Mi mindenre költik a társadalombiztosítási járulékot?

Jogcím	<i>Az adott tételt említők aránya az összes megkérdezett százalékában (1999)</i>	<i>1999/3. Omnibusz</i>	<i>1999 (aktívak)</i>	<i>1996</i>
Nyugdíj	42,8	47,7	45,4	49,5
Egészségügyi ellátás	59,3	59,4	62,5	25,8
Gyógyszerek ártámogatása	29,5	24,7	30,4	25,3
Táppénz	17,4	19,6	20,7	20
Terhességi-gyermekágyi segély	3,1	3,1	2,9	3,1
Gyes, gyed	16,5	14,2 (gyes)	20,3	13,4 (gyes)
Családi pótlék	16,4	17,2	18,1	13,9
Egyéb	19,1	26,3	19,2	23,9
Nem tudja	15,9	20,0	12,2	17,2
<i>N=</i>	<i>715</i>	<i>1338</i>	<i>384</i>	<i>916</i>

Megjegyzés: A válaszadók több opciót említhettek. A kérdés nyitottan hangzott el, a válaszokat a kódolás során csoportosítottuk.

A megkérdezettek átlagosan közel két (1,95) kiadási tételt említettek, melyeket az állam társadalombiztosítási járulékokból finanszíroz. Ez az átlag az aktívak között valamivel magasabb, meghaladja a két említést (2,09). Ez az átlag nemcsak a teljes mintához, hanem a '96-os adatokhoz viszonyítva is nagyobb. Ez nagyrészt abból adódik, hogy a második hullámban megkérdezett aktívak között alacsonyabb azok aránya, akik egyetlen kiadást sem tudtak megemlíteni (12,3%, 1996: 17,2%).

A teljes minta adatait figyelembe véve megállapítható, hogy az állampolgárok kétharmada legfeljebb két társadalombiztosítási kiadást tudott megnevezni, ami gyakorlatilag azt jelenti, hogy a két nagy finanszírozási terület, vagyis a nyugdíjrendszer és az egészségügyi ellátás mellett, alig voltak olyanok, akik más kiadási tételt is meg tudtak volna nevezni.

II.30. táblázat. Hány, társadalombiztosítási járulékokból finanszírozott, kiadást említettek?

	<i>1999 (teljes minta)</i>	<i>1999/3.Omnibusz</i>	<i>1999, aktívak</i>	<i>19996</i>
	%	%	%	%
Egyet sem	16,0	25,2	12,3	17,2
Egyet	22,6	18,1	22,2	19,2
Kettőt	26,6	24,8	26,8	27,3
Hármat	20,1	16,2	21,0	18,6
Legalább négyet	14,8	15,8	17,6	17,7
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>Említések átlaga</i>	<i>1,95</i>	<i>1,79</i>	<i>2,09</i>	<i>2,00</i>

A válaszadók szocioökonómiai profilja. A kereszttáblázat-elemzés adatai szerint nem túl erősek a kapcsolatok a társadalombiztosítási járulékokból finanszírozott kiadások említési gyakorisága és az állampolgárok társadalmi-gazdasági jellemzői között. A legerősebb hatása ebben az esetben is az iskolai végzettségnek van. Minél magasabb valaki iskolai végzettsége, annál valószínűbb, hogy több kiadási tételt tud megnevezni. Különösen magas a felsőfokú végzettségűek között a legalább négy tételt említők aránya (30,1%), míg az általános iskolát végzettek fele (49,8%) legfeljebb egy kiadást tudott nevesíteni.

A foglalkozás szerinti bontás néhány érdekes megfigyelésre ad lehetőséget. Egyrészt láthatjuk, hogy a mezőgazdasági és a nem mezőgazdasági vállalkozók között a függő változó két szélső kategóriájában lényeges különbség mutatkozik: a mezőgazdaságban dolgozók között lényegesen magasabb azok aránya, akik egyetlen kiadást sem tudtak említeni (23%, nem mezőgazdasági vállalkozók: 9,5%), a vállalkozók, kisiparosok között pedig azoké akik legalább négy kiadást tudtak említeni (14%, mezőgazdaságiak 2,6%). Láthatjuk továbbá azt is, hogy a felső-, alsó- és művezetők között magas, 60% körüli azok aránya, akik legalább három kiadási tételt fel tudtak sorolni, sokkal magasabb az értelmiségiek körében tapasztalt említési gyakoriságnál (44%).

Általában azt mondhatjuk, hogy azok, akik egyetlen tételt sem tudtak megnevezni, jellemzően általános iskolai végzettséggel rendelkező nyugdíjasok, a legalább négy tétel felsorolására képes állampolgárok pedig főként a negyven éven aluli, felsőfokú végzettségű és a legfelső jövedelmi ötödbe tartozó alsó- és felsőszintű vezetők.

II.31. táblázat. Hány társadalombiztosítási kiadást említett? Iskolai végzettség és foglalkozás szerinti bontás.

	<i>Egyet sem</i>	<i>Hármat</i>	<i>Legalább négyet</i>
ISKOLAI VÉGZETTSÉG	<i>15,9</i>	<i>20,1</i>	<i>14,7</i>
Legfeljebb általános iskola	22,5	17,5	8,0
Szakmunkásképző	15,4	20,4	13,9
Befejezett középfokú	10,3	26,3	19,2
Felsőfokú	6,0	16,9	30,1
FOGLALKOZÁS	<i>15,9</i>	<i>20,3</i>	<i>15,3</i>
Paraszt, mg. munkás	23,1	23,1	2,6
Művezető, alsó vezető	5,9	32,4	26,5
Vezető	6,7	33,3	30,0
Értelmiségi	7,7	20,5	23,1

A végzettség és az említések közötti kapcsolat 1%-os szinten szignifikáns.
A foglalkozás és az említések közötti kapcsolat 5%-os szinten szignifikáns.

Összegzés. Az állampolgárok tájékozottsága legalább annyi kívánnivalót hagy maga után a kiadások, mint a bevételek ügyében. Elgondolkodtató például, hogy a megkérdezettek 16%-a egyetlen társadalombiztosítási kiadást sem tudott nevesíteni. Minden tíz ember közül csupán négy tudja, hogy jelenleg az aktuálisan beszédett járulékokból finanszírozzák a nyugdíjakat. Számottevően nőtt viszont 1996 óta azok aránya, akik az egészségügyi kiadásokat és a gyógyszerár-támogatásokat összekapcsolják a társadalombiztosítással. Ez egyértelműen tükrözi a gyógyszerár-támogatások körüli viták pozitív externáliáját: az állampolgárok legalább azt megtudták, hogy melyik intézményhez kell kapcsolni a problémát. A nyugdíjrendszer reformját követő egészségügyi reform nyilvános tematizálódásának ugyanilyen hatása volt.

Az egyes társadalombiztosítási kiadásokról legtöbb ismerete a negyven éven aluli, felsőfokú végzettségű és a legfelső jövedelmi ötödbe tartozó alsó- és felsőszintű vezetőknek van.

II.3. Fiskális illúziók: a jóléti programok költségeivel és adóárával kapcsolatos ismeretek és becslések relatív megalapozottsága és pontossága

Az 1996-os kutatás egyik legfontosabb megállapítása volt, hogy az állampolgároknak nincsenek pontos ismereteik az állami programok költségeiről, az erre vonatkozó kérdésekre adott válaszaik pontatlanok voltak. A válaszokat rendkívül nagy szórás jellemezte, ami nemcsak az ismeretek, hanem tájékozódási pontok hiányáról is tanúskodik. Az 1996-os tanulmány kritikáiban – elsősorban Király Júlia (1997) és Csaba Iván (1997) részéről – felmerült az a probléma, hogy informálás hiányában nem várható el az állampolgároktól pontos becslés. A hozzászólók szerint az állami programok költségeire és adóárára vonatkozó becslések pontatlansága önmagában nem árul el sokat, szükség lenne összehasonlítási alapra, akár nemzetközi adatokról, akár magánjóságok árára vonatkozó becslés eredményeiről legyen szó.¹

Idei kutatásunk során ez utóbbi alternatívához folyamodtunk. A kérdezés során arra voltunk kíváncsiak, hogy az állampolgárok mennyire vannak tisztában négy különböző, ám rendszeresen „fogyasztott” jószág árával. Arra kértük őket, mondják meg, szerintük mennyibe kerül a televízió kéthavi alap előfizetési díja, a telefon havi alapidja, a egy sima belföldi címzésű levél postai feladása és egy liter üzemanyag. Ezeknek a jószágoknak az árát csak azoktól tudakoltuk, akik kisebb-nagyobb rendszerességgel, a kiegyenlítés során, találkoznak is azzal.

A továbbiakban először megnézzük, milyen válaszok születtek a feltett kérdésekre az állami programok esetében, majd a kapott eredményeket összehasonlítjuk a magánjóságok árára adott válaszokkal. Az összehasonlítás során két fő szempontot tartunk szem előtt: egyrészt a relatív szórás segítségével megvizsgáljuk, hogy a válaszadók mennyire voltak biztosak (bizonytalanok), mennyire tippeltek véletlenszerűen, mennyire voltak a válaszok koncentráltak, másrészt a tényleges értékektől való eltérésen keresztül a becslések helyességét is elemezzük. A II.32. táblázat egy helyen tartalmazza a lényeges információkat.

Ezek után feltérképezzük – külön a magánjóságok és külön a két állami program esetében – a helyesen becslők főbb társadalmi-gazdasági jellemzőit.

¹ Erre a problémára a kutatási anyagok vitája során először egyébként Semjén András hívta fel a figyelmünket.

II.32. táblázat. A megkérdezettek becslései az egyes állami programok költségére, adóárára és néhány magánjóság piaci árára vonatkozóan

	televízió alap előfizetési díja (N=572)	telefon alapidíja (N=486)	belföldi levélbélyeg (N=486)	egy liter üzem- anyag (N=220)	gyógyszerár támogatás (N=514)	gyógyszerár támogatás adóára (N=218)	10 napos belgyó- gyászati kivizsgálás (N=534)	10 napos belgyógyá- szati kivizsgálás adóára (N=255)
Becsült átlag	989,67	1597,76	33,72	172,60	54,62	2955,90	86571,15	9407,49
Szórás	701,85	991,05	11,48	12,96	23,04	3828,21	127630,47	18982,36
Relatív szórás	0,71	0,62	0,34	0,08	0,42	1,30	1,47	2,02
A becsült és a tényleges átlag különbségének a tényleges átlaghoz viszonyított aránya	0,38	0,16	0,05	0,02	0,36	n.a.	0,27	n.a.
A tényleges átlaghoz viszonyított négyzetes eltérések átlagának négyzetgyöke	0,58	0,74	0,36	0,08	0,45	n.a.	1,89	n.a.
Tényleges érték (Ft vagy %)	1600	1375	32	170	85	n.a.	63000 - 73000	n.a.
Jelentősen alábecsüli	44,5%	6,0%	4,2%	1,5%	60,4%	n.a.	56,6%	n.a.
Nagyjából helyesen becsüli	52,6%	76,5%	88,6%	98,5%	39,6%	n.a.	12,6%	n.a.
Jelentősen felülbecsüli	2,9%	17,5%	7,2%	-	-	n.a.	30,8%	n.a.
Összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	n.a.	100,0%	n.a.
Nem tudja	36,2%	8,8%	13,6%	5,0%	27,7%	n.a.	25,2%	n.a.
N=	249	47	76	12	199	n.a.	180	n.a.

II.3.1. Alapmegoszlások

A) *A gyógyszerárak támogatása.* A gyógyszerárak állami támogatásának mértékére vonatkozó becslések elemzése során kapott eredmények értékelésekor tekintettel kell lennünk arra, hogy a támogatás mértékének százalékos formája van. Ebből pedig következik, hogy a becslések adott –határok között születhettek, szórásuk, pontosságuk ennek megfelelően alakulhatott. Egy véletlenszerűen kiválasztott állampolgár úgy gondolja, hogy a receptre felírt gyógyszerek árának több, mint a felét támogatja az állam. Ez csupán kétharmada a tényleges arálynak (85%). Minden tíz megkérdezettből, aki becsülte is a támogatás mértékét, csak négy gondolt arra, hogy a gyógyszerek árának döntő hányadát a beszedett járulékokból fedezik, a gyógyszerárban csupán az ár csekély hányadát fizetjük mi, állampolgárok. Mindenki más jelentősen alábecsülte a támogatás nagyságrendjét. A megkérdezettek 27,7%-a meg sem próbálta becsülni az állami hozzájárulás mértékét (II.32. táblázat).

A szórás mértéke ugyanakkor nem túl nagy, 23%, ami a az átlag 42%-át teszi ki (relatív szórás). Ez azt jelenti, hogy a számszerű választ is adók tekintélyes része legalábbis sejtette, hogy a támogatás viszonylag magas, de 50-60%-nál többre nem nagyon gondoltak. A gyógyszerár-támogatás adóára esetében azonban a relatív szórás már 130%, ez esetben tehát már vonatkoztatási pont nélkül tippeltek a megkérdezettek.

Ami a becslések pontatlanságának vizsgálatát illeti, a becsült és a tényleges átlag aránya mellett, erre két másik mutató is szolgál. Először a becsült és a tényleges átlag különbségének abszolút értékét a tényleges átlaghoz viszonyítottuk. A másik mutató minden egyes választ a tényleges értékhez hasonlít, az attól való eltérés négyzetét arányítva annak négyzetéhez. Ezekből a különbségekből gyököt vontunk, majd átlagoltuk azokat. A fenti két mutató jellemzően 0 és 1 között van. Ha a becslések pontosak voltak, a mutatók értéke nullához közelít és fordítva. A mutatók azonban nagyobbak is lehetnek egynél, amennyiben a becslések átlaga, vagy az egyes becslések többsége legalább kétszer nagyobb volt, mint a tényleges érték. A gyógyszerárak támogatásának mértéke esetében a két mutató 0,36, illetve 0,45.

E számok jelentésének értékeléséhez azonban szükségünk van a magánjósággal való összehasonlításra.

A négy magánjóság közül kettő esetében meglehetősen nagy volt a válaszok pontatlansága, bizonytalansága. A másik magánjóság, melyre vonatkozóan a válaszadók rendkívüli pontatlanságot árultak el, a televízió alap előfizetési díja volt. A válaszadók közel fele jelentősen alábecsülte azt. A relatív szórás ebben az esetben 70%-os, tehát ismét azt látjuk, hogy aki egyáltalán válaszolt a kérdésre (a megkérdezettek csupán 64%-a), nagyon bizonytalanul tette azt. A becslések koncentráltasága nagyon alacsonynak bizonyult.

Ami azonban ennél is meglepőbb az az, hogy a telefon alapidíjára vonatkozó becslések is meglehetősen pontatlannak bizonyultak. A válaszadók háromnegyede ugyan beleesett a $\pm 25\%$ -os sávba, tehát helyes becslést adott, ám az egyéb jelzőszámok már nem ennyire jók. A válaszok itt is erősen szóródnak (relatív szórás 62%), jobban, mint a gyógyszerárak támogatása esetében. Az eltéréseket minden válasz esetében külön-külön figyelembe vevő mutató is meglehetősen magas (0,74), sokkal magasabb, mint a gyógyszerár-támogatás esetében. Az adatokból leginkább az derül ki, hogy sokan vannak ugyan, akik helyesen tudják az alapidj mértékét, ám vannak olyanok, akik teljesen hibás információval rendelkeznek e tárgyban.

A fennmaradó két magánjóság esetében már valóban jobb becsléseket kaptunk, mint a válaszadóktól, mint a gyógyszerár-támogatás esetében. Az üzemanyag esetében szinte „telitalálat” született és minden más mutató is kitűnő, míg a levélbélyeg valamivel gyengébb eredményeket produkált.

Összegzés. Az összehasonlítás alapján azt mondhatjuk, hogy az állampolgároknak a gyógyszerárak állami támogatásának mértékére vonatkozó tudása pontatlan ugyan, de becsléseik nem légből kapottak, valamilyen tapasztalaton vagy tudáson alapulnak, mely gyakran háztartásuk gazdálkodását közvetlenebbül érintő kiadásaik esetén is hiányzik. Ugyanez már nem mondható el a támogatás adóárára vonatkozóan: a válaszok rendkívül nagymértékben szóródtak.

B) Kórházi kezelés. A 10 napos belgyógyászati kivizsgálás költségének behatárolásakor azonban már nem találkozunk a gyógyszerárak támogatásának mértékére tett becslések esetében meglevő relatív pontossággal. Ami azonban a válaszolók tanácstalanságát, becsléseik légüres térben keletkezését igazán kifejezi az nem is az említések átlaga (hózzávetőleg 86.000 Ft), hanem az átlag másfélszeresét kitevő szórás (127.630 Ft, relatív szórás: 147%). Ez több, mint kétszerese az infláció, vagy a tévé előfizetési díj esetében tapasztaltnak. A becslések pontosságát jelző két mutató nagyon eltér egymástól. A válaszok átlagainak a tényleges átlaghoz viszonyított eltérése egyáltalán nem magas (0,27), az eltérések négyzetén alapuló mutató viszont nagyon is az (1,89). Az említések átlaga tehát nem ad pontos képet a válaszok összességéről, úgy tűnik a tényleges értéktől nagyon távol eső válaszok kiegyenlítik egymást. A válaszok struktúrájáról alkotott képünket megerősíti a helyesen és a helytelenül becslők arányának vizsgálata. Ebből világosan kitűnik, hogy csak a válaszadók egytizede becsült pontosan, a többiek nem. Bár az alábecslők aránya lényegesen magasabb (56,6%), mint a fölébecslőké (31%), ezt az előny „kiegyenlíti” a fölébecslőknek az a lehetősége, hogy a tényleges összeg 100%-nál nagyobb eltéréssel is becsülhettek.

A kórházi ellátás ingyenességének adóára esetében a szórás a becsült átlag kétszerese (relatív szórás: 202%), ami a megkérdezettek tanácstalanságát, a válaszok esetlegességét tükrözi.

Összegzés. Mindent egybevetve a 10 napos belgyógyászati kivizsgálás költségeit firtató kérdésre adott válaszok koncentrálttsága jóval alatta marad még a tévé előfizetési díjának is. A költségeket lényegesen többen becsülték alá-, mint fölé, azonban a fölébecslések mértéke végül is a tényleges értéknél 27%-kal magasabb említési átlagot eredményezett (II.32. táblázat).

II.3.2. A becslés pontosságát meghatározó főbb szocioökonómiai változók

Mielőtt rátérnénk az állami programok költségeit helyesen becslők társadalmi-gazdasági jellemzőinek felvázolására, nézzük meg kik azok, akik a magánjóságok áráról biztos tudással rendelkeznek. A II.33. táblázat azt mutatja meg, hogy válaszadók közül ki hány jóság árát becsülte helyesen.

II.33. táblázat. Hány magánjóság-árát becsültek helyesen?

	N=	%
egyet sem	91	12,6
egyet	189	26,3
kettőt	211	29,3
hármat	173	24,0
négyet	55	7,7
<i>Összesen</i>	<i>718</i>	<i>100,0</i>
<i>Említések átlaga</i>	<i>1,88</i>	

Az összes megkérdezett több, mint egytizede (12,6%) egyetlen jóság esetében sem tudott pontos becslést adni. Közéjük tartozik a legfeljebb általános iskolát végzettek egynegyede (25%) és a nyugdíjas korúak több, mint egyötöde (22,3%). A csoport tagjai között jelentősen felülreprezentáltak még a legalsó jövedelmi ötödbe tartozók, a mezőgazdaságban dolgozók és az inaktívak.

A négy jóság árát helyesen becslők társadalmi-demográfiai jellemzőik szerint főként felsőfokú végzettségűek és nagy valószínűséggel fiatalok vagy középkorúak. Az életkor azonban a végzettséggel szemben nem mutat olyan szoros kapcsolatot a jóság árának ismeretével. A hármás életkori bontásban a fiatalok és a középkorúak közötti különbség nem szignifikáns.

A munkaerőpiaci státusz is kapcsolatot mutat a magánjóságok árának ismeretével. Az aktívak között lényegesen magasabb a legalább három jóság árát helyesen becslők aránya (40,1%), mint az inaktívak esetében (22,4%). Az iskolai végzettség hatását is figyelembe véve azt mondhatjuk, hogy felsőfokú, a szakmunkásképzőt és az általános iskolát végzett aktívak az átlagosnál helyesebben becsülik a magánjóságok árát (lásd az F1.40. táblázatot az I. függelékben).

A család anyagi helyzete pozitív kapcsolatban van a pontos becslések számával: minél magasabb jövedelmi kategóriába tartozik valaki a család egy főre eső jövedelme alapján, annál valószínűbb, hogy három vagy annál több pontos találata lesz.

A foglalkozási csoportok esztében a vezetők és értelmiségiek között nagyon magas (51,4%) a legalább három magánjóság árát helyesen becslők aránya. A foglalkozási csoportok nyolcas bontása azonban azt is megmutatja, hogy az önállók esetében a mezőgazdaságban dolgozók, míg az alkalmazottak esetében a szakképzetlen munkások nagyon kis arányban becsülnék helyesen az esetek többségében. Ha az iskolai végzettséget kontrollváltozóként bevonjuk az elemzésbe, látható lesz, hogy a tényleges hatást az iskolázottság fejt ki a magánjóságok árának ismeretére.

A magánjóságok többségét tehát elsősorban a fiatal és középkorú, legalább érettséggel rendelkező, jól szituált, vezető pozíciót betöltő állampolgárok becsülik helyesen a legnagyobb valószínűséggel.

A) A gyógyszerár-támogatás mértékét helyesen becslők főbb szocioökonómiai jellemzői. A gyógyszerár-támogatás becslésének helyessége egyetlen, a társadalmi-gazdasági státust meghatározó változóval sem mutat statisztikailag szignifikáns kapcsolatot (a χ^2 próba minden esetben függetlenséget mutatott). Azt azonban elmondhatjuk, hogy a mintaátlaghoz viszonyítva magasabb a helyesen becslők aránya a vezetők, értelmiségiek, valamint a nyugdíjas szülővel együtt élők esetében, ám mindkét esetben nagyon alacsony az esetszám (30, illetve 36 fő).

B) A 10 napos belgyógyászati vizsgálat költségét helyesen becslők főbb szocioökonómiai jellemzői. Az alacsony esetszám miatt nehéz bármit is mondani a helyesen becslők szocioökonómiai jellemzőiről. Ezért biztatóbbnak tűnik, ha a helytelenül becslők társadalmi-demográfiai összetételét vizsgáljuk. Az iskolai végzettség hatása érdekes képet mutat. Minél magasabb iskolai végzettsége van valakinek, annál inkább hajlamos felülbecsülni a kórházi kivizsgálás költségét, és fordítva (felsőfokú végzettségűek között a fölülbecslők aránya 53,2%, a mintában 31%). Az alacsonyabb iskolai végzettségűek között lényegesen magasabb a jelentősen alulbecslők aránya (69,2%, a mintában 56,6%). Ugyancsak hajlamosak felülbecsülni a költségeket a leggazdagabbak, az értelmiségiek és a vezetők, Az alulbecslők között viszont magas a legszegényebbek és az inaktívak aránya.

Ami az érintettségi mutatókat illeti, várakozásainkkal ellentétben az sem növeli a becslések pontosságát, ha a válaszadó vagy valamelyik családtagja az elmúlt egy évben volt kórházban valamilyen okból kifolyólag.

Összegzés. Viszonylag jól körülhatárolható profilja tehát csak a rosszul becslőknek van, és ez különbözik az alá-, illetve a fölőbecslők esetében. Az alacsonyabb iskolai végzettségűek, a nyugdíjas korúak és a legfiatalabbak, valamint a legalsó jövedelmi ötödbe tartozók jellemzően súlyosan alulbecsülik a kivizsgálás költségeit, az egyetemet vagy főiskolát végzett, jól szituált középkorú vezetők, értelmiségiek pedig jelentősen túlbecsülik azokat. Úgy tűnik tehát, hogy a válaszadók a lehetőségeiket vetítették bele válaszaikba.

Irodalom

- Csaba Iván (1997): Fiskális illúziók és redisztribúciós csalás. *Századvég, Új Folyam* 4: 109-118. o.
- Csontos László – Kornai János – Tóth István György (1996b): Az állampolgár, az adók és a jóléti rendszer fogalma — Egy kérdőíves felmérés tanulságai. *Századvég, Új Folyam* 2: 3-28. o.
- Király Júlia (1997): Az ingyenebéd alkonya. *Századvég, Új Folyam* 4: 122-127. o.

III. A státus quo-hoz ragaszkodó és a jóléti rendszer reformját támogató csoportok szocioökonómiai és gazdaságideológiai profilja (Janky Béla)

III.1. Bevezetés

III.1.1. Főbb célok

Ennek a fejezetnek a célja annak megvizsgálása, hogy milyen alapvető jellegzetességekkel írhatóak le az egészségügy bizonyos típusú átalakítását támogató és azt ellenző csoportok.

Az adatfelvétel során a TÁRKI kérdezőbiztosai többek között arról kérdezték a felkeresett embereket, hogy támogatnák-e több, egymással versenyző egészségbiztosító létrejöttét? Arról is kikérték a véleményüket, hogy engedélyezze-e az állam bizonyos kiegészítő biztosítások megkötését a közintézmények szolgáltatásaira vonatkozóan? Arra is választ kellett adniuk a kérdezetteknek, hogy szükségesnek tartanak-e bizonyos mértékű járulékemelést egy jól meghatározott plusz szolgáltatási csomagért cserében?

A munka egyrészt a legalapvetőbb társadalmi háttérváltozókra koncentrált. Áttekintettük, hogy a különböző korú, képzettségű és jövedelmi helyzetű nők és férfiak hogyan ítélik meg az egyes változtatási javaslatokat. Ezen alapvető jellegzetességek között tárgyaltuk az emberek egészségi állapotának, egészségügyi intézményekkel való kapcsolatának hatását véleményükre. Az alapjellemzők mellett az egészségbiztosítások iránti egyéni kereslet, a jóléti rendszerrel kapcsolatos általános attitűdök és az egészségügy reformjával kapcsolatos vélemények kapcsolatát is elemeztük.

A dolgozat további menete a következő. Először áttekintjük az egészségüggyel kapcsolatos vélemények legalapvetőbb társadalmi háttérváltozók szerinti megoszlását. Ezután részletesen kitérünk ezek közül az egészségi állapot majd pedig a család jövedelmi helyzetének szerepére. Áttekintjük még az egészségbiztosítás iránti egyéni kereslet hatását is. A következő részben elsőként nagy vonalakban megnézzük, hogy milyen összefüggések fedezhetők fel a jóléti rendszerről alkotott vélemények és a szocioökonómiai státus között. Ezután — az előzőek tapasztalatainak figyelembevételével —, megvizsgáljuk, hogy az állami szerepvállalással és a jövedelem-újraelosztás kívánatos mértékével kapcsolatos vélemények milyen kapcsolatban vannak az egészségügyi intézményi választásokkal.

III.1.2. Fontosabb eredmények

Az elemzés legfontosabb tapasztalatait az alábbiakban összegezhetjük:

a) Nem, kor és végzettség szerepe.

- Az eddig elvégzett elemzések eredményei azt mutatják, hogy nincs érdemi különbség a férfiak és a nők intézményi alternatívákról alkotott véleménye között. Ez némileg meglepő, hiszen köztudott, hogy a két nem egészséghez és a kockázathoz való viszonya egymástól eltérő.

- A különböző korú megkérdezettek hozzáállása a lehetséges változtatásokhoz ellenben igen eltérő. Az idősebbek nagyobb arányban ellenzik a jelenlegi helyzet megváltoztatását, mint a fiatalabbak. Általában a legfiatalabbak támogatják legnagyobb arányban a változtatási javaslatokat. A kötelező járulék emelésének ötletét ugyanakkor a 40 évnél fiatalabbak nem pártolják nagyobb arányban, mint a 60 évesnél idősebbek, és mindkét korcsoportban kevésbé támogatják, mint a középkorosztályokba tartozók.
- Minél magasabb végzettséggel rendelkezik valaki, annál nagyobb az esélye annak, hogy támogatja a biztosítók közötti verseny lehetőségét. A felsőfokú végzettségűek az átlagnál nagyobb arányban állnak ki a kötelező járulék (szolgáltatással ellentételezett) emelése mellett is. Az állami egészségügyi intézmények szolgáltatásaira köthető kiegészítő biztosítás engedélyezését a szakmunkás- és középfokú végzettséggel rendelkezők bő fele támogatja, míg a náluk kevésbé iskolázott rétegekben, de a jobban képzett csoportokban is a támogatók aránya némileg alacsonyabb, mint az ellenzőké.

b) Egészségi állapot.

- Az egészségi állapot (és evvel összefüggésben az egészségügyi ellátórendszerben szerzett tapasztalatok) intézményi választásokra gyakorolt hatásának iránya és ereje függ a válaszadó korától és képzettségétől. Általánosan elmondható, hogy a képzetlenebbek véleményét jobban befolyásolják egészségügyi intézményekben szerzett tapasztalataik, bár bizonyos kérdésekben a képzettek körében is markáns a különbség a betegesebb és egészségesebb emberek véleménye között.
- A biztosítók közötti verseny ötletét a többet betegeskedők (és családtagjaik) kevésbé támogatják. Bár a középkorosztályok képviselői között azok, akik éppen mostanában hosszabb kórházi kezelésben részesültek, közülük is különösen azok, akik sokat is költöttek a kezeléssel kapcsolatban, hajlamosabbak támogatni a verseny bevezetését.
- A hálapénzt kiváltó biztosítás lehetőségét a fiatalok és középkorúak között az egészségügyi intézményeket gyakrabban látogatók utasítják el jobban, míg az idősek körében éppen fordított helyzetet tapasztaltunk. E mögött a kiegészítő biztosításról alkotott vélemények mellett a hálapénz megítélésének generációs különbségei is meghúzódhatnak.
- A kötelező járulék emelésének ötlete a hálapénz kiváltásának céljából általában az egészségesebbek körében népszerű. Bár a kevésbé iskolázott 40 év alattiak és 60 év felettiak körében megfigyelhető, hogy a betegek nagyobb arányban fogadnák el a járulék emelését, mint az egészségesekek.

c) Jövedelem.

- A verseny bevezetését és a kötelező járulékok emelését inkább a magasabb jövedelműek pártolják. Ugyanakkor az is igaz, hogy a versenyt támogatók közül a magasabb jövedelműek kisebb arányban tartanának ki véleményük mellett, ha járulékemeléssel járna több biztosító megjelenése. A kiegészítő biztosítás ötlete az alacsonyabb jövedelműek körében népszerű, ami valószínűleg, de nem bizonyíthatóan annak is köszönhető, hogy az általában alacsonyabb keresetű fiatalok jóval nagyobb arányban támogatják az ötletet, mint a korosabbak.
- Nehéz általános trendeket felrajzolni a jóléti rendszerrel kapcsolatos vélemények és az egészségügyi intézményi választások közötti összefüggésekről. Az adócsalást erélyesebben visszatartó válaszadók kevésbé támogatják a verseny megjelenését az egészségbiztosításban. A nagyobb egyenlőtlenségeket elfogadók között többen támogatnák a kiegészítő biztosítás lehetőségét. Az alapadatok elemzése alapján azonban nem mutatható ki összefüggés a kötelező járulék emelésének támogatása és az egalitáriánusabb adórendszer preferálása között.
- Általában elmondható, hogy érzékelhető, ám többnyire viszonylag gyenge a kapcsolat a jóléti rendszerről megfogalmazott általános vélemények és a hozzájuk tartalmilag közel álló konkrét egészségbiztosítási preferenciák között.

III.2. Szocioökonómiai státus és intézményi választások

III.2.1. Az adatok leíró áttekintése

A biztosítók közötti verseny megítélése. A több egészségbiztosító létrehozásával kapcsolatosan az alábbi módon kértük ki a kérdezettek véleményét.

A jelenlegi rendszerben egy bizonyos havi fix összegben túl a járulékfizetők és munkáltatók jövedelmük 10%-át fizetik be egészségügyi ellátásra. A beszedett pénzt az országos egészségbiztosítási pénztár kezeli. Egyetértene-e azzal a javaslattal, hogy a jelenlegi egyetlen egészségbiztosító helyett több, egymással versenyző biztosító legyen, és azok kezeljék az állampolgárok kötelező befizetéseit? A kötelező befizetés mértéke változatlan maradna.

Azoknak, akik nem támogatták a verseny bevezetését (a bizonytalan válaszokat adókat is közéjük soroltuk), a következő kérdést tettük fel:

Támogatná-e a verseny bevezetését, ha az a járulékok csökkentésével járna. 10% helyett 8%-ot kellene fizetnie?

Kíváncsiak voltunk arra, hogy a több biztosító bevezetésének ötletével szimpatizálók véleménye mennyire határozott:

Támogatná-e a verseny bevezetését, ha az a járulékok növelésével járna? 10% helyett 12%-ot kellene fizetnie?

Az első kérdésre a dönteni tudó válaszadók 49%-a válaszolt igennel. Ahogy az III.1. táblázatban látható, az összes megkérdezett közül minden ötödik támogatná a versenyt akkor is, ha 2%-kal magasabb járulékokkal járna, és a minta szűk harmada nem állna ki a verseny mellett akkor sem, ha annak járulékcsökkenés lenne a következménye.

III.1. táblázat. Az egészségbiztosítók közötti versenyről alkotott vélemények megoszlása*

	<i>Arány (%)</i>	<i>Esetszám (fő)</i>
Járulékemeléssel is a versenyt támogatja	20,1	297
Csak, ha nincs emelés, akkor támogatja	37,3	551
Nem támogatja	31,5	466
Nem tudja	6,9	102
Nem válaszolt	4,2	62
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>1478</i>

Az eredmények a „nem tudja” válaszok eltérő kódolása és a nem válaszolók bevonása miatt különböznek a V.1. táblázatban lévő megoszlástól. A kódolásról lásd az V.1. táblázat jegyzetét.

A választani tudó, 50 évesnél fiatalabb megkérdezettek enyhe többsége támogatja, hogy több, egymással versenyző biztosító jöjjön létre. Ebben a kérdésben nem található különbség az egészen fiatal-

lok és a középkorúak véleménye között. Az ötödik x-et maguk mögött tudóknak csupán négytizede támogatna egy ilyen változást (a III.2. táblázat mutatja az eredményeket). A korosztályi különbségek akkor válnak igazán szembeűnővé, ha megnézzük, hogy a versenyt nem támogatók közül kik változtatják meg álláspontjukat, amikor a több biztosítós rendszer kevesebb járulékkal jár. A versenyt eredetileg nem támogató 40 év alattiak közel fele ebben az esetben a versenyhelyzetet preferálná. A középkorúak és még sokkal inkább az idősebbek járulécsökkentés esetén sem támogatnák a versenyt. A versenyt nem támogató 60 évesnél idősebb megkérdezettek közül csak minden negyedik-ötödik változtatta meg véleményét a költségcsökkentés lehetőségének hatására.

III.2. táblázat. A versenyt preferálók aránya az egyes korosztályokban*

	<i>Korcsoportok</i>						
<i>A versenyt...</i>	<i>18-29</i>	<i>30-39</i>	<i>40-49</i>	<i>50-59</i>	<i>60-69</i>	<i>70-</i>	<i>Együtt</i>
Támogatja (%)	55,3	54,2	54,2	41,8	38,2	37,4	48,8
Ellenzi (%)	44,7	45,8	45,8	58,2	61,8	62,6	51,2
Esetszám	307	251	251	222	158	133	1322

* Az igen és nem válaszok összegének százalékában. Az intézményi választások és a korosztályok közötti kapcsolat 0,1%-os szinten szignifikáns. Az III.1. táblázattal szemben itt csak az első feltett kérdésre adott válaszok megoszlása látható. Emellett itt nem szerepelnek a „nem tudom” válaszokat adók, és azok, akik nem válaszoltak.

A közép- és felsőfokú végzettségűek többsége támogatja, míg a kevésbé iskolázottak nagyobb része inkább ellenzi a verseny bevezetését (a III.3. táblázat mutatja az eredményeket). Ezek a végzettség szerinti különbségek mind a fiataloknál (18-39 évesek), mind a középkorúaknál (40-59 évesek) megfigyelhetők. Az idősebbeknél a versennyel kapcsolatos vélemények megoszlásában iskolázottság szerinti eltéréseket nem találtunk. A versenyt ellenzők közül nagyjából azonos mértékben tartanak ki álláspontjuk mellett a költségcsökkentés lehetőségének felvetése után a különböző képzettségi csoportokban. Az eredetileg versenypárti kérdezettek közül az értelmiségiek tartottak ki legnagyobb arányban véleményük mellett, amikor a felkínált két alternatíva közül a több biztosítós modell járulékemelkedéssel járt. Hat tizedük volt ekkor is a verseny híve, míg a többieknek csak durván a fele.

III.3. táblázat A versenyt támogatók aránya a különböző képzettségi csoportokban*

	<i>Képzettségi csoportok</i>				
<i>A versenyt...</i>	<i>Max. 8 ált.</i>	<i>Szaktmunkás</i>	<i>Középfokú</i>	<i>Felsőfokú</i>	<i>Együtt</i>
Támogatja (%)	40,9	45,6	58,9	58,0	48,8
Ellenzi (%)	59,1	54,4	41,1	42,0	51,2
Esetszám	446	386	336	154	1322

*Az igen és nem válaszok összegének százalékában. Az iskolai végzettség és az intézményi választások közötti kapcsolat 0,1%-os szinten szignifikáns.

A kiegészítő biztosítás engedélyezésének megítélése. Kétféle kiegészítő biztosításról kérdeztünk meg minden válaszadót. Az egyik havi 1500 forintba kerülne, és fedezné a szokásos hálapénz összegét. A másik 3000 forint feláldozását igényelné havonta, de több szolgáltatást nyújtana. A kérdések a következőképpen hangoztak:

Egyetértene-e egy olyan javaslattal, amely törvényesen lehetővé teszi, hogy az állampolgár a kötelező járulék befizetésén felül önkéntesen kiegészítő egészségbiztosítást kössön? a biztosításért havonta 1500 forint biztosítási díjat kell fizetni. Ennek fejében, amikor megbetegszik a biztosítótól kap egy akkora összeget, amely fedezni tudja a hálapénzzel kapcsolatos kiadásait. Most tehát nem azt kérdezem öntől, hogy kötne-e ilyen biztosítást, csak azt: elfogadható-e, hogy ilyen biztosítás megkötését lehetővé tegye a törvény?

És azzal egyetértene-e, hogy a biztosításért havonta 3000 forint biztosítási díjat kell fizetni. Ennek fejében, amikor megbetegszik, a biztosítótól kapott összeg akkora, amely fedezni tudja a hálapénzzel kapcsolatos kiadásait, továbbá egyéb előnyöket is nyújt (pl. a biztosított szűrővizsgálatot vehet igénybe, egyes szolgáltatásokat soron kívül kap, legfeljebb kétágyas szobába helyezik stb.). Most tehát nem azt kérdezem öntől, hogy kötne-e ilyen biztosítást, csak azt, ön szerint elfogadható-e, hogy ilyen biztosítás megkötését lehetővé tegye a törvény?

A kérdésben dönteni tudó válaszadók 48%-a értett egyet azzal, hogy a törvény lehetővé tegye 1500 forintos kiegészítő biztosítás megkötését a hálapénz költségeinek fedezésére (lásd a III.4. táblát). Jóval kevesebben támogatnák a soron kívüli vizsgálatokat és komfortosabb kórházi ellátást nyújtó biztosítás engedélyezését. A kérdésre egyértelműen válaszolók 38%-a értene egyet egy ilyen javaslattal (a III.5. táblázat mutatja az eredményeket).

Ha mindkét biztosítást és minden megkérdezettet figyelembe veszünk, azt találjuk, hogy a minta 28%-a támogatja mindkét kiegészítő biztosítás engedélyezését. Többen vannak azok, akik egyiket sem támogatják, bár ez utóbbi kategóriába a némileg bizonytalankodók is beletartoznak. A válaszolók egy része nem hierarchikusan értelmezte a kérdéseket. Ahogy az III.6. táblázatban látható, a válaszolók négy és fél százaléka csak a magasabb összegű biztosítást engedélyezné.

A hálapénz kiváltására és állami egészségügyi rendszer szolgáltatásaira köthető kiegészítő biztosítások engedélyezésének ideája a fiatalok körében jóval népszerűbb, mint az idősebbek között. A hálapénz költségeire köthető, 1500 forintos biztosítás engedélyezését a választani tudó 30 évesnél fiatalabbak kétharmada támogatja, míg a 70 évesnél idősebbek közül csak minden harmadik híve ennek az elképzelésnek. A támogatók aránya nem nő egyenletesen a magasabb képzettségű csoportok felé haladva. A szakmunkások és a középfokú végzettségűeknek bő fele engedélyezne kiegészítő biztosítást, míg a kevésbé képzett embereknek csak kb. 43%-a. Ám a felsőfokú végzettséggel rendelkezőknek is csupán 45%-a híve az elképzelésnek. Ezt mutatja a III.4. táblázat.

III.4. táblázat. Az 1500 Ft-os kiegészítő biztosítás lehetőségéről alkotott vélemények kor és képzettség szerint*

	<i>Kiegészítő biztosítást engedélyezné</i>			
	<i>Igen (%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Összesen</i>	<i>N</i>
<i>KOR</i>	48,2	51,8	100,0	1358
18-39	61,6	38,4	100,0	561
40-59	42,3	57,7	100,0	486
60-X	33,2	66,8	100,0	311
<i>ISKOLA</i>	48,2	51,8	100,0	1358
Legfeljebb 8 általános	43,2	56,8	100,0	479
Szakmunkásképző	51,4	48,6	100,0	388
Középfokú	52,7	47,3	100,0	336
Felsőfokú	45,0	55,0	100,0	155

*Igenek és nemek összegének százalékában. Az iskolai végzettség és a biztosításról alkotott vélemények közötti asszociációs kapcsolat 2%-os szinten szignifikáns. A korcsoportok és a biztosításról alkotott vélemények közötti asszociációs kapcsolat 0,1%-os szinten szignifikáns.

III.5. táblázat. A 3000 Ft-os kiegészítő biztosítás lehetőségéről alkotott vélemények kor és képzettség szerint*

	<i>Kiegészítő biztosítást engedélyezné</i>			
	<i>Igen (%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Összesen</i>	<i>N</i>
<i>KOR</i>	37,8	62,2	100,0	1282
18-39	49,1	50,9	100,0	539
40-59	33,2	66,8	100,0	456
60-X	24,1	75,9	100,0	287
<i>ISKOLA</i>	37,8	62,2	100,0	1283
Legfeljebb 8 általános	34,6	65,4	100,0	438
Szakmunkásképző	38,7	61,3	100,0	371
Középfokú	40,7	59,3	100,0	328
Felsőfokú	38,7	61,3	100,0	146

* Igenek és nemek összegének százalékában. A korcsoportok és a biztosításról alkotott vélemények közötti asszociációs kapcsolat 0,1%-os szinten szignifikáns.

III.6. táblázat. Az 1500 Ft-os és 3000 Ft-os kiegészítő biztosítás lehetőségéről alkotott vélemények megoszlása*

	<i>Arány (%)</i>	<i>Esetszám (fő)</i>
Legyen mindkettő megköthető	28,3	418
Csak a 3000 Ft-os legyen megköthető	4,5	66
Csak az 1500 Ft-os legyen megköthető	15,9	235
Nem támogatja egyiket sem	41,6	614
Nem tudja	5,7	84
Nem válaszolt	4,1	61
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>1478</i>

*A „nem tudja” válaszok eltérő kódolása miatt az eredmények különböznek az V.2. táblázatban látható megoszlástól. A kódolásról lásd az V.2. táblázat megjegyzését.

Nem találtunk jelentős különbséget a különböző jövedelmi helyzetű családok tagjainak véleménye között. A munkával rendelkezők magasabb arányban támogatják a változtatást. A kérdésre felelni tudó dolgozóknak 53%-a engedélyezné 1500 forintos kiegészítő biztosítás megkötésének lehetőségét a hálapénz kiváltására, míg a munkanélküliek és az inaktívoknak csak 44%-a híve a lehetőség megadásának. A különbség az aktívak eltérő korösszetételéből is adódhat. Amennyiben ugyanis az egyes korcsoportokban vizsgáljuk a kérdést, már nem egyértelmű, hogy a dolgozóknak nagyobb a támogatási hajlandósága.

Azok, akik együtt élnek nyugdíjas korú szüleikkel nagyobb arányban támogatják a bővebb lehetőségeket kínáló kiegészítő biztosítás bevezetését, mint azok, akik külön laknak tőlük.

A magasabb kötelező járulék lehetőségének megítélése. Arról is kikértük az emberek véleményét, hogy hajlandóak lennének-e bizonyos mértékű járulékemelkedést elfogadni, ha ezzel megfelelő mértékben emelni lehetne az egészségügyi személyzet keresetét. A kérdés konkrétan így hangzott:

Egyetértene-e azzal a javaslattal, hogy a kórházi ellátásért kötelezően fizetendő járulék a jövedelem 8%-a helyett 10% legyen, ha cserébe az orvos fizetését akkora mértékben egészíti ki, amely fedezi a szokásos hálapénz mértékét?

A kötelező járulékok fenti feltételek melletti emelésének az ötletét a válaszolni tudók 44%-a támogatja. A magasabb kötelező járulék és a vele járó többlétszolgáltatások bevezetésével a 30 és 50 év közöttiek értenek egyet a leginkább, bár közöttük is többen vannak árnyalatnyival az ellenzők, mint a támogatók. A náluk fiatalabbak és idősebbek egyaránt kb. 40%-os arányban támogatják a hálapénz helyettesítésére szolgáló járulékemelés ötletét. A képzettség szerinti csoportokat tekintve azt tapasztalhatjuk, hogy az egyetemet vagy főiskolát végzettek az átlagosnál nagyobb arányban értenek egyet egy ilyen javaslattal. 54%-uk támogatná az emelést, míg a kevésbé képzetteknek 40-44%-a lenne a javaslat mellett.

A nagyon magas családi egészségügyi kiadásokról beszámoló kérdezettek (EKTG1) nem támogatnák nagyobb arányban a járulékok emelését, mint mások.

A minta adatai szerint a kérdezett családjának anyagi helyzete nem befolyásolja érezhetően a járulékemeléssel kapcsolatos véleményét. A 40 évesnél fiatalabbak között a járulékfizetésben érintett aktív dolgozói illetve vállalkozói réteg kevésbé preferálja a járulékemelést, mint az inaktívok és a munkanélküliek. Az utóbbiak fele támogatja az ötletet, míg az előbbieknak csak 40%-a.

A válaszadók néhány jellegzetes típusa. A válaszadók bő egytizede utasított el mindenfajta változtatást. Ez lényegesen kisebb, mint az egyes kérdésekkel kapcsolatban külön-külön is a status quo pártiak aránya. A korábbiakban ismertetett eredmények alapján már bizonyára sejthető volt, hogy az idősebb korosztályokban találhatunk több olyan embert, aki elutasít minden, itt felkínált változtatást. Az átlagos jövedelemmel rendelkező családokban kicsit magasabb a status quo-hoz ragaszkodók aránya, mint a szegényebbek és a gazdagabbak között. Más jelentős sajátossága nincsen ennek a csoportnak, bár az alacsony mintaelemszám miatt nehéz következtetéseket levonni az egyes változók hatásairól. Amennyiben csak az első két problémakörre koncentrálnunk, azaz nem vesszük figyelembe a kötelező járulék emelésére vonatkozó preferenciákat, valamivel tisztábban észlelhetők a véleményeknek az egyes háttérváltozókkal meglévő kapcsolatai (képzettség, aktivitás, egészségi érintettség). Azonban ezek nagyrészt visszavezethetők a korosztályi sajátosságokra.

A kérdezetteknek 8,6%-a támogatta a versenyt járuléknövekedés árán is, amellet, hogy egyetértett mindkét kiegészítő-biztosítási csomag bevezetésének engedélyezésével is. Ez a csoport éppen az ellenkező irányban tér el az átlagtól szocioökonómiai jellegzetességeit tekintve, mint a status quo híveinek rétege.

Megnéztük azt is, hogy kik választották következetesen az alacsonyabb kötelező járulékkal jellemezhető megoldást. A kérdezettek 17,7%-a döntött mindig az olcsóbb alternatíva mellett. Ide tartoznak azok akik egyrészt ellenzik a kötelező járulék emelését, másrészt megváltoztatták a versennyel kapcsolatos véleményüket a több biztosítós rendszer megváltozott járulékköltségeinek hatására. Egy ilyenfajta költségérzékenység elsősorban a fiatalabbakra jellemző. A szakmunkások és középfokú végzettségűek között kicsivel többen vannak, mint a képzetlenek és az értelmiségiek között. A munkahellyel rendelkezők és a vállalkozók hajlamosabbak a költségérzékeny választásra a fiatalok és a középkorúak között is.

A válaszadók 17%-a volt következetesen a magasabb elérhető szolgáltatás híve, azaz támogatta a kiegészítő biztosítások lehetőségét csakúgy, mint a magasabb kötelező járulékot a vele járó szolgáltatásokkal együtt. A fiatalok inkább tartoznak ebbe a csoportba. A közép és felsőfokú végzettségűek némileg nagyobb arányban támogatják a magasabb szolgáltatás elérésének lehetőségét. A dolgozók közül az össznépeségben, és korcsoportonként tekintve is többen preferálják a több egészségügyi ellátás lehetőségét kínáló megoldásokat.

Összegzés. Nem találtunk érdemi különbséget a nők és a férfiak véleménye között. Ezzel szemben eltérően ítélik meg az egyes javaslatokat a fiatalabb, illetve az idősebb korosztályokhoz tartozók. A biztosítók közötti verseny lehetőségét az 50 évesnél fiatalabbak 54-55%-a támogatja, míg az idősebbek egytizede híve több biztosító létrehozásának. A kiegészítő biztosítások engedélyezésének megítélésében a legjelentősebbek a generációk közötti különbségek. Minél fiatalabb valaki, annál nagyobb az esélye, hogy támogatja ilyen biztosítások megkötésének az engedélyezését. Az egészségügyi személyzet fizetésének hálapénzt kiváltó pótlását járulékemeléssel elérni kívánó javaslatot a középkorosztályokhoz tartozók támogatják a leginkább. A 30 és 50 év közöttieknek közel fele értene egyet a járulékemeléssel, míg a náluk idősebbek és fiatalabbak 40%-a támogatná a magasabb járulékokat. A biztosítók közötti verseny bevezetését a közép- és felsőfokú végzettséggel rendelkezők támogatják a legnagyobb arányban. A legfeljebb 8 általánost végzettek 41%-a, a szakmunkások 46%-a híve több biztosító létrejöttének. A közép és felsőfokú végzettségűek 59, illetve 58%-a támogatja a versenyt. A hálapénzt kiváltó és egyéb szolgáltatásokat nyújtó kiegészítő biztosítások engedélyezésének a szakmunkás- és középfokú végzettségűek között kicsivel több híve van, mint a képzetlen és a magasan iskolázott csoportokban.

III.2.2. Az egészségi állapotból fakadó érintettség hatása a véleményekre

A kérdőívben kétféle megközelítés segítségével próbáltunk információkat szerezni a válaszadók érintettségéről az egészségügyi ellátással kapcsolatban. Egyrészt saját véleményükre voltunk kíváncsiak egészségi állapotukkal kapcsolatban. Másrészt megkérdeztük őket, hogy 1998 eleje óta járt-e náluk vagy családtagjuknál háziorvos, voltak-e szakrendelésen vagy kórházban — illetve valamely velük élő családtagjuk járt-e ott.

A válaszok alapján (ahogy már említettük) a mintában elkülönítettük azokat, akik az elmúlt egy-másfél évben nem kerültek kapcsolatba egészségügyi intézményekkel. Nem voltak kórházban, nem jártak kezelésre, és hozzájuk sem jött ki orvos (EGES2). Megkerestük közöttük azokat, akik velük élő hozzátartozóikkal kapcsolatban sem számoltak be hasonlóról (EGES1). Külön csoportot képeztünk azon megkérdezettekből is, akik az átlagosnál sokkal többször fordultak meg kezeléseken vagy hosszabb időt töltöttek kórházban (BETE2,4). Megvizsgáltuk azt is, hogy kik azok, akiknek legalább valamely — velük élő — hozzátartozója sokat betegeskedett (BETE1,3). Végül körülhatároltuk azt, a mintának nagyjából az ötödét kitevő csoportot, melynek tagjai a legtöbbet költötték gyógyszerre, illetve kórházi ellátásra (EKTG1). (A változók részletes leírása az F.2.1. táblázatban található). Az emberek egészségi állapotát, az egészségügyi intézményekkel való találkozások gyakoriságát elsősorban koruk befolyásolja jelentősen, de egyes korosztályokon belül is lényeges különbségek találhatók a képzett és a képzetlen csoportok között (a képzetlenebbek például többször fordulnak orvoshoz). Ezért eredményeinket mindig kontrolláltuk kor és végzettség szerint is. Mindazonáltal látni kell, hogy minél több dimenzióban elemezzük az adatokat egyszerre, és minél részletesebb kategorizálást használunk, annál kisebb az esélye, hogy statisztikailag értékelhető eredményeket kapunk.

Verseny a biztosítók között. A magukat egészségesebbnek tartók nagyobb arányban támogatják a biztosítók közötti verseny bevezetését, mint a betegesebbek. A kiegyensúlyozottan jó állapotúak 56%-a híve a versenynek, és a változó de inkább jó állapotban lévők fele is versenypárti. A saját bevallásuk szerint rosszabb állapotban lévőknek csupán négytizede támogatja több biztosító létrehozását. A különbség nem tűnik el teljesen durvább korosztályi bontásban sem. A valamilyen szakképesítéssel rendelkezők három nagy korcsoportjában (18-39, 40-59, 60-X) azonban már nem találunk különbséget az egészségesek és a többiek véleménye között. A versenyt nem támogatók közül a saját érzésük szerint jó egészségi állapotban lévők nagyobb arányban változtatják meg véleményüket a versennyel járó alacsonyabb járulék lehetőségének hatására.

Szóltunk már róla, hogy külön tettük fel a kérdést a felkeresett embereknek arról, hogy jártak-e náluk orvosok, ők jártak-e orvosnál, illetve arról, hogy voltak-e kórházban. Némi különbség található az egyes ellátástípusok által érintettek válaszaiban. Az a tény, hogy a kérdezethez vagy családtagjához háziorvost hívtak az utóbbi 15 hónapban, nem befolyásolja érdemben a versenyhez való hozzáállását. Erre engednek következtetni az egyes korosztályokban végzett elemzések is. Nagyjából hasonló a helyzet a járóbeteg-ellátásban való saját, illetve családi érintettség esetében is. Azok a középkorú (40-60 éves) emberek viszont, akik kórházban voltak az elmúlt időszakban vagy egyik családtagjukkal történt meg ez, hajlamosabbak elfogadni a verseny gondolatát a biztosítási piacon. A náluk idősebbek körében csak a 8 általánosnál magasabb végzettséggel rendelkezőkre mondható el ugyanez.

Az egészségügyi intézményekkel az átlagosnál jóval többször kapcsolatba kerülő, vagy hosszabb ideig kezelt emberek (BETE1-4) kevésbé támogatják a versenyt. Ez nem írható kizárólag a betegek eltérő korösszetételének számlájára (azaz nem tulajdonítható csak annak, hogy a betegek többnyire idősebbek közül kerülnek ki, és az idősek kevésbé támogatják a versenyt). A betegségnek betudható ellenállás a változtatással szemben az idősebb betegeknél a legnagyobb, közülük is az iskolázatlanokra jellemző leginkább. A népesség nyolcadát kitevő, legtöbbet betegeskedő csoportból (BETE2) a képzetlen 60 éven felülieknek csak 22%-a helyeselte a biztosítók közötti verseny ötletét, miközben a jobb egészségi állapotú iskolázatlan kortársaik 41%-a támogatna egy ilyen változtatást. Az általánosan el-

mondható, hogy a saját vagy családban lévő egészségi problémák az iskolázatlanabb rétegekben keltenek ellenállást a biztosítási reformmal kapcsolatban. A képzetebbeknél kevésbé befolyásolja az effajta érintettség a versennyel kapcsolatos véleményeket.

A középkorosztályba tartozók (40-59 évesek) közül azok, akik lényegesen többet költöttek maguk vagy családtagjaik kórházi ellátására, illetve gyógyszerre (EKTG1), nagyobb arányban támogatják a versenyt, mint a kevesebbet költő 40-60 évesek. A nagyobb kiadásokról számot adó, 40 és 60 év közötti válaszadók 58%-a híve a versenynek, míg a kisebb költségeket említőknek csupán 46%-a támogatja több biztosító létrejöttét. Ha csak a gyógyszerkiadásokat nézzük, akkor nem találhatunk a fentihez hasonló eltérést. Sőt, inkább arra utalnak az adatok, hogy az alacsonyabb végzettségűek között a gyógyszerre rendszeresen költők valamivel kisebb arányban hívei a biztosítási reformnak (bár a mintában talált eltérések mértéke nem minden kétséget kizáróan indikálja a valós népességen belüli különbségek meglétét).

Kiegészítő biztosítás lehetősége. A magukat betegsebbnek érzők kevésbé támogatják a kiegészítő biztosítások lehetővé tételét a hálapénz kiváltására. Úgy tűnik, ez elsősorban a betegek és egészségesek eltérő korösszetételéből adódik, bár néhány alcsoportban találhatóak különbségek. A 40 évesnél fiatalabb, alacsonyabb iskolai végzettségűek között a kevésbé egészségesek kisebb arányban támogatnák egy ilyen kiegészítő biztosítás lehetővé tételét. A 60 évnél idősebbek között azonban éppen a magukat betegsebbnek érzők értenének egyet a kiegészítő biztosítási lehetőség bevezetésével.

Ha összevetjük a házi orvosokkal, a járóbeteg- illetve a kórházi ellátással mostanában kapcsolatba került emberek és a többiek véleményét (EGES1-2), azt tapasztalhatjuk, hogy a fiatalok és a középkorúak között a betegség által érintettek inkább elutasítják a lehetőséget, míg az idősek között éppen az orvosokkal kapcsolatba került válaszadók támogatják legnagyobb arányban a kiegészítő biztosítás ötletét.

III.7. táblázat. Az 1500 forintos kiegészítő biztosítás engedélyezését támogatók aránya a gyakran kezelt illetve az orvosokkal ritkábban találkozók körében korosztályok és iskolai végzettség szerinti bontásban*

	<i>Kezelések gyakorisága</i>	<i>Korcsoport</i>								
		<i>18-39</i>			<i>40-59</i>			<i>60-X</i>		
<i>Végzettség</i>	<i>1998. jan. 1. óta</i>	<i>Engedélyezne-e kieg. biztosítást</i>			<i>Engedélyezne-e kieg. biztosítást</i>			<i>Engedélyezne-e kieg. biztosítást</i>		
		<i>Igen</i>	<i>Nem</i>	<i>N</i>	<i>Igen</i>	<i>Nem</i>	<i>N</i>	<i>Igen</i>	<i>Nem</i>	<i>N</i>
Max. 8 ált.	Sok kezelés	57,8	42,3	31	28,9	71,1	49	44,2	55,8	92
	Kevés	67,6	32,4	105	43,0	57,0	95	21,8	78,2	108
Magasabb	Sok kezelés	65,4	34,6	55	43,9	56,1	102	26,9	73,1	52
	Kevés	59,6	40,4	370	44,0	56,0	290	42,6	57,4	58

* A támogatók és ellenzők összegének százalékában. A táblázat a BETE4 változó alapján választotta szét a sokat és a keveset betegeskedőket. A sokat betegeskedőnek számít a kérdezett, ha 98 jan. 1-e óta: legalább 15-ször fogadott háziorvost vagy legalább 5-ször volt szakrendelésen vagy legalább 10 napot feküdt kórházban. A 40-59 évesek korcsoportjában a legfeljebb 8 általánost végzettek között a sokat kezelt és keveset kezelt válaszadók véleménye közötti különbség 10%-os szinten szignifikáns. A 60 évesnél idősebbek korcsoportjában a legfeljebb 8 általánost végzettek között a sokat kezelt és keveset kezelt válaszadók véleménye közötti különbség 0,1%-os szinten szignifikáns. A 60 évesnél idősebbek korcsoportjában a több, mint 8 általánost végzettek között a sokat kezelt és keveset kezelt válaszadók véleménye közötti különbség 92%-os szinten szignifikáns.

A fentiekhez hasonló eltéréseket tapasztalunk akkor is, amikor a család orvoshoz fordulásának gyakorisága és a kezelés komolysága alapján választjuk szét az embereket (BETE1-4). Emellett a képzettség szerepe is jobban kiviláglik az ilyen csoportosítások alapján képzett táblázatokból. Általában a kevésbé iskolázottak véleményét határozza meg jobban a kezelések élménye. Tehát a képzetlen fiatalok és középkorúak körében erősebb a betegek ellenállása a kiegészítő biztosítással szemben, mint az egészségeseké, és az iskolázatlan idősök körében pozitív a kapcsolat a betegeskedés gyakorisága és a képzetlenségi javaslat támogatása között. A III.7. táblázatból azonban az is kiviláglik, hogy bizonyos csoportosítások esetén a képzettebbek között is számít, hogy ki mennyi közeli tapasztalattal rendelkezik. A 8 általánosnál magasabb végzettséggel rendelkező időséknél éppen ellentétes hatása van az orvosokkal való gyakori találkozásoknak, mint képzetlenebb kortársaik körében.

A gyógyszerre és kórházi ellátásra kiemelkedően sokat költők (EKTG1) véleményének megoszlása nem különbözik látványosan a többiek álláspontjától. Bár a 60 éven felüli iskolázatlan válaszolók csoportjában a nagyobb egészségügyi költségekről beszámolóik némileg magasabb arányban támogatták a plusz biztosítási lehetőség bevezetését. 39%-uk értett egyet vele, míg a kevesebb kiadással számoló alacsony iskolázottsági szintű idősök 28%-a volt kiegészítő biztosítás párti.

A gyakrabban orvoshoz forduló idősébbek között a javaslatot támogatók aránya néha csak saját korosztályukon belül számít magasnak. A félreértések elkerülése végett talán helyesebb úgy megfogalmazni a fenti pár bekezdés összegzését, hogy a fiatalok közötti magas támogatottsági- és az idősök közötti magas elutasítási hajlandóságot néha mérsékli, esetenként teljesen eltünteti az egészségügyben betegként (vagy beteg családtagként) szerzett tapasztalat.

Kötelező járulék emelése. Nincs lényeges különbség a magukat betegnek vallók és az egészségesebbek csoportja között a kötelező járulék emelésével kapcsolatos álláspontjuk szempontjából. Bizonyos csoportoknál azonban érezhetően alacsonyabb a kevésbé egészségesek járulékemelési hajlandósága. A 40-60 év közötti rosszabb egészségi állapotú kérdezetteknek 40%-a támogatná a hálapénz kiváltását célzó, a kötelező járulék emelését előirányzó javaslatot. A jobb közérzetű középkorúak fele van a javaslat mellett. A magasabb iskolázottsági szintű idősök körében a magukat betegesebbnek érző válaszadók 35%-a emelés-párti, az egészségeseknek ellenben 49%-a van ezen az állásponton (Az alacsony esetszám miatt nem zárható ki nagy bizonyossággal, hogy az eltérés a mintavételi véletlennek köszönhető).

A 40 évesnél fiatalabbak körében azok, akik saját maguk vagy valamely családtagjuk révén találkoztak a járóbeteg- illetve kórházi ellátással (EGES1), valamivel kisebb arányban támogatják a járulék-emelést. A járóbeteg-ellátással 1998 eleje óta legalább családjukon keresztül érintkezésbe került fiatalok (18-39 évesek) 39%-a támogatta az emelést, míg a többi hasonló korú kérdezett 51%-a volt a magasabb járulék bevezetése mellett. A kórházi ellátásról friss tapasztalatokkal rendelkező idősebbek, különösen a képzetlenek ellenben nagyobb arányban támogatják az emelést, mint a mostanában hasonló tapasztalatokat nem szerzett öregek. A 60 éven felüli, legfeljebb 8 általánost végzett válaszolóknak 46%-a volt az emelés pártján, szemben a többi iskolázatlan idős 32%-ával.

Ha a kezelés jellegétől függetlenül számba vesszük a gyakrabban betegeskedőket vagy azok családtagjait (BETE1-4), némileg árnyaltabbá válik a kép. A 40 évesnél fiatalabbak, közülük is a legfeljebb 8 általánost végzettek körében pozitív kapcsolat figyelhető meg, a járulékemelés helyeslése és a gyakori kezelések között.

A rendszeres gyógyszeresedés és a járulékemelésre vonatkozó álláspontok kapcsolatával összefüggésben még élesebben jelentkezik az iskolázatlan és iskolázott fiatalok közötti eltérés. A 40 év alatti 8 általánost végzett kérdezettek között a rendszeres gyógyszereszedők nagyobb arányban értenének egyet az emeléssel, mint a nem gyógyszereszedők. A magasabb iskolai végzettséggel rendelkező fiatalok körében a gyakori gyógyszer felhasználók valószínűsíthetően kevésbé helyeselnék a magasabb járulékot. A kórházi- és gyógyszerkiadásokat tekintve kiemelkedően sokat költő (EKTG1) 40 év alatti, legalább szakmunkás-képzettséggel rendelkező kérdezettek 31%-a emelés párti, míg a hasonló háttérű, ám kevesebb kiadásról számot adó megkeresettek 45%-a mondott igent a képzeletbeli felvetésre. Emlékeztetni szeretnénk közben, hogy a magasabb képzettségük összességében jobban támogatják a kötelező járulék emelését.

A kiegészítő biztosítással és a kötelező járulékemeléssel kapcsolatos véleményeket — főleg az aktív korosztályok esetében —, jelentősen befolyásolhatja a válaszolók anyagi helyzete. Az egészségi állapot, illetve a kezeléseken való részvétel gyakorisága is összefügg az emberek anyagi helyzetével. Az anyagi helyzet pedig a képzettséggel. A tapasztalatok szerint ugyanakkor az alacsonyabb jövedelműek gyakrabban veszik igénybe a tb által finanszírozott ellátási formákat. Az egészségi állapot és az egészségbiztosítással kapcsolatos vélemények kapcsolata éppen ezért csak az alábbi, az anyagi helyzet hatásával foglalkozó fejezet ismeretében értékelhető.

Összegzés. Tapasztalataink azt mutatják, hogy az orvosokkal és egészségügyi intézményekkel való találkozás a kevésbé képzettek véleményét befolyásolja nagyobb mértékben. A magukat betegebbnek tartó, és az egészségügyi intézményekkel általában gyakrabban találkozó válaszadók minden korosztályban kisebb arányban hívei a versenynek. Ellenben a középkorú (40-60 éves) válaszadók közül azok, akik 1998 eleje óta kórházban voltak, vagy családtagjuk került oda, illetve akik sokat költöttek kórházi kiadásokra, hajlamosabbak támogatni a versenyt. A hálapénz kiváltását szolgáló és egyéb lehetőségeket nyújtó kiegészítő biztosítások engedélyezését is eltérően ítélik meg a sokat betegeskedők (illetve családtagjaik) és az egészségesebbek. Ám míg a fiatalabb korosztályok körében az orvosi ellátásról szerzett tapasztalatokkal a kiegészítő biztosítás erőteljesebb elutasítása jár együtt, az idősebbek között épp azok támogatják nagyobb eséllyel a kiegészítő biztosítást, akik maguk vagy családtagjaik révén mostanában sokszor kerültek kapcsolatba az állami egészségügyi ellátással.

III.2.3. Az anyagi helyzet hatása a véleményekre

A jövedelmek és az intézményi megoldásokkal kapcsolatos vélemények összefüggésének elemzésénél figyelembe vettük az egyéni kereseteket és a kérdezett családjának egy főre jutó jövedelmét is. Az egyéni jövedelemszintet kétféle megközelítésben mértük. Egyrészt az adóbevallást (saját kezűleg vagy munkahely által) készítőket tavaly bevallott éves jövedelmére voltunk kíváncsiak. Másrészt az alkalmazottaktól még megkérdeztük, mennyi most a havi bruttó és nettó munkabérük. Az adóbevallást készítőket azok, akik leginkább érintettek a járulékok befizetésében, és érintettségük éppen bevallott jövedelmük nagyságához kapcsolódik. Hátránya ennek az indikátornak, hogy csak az emberek egyharmadától kaphattunk ilyen jellegű adatokat. Mind a dolgozók adózó jövedelmének, mind a családban egy főre jutó jövedelmeknek a mérése csak korlátozott bepillantást enged a kérdezett valódi anyagi helyzetébe. A TÁRKI maga is végez olyan felméréseket, amelyek a teljes háztartás lekérdezésével és a keresetek és a kiadások körütekintő vizsgálatával árnyaltabb képet festenek a megkérdezettek anyagi lehetőségeiről. Egy ilyen vizsgálat azonban kevés helyet hagy a kérdőívben egyéb kérdések körüljárására. A legszerencsésebb megoldás talán az, amelyet a kutatás első fázisában választottak a kutatók. Egy nagyobb elemszámú, és alapos háztartás-felmérésből került kiválasztásra az Állam és polgárai kutatás mintája, így fel lehetett használni a korábbi kutatás anyagi háttérre vonatkozó adatait. A kutatás most feldolgozott második hullámában erre nem volt lehetőség. Ám a jövedelmek ezen korlátozott felmérése is sok fontos információt nyújt számunkra.

Biztosítók közötti verseny. Nem mutatható ki egyértelmű és általános tendencia a kérdezettek jövedelmi helyzetének és a kötelező egészségbiztosítás piacán létrehozandó verseny megítélésének kapcsolatában. Leginkább a 40 év alatti korosztály körében figyelhető meg, hogy a magasabb jövedelműek hajlamosabbak támogatni a verseny gondolatát. A kereset szerint a legfelső harmadba tartozó alkalmazottak közül a 40 évnél fiatalabbak 70%-a preferálja a biztosítók közötti versenyt. Az alsó kereseti tercilisbe sorolható dolgozók csoportjából a 40 alattiaknak csak 42%-a verseny-párti. A középső harmadba tartozók 54%-a helyeselte a több biztosítós rendszer bevezetését. A család egy főre jutó jövedelmét alapul véve hasonló mértékű eltéréseket regisztrálhatunk. Az alsó jövedelmi harmadba tartozók közül a fiatalok 46%-a, a középső tercilisben 55%-a, a felső tercilisben pedig 65%-a verseny-párti. A 40 évnél idősebbek között nem olyan egyértelmű a magasabb keresetűek nagyobb támogatási aránya. Az egy főre eső jövedelem szerint pedig lehetetlen bármiféle tendenciát kirajzolni.

III.8. táblázat. Az egészségbiztosítók közötti versenyről alkotott vélemények megoszlása a dolgozók jövedelem szerint képzett három csoportjában (választ adók megoszlása)

<i>Verseny támogatása</i>	<i>Jövedelmi tercilis</i>			<i>Összesen</i>
	<i>Alsó</i>	<i>Középső</i>	<i>Felső</i>	
Magasabb járulékkal is	27,7	27,1	28,7	27,8
Csak, ha nincs emelés	45,8	41,6	45,0	44,1
Nem támogatja	26,6	31,4	26,3	28,1
<i>Összesen (%)</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>Esetszám</i>	<i>175</i>	<i>179</i>	<i>177</i>	<i>531</i>

Az Egészségbiztosítási Pénztár monopolhelyzetének fenntartása mellett voksoló adófizetők közül a közepes jövedelműek tartottak ki szilárdabban álláspontjuk mellett akkor is, amikor a feltételezett verseny járuléksökkentéssel járt. Az alsó kereseti tercilis 49%-a, a felsőnek pedig 43%-a változtatta meg véleményét, amikor olcsóbbnak mutatkozott a több biztosítós rendszer. A középső tercilisbe tartozóknak kétharmada az új módon felvázolt alternatívák esetén is kitartott eredeti álláspontja mellett. A korosztályos bontásban végzett elemzések arra utalnak, hogy esetleg valamilyen korösszetételből adódó hatás okozhatja a jövedelem és a vélemények ilyen kapcsolatát. Az egy főre jutó jövedelmek vizsgálatánál a fiatalabbak körében tapasztalhattunk hasonló jellegű összefüggést. A felnőtt népesség középső jövedelmi ötödébe tartozó, eredetileg nem verseny-párti válaszolók 35%-a támogatná más biztosítók belépését, ha az kevesebb járulékkal járna. Az alsó illetve a felső jövedelmi ötödben 56, illetve 55% ez az arány.

A versenyt támogató dolgozók közül legkevésbé a magasabb jövedelműek tartanak ki álláspontjuk mellett, ha több biztosító jelenléte magasabb járulékkal járna.

A tendencia a fiatalabb és idősebb munkavállalók körében is megfigyelhető (bár a 40 év felettiek között statisztikailag nem tekinthető szignifikánsnak a különbség). Egy főre jutó jövedelmet alapul véve a közepes jövedelműek tartanak ki legkevésbé verseny-párti véleményük mellett. 41%-uk preferálná a változtatást magasabb járulék mellett, míg az alsó harmadba tartozók 60, a felsőbe tartozók 58%-a vélekedik ugyanígy. Korosztályos bontásban már nem mutatható ki ez a különbség.

Kiegészítő biztosítás lehetősége. Az 1500 forintos kiegészítő biztosítás megkötésének lehetőségét támogató alkalmazottak átlagos bruttó bére 54 ezer forint, szemben az ellenzők átlagosan 65 ezer forintos keresetével. Az alsó és középső jövedelmi harmad 57, illetve 58%-a engedélyezne ilyen biztosítást, a felső tercilis 47%-a tenné lehetővé a kiegészítő biztosítás megkötését. Korosztályos bontásban tekintve az adatokat már nem találhatunk szignifikáns eltéréseket az egyes jövedelmi csoportok választása között. látni kell: a fiatalok jobban támogatják ezt a lehetőséget, és a fiataloknak átlagosan alacsonyabb a keresetük. A mintában szereplő dolgozók száma nem teszi lehetővé, hogy olyan részletes korosztályi illetve jövedelmi bontásban vizsgáljuk az adatokat, melyből a jövedelem és a kiegészítő biztosítás támogatásának feltételezett pozitív kapcsolata kimutatható volna. Az egy főre jutó jövedelem szerint képzett csoportok között nincsenek jelentős különbségek a vélemények megoszlásában.

III.9. táblázat. Az 1500 Ft-os és 3000 Ft-os kiegészítő biztosítás engedélyezéséről alkotott vélemények megoszlása a dolgozók jövedelem szerint képzett három csoportjában (választ adók megoszlása)

<i>Engedély támogatása</i>	<i>Jövedelmi tercilis</i>			<i>Összesen</i>
	<i>Alsó</i>	<i>Középső</i>	<i>Felső</i>	
Mindkettőt támogatja	37,6	34,2	33,1	34,9
3000 Ft-ost támogatja	6,6	5,4	9,6	7,2
1500 Ft-ost támogatja	22,8	20,2	16,3	19,7
Nem támogat egyet sem	32,9	40,2	41,1	38,1
<i>Összesen (%)</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>Esetszám</i>	<i>176</i>	<i>179</i>	<i>181</i>	<i>536</i>

A 3000 forintos biztosítás lehetőségéről alkotott véleményekben nem tapasztalható egységes tendencia. Általában nincsenek jelentős összefüggések a jövedelem-indikátorok és a javaslat támogatottsága között. Az adatok arra engednek következtetni, hogy ha van pozitív jövedelmi hatás, azt a mintanagyság által megengedhető kor- és jövedelmi csoportokban a kor hatása nagyjából kiegyenlíti.

Kötelező járulék emelése. A kötelező járulék emelését, és vele néhány új szolgáltatás bevezetését inkább a magasabb jövedelműek támogatják, bár legtöbb jövedelemtípus és korosztály esetében nem találtunk szignifikáns összefüggéseket. A tavalyi adóbevallás bevallott összegén alapuló jövedelem-mutató szerint a 40 évnél fiatalabbak körében az alsó kereseti harmadba tartozók 39, a középsőbe soroltak 47, a legfelsőbe kerültek 56%-a híve a járulékemelésnek. Az egy főre jutó jövedelmet alapul véve a 40-60 évesek között mutatható ki, hogy a felső harmadba tartozók némileg magasabb arányban támogatják az emelt szintű járulék ötletét. Az alsó jövedelem-tercilis tagjainak 46%-a, a középsőnek 40%-a, a legfelsőnek pedig 55%-a mondana igent egy ilyen javaslatra.

A kiegészítő biztosítás bevezetése és a kötelező járulék emelése — együttes megoszlások. Elemzésünk során megnéztük azt is, hogy kik azok, akik támogatják kiegészítő biztosítás bevezetését a hálapénz értékére, de ellenzik a kötelező járulék emelését ugyanezen kiadás fedezésére. Azt is megvizsgáltuk, kik gondolkodnak éppen ellentétesen, azaz preferálják a járulékemelést, de nem engednék meg a kiegészítő biztosítást.

Az alacsonyabb jövedelemmel rendelkező dolgozók között nagyobb arányban találtunk olyanokat, akik kizárólag a kiegészítő biztosítás ötletét támogatják. A meglepő eredmény mögött a kor és a jövedelem valamint a kor és a vélemények kapcsolatának jellege állhat. A fiatalok közül többen tartoznak a csak a kiegészítő biztosítást elfogadók táborába, ám épp a fiataloknak alacsonyabb a jövedelmük is. A mintanagyság által megengedett durva korosztályi bontásban, nem tűnik el teljesen az összes dolgozó körében tapasztalt összefüggés.

A tavaly munkával rendelkező kérdezetek közül átlagosan 816 ezer forint éves jövedelemmel rendelkeztek 1998-ban azok, akik csak a kötelező járulék emelését tudják elfogadni, de a kiegészítő biztosítás bevezetését nem. A többi dolgozó éves átlagos keresete 613 ezer forint volt. Az egyes korosztályokon belül a különbségek kevésbé jelentősek.

Összegzés. Az elemi statisztikai eszközökkel végzett elemzések nem tudtak erős kapcsolatot kimutatni általában a család és az egyén jövedelmi helyzete valamint egészségüggyel kapcsolatos véleménye között. A 40 évesnél fiatalabb dolgozók között megfigyelhető, hogy a magasabb jövedelműek hajlamosabbak a verseny támogatására. A kiegészítő biztosítás engedélyezését ellenben a kisebb keresetűek támogatják magasabb arányban. Ennek a meglepő eredménynek a hátterében az áll, hogy a dolgozó fiatalok, akiknek átlagosan kisebb a jövedelmük, lényegesebb nagyobb arányban hívei a kiegészítő biztosításoknak, mint az idősebb aktívak. A minta adatai alapján úgy tűnik, hogy a hálapénz kiváltását szolgáló járulékemelést a magasabb jövedelműek támogatnák szívesebben. Azonban a különböző nagyságú keresettel rendelkezők véleménye közötti eltérés viszonylag csekély.

III.2.4. Kiegészítő biztosítás iránti kereslet és a vélemények

III.2.4.1. A kiegészítő biztosítás iránti kereslet háttere

A kérdőív egyik blokkjában egy képzeletbeli biztosítási ajánlatot mutattunk be a kérdezetteknek:

Tegyük fel, hogy lehet olyan biztosítást kötni, amely az Ön megbetegedése esetén akkora összeget adna Önnek, mely fedezné a hálapénz, az utazások és a kiesett jövedelmek összegét, ha Ön havonta befizet egy bizonyos összeget. Kötné Ön ilyen biztosítást, ha ez személyenként havi 2000 forintba kerülne?

Akik nem kötnének ilyen feltételek mellett biztosítást, azokat tovább kérdeztük. Először 1000, majd újabb nem válasz esetén 500, végül 200 forintos biztosítást kínáltunk a fent körülírt szolgáltatáscsomaggal. Azoktól, akik hajlandónak mutatkoztak 2000 forintért megkötni a képzeletbeli biztosítást, azt kérdeztük, hogy magasabb ár mellett is hajlandóak lennének-e erre? Először 3000, majd 5000, és az ekkor is igennel felelőknek pedig 10000 forintos ajánlatot tettünk.

A III.10. táblából kiderül, hogy a válaszadók 44%-a érdeklődik ilyen biztosítás iránt. A biztosításkötésre hajlandóságot mutató emberek több, mint fele nem adna 2000 forintot a felkínált csomagért. A biztosításért 3000 forintot, vagy esetleg ennél is többet a választ adók egytizede fizetne havonta.

Igen jelentős a különbség az egyes korosztályok érdeklődése között. A negyven évnél fiatalabbak csaknem 60%-a kötne ilyen biztosítást, ha az elég olcsó lenne. A 60 évesnél idősebbeknek csak alig az ötöde fogadta el valamelyik képzeletbeli árajánlatot (lásd a III.10. táblát).

Figyelembe véve a nagymértékű generációs különbségeket, nem látszik jelentősnek az iskolai végzettség szerepe a biztosítás iránti keresletben (III.10. táblázat mutatja az eredményeket). Elsősorban a legfeljebb 8 általánost végzettek körében tapasztalható magas elutasítási arány érdemel említést. Bár kétségtelenül figyelemre méltó, hogy a biztosításhoz magas ár mellett is ragaszkodók között jelentősen túl vannak reprezentálva a magasabb iskolai végzettségűek.

Némileg meglepő, hogy az emberek anyagi helyzete nem befolyásolja jelentősen biztosítás iránti keresletüket és érzékenységet. Az igaz, hogy III.10. táblázatban bemutatott, egy főre jutó jövedelem nem mindig mutatja hűen az egyén rendelkezésére álló anyagi források nagyságát. Ám az aktív keresők egyéni jövedelme alapján végzett elemzések sem mutattak ki jelentős összefüggést a biztosítás iránti kereslet és az anyagi helyzet között.

III.10. táblázat. A hálapénzre és az ellátás egyéb magánkölségeire köthető biztosítás iránti kereslet kor, képzettség és a háztartás egy főre jutó jövedelme szerint

	Az egyes árszintek (Ft/hó) mellett vásárlók aránya (%)							N
	200	500	1000	2000	3000	5000	10000	
<i>KOR</i>	43,7	37,7	28,1	20,6	10,1	2,4	0,5	1477
18-39	57,9	51,0	38,9	28,3	14,3	3,2	0,8	590
40-59	46,1	40,0	30,9	24,2	11,4	2,7	0,5	518
60-X	17,7	13,4	6,7	3,2	1,5	0,6	0,2	370
<i>ISKOLA</i>	43,6	37,7	28,0	20,5	10,1	2,4	0,5	1477
8 ált.	30,9	24,6	16,0	11,8	4,5	0,4	0,2	556
Szakm.	48,5	42,7	31,5	21,5	9,1	2,5	0,6	408
Közép	53,2	47,4	36,6	28,5	15,3	3,4	1,0	355
Felsőfok	54,0	48,6	41,6	30,8	20,5	6,9	0,8	159
<i>JÖVEDELEM</i>	43,6	37,7	27,6	19,7	9,3	2,1	0,6	1280
Alsó harmad	50,5	42,9	29,0	20,9	7,1	0,6	0,2	419
Középső	37,8	33,1	25,1	18,1	9,1	2,0	0,0	439
Felső harmad	42,6	37,4	28,9	20,3	11,6	3,7	1,7	422

* Az érvényes válaszok százalékában. Az iskolai végzettség és a biztosítás iránti kereslet közötti asszociációs kapcsolat 0,1%-os szinten szignifikáns. A korcsoportok és a biztosítás iránti kereslet közötti asszociációs kapcsolat 0,1%-os szinten szignifikáns. A jövedelmi csoportok és a biztosítás iránti kereslet közötti asszociációs kapcsolat 0,1%-os szinten szignifikáns.

Feltételezésünk szerint azok, akiknek sokszor kell orvoshoz fordulniuk, nagyobb érdeklődést tanúsítanak egy ilyen biztosítási lehetőség iránt. Az elemi elemzési eszközökkel végzett vizsgálatok épp az ellenkezőjét mutatták. Ennek elsősorban az az oka, hogy éppen azok, az idősebb generációkhoz tartozó emberek idegenkednek a leginkább egy ilyen biztosítás gondolatától, akik között a legtöbb a kezelésre szoruló beteg.

III.2.4.2. A biztosítás iránti kereslet és az intézményi alternatívákkal kapcsolatos vélemények

Az egyes korosztályok között a biztosítás iránti keresletben mutatkozó eltérések hatása meglátszik az intézményi választások és az egyéni biztosításkötési hajlandóság együttes megoszlásaiban. A III.11. táblázat mutatja a fent vázolt kiegészítő biztosítással kapcsolatos preferenciák és az egészségbiztosítók közötti versenyről alkotott vélemények közötti összefüggést. Az egyéni biztosítási lehetőség iránt nem érdeklődők 42%-a támogatná a kötelező járulékokat kezelő biztosítók közötti versenyt. A kiegészítő biztosításért akár havi 3000 forintot is fizetni képes válaszadóknak viszont a 61%-a a verseny pártján állt.

III.11. táblázat. A biztosítók közötti verseny lehetőségéről alkotott vélemények a kiegészítő biztosítás iránti egyéni kereslet szerint*

<i>Hálapénzre kiegészítő biztosítást...</i>	<i>Biztosítók közötti versenyt támogatná</i>			
	<i>Igen (%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Összesen</i>	<i>N</i>
Nem kötne, nem tudja	42,3	57,7	100,0	703
Kötne 200Ft-ért, de 2000 Ft-ért nem	53,7	46,3	100,0	318
Kötne 2000Ft-ért, de 3000 Ft-ért nem	56,7	43,3	100,0	146
Kötne akár 3000Ft-ért is	61,1	38,9	100,0	145
<i>Összesen</i>	<i>48,8</i>	<i>51,2</i>	<i>100,0</i>	<i>1312</i>

* Igenek és nemek összegének százalékában. A kiegészítő biztosítás iránti kereslet és a versenyről alkotott vélemények közötti asszociációs kapcsolat 0,1%-os szinten szignifikáns.

Rendkívül tanulságos annak megvizsgálása, hogyan vélekedtek a kiegészítő biztosítás iránt egyénileg érdeklődők az ilyen biztosítások engedélyezéséről. A válaszok értelmezéséhez érdemes felidézni az egyéni biztosítással kapcsolatban elhangzott kérdést. Ebben feltételeztük, hogy már létezik ilyen biztosításkötési lehetőség. Tehát az arra adott válaszukban a kérdezettek nem nyilvánítottak véleményt arról, hogy helyesnek tartják-e ilyen lehetőség létezését.

Mindezzel együtt – ahogy az a III.12. táblázatban jól látható –, erős az összefüggés a biztosítás iránti egyéni kereslet és a bevezetésének engedélyezésével kapcsolatos vélemények között. Figyelemre méltó az a tény, hogy azok között, akik kötnének egyénileg biztosítást, ám nem adnának érte 1500 forintot, kevesebben támogatnák az 1500 forintos biztosítás bevezetését, mint azok körében, akiknek mégér legalább ennyit a kiegészítő biztosítás. Ugyanakkor nincs különbség az 1500 forintosnál kevésbé illetve sokkal magasabb rezervációs árral rendelkező válaszadók engedélyezéséről vallott véleménye között.

Az erős kapcsolat hangsúlyozása mellett érdemes kitérni azokra, akik egyénileg érdeklődnek a biztosítási lehetőség iránt, de nem engedélyeznék lehetővé tételét. Óhatatlanul felmerül a gyanú, hogy sok esetben kevésbé átgondolt válaszok állnak a jelenség mögött, nem pedig tudatos preferenciák. A teljes minta 6%-át kitevő, "ellentmondásos" csoportban az átlagosnál nagyobb arányban vannak jelen fiatalok, képzettebbek és a felső jövedelmi harmadba tartozó válaszadók. Ezek az adatok nem erősítik meg az ad hoc válaszok nagy arányáról szóló feltételezést. Úgy tűnik, hogy az emberek egy kis, de nem elhanyagolható része döntési dilemmába kerülve saját hasznánál fontosabbnak tartja az általa helyesnek tartott intézményi keretek létrehozását.

A korábban bemutatott eredmények alapján talán nem meglepő, hogy a hálapénz kiváltása céljából történő kötelező járulékemelést azok támogatják nagyobb arányban, akik szívesebben kötnének egyénileg is kiegészítő biztosítást.

III.12. táblázat. A hálapénzre köthető 1500Ft-os kiegészítő biztosítás engedélyezéséről alkotott vélemények a kiegészítő biztosítás iránti egyéni kereslet szerint*

<i>Hálapénzre kiegészítő biztosítást...</i>	<i>A hálapénzre köthető 1500Ft-os biztosítást...</i>			
	<i>Engedné</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Összesen</i>	<i>N</i>
Nem kötne, nem tudja	37,1	62,9	100,0	732
Kötne 200Ft-ért, de nem 2000 Ft-ért	53,4	46,6	100,0	316
Kötne 2000Ft-ért, de 3000 Ft-ért nem	68,9	31,1	100,0	150
Kötne akár 3000Ft-ért is	68,3	31,7	100,0	148
<i>Összesen</i>	<i>48,2</i>	<i>51,8</i>	<i>100,0</i>	<i>1346</i>

* Igenek és nemek összegének százalékában. A kiegészítő biztosítás iránti egyéni kereslet és az engedélyezésről alkotott vélemények közötti asszociációs kapcsolat 0,1%-os szinten szignifikáns.

Összegzés. A kiegészítő biztosítások megkötése iránti kereslet a fiatalabbak körében nagyobb. Lényegesen többen vásárolnának körükben kórházi költségeiket fedező biztosítást, mint az idősebbek közül. A magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők jobban érdeklődnek ilyen biztosítási lehetőség iránt, mint a kevésbé képzettek. Az anyagi helyzet várakozásoknak megfelelő hatása érezhető, ám nem jelentős. Az intézményi választásokkal kapcsolatos véleményekben és az egyéni biztosítás iránti keresletben megmutatkozó korosztályi különbségeknek is köszönhetően a biztosításkötésre hajlamosabbak körében többen támogatnák több egészségbiztosító létrehozását, és többen értenének egyet a járulékok meghatározott célú emelésével is. Értelemszerűen erős a kapcsolat a kiegészítő biztosítások engedélyezéséről alkotott vélemények és a biztosítás iránti kereslet között. A biztosításkötésre egyénileg hajlamosabb emberek nagyobb eséllyel támogatják ilyen kiegészítő biztosítások megkötésének engedélyezését. Ugyanakkor a két kérdésre adott válaszok közötti kapcsolat korántsem determinisztikus. Számosan vannak olyanok, akik egyénileg szívesen fizetnének ugyan kiegészítő biztosításért, ám nem tartanák helyesnek ha engedélyeznék ilyenek bevezetését. Természetesen olyanok is vannak szép számmal, akik bár maguk nem költenének kiegészítő biztosításra, nem támasztanának akadályt az elé, hogy mások megtegyék ezt.

III.2.5. Vélemények az újraelosztásról és az intézményi választásokról

III.2.5.1. Státusz és vélemény

Kutatásunk során nem csupán az egészségbiztosítással kapcsolatban kértük ki a kérdezettek véleményét. Az adózásról és a költségvetési kiadásokról kialakult álláspontjukat is igyekeztünk megismerni. Ennek során más korábbi felmérések során bevált, és részben már az 1996-os kutatásban is szerepeltetett kérdéseket használtunk fel. Nem a válaszok megoszlásának részletes elemzése volt az elsődleges célunk — ezt más vizsgálatok keretében elvégezték már. Arra voltunk kíváncsiak, hogyan befolyásolja a kérdezettek jóléti rendszerről alkotott véleménye az egészségbiztosítással összefüggő preferenciákat? Első lépésként áttekintjük a különböző attitűdökkel rendelkező csoportok társadalmi háttérét. Így könnyebben értelmezhetőek azok az adatok, melyek az adókkal és jóléti kiadásokról kialakított véle-

mények valamint az egészségbiztosítás rendszeréről kinyilvánított álláspontok kapcsolatát mutatják be.

A kérdezetteknek válaszolniuk kellett arra, hogy mit preferálnának: a szociális kiadások növelését az adók növelése árán, vagy az adócsökkentést a szociális kiadások visszafogása mellett? A választani tudók kétharmada mutatkozott az adó- és kiadáscsökkentés hívének. Az adatok arra utalnak, hogy az idősebbek döntenének nagyobb arányban az adóemelés mellett, míg a munkaképes korosztályokon belül nincs különbség a fiatalabbak és középkorúak véleménye között. Nem észlelhető lényeges eltérés a különböző mértékben iskolázott emberek véleménye között. Az adók emelését legnagyobb arányban a közepes jövedelműek utasították el. A gyakrabban betegeskedők, úgy tűnik, nagyobb arányban hívei az emelésnek (mindkét utóbbi összefüggés a 40 és 60 év közötti korosztályban mutatkozik meg statisztikailag szignifikáns szinten).

Az általánosan megfogalmazott kérdés mellett egy kiadási területeket tartalmazó tíztételes lista egyes elemeiről is nyilatkozniuk kellett a válaszadóknak. A kérdezés módja hasonló volt, azaz arra voltunk kíváncsiak, hogy támogatnák-e a kiadások növelését az egyes területeken, ha az adóemeléssel járna? Hasonló módon kérdeztünk rá a kiadások csökkentésének támogatottságára ezen a tíz területen. Eltérően az általános kérdéssel, a 40 évesnél fiatalabbak fogalmazták meg több területen igényüket a kiadások emelésére. Az is igaz, hogy a fiatalok között voltak többen azok is, akik az átlagosnál több területen igényelték a kiadások csökkentését. A közszolgáltatások szélesebb körében jelentkező igények a magasabb képzettségűeket jellemzik inkább. A felsorolt területek közül az egészségügyi kiadások növelését támogatták a legtöbben. A kérdezetteknek több, mint kétharmada vállalná a magasabb adókat a kiadások növelése érdekében. A legfeljebb általános iskolát végzett aktív korúak, különösen a 40 éven aluliak mutattak az átlagosnál kisebb hajlandóságot az egészségügyi kiadások növelésére. Az átlagosnál többet betegeskedők némileg magasabb arányban támogatják általában az egészségügyi kiadások növelését. (Az utóbbi két kérdést részletesebben elemzi a VI. fejezet.)

Arról is kikértük a kérdezettek véleményét, hogy öt különböző nagyságú (30 ezertől 320 ezerig terjedő) kereset esetében mekkora adót kellene fizetni az állampolgároknak? Az egyes összegekhez tartozó adóhányadok különbségeiből következtethetünk arra, hogy milyen közteherviselési arányokat tartanak helyesnek a válaszadók. Leginkább a fiatalok hagynák „háborítatlanul” a bruttó keresetek alapján kialakult különbségeket, legkevésbé pedig a 40 és 60 év közöttiek fogadnák el. Az iskolai végzettség elsősorban az idősök körében van kapcsolatban az adók progresszivitásával. Köztük a magasabb végzettséggel rendelkezők a nagyobb egyenlőség hívei. A dolgozók közül a magasabb keresetűek nagyobb különbségeket tartanak helyesnek a kisebb és nagyobb keresetűek adóhányada között.

III.13. táblázat. Az egyes bruttó fizetésekhez kapcsolt kívánatos adók átlagos mértéke

<i>Fizetés nagysága</i>	<i>Adó nagysága (Ft)</i>	<i>Adó aránya (%)</i>	<i>Válaszolóok száma</i>
30 000 Ft	1069	3,6	1343
60 000 Ft	5698	9,5	1318
120 000 Ft	19982	16,6	1295
240 000 Ft	49893	20,8	1274
320 000 Ft	82436	25,8	1266

A válaszadók ítéletet mondtak arról is, hogy szerintük mennyire helytelen adót csalni, illetve szociális támogatásért hamis adatokat megadni? A 40 évesnél fiatalabbak 63, a 40 és 60 év közöttiek 76, az idősebbeknek pedig 83%-a helytelenítette egyértelműen mindkét törvénysértést. A kevésbé iskolázottak nagyobb arányban helytelenítik az efféle tevékenységet, mint a képzettebbek.

III.14. táblázat. Állami támogatások érdekében történő hamis adatközlés megítélése a kérdezettek körében

	<i>Arány (%)</i>	<i>Esetszám (fő)</i>
Nagyon helytelen	46,1	681
Helytelen	46,8	692
Kicsit Helytelen	4,3	63
Nem helytelen	1,1	17
Nem tudja	1,5	22
Nem válaszolt	0,2	3
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>1478</i>

Összegzés. Az állami kiadások jelenlegi szerkezetét az idősebbek bolygatnák kevésbé. Kevesebb területen növelnék adóemelés árán a kiadásokat és kevesebb területen csökkentenék az állami költségek mértékét, mint a fiatalabbak. Leginkább a középkorosztályok (40-60 évesek) képviselőire jellemző az adók progresszív emelésének pártolása. Az adócsalás különböző formáit viszont az idősebbek ítélik el erőteljesebben.

III.2.5.2. Vélemény és intézményi választás

Biztosítók közötti verseny. A felmérés adatai azt mutatják, hogy azok, akik általában a kiadások és az adók csökkentését preferálják a növeléssel szemben, némileg magasabb arányban támogatják a biztosítók közötti versenyt. A különbségek azonban nem szignifikánsak. Azok között azonban, akik eredetileg nem támogatják a versenyt az adócsökkentés hívei nagyobb arányban választják a több biztosításos modellt, ha az járuléksökkenéssel jár. Az alaphelyzetben versenypárti kérdezettek között azonban az adócsökkentést választók nem fordulnak el nagyobb arányban a verseny ötletétől, ha az magasabb járulékot hoz magával. A lehetséges fő kiadási tételek számbavételekor nem tapasztalható lényeges különbség a kiadásnövelést sok területen illetve kevés helyen igénylő polgárok között.

III.15. táblázat. A biztosítók közötti versenyt járulékcsoökkentés esetén támogatók aránya az adókat és szociális kiadásokat általában növelni illetve csökkenteni kívánók különböző korosztályiban, a versenyt eredetileg nem támogatók körében.*

	<i>A versenyt nem támogató járulékcsoökkentés esetén a versenyt...</i>			
<i>Korosztály</i>	<i>Az adókat és szociális kiadásokat</i>	<i>Támogatná %</i>	<i>Ellenezné %</i>	<i>Esetszám**</i>
18-39 éves	Csoökkentené	51,5	48,5	151
	Növelné	37,7	62,3	80
40-59 éves	Csoökkentené	40,2	59,8	142
	Növelné	23,5	76,5	65
60 éves és Idősebb	Csoökkentené	27,7	72,3	88
	Növelné	23,8	76,2	52
<i>Összesen</i>	<i>Csoökkentené</i>	<i>41,8</i>	<i>58,2</i>	<i>381</i>
	<i>Növelné</i>	<i>29,3</i>	<i>70,7</i>	<i>197</i>

Az adókat és kiadásokat növelni illetve csökkenteni kívánók versenyről alkotott véleménye közötti különbség 0,1%-os szinten szignifikáns. A 18-39 évesek között a különbség 5%-os szinten szignifikáns. A 40-59 évesek között a különbség 2%-os szinten szignifikáns. * Az igenek aránya az igenek és nemek összegének százalékában. ** Az egyes kategóriák esetszámainak összege a súlyozás miatt eltérhet az összesen rovatban szereplő értéktől.

A közteherviselés helyes arányaival kapcsolatos vélemények nem mutatnak szignifikáns összefüggést a biztosítási versenyről alkotott ítéletekkel. Az adócsalást szigorúbban és enyhébben megítélők ellenben egymástól eltérően állnak hozzá a verseny lehetőségéhez. A csalást jobban elítélők kisebb arányban hívei a versenynek. A III.16. táblából kiolvasható, hogy a fenti összefüggés elsősorban a kevésbé képzettek között jelentkezik.

III.16. táblázat. A biztosítók közötti versenyt támogatók aránya az adócsalást és jogtalan segélyigénylést erősen elítélők és el nem ítélok között iskolai végzettség szerint. *

	<i>Biztosítók közötti versenyt...</i>			
<i>Képzettsége</i>	<i>Adócsalás és jogtalan igénylés elítélése</i>	<i>Támogatná %</i>	<i>Ellenezné %</i>	<i>Esetszám***</i>
Legfeljebb szakm.	Nem erős	50,2	49,8	218
	Erős**	40,5	59,5	616
Legalább érettségi	Nem erős	58,5	41,5	161
	Erős**	58,7	41,3	328
<i>Összesen</i>	<i>Nem erős</i>	<i>53,7</i>	<i>46,3</i>	<i>378</i>
	<i>Erős**</i>	<i>46,8</i>	<i>53,2</i>	<i>944</i>

Az adócsalást jobban és kevésbé elítélők versenyről alkotott véleménye közötti különbség 2%-os szinten szignifikáns. A legfeljebb szakmunkás végzettségűek körében ez a különbség 1%-os szinten szignifikáns. * Az igenek és nemek összegének százalékában. ** Helyteleníti ill. nagyon helyteleníti, ha az adófizető nem vallja be teljes jövedelmét, és emellett helyteleníti ill. nagyon helyteleníti, ha valaki hamis adatokkal folyamodik állami támogatásért. *** Az egyes kategóriák esetszámainak összege a súlyozás miatt eltérhet az összesen rovatban szereplő értéktől.

Kiegészítő biztosítás lehetősége. A 40 évesnél fiatalabbak között azok, akik a nagyobb adókat és szociális kiadásokat preferálják, nagyobb arányban tennék lehetővé a kiegészítő biztosítások megkötését, mint azok akik az adócsökkentés hívei. A 60 évesnél idősebbek körében (az 1500 forintos biztosítás esetében) viszont éppen a nagyobb adókat preferálók mutatnak nagyobb ellenállást a kiegészítő biztosítással szemben.

III.17. táblázat. Az 1500 forintos kiegészítő biztosítás megkötésének lehetőségét támogatók aránya az adókat és szociális kiadásokat általában növelni illetve csökkenteni kívánók különböző korosztályaiban.*

Korosztály	A kiegészítő biztosítás lehetőségét...			
	Az adókat és szociális kiadásokat	Támogatná %	Ellenezné %	Esetszám**
18-39 éves	Csökkentené	59,3	40,7	348
	Növelné	67,4	32,6	165
40-59 éves	Csökkentené	43,1	56,9	294
	Növelné	42,6	57,4	119
60 éves és Idősebb	Csökkentené	38,5	61,5	140
	Növelné	27,1	72,9	95
Összesen	Csökkentené	49,4	50,6	783
	Növelné	49,5	50,5	380

A 18-39 évesek körében a kiadásokat növelni illetve csökkenteni kívánók kiegészítő biztosításról alkotott véleménye közötti különbség 92%-os szinten szignifikáns. A 60 évesek és idősebbek körében a különbség 93%-os szinten szignifikáns. * Az igenek és nemek összegének százalékában. ** Az egyes kategóriák esetszámainak összege a súlyozás miatt eltérhet az összesen rovatban szereplő értéktől.

A magasabb jövedelmű dolgozók körében is megfigyelhető, hogy a nagyobb adót és szociális kiadásokat preferálók inkább elfogadják a kiegészítő biztosítások lehetőségének engedélyezését.

A kiadási tételek felsorolásakor adott válaszokkal kapcsolatban megfigyelhető, hogy azok, akik több területen kívánnák növelni a kiadásokat (főleg a képzetlenek körében), nagyobb arányban engednék a kiegészítő biztosítást is. Akik ellenben az átlagosnál több területen csökkentenék a kiadásokat, nagyobb fenntartásokkal viseltetnek a kiegészítő biztosítással szemben. Ezt illusztrálja a III.18. táblázat is.

III.18. táblázat. A 3000 forintos kiegészítő biztosítás lehetőségét támogatók aránya a kiadásokat sok területen csökkenteni kívánók és a többiek különböző korosztályaiban.*

Korosztály	A 3000 forintos biztosítás lehetőségét...			
	A közkiadásokat csökkentené...	Támogatná	Ellenezné	Esetszám***
18-39 éves	Nem sok területen	53,5	46,5	432
	Sok területen**	31,7	69,3	107
40-59 éves	Nem sok területen	33,7	66,3	392
	Sok területen**	29,7	70,3	64
60 éves és Idősebb	Nem sok területen	24,6	75,4	239
	Sok területen**	21,7	78,3	48
Összesen	Nem sok területen	39,6	60,4	1064
	Sok területen**	28,9	71,1	219

Az adók és kiadások csökkentését sok illetve kevés területen kívánók kiegészítő biztosításról alkotott véleménye közötti különbség 1%-os szinten szignifikáns. A 18-39 évesek között a különbség 0,1%-os szinten szignifikáns. * Az igenek és nemek összegének százalékában. ** A 10 területből legalább három esetben támogatta a csökkentést *** Az egyes kategóriák esetszámainak összege a súlyozás miatt eltérhet az összesen rovatban szereplő értéktől.

Akik nagyobb különbségeket látnának helyesnek a különböző jövedelműek adóhányadában (azaz kisebb jövedelemgyenlőtlenségeket fogadnak el), kevésbé támogatnák a hálapénzt kiváltó, valamint a szélesebb körű kiegészítő biztosítások engedélyezését. Ez a várakozásoknak megfelelő eredmény. Mindazonáltal nem zárható ki, hogy a kor hatása áll az összefüggés mögött.

II.19. táblázat. Az 1500 forintos kiegészítő biztosítás lehetőségét támogatók aránya a 30 ezres és a 320 ezres jövedelem helyesnek tartott adóhányadai közötti különbség szerint képzett csoportokban.*

Végzettsége	A kiegészítő biztosítás lehetőségét...			
	A 30 és a 320 ezres kereset adóhányada közötti különbség**	Támogatná	Ellenezné	Esetszám***
Legfeljebb szakmunkás	Alacsony	57,2	42,8	240
	Közepes	49,8	50,2	259
	Magas	41,9	58,1	239
Legalább érettségi	Alacsony	53,3	46,7	148
	Közepes	49,4	50,6	145
	Magas	48,2	51,8	168
Összesen	Alacsony	55,7	44,3	388
	Közepes	49,6	50,4	404
	Magas	44,5	55,5	407

A különböző mértékű adóhányad-különbségeket helyeslők kiegészítő biztosításról alkotott véleménye közötti különbség 1%-os szinten szignifikáns. A legfeljebb szakmunkás-képzőt végzettek körében a különbség 1%-os szinten szignifikáns. * Az igenek és nemek összegének százalékában. ** A 30 ezres és a 320 ezres bruttó kereset adóhányada közötti különbség mértéke szerint képzett tercilisek. A tercilisek az összes válaszadó válasza alapján képződtek. *** Az egyes kategóriák esetszámainak összege a súlyozás miatt eltérhet az összesen rovatban szereplő értéktől.

A fiatalok körében valamint általában a magasabb végzettségűeknél az adócsalást erőteljesebben elítélők némileg nagyobb arányban támogatnák a kiegészítő biztosítás lehetőségét. Az alacsonyabb iskolázottságú emberek körében ellenben a csalást enyhébben megítélők pártolják jobban a kiegészítő biztosítás lehetőségét.

A kötelező járulék emelése. Akik a magasabb adókat és szociális kiadásokat preferálják, nagyobb arányban támogatnák a kötelező járulék emelését a hálapénz kiváltásának céljából. Ám az összefüggés nem olyan erős, mint amit előzetesen várhatnánk, és elsősorban a fiatalok körében jelentkezik. A különböző területekre vonatkozó kiadásnövelési hajlandóság szintén pozitív kapcsolatban van a kötelező járulék emelésének támogatásával.

III.20. táblázat. A kötelező járulék emelését támogatók aránya az adókat és szociális kiadásokat általában növelni illetve csökkenteni kívánók különböző korosztályiban. *

	<i>A kötelező járulék emelését...</i>			
<i>Korosztály</i>	<i>Az adókat és szociális kiadásokat</i>	<i>Támogatná %</i>	<i>Ellenezné %</i>	<i>Esetszám**</i>
18-39 éves	Csökkentené	38,2	61,8	351
	Növelné	55,6	44,4	165
40-59 éves	Csökkentené	45,5	54,5	292
	Növelné	51,1	48,9	118
60 éves és idősebb	Csökkentené	38,4	61,6	140
	Növelné	34,4	65,6	96
<i>Összesen</i>	<i>Csökkentené</i>	<i>41,1</i>	<i>59,9</i>	<i>784</i>
	<i>Növelné</i>	<i>48,8</i>	<i>51,2</i>	<i>378</i>

Az adókat és kiadásokat növelni illetve csökkenteni kívánók járulékemelésről alkotott véleménye közötti különbség 1%-os szinten szignifikáns. A 18-39 évesek körében a különbség 0,1%-os szinten szignifikáns. * Az igenek és nemek összegének százalékában. ** Az egyes kategóriák esetszámainak összege a súlyozás miatt eltérhet az összesen rovatban szereplő értéktől.

A kötelező járulék emelésének ötlete nem a legprogresszívebb adózást preferálók körében a legnépszerűbb. Sőt, a legfeljebb szakmunkás végzettséggel rendelkező kérdezettek körében az egyenlőtlenségeket jobban elfogadók támogatják jobban az ötletet.

Az adócsalást erőteljesebben elítélő legalább középfokú végzettséggel rendelkező válaszolók 51%-a támogatta a járulékemelést. A csalást kevésbé szigorúan minősítőknek csak 41%-a volt emeléspárti.

Összegzés. Azok, akik erőteljesebben ítélik el az adócsalást, kisebb arányban támogatják a biztosítók közötti verseny bevezetését. Az iskolázottabb emberek körében az adócsalást szigorúbban elítélők pártolják jobban a hálapénzt kiváltó kiegészítő biztosítások bevezetését. A kevésbé iskolázottak között épp fordított a helyzet. Az adók be nem fizetését enyhébben megítélők hajlamosabbak arra, hogy engedélyezzék kiegészítő biztosítások megkötését. A hálapénz pótlását járulékemeléssel megoldani kí-

vánó javaslatot a legalább középfokú végzettségűek körében az adócsalást szigorúbban elítélők támogatják erőteljesebben. Érdekes összefüggést fedeztünk fel az állami kiadások különböző területeken történő növelésével illetve csökkentésével kapcsolatos vélemények valamint a kiegészítő biztosítások engedélyezésének megítélése között. Akik több területen növelnék az állami kiadásokat adónövelés árán is, azok nagyobb arányban támogatnák hálapénzt kiváltó és egyéb szolgáltatásokat nyújtó kiegészítő biztosítások megkötésének engedélyezését. Azok, akik az átlagosnál több területen csökkentenék a kiadásokat, kevésbé preferálnák kiegészítő biztosítások megkötésének a lehetőségét. Várakozásainknak megfelelő ellenben az, hogy a progresszívebb adórendszerek hívei kevésbé pártolják a kiegészítő biztosítások megkötésének lehetőségét.

IV. Tanulás és információfeldolgozás. Hogyan módosítják a jóléti programok költségeire és adóárára vonatkozó szelektív információk a finanszírozással és az intézményi alternatívákkal kapcsolatos preferenciákat? (Medgyesi Márton)

IV.1. Bevezetés

IV.1.1. Kutatási kérdések

Az „Állam és polgárai” kutatás egyik célja annak a feltárása volt, hogy mi határozza meg az állampolgároknak a jóléti rendszerekkel kapcsolatos preferenciáit. Mitől függ, hogy az egyének állami finanszírozású vagy piaci finanszírozású egészségügyi rendszert akarnak? A kutatás egyik, a közösségi döntések elméletéből adoptált hipotézise szerint az magyarázza az állami kiadások növelését szorgalmazó véleményeket, hogy az egyének szisztematikusan alulbecslik az egyes központi kiadások árát, amelyet ők adóban fizetnek meg. Egyrészt nem tudják az emberek, hogy voltaképpen jövedelmük mekkora része megy el az adók, járulékok révén pl. a társadalombiztosítás finanszírozására, vagyis gyenge az adótudatosságuk. Másrészt nincsenek tisztában azzal, hogy valamilyen államilag nyújtott jóléti szolgáltatás ténylegesen mennyibe kerül és ez mekkora terheket ró az adófizetőkre. Mivel nem közvetlenül fizetnek érte, az emberek hajlamosak ezeket a jóléti szolgáltatásokat „ingyenesnek” tekinteni. Ezt a jelenséget nevezik fiskális illúziónak. A kutatás 1996-os felvételében oly módon igyekeztek tesztelni ezt a hipotézist, hogy egyrészt feltettek a válaszadó adótudatosságára és fiskális illúzióira vonatkozó kérdéseket, majd ezután azt is megkérdezték a válaszadótól, hogy mik a preferenciái a jóléti szolgáltatások kérdésében: több központi kiadást akar és ezzel együtt nagyobb adóterheket, vagy kevesebb központi kiadást és alacsonyabb adókulcsokat. Az intézményi preferenciákra így kapott válaszokat összevetették más, az adóterheket nem hangsúlyozó kutatások eredményeivel, és azt találták, hogy kimutatható különbség volt a két kérdés között a jóléti szolgáltatásokkal kapcsolatos preferenciákban. Az adóterheket is hangsúlyozó kérdés esetén átlagosan nagyobb volt a piaci (kisebb állami kiadás, kisebb adóteher) megoldások elfogadottsága, mint a másik kérdés esetén. Jelen kutatásban másképpen próbáljuk tetten érni az adótudatosság és a fiskális illúziók preferenciaformáló hatását. Véletlenszerűen kettéosztottuk mintánkat, és az adótudatosságra és fiskális illúziókra vonatkozó kérdéssort csak a minta egyik felétől kérdeztük le, a másik felét kontrollcsoportként használtuk, és azt vizsgáltuk, hogy eltér-e a két részminta a jóléti szolgáltatásokkal kapcsolatos preferenciák tekintetében. Pontosabban arra vagyunk kíváncsiak, hogy vajon az a tény, hogy az adott rész-mintán lekérdeztük az adótudatosságra vonatkozó kérdéssort hatással van-e a preferenciákra. Elméleti hipotéziseink alapján azt várjuk, hogy mivel azokban a válaszadóknak, akikről lekérdeztük a kérdéssort jobban tudatosul a jóléti szolgáltatások adóvonzata és ezért nagyobb lesz körükben a piaci megoldások elfogadottsága. Azt is várjuk, hogy, mivel az adótudatosság kérdésblokkot megválaszolók jobban informáltak, többen tudnak közülük érdemben válaszolni a kérdésekre, kevesebb lesz a válaszmegtagadás, vagy a „nem tudom válaszok” aránya.

IV.1.2. Fontosabb eredmények

A tanulmány legfőbb megállapításait az alábbiakban foglaltuk össze.

- Megállapítható, hogy a két almintának a válaszadók neme, iskolai végzettsége és életkora szerinti együttes eloszlása nem tér el statisztikailag számottevő mértékben egymástól.
- Nem különbözik a kérdésblokkot megválaszolók véleménye a szükséges központi elvonás mértékével kapcsolatban. Az átlagos adórata 14,9% a kérdésblokkot meg nem válaszolók és 15,6% az azt megválaszolók körében. Az alacsonyabb jövedelmi szintek mellett szükségesnek tartott adóbefizetés esetén azonban tapasztalható számottevő eltérés, az adótudatosság kérdésblokkot is megválaszolók kérdezettek, tehát akik hipotéziseink szerint jobban tudatában vannak a különböző állami szolgáltatások adóvonzatának magasabb adót tartottak szükségesnek.
- Nem találtunk jelentős különbséget abban sem, hogy a válaszadók mennyire tartják elfogadhatónak a jövedelmek eltagadását az adóbevallásnál, ill. az állami támogatás hamis papírok bemutatása útján való megszerzését.
- A következő kérdésben a válaszadó választhatott, hogy az állami kiadások felsorolt területei (családi támogatások, egészségügy, honvédelem, környezetvédelem, kultúra, munkanélküli segély, nyugdíjak, oktatás, rendőrség, szociális segélyek) közül melyik esetében támogatná az állami kiadások növekedését, tudva azt, hogy ez az adók növekedésével fog járni, ill. csökkentését, figyelembe véve azt, hogy ez számára adócsökkenéssel fog járni. Ha összesítve nézzük az eredményeket ismét csak nem látható szignifikáns eltérés: a kérdésblokkot megválaszolók átlagosan 3,3 tételnél növelnék a kiadásokat és 1,3 tételnél csökkentenék, míg a kérdésblokkot meg nem válaszolóknál 3,4 és 1,4 a megfelelő átlagok.
- Egyes kiadási tételek esetében azonban található szignifikáns eltérés: a kultúra és a munkanélküli segély esetében, várakozásainknak megfelelően az adótudatosság kérdéssort megválaszolók kevésbé értenek egyet az állami kiadások növelésével, az oktatás esetében viszont ennek ellenkezőjét tapasztaljuk, itt az állami kiadások növelésével értenek egyet inkább az adótudatosság kérdésblokkot is megválaszolók. A nyugdíjak esetében az adótudatosság kérdésblokkot is megválaszolók esetében magasabb azok aránya, akik nem támogatnák a kiadási tétel csökkentését.
- Az egészségbiztosítással kapcsolatos intézményi preferenciák esetén sem tapasztalható lényeges eltérés a két részminta között. Mindkét esetben a válaszadók egyötöde ért egyet a javaslattal, hogy több, versenyző biztosító legyen, még akkor is ha ez az egészségbiztosítási járulék növekedésével járna, és 30% körüli a versenyt minden esetben elutasítók aránya.
- Azt is megkérdeztük, hogy vajon a válaszadó elfogadná-e, ha a törvény lehetőséget adna önkéntes kiegészítő biztosítás kötésére. Ebben az esetben is gyakorlatilag azonosnak tekinthető a válaszok megoszlása. A válaszadók háromtizede ért egyet mindkét almintában azzal, hogy 1500 és 3000 Ft-ért is lehessen ilyen biztosítást kötni.
- Végezetül azt is megvizsgáltuk, hogy a válaszadók különböző csoportjaiban is igaz-e, hogy nincs jelentős különbség a két almintába tartozó válaszadók véleményeiben. A válaszadók által megjelölt kívánatos átlagos adórata három csoport esetében mutat eltérést a két almintában a szokásosan elfogadott 0,05-ös szignifikancia-szint mellett. A negyven évnél fiatalabbak, a szakmunkásképzőt végzetek, és a betegség által nem érintettek esetében magasabb az átlagos adóteher azok körében akik megválaszolták az adótudatosság kérdésblokkot. A hatvan éves ill. idősebb korcsoporton belül az adótudatosságos blokkot is megválaszolók körében 16%-os a biztosítók versengésének feltétel nélküli támogatása, szemben a kérdésblokkot ki nem töltőknél tapasztalható 7%-os aránnyal, és 29%-ról 20%-ra csökken le a válaszolni nem tudók aránya. A legalacsonyabb jövedelmi tercilisbe tartozóknál azonban ellentétes irányú kapcsolat figyelhető

meg. Az adótudatosság-blokkot kitöltő alacsony jövedelműek körében 7%-kal kevesebben vannak azok, akik feltétel nélkül hívei a versenynek az egészségbiztosítók piacán.

- Összességében tehát próbálkozásunk nem járt igazán sikerrel, hiszen csak néhány társadalmi csoport ill. csak néhány kérdés esetében sikerült kimutatnunk az adótudatosság kérdésblokk megválaszolásának hatását. Azt is meg kell jegyezni, hogy még ezen esetek egy részében is a várakozásokkal ellentétes irányú hatást tapasztaltunk, vagyis azok a válaszadók, akik a kérdésblokk megválaszolása révén, feltételezésünk szerint informáltabbak voltak, inkább preferálták a jelenlegi, állami finanszírozású rendszert.

IV.2. Az alminták egyezésének vizsgálata

Az „Állam és polgárai” kutatás 1500-as mintája országos reprezentatív minta, amely a magyar felnőtt lakosságot nem, iskolai végzettség és életkor szerint reprezentálja. Az adótudatosságra és fiskális illúziókra vonatkozó kérdéssort csak a páros sorszámú egyénektől kérdezték le. Első kérdésünk az, hogy a két fél-minta tekinthető-e ugyanolyan reprezentatívnak az ország felnőtt lakosságára nézve, mint az egész. Ennek ellenőrzéséhez nézzük először a két minta megoszlását az említett változók szerint. A IV.1.sz. táblázatban látható, hogy mindhárom esetben nagyon hasonló a két részminta megoszlása, és a χ^2 próba alapján, 0,05-ös szignifikancia-szinten egyik esetben sem tapasztalunk szignifikáns eltérést.

IV.1. táblázat Az alminták megoszlása a válaszadó neme, kora és iskolai végzettsége szerint

	Kontroll	Megválaszolta	Összesen
<i>A válaszadó neme</i>			
Férfi	48,1	45,5	46,9
Nő	51,9	54,5	53,1
Összesen	100	100	100
N	χ^2	szf.	szign.
1477	0,961	1	0,327
<i>A válaszadó életkora</i>			
29 évesnél fiatalabb	23,8	19,4	21,7
30-39 éves	19,2	17,3	18,3
40-49 éves	16,2	21,0	18,5
50-59 éves	16,2	16,9	16,5
60-69 éves	13,3	12,4	12,9
70 évesnél idősebb	11,3	13,1	12,2
Összesen	100	100	100
N	χ^2	szf.	szign.
1478	10,111	5	0,072
<i>A válaszadó iskolai végzettsége</i>			
Nem járt iskolába	0,9	1,0	0,9
Kevesebb, mint 8 ált	11,3	10,9	11,1
8 általános	24,5	26,8	25,6
Szaktunskásképző	27,1	28,0	27,6
Középiskolai éretts.	26,3	21,6	24,0
Főiskola, fels. Tech.	7,0	7,0	7,0
Egyetemi diploma	2,9	4,7	3,8
Összesen	100	100	100
N	χ^2	szf.	szign.
1477	7,665	6	0,264

A minták egyezésének ellenőrzéséhez második lépésben háromdimenziós illeszkedésvizsgálatot is elvégeztünk. Képeztünk egy változót, amely a nem (2 kategória), az iskolai végzettség (4 kategória) és korcsoport (3 kategória) összes kombinációját tartalmazza, vagyis összesen huszonegy kategóriából áll. Ennek a változónak az eloszlását is összevetettük a két almintában, és χ^2 próbával teszteltük a két eloszlás különbözőségét (ld. III. Függelék F3.1. táblázat). A próba nem bizonyult szignifikánsnak, tehát nem utasíthatjuk el azt a nullhipotézist, hogy a minták összetételét ki-fejező változónk eloszlása ugyanolyan a két rész-mintában.

IV.3. Az állam bevételeivel és kiadásaival kapcsolatos kérdések

Első lépésben azt vizsgáljuk, hogy különbözik-e egymástól a két almintában az állam bevételeivel és kiadásaival kapcsolatos kérdésekre adott válaszok megoszlása. Az első releváns kérdés arra kérdezett rá, hogy a válaszadó szerint mekkora adót kellene fizetniük azoknak, akiknek bruttó fizetése sorrendben 30 ezer, 60 ezer, 120 ezer, 240 ezer és 320 ezer forint. A kérdésre adott válaszokat lásd a IV.2. táblázatban. A harmincezer forint bruttó fizetés esetén átlagosan 1069 forintra taksálják a szükséges adó nagyságát a válaszadók, a válaszok egyébként nulla forinttól 15 ezer forintig terjednek. A legalacsonyabb említett jövedelemkategória esetében 0,05-ös szignifikancia-szint mellett is különbség tapasztalható a két almintában kapott válaszoknál. Az adótudatosság blokkot meg nem válaszoló kérdezetek átlagosan kevesebbet, mindössze 925 forint adót tartanak szükségesnek, míg az adótudatosság blokkot is megválaszolók 1220 forint adót fizettetnének a havi bruttó 30 ezer forintot keresőkkel.

IV.2.táblázat Mekkora adót kellene fizetniük azoknak, akiknek a havi bruttó havi fizetése.....(Ft)

	Átlag	Szórás	N	Minimum	Maximum
Bruttó fizetés: 30 ezer Ft					
Kontroll	925	1707	688	0	10000
Megválaszolta	1220	2090	655	0	15000
Összesen	1069	1908	1343	0	15000
	t-érték	szf.	szignif.		
	-2,83	1264	0,005		
Bruttó fizetés: 60 ezer Ft					
Kontroll	5477	4874	669	0	50000
Megválaszolta	5926	4943	648	0	30000
Összesen	5698	4911	1317	0	50000
	t-érték	szf.	szignif.		
	-1,66	1316	0,098		
Bruttó fizetés: 120 ezer Ft					
Kontroll	19388	12172	653	0	84000
Megválaszolta	20586	12647	641	0	60000
Összesen	19982	12420	1294	0	84000
	t-érték	szf.	szignif.		
	-1,74	1293	0,083		
Bruttó fizetés: 240 ezer Ft					
Kontroll	48966	30307	640	0	150000
Megválaszolta	50831	29924	632	0	140000
Összesen	49893	30120	1273	0	150000
	t-érték	szf.	szignif.		
	-1,1	1272	0,269		
Bruttó fizetés: 320 ezer Ft					
Kontroll	82146	46832	636	0	256000
Megválaszolta	82729	46605	629	0	270000
Összesen	82436	46702	1265	0	270000
	t-érték	szf.	szignif.		
	-0,22	1264	0,824		

A két következő jövedelemkategória esetén (60 ezer, 120 ezer bruttó jövedelem) 0,1-es szignifikancia-szint mellett tapasztalunk csak eltérést, mégpedig ugyanolyan irányút, mint a legalsóbb jövedelemkategóriánál, vagyis az adótudatosság kérdésblokkon is átesett válaszadók magasabb adót fizetnének az adott jövedelemmel rendelkező egyénnel. Hatvanezer forint bruttó jövedelem mellett 5926 forint adót szednének be átlagban az adótudatosság blokkot is megválaszoló kérdezettek, míg azt a blokkot kihagyók csak 5478 forint adót szednének be tőlük. A százhuszezer forintos bruttó jövedelemnél a megfelelő adó összege 20586 a hosszabb kérdőívet megválaszolók esetében, és 19388 az adótudatosság kérdésblokkot megúszóknál. A kétszáznegyvenezer és háromszázhuszezer forintos bruttó jövedelmek esetén már nem látható, még a viszonylag megengedőbb

0,1-es szignifikancia-szint mellett sem, számottevő eltérés a két almintába tartozók megkérdezettek véleménye között. A bruttó kétszáznegyvenezeres jövedelemszintnél 50 ezer forint, a bruttó háromszázhuszezeres jövedelemszintnél, pedig 82000 forint körüli a szükségesnek tartott adó összege. Némileg meglepő azonban, hogy az adótudatosság kérdésblokkot is megválaszolók kérdezettek, tehát akik hipotéziseink szerint jobban tudatában vannak a különböző állami szolgáltatások adóvonzatának magasabb adót tartottak szükségesnek.

Megpróbáltuk egy változóba sűríteni a kérdés egyes részeiben levő információt. Képeztünk egy változót¹, amely a válaszadó által megjelölt átlagos adórátát méri, mégpedig úgy, hogy kiszámolja a különböző bruttó jövedelmek esetén a válaszadó által beírt adóösszegekből adódó rátát és ezek számtani átlagát veszi. Ahogy a IV.3.sz. táblázatban is látszik, a teljes mintában a válaszadók átlagosan 15,3%-os adórátát tartanak megfelelőnek. A két alminták közötti különbség kicsi, statisztikailag nem számottevő mértékű ebben az esetben: az adótudatosság kérdésblokkra is válaszolóknál 15,6%, míg a másik almintában 14,9% volt az átlagos adórátája.

IV.3. táblázat Átlagos adórátája az egyes almintákban

	Átlag	Szórás	N	t-próbaszignifikancia
Kontroll	14,9	8,1	626	0,1324
Megválaszolta	15,6	8,4	620	
Összesen	15,3	8,2	1246	

A következő két kérdés arra kereste a választ, hogy a válaszadó hogyan vélekedik egyrészt a jövedelmek eltagadásáról adóbevallás esetén, másrészt arról, ha valaki hamis adatok szolgáltatása révén szerez állami támogatást.

IV.4. táblázat Vélemények a jövedelmek eltagadásáról és a jogtalanul szerzett állami támogatásokról

	Jövedelmek eltagadása adóbevallásnál			Állami támogatás szerzése hamis papírokkal		
	Kontroll	Megválaszolta	Összesen	Kontroll	Megválaszolta	Összesen
nagyon helytelen	21,7	20,9	21,3	44,1	48,2	46,1
helytelen	52,4	52,1	52,3	48,2	45,3	46,8
egy kicsit helytelen	19,2	19,4	19,3	4,3	4,2	4,3
nem helytelen	3,8	5,3	4,5	1,2	1,1	1,2
Nem tudja	2,5	2,1	2,3	2	1	1,5
Válaszhiány	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Összesen	51,4	48,6	100	51,4	48,6	100
N	759	718	1477	760	718	1478
	χ^2	szf.	szignif.	χ^2	szf.	szignif.
	2,175	5	0,824	4,531	5	0,476

A χ^2 -próba alapján megállapítható, hogy nincs lényeges különbség a két almintában levő megkérdezettek erre vonatkozó véleményében. Mind az adótudatosság kérdésekre válaszolók, mind a másik mintában levő válaszadók 21-22%-a nagyon helytelennek, 52%-a pedig helytelennek tartja a jö-

¹ Itt a tanulmány III. fejezetében definiált átlagos adórátája definíciót alkalmaztuk.

vedelmek eltitkolását az adóbevallásánál. Mindkét esetben 19% körüli azok aránya, akik csak kicsit tartják helytelennek ezt a gyakorlatot, és 4-5% körüli a jövedelmek eltitkolását nem helytelenítők aránya. Gyakorlatilag ugyanez a helyzet a másik kérdésnél: itt sincs jelentős különbség a két al minta véleményei között. Az adótudatosság kérdésblokkra is válaszolók 48%-a tartja nagyon helytelennek az állami támogatások hamis papírok útján való megszerzését, a kérdésblokkra nem válaszolók között ez az arány csak 44%-os, de ezzel együtt a különbség statisztikailag nem szignifikáns. Képeztünk egy változót az előbbi két kérdés alapján, amellyel azokat a válaszadókat különítettük el, akik mindkét kérdés esetében nagyon helytelennek vagy helytelennek tartották az említett normaszegő gyakorlatot, őket nevezzük az IV.5.sz. táblázatban „becsületesnek”. A χ^2 -próba alapján ebben ennél a változónál is el lehet fogadni a két részminta esetében a válaszok azonos megoszlására vonatkozó hipotézist. Mindkét esetben mintegy háromnegyed azoknak a válaszadóknak az aránya, akik mindkét esetben helytelenítették a szóban forgó gyakorlatot.

IV.5. táblázat Mindkét normaszegő magatartást helytelenítők aránya a két almintában (%)

	Kontroll	Megválaszolta	Összesen
Nem becsületes	25	26,2	25,6
Becsületes	75	73,8	74,4
Összesen	51,2	48,8	100
N	736	701	1437
	χ^2	szf.	szignif.
	0,2936	1	0,5879

A következő kérdésblokk arra vonatkozott, hogy a kérdésben felsorolt területeken (családi támogatások, egészségügy, honvédelem, környezetvédelem, kultúra, munkanélküli segély, nyugdíjak, oktatás, rendőrség, szociális segélyek) a válaszadó támogatná-e az állami kiadások növekedését, tudva azt, hogy ez az adók növekedésével fog járni (ld. IV.6.sz. táblázat).

IV.6. táblázat Az egyes állami kiadási tételek növekedésével kapcsolatos válaszok a két almintában (%)

	Választotta	Nem választotta	Egyik sem	NT	N	χ^2	szign. (szf.=3)
<i>Családi támogatások</i>							
Kontroll	61,6	29,3	5,5	3,6	758	2,381	0,497
Megválaszolta	63	29,1	5,7	2,2	718		
<i>Egészségügy</i>							
Kontroll	67,7	23,2	5,5	3,6	758	5,131	0,162
Megválaszolta	64,8	27,3	5,7	2,2	719		
<i>Honvédelem</i>							
Kontroll	8,3	82,6	5,5	3,6	758	2,299	0,513
Megválaszolta	8,4	83,7	5,7	2,2	716		
<i>Környezetvédelem</i>							
Kontroll	26	64,9	5,5	3,6	758	2,488	0,478
Megválaszolta	25,5	66,6	5,7	2,2	719		
<i>Kultúra, művészet</i>							
Kontroll	18,1	72,8	5,5	3,6	758	7,181	0,066
Megválaszolta	14,1	78	5,7	2,2	717		
<i>Munkanélküli segély</i>							
Kontroll	19,1	71,8	5,5	3,6	758	13,111	0,004
Megválaszolta	13,1	79	5,7	2,2	718		
<i>Nyugdíjak</i>							
Kontroll	47,6	43,3	5,5	3,6	758	2,395	0,495
Megválaszolta	49	43,1	5,7	2,2	717		
<i>Oktatás</i>							
Kontroll	38,8	52,1	5,5	3,6	758	7,437	0,059
Megválaszolta	44,9	47,1	5,7	2,2	719		
<i>Rendőrség</i>							
Kontroll	21,9	69	5,5	3,6	758	3,678	0,298
Megválaszolta	19,7	72,3	5,7	2,2	719		
<i>szociális segélyek</i>							
Kontroll	32,1	58,8	5,5	3,6	758	2,870	0,412
Megválaszolta	30,7	61,3	5,7	2,2	719		

Statisztikailag számottevő különbséget csak három esetben tapasztaltunk. A kultúra, művészetek esetében a χ^2 -próba alapján 0,1-es szignifikancia-szint mellett tapasztalható számottevő különbség: az adótudatosság kérdésblokkot is megválaszoló kérdezettek 78%-a nem költene többet erre a célra, míg a az adótudatosság blokkot meg nem válaszolóknak csak 72%-a vélekedik így. A munkanélküli segély esetében még jelentősebb a két alminták közötti eltérés. Az adótudatosság blokkot is megválaszolóknak 19%-a nem támogatná, ha az állam többet költene erre a célra, míg az adótudatosság kérdéseket is megválaszolóknak körében ez az arány csak 13%. Ez az különbség a χ^2 -próba alapján 0,01-es szignifikancia-szint mellett is számottevő különbség. Az oktatás esetében csak 0,1-es szignifikancia-szint mellett jelentős a különbség a két alminták között. Az adótudatosság kérdésblokkon átesettek 45%-a támogatná az állami kiadások növekedését az oktatás terén, míg a kérdésblokkot meg nem válaszolóknak körében csak 39%-os ennek a támogatottsága. Tehát, míg a kultúra és a munkanélküli segély esetében várakozásainknak megfelelő eredményt kaptunk, vagyis az adótudatosság kérdéssort megválaszolóknak kevésbé értenek egyet az állami kiadások növelésével, addig az

oktatás esetében ezzel ellenkezőt tapasztalunk, vagyis itt az állami kiadások növelésével értenek egyet inkább az adótudatosság kérdésblokkot is megválaszoló válaszadók. A családi támogatások, az egészségügy, a honvédelem, a környezetvédelem, a nyugdíjak, a rendőrség és a szociális segélyek esetében nincs számottevő különbség a két rész-minta között.

Ebben az esetben is megpróbáltuk egyetlen változóval kifejezni, hogy mennyire ért egyet a válaszadó az állami kiadások növelésével. Képeztünk egy változót, amely összeszámolja, hogy hány esetben értett egyet a válaszadó a kiadások növelésével, ennek megoszlása látható a IV.7.sz. táblázatban. Ennek a változónak az átlagértéke a teljes mintára vonatkozóan 3,4, ami azt jelenti, hogy átlagosan a válaszadók 3,4 kiadási tétel esetében értettek egyet az állami kiadási tétel növelésével. A két részmintában gyakorlatilag nem tapasztalható eltérés: az adótudatosság kérdésblokkra is válaszolóknak átlagban 3,3, az arra nem felelők 3,4 esetben értettek egyet valamelyik tétel növelésével.

IV.7. táblázat: A növelni akart kiadási tételek átlagos száma almintánként

	Átlag	Szórás	N	t-próba szignifikancia
Kontroll	3,4	2,3	759	0,5375
Megválaszolta	3,3	2,2	718	
Összesen	3,4	2,3	1478	

A következő kérdésben ugyanezen kiadási tételek esetén kellett a válaszadóknak megmondaniuk, hogy melyik kiadási tételek csökkentésével értenének egyet, ha ezzel a rájuk eső adóterhek is csökkennének. Ebben az esetben még kisebb különbséget tapasztalhatunk a két almintá között, mint az előző esetben, ugyanis csak egyetlen kiadási tétel esetében fordul elő, hogy statisztikailag is számottevő az eltérés a két almintá esetében kapott válaszokban. Ahogy a IV.8.sz. táblából is kiolvasható, a nyugdíjak esetében az adótudatosság kérdésblokkot is megválaszolóknak esetében magasabb (63%) azok aránya, akik nem támogatnák a kiadási tétel csökkentését.

IV.8. táblázat Az egyes kiadási tételek csökkentésével kapcsolatos vélemények megoszlása almintánként (%)

	Választotta	Nem választotta	Egyik sem	NT	N	χ^2	Szign. (szf.=3)
<i>Családi támogatások</i>							
Kontroll	6,1	59,4	25,5	9,1	758	5,974	0,113
Megválaszolta	4,3	62,5	26,6	6,6	717		
<i>Egészségügy</i>							
Kontroll	3,7	61,7	25,5	9,1	758	4,504	0,212
Megválaszolta	2,8	64,1	26,6	6,5	718		
<i>Honvédelem</i>							
Kontroll	31,5	33,9	25,5	9,1	758	5,181	0,159
Megválaszolta	35,1	31,8	26,6	6,5	718		
<i>Környezetvédelem</i>							
Kontroll	9,7	55,7	25,4	9,1	759	3,361	0,339
Megválaszolta	9,7	57,1	26,6	6,5	718		
<i>Kultúra, művészet</i>							
Kontroll	19,4	46	25,5	9,1	758	4,428	0,219
Megválaszolta	17,8	49	26,6	6,5	718		
<i>Munkanélküli segély</i>							
Kontroll	23,6	41,9	25,4	9,1	759	4,746	0,191
Megválaszolta	26,5	40,2	26,7	6,6	716		
<i>Nyugdíjak</i>							
Kontroll	6,2	59,3	25,4	9,1	759	7,869	0,049
Megválaszolta	3,9	63	26,6	6,5	718		
<i>Oktatás</i>							
Kontroll	4,7	60,7	25,4	9,1	759	5,072	0,167
Megválaszolta	3,5	63,4	26,6	6,5	718		
<i>Rendőrség</i>							
Kontroll	14,5	51	25,4	9,1	759	3,840	0,279
Megválaszolta	13,5	53,3	26,6	6,6	717		
<i>Szociális segélyek</i>							
Kontroll	16,3	49,1	25,4	9,1	759	3,439	0,329
Megválaszolta	16	50,8	26,6	6,6	717		

Ezek után nem meglepő, hogy amikor itt is képezzük azt a változót, amely megszámlolja, hogy egy válaszadó hány kiadási tétel esetében támogatta annak csökkentését, azt tapasztaljuk, hogy ennek átlagértéke nem tér el jelentősen a két almintában (ld. IV.9.sz. táblázat).

IV.9. táblázat A csökkenteni akart kiadási tételek száma almintánként

	Átlag	Szórás	N	t-próba szignifikancia
Kontroll	1,4	1,5	759	0,7515
Megválaszolta	1,3	1,4	718	
Összesen	1,3	1,5	1478	

IV.4. Az intézményi preferenciák megoszlása a két almintában

A következő öt kérdés az egészségbiztosítási rendszer reformjának lehetőségeivel kapcsolatos véleményeiről kérdezte a válaszadót. Az elsőnél arról kérdeztük, hogy egyetértene-e avval, ha a most működő egyetlen egészségbiztosítási pénztár helyett több egymással versenyző biztosító létezne az egészségügyi biztosítók piacán, és ez anélkül valósulna meg, hogy az állampolgárok által fizetendő járulék változna. Ennél a kérdésnél szinte százalékra azonos választ adnak a két almintába tartozó válaszadók: 44% a javaslatot igenlők, 46% az azt ellenzők aránya, 10% pedig nem tud választani. Az egészségbiztosítási versenyt nem támogatóknak feltettük azt a kérdést is, hogy abban az esetben támogatnák-e a verseny bevezetését, ha ez a járulékok csökkenésével járna. Ebben az esetben sem figyelhetünk meg jelentős különbségeket a válaszok között aszerint, hogy melyik almintába tartozott a válaszadó. Az intézményrendszer megváltozását igenlők aránya 29% és 32% közötti, az ellenzők aránya pedig 53% körül van mindkét mintában. Azoknak akik az első kérdésben a járulékok változatlanúsága mellett támogatták a verseny bevezetését feltettük a kérdést, hogy ugyanígy vélekednének-e, ha a verseny bevezetése a járulékok növekedésével járna. Erre a kérdésre is hasonlóan válaszoltak mindkét mintában: az adótudatosság kérdésblokkra nem válaszolók között 48%, a kérdésblokkra válaszolók között 50% volt az igenlők aránya.

IV.10. táblázat Az egészségbiztosítók piacán kialakuló versennyel kapcsolatos vélemények (%)

	Elfogadja	Nem fogadja el	NT	N	χ^2	df.	szign.
<i>Több biztosító-változatlan járulék</i>							
Kontroll	43,5	46	10,4	758	0,020	2	0,989
Megválaszolta	43,9	45,7	10,4	718			
<i>Több biztosító-alacsonyabb járulék</i>							
Kontroll	31,5	52,7	15,8	419	1,082	2	0,582
Megválaszolta	28,8	53,3	17,9	396			
<i>Több biztosító-nagyobb járulék</i>							
Kontroll	48,2	46,3	5,5	309	0,621	2	0,733
Megválaszolta	50,2	43,4	6,4	295			

Ezek a kérdések a verseny támogatásának különböző fokozatait testesítik meg, így egy változóba tömöríthető a bennük rejlő információ (ld. IV.11.sz. táblázat). A legerősebb preferenciával a verseny irányába az rendelkezik, aki még a járulékok növekedése árán is előnybe részesíti az egészségbiztosítók közötti versenyt a jelenlegi helyzetenél, amelyet a társadalombiztosítás monopóliuma jellemez. A verseny gyengébb preferálását jelenti, ha valaki csak akkor támogatja, ha a verseny kibontakozása a járulékok csökkenésével jár, míg elképzelhető, hogy valaki semmilyen esetben nem támogatja a verseny bevezetését az egészségbiztosítók piacára. Ha ezzel a változóval mérjük a válaszadók intézményi preferenciáit, akkor az látható, hogy nincs különbség a vizsgált két minta között. Mind az adótudatosság blokkot megválaszolóknál, mind az azt meg nem válaszoló kérdezetteknel 20% körüli a feltétlenül, és 35-37% körüli a feltételeken (ha csökkennek a járulékok) versenyt preferálók aránya, míg a válaszolók háromtizede nem tartja elfogadhatónak semmiképp sem a verseny bevezetését.

IV.11. táblázat Az egészségbiztosítás piacán kialakuló verseny elfogadottsága a két almintában (%)

	Kontroll	Megválaszolta	Összesen
Mindenképp (ha nő is a járulék)	20,5	21,4	20,9
Csak ha nem nő a járulék	37,8	35	36,4
Semmiképpen se	30,4	30,5	30,4
Nem tudja	11,4	13	12,2
Összesen	51,3	48,7	100
N	728	691	1419
	χ^2	szf.	szignif.
	1,661	3	0,646

A következő intézményi preferenciára vonatkozó kérdés azt kérdezte, hogy a válaszadó elfogadná-e, ha a törvény lehetővé tenné, hogy az állampolgár a kötelező járulék befizetésén felül önkéntesen kiegészítő egészségbiztosítást is kössön. Ezért 1500 forintot kellene fizetni a biztosítottnak, cserébe a hálapénzzel kapcsolatos kiadásokat fedező összeget kapna a biztosítótól megbetegedése esetén. Ahogy a IV.12. táblázatból is látszik, az adótudatosabbak blokkra válaszolók, és az arra nem válaszolók esetében is 44% az ilyen kiegészítő biztosítással egyetértők aránya, vagyis statisztikailag számottevő különbség ebben az esetben sem figyelhető meg. A következő kérdés szintén hasonló, kiegészítő biztosítással kapcsolatos véleményekre volt kíváncsi, azzal a különbséggel, hogy a biztosítási díj itt 3000 forint, ami nemcsak a hálapénzzel kapcsolatos kiadásokat, hanem más előnyöket is nyújt (kényelmesebb szoba, egyes szolgáltatások soron kívül stb.). A kiegészítő biztosítás ezen fajtájával az adótudatosabbak blokkra nem válaszolók 32%-a ért egyet, míg a kérdésblokkot megválaszolóknak 36%-a egyetért avval, hogy ilyen biztosítás megkötését lehetővé tegye a törvény. Ez a különbség azonban statisztikailag nem szignifikáns, vagy is nem lehet elég nagy valószínűséggel megállapítani, hogy a mintabeli eltérés valóságos sokaságbeli eltérést jelent-e.

IV.12. táblázat Kiegészítő egészségbiztosítás lehetőségével való egyetértés a két almintában (%)

	Elfogadja	Nem fogadja el	NT	N	χ^2	df.	szign.
<i>Kiegészítő biztosítás 1500 Ft-ért</i>							
Kontroll	44,1	48,3	7,7	758	0,194	2	0,907
Megválaszolta	44,6	47,3	8,1	717			
<i>Kiegészítő biztosítás 3000 Ft-ért</i>							
Kontroll	32,1	57,5	10,4	732	3,012	2	0,222
Megválaszolta	36,3	54,7	9	689			

A kiegészítő biztosítással kapcsolatos kérdésekre adott válaszokat ismét összevonnjuk egy változóba (ld. IV.13. táblázat). Nem meglepő módon ebben az esetben sem találunk lényeges különbséget a két almintában levők véleményei között. Az adótudatoságos kérdésblokkra nem válaszolók között 28% azok aránya, akik szerint elfogadható, ha mindkét kiegészítő biztosításcsomagra lehetőséget teremt a törvényi szabályozás, míg az adótudatoság blokkot megválaszolók között 31%-os ezek aránya. Ezen kívül elmondható, hogy mindkét részmintában 39% körüli azok aránya, akik egyik kiegészítő biztosítást sem tartják elfogadhatónak. Azok aránya akik, csak az 1500 forint járulékkal járó kiegészítő biztosítással értenek egyet az adótudatoságos blokkot kitöltők között 16%, míg a másik részmintában 14%, és 4% körül van azok aránya, akik csak a 3000 forintos biztosítást tartják elfogadhatónak. Látható tehát, hogy nincs jelentős különbség a két részminta között ebben a tekintetben sem.

IV.13.táblázat A kiegészítő biztosításokkal kapcsolatos vélemények almintánként (%)

	Kontroll	Megválaszolta	Összesen
Legyen mindkettő	28	30,8	29,4
Csak havi 3000 Ft-ért	3,7	4,9	4,3
Csak havi 1500 Ft-ért	16,4	13,9	15,2
Egyik se legyen	39,6	38,9	39,3
Nem tudja	12,3	11,6	11,9
Összesen	51,4	48,6	100
N	732	692	1424
	χ^2	szf.	szignif.
	3,8797	4	0,4225

IV.5. Az alminták szerepe a független változók különböző csoportjaiban

Előbbi fejtegetéseink konklúziója az, hogy gyakorlatilag nem találtunk összefüggést az adótudatoságos kérdésblokk megválaszolása és az állami kiadásokkal kapcsolatos vélemények ill. intézményi preferenciák között. Ez azonban lehetséges, hogy annak a következménye, hogy a két rész-minta eloszlása nem ugyanolyan bizonyos, a függő változókat (állami kiadásokkal kapcsolatos vélemények, intézményi preferenciák) meghatározó tényezők szempontjából. Azt ugyan már láttuk, hogy a válaszadó neme, életkora és iskolai végzettsége szempontjából a két rész-minta nem különbözik szignifikánsan egymástól, de vannak más magyarázó változók is, amelyek esetében ez nem evidens. Ezért megvizsgáljuk, hogy az egyes magyarázó változók különböző kategóriájában sincs-e különbség a két almintához tartozó válaszadók állami kiadásokkal kapcsolatos véleményei ill. intézményi preferenciái között. A fontosabb magyarázó tényezők a következők:

- 1) *Kockázatkerülés*: feltételezhető, hogy a kockázatkerülőbb egyének inkább preferálják a jelenlegi rendszert. A kockázatkerülést ebben az esetben két változóval operacionalizáljuk: egyrészt megkérdeztük a válaszadót, hogyha tanácsot adna egy családtagjának vagy közeli ismerősének, akkor két kínálkozó álláslehetőség közül melyiket ajánlaná: az átlagos megélhetést, de biztos jövedelmet ígérőt, vagy a kockázatosabb lehetőséget. A másik változót a „képzeletbeli nyeresményjáték” kérdések alapján képeztük. A válaszadót arra kértük, hogy képzelje magát egy olyan helyzetbe, hogy választhat 100ezer forint biztos nyeresményt vagy egy olyan nyeresményjátékot, ahol 50-50% esélye van, hogy nyer 200ezer forintot ill., hogy nem nyer semmit. Kockázatkerülőnek neveztünk egy válaszadót, amennyiben egy ilyen döntési szituációval szembesülve, a biztos nyeresmény mellett döntött. A második kérdésben minden más feltételt változtatlanul hagyva a nyeresményjátékban a 200ezres nyeresmény valószínűségét 75%-ra növeltük. Az a válaszadó, aki még ezzel a játékkal szemben is a biztos nyeresményt választja, még nagyobb averzióval viseltetik a kockázat iránt. Aki az első játékban a bizonytalan nyeresményt választja, kockázatkedvelő döntéshozó. Még inkább kockázatkedvelő azonban az az egyén, aki a harmadik játékban a „25% eséllyel nyer 200ezer forintot, egyébként semmit” játékot választja a biztos 100ezer forint helyett. Mivel kockázatkedvelő válaszadó viszonylag kevés volt a mintában, ezért a két utóbbi kategóriát összevonva vizsgáltuk.
- 2) *Adózási érdekek*: az állami újraelosztásnak vannak haszonélvezői és „szponzorai”. A magasabb jövedelműek a piaci megoldások hívei, hiszen számukra előnyösebb lehet ha magánúton köthetnek biztosítást, mintha az ő adóforintjaikból a szegényebbek ellátását is fizetnék. A jövedelmi csoportokat ebben az esetben az egy főre jutó háztartási jövedelem tercilisei alapján képeztük. A potenciális haszonélvezők azok lehetnek, akik elsősorban nem munkajellegű, hanem társadalombiztosítási jövedelmekből vagy segélyből élnek, ezért képeztünk egy dichotóm változót, amely az inaktív, ill. munkanélküli népességet különíti el a dolgozóktól. Bevontuk az elemzésbe emellett a dolgozó munkahelyének szektorális hovatartozását is, tehát, hogy a munkahely állami, vegyes vagy magántulajdonú.
- 3) *Információ*: akinek több információja van az kevésbé hajlamos alábecsülni a jóléti szolgáltatások költségeit és tájékozottabb azok adóvonzatait illetően is. Általában a magasabb iskolai végzettségűeket jobban informálnak tekinthetjük. Az iskolai végzettséget itt egy négykategóriájú (8 általános vagy kevesebb, szakmunkásképző, befejezett középiskola, felsőfokú végzettség) változóval mérjük. Ugyancsak informáltabbnak gondolhatjuk az önállóakat, hiszen a vállalkozók azzal, hogy pl. maguk fizetik a társadalombiztosítási járulékot, valószínűleg jobban informáltak annak mértékéről, mint az alkalmazottak. A betegségek és egészségi problémák által érintettebbek hajlamosabbak lehetnek a kevesebb kockázatot magába foglaló intézményi megoldást preferálni. A betegségek által sújtottakat a Janky Béla által megalkotott tipológia alapján azonosítottuk, egyrészt azokat tekintettük betegnek², akik esetében a kérdezett vagy egy családtagja 1998. jan. 1-je óta legalább 20-szor volt háziorvosnál, vagy legalább 10-szer volt szakrendelésen avagy legalább két hete feküdt kórházban. Másrészt azokat tekintettük betegnek³, akik esetében a kérdezett vagy egy családtagja 1998. jan. 1-je óta legalább 15-szor volt háziorvosnál, vagy legalább 5-szor volt szakrendelésen, vagy legalább tíz napot feküdt kórházban.

Tehát a kérdés az, hogy van-e különbség az egyes alminták között a független változók különböző csoportjaiban. Az állami kiadásokkal kapcsolatos vélemények és az intézményi preferenciák alminták szerinti eltérését a független változók különböző kategóriáiban a függelék 2.-től 7.-ig tartó táblázatai mutatják. Minden esetben teszteltük, hogy van-e statisztikailag számottevő különbség a

² A III. fejezetben is alkalmazott (ld. II. Függelék F2.1. táblázat) tipológia BETEG1 változója.

³ A III. fejezetben is alkalmazott (ld. II. Függelék F2.1. táblázat) tipológia BETEG3 változója.

két almintá között. A kategoriális változók esetén a χ^2 -próba szignifikancia értékét, az intervallumváltozók esetén pedig a t-próba szignifikancia értékét tüntettük föl a jobb szélső oszlopban. A szignifikancia értékek vizsgálatából azt szűrhetjük le, hogy csak néhány esetben tapasztalható számottevő különbség az adótudatosság kérdésblokkot megválaszolók ill. az azzal nem szembesülő válaszadók között. A válaszadók által megjelölt kívánatos átlagos adórátá három csoport esetében mutat eltérést a két almintában a szokásosan elfogadott 0,05-ös szignifikancia-szint mellett. A negyven évnél fiatalabbak 14,2%-os átlagos adórátát tartanak kívánatosnak, amennyiben nem estek át az adótudatosság kérdésblokk kitöltésén. Ez utóbbi kérdésblokkot is kitöltők között némileg magasabb 15,3% volt a szükségesnek mondható adóteher. A legjelentősebb eltérést a szakmunkásképzőt végzetek mutatják: itt a plusz kérdésblokkot is megválaszoló mintában levő válaszadók átlagosan 16,4%-os adórátát tartott kívánatosnak, szemben az adótudatosság blokkot ki nem töltők 13,8%-os átlagos kívánatos adóterhével. Ugyancsak hasonló eltérést figyelhetünk meg a betegség általi érintettség második definíciója alapján betegnek nem számítók esetében, ahol szintén magasabb az átlagos adóteher azok körében akik megválaszolták az adótudatosság kérdésblokkot. Némileg gyengébb, csak 0,1-es szignifikancia-szinten szignifikáns összefüggést még további két esetben tapasztaltunk: azok esetében akik családtagjaiknak inkább a kockázatos, de magasabb jövedelmet hozó állást ajánlanák, illetve a betegség másik itt használt definíciója mellett betegnek nem tekinthetőknél figyelhető meg a már leírt kapcsolat: az adótudatosság kérdéssort is megválaszolók magasabb adórátát fogadnának el. A két normaszegő magatartás (jövedelmek elhallgatása adóbevalláskor, állami támogatások megszerzése hamis papírokkal) elutasítását kifejező változó esetében nem volt számottevő eltérés egyik magyarázó változó esetében sem. Az állami kiadások növelésére vonatkozó kérdésnél csak gyenge kapcsolatokat volt módunk megfigyelni (0,1-es szignifikancia-szinten szignifikáns). Mind a férfiak, mind az alkalmazottak, mind a nagyon kockázatkedvelők egy kicsit kevesebb állami kiadási terület esetén mondták, hogy egyetérténnének a kiadások megnövekedésével, amennyiben kitöltették velük az adótudatosságra vonatkozó kérdéssort. Az állami kiadások csökkentése esetén sem tapasztalunk jelentős különbséget a két almintá között egyik csoport esetében sem. Az intézményi preferenciákat kifejező változónknál már van néhány szignifikáns kapcsolat. A hatvan éves ill. idősebb korcsoporton belül az adótudatosságos blokkot is kitöltők inkább preferálják a piaci intézményi berendezkedést, mint a kérdésblokkal nem találkozókat. Ez utóbbiaknál tapasztalható 7%-os támogatottsággal szemben körükben már 16%-os a biztosítók versengésének feltétel nélküli támogatása, és 29%-ról 20%-ra csökken le a válaszolni nem tudók aránya. A legalacsonyabb jövedelmi tercilisbe tartozóknál azonban ellentétes irányú kapcsolat figyelhető meg. Az adótudatosság-blokkot kitöltők körében 7%-kal kevesebben vannak azok, akik feltétel nélkül hívei a versenynek az egészségbiztosítók piacán. Két gyengébb (0,1-es szignifikancia-szint mellett számottevő) kapcsolat is megfigyelhető: negyven évnél fiatalabbak és a szakmunkásképzőt végzetek esetében némileg magasabb a versenyt elutasítók és a kérdésre válaszolni nem tudók aránya azok körében, akik kitöltötték az adótudatosság kérdésblokkot is. Ugyancsak megfigyelhető egy szignifikáns kapcsolat a kiegészítő biztosítókra vonatkozó kérdéssor esetében, amikor is elméleti előrejelzéseinkkel összhangban azt tapasztalhatjuk, hogy a kockázatkedvelő egyének esetében nagyobb a mindkétfajta kiegészítő biztosítást elfogadók aránya akkor, amikor az illető kitöltötte az adótudatosságra vonatkozó kérdéssort is, ugyankor a mindkétfajta kiegészítő biztosítást elutasítók aránya pedig kisebbnek bizonyult ebben az esetben.

IV.6. Összefoglalás

Vizsgálódásunk arra irányult, hogy kimutassuk a jóléti programok költségeire és adóárára vonatkozó szelektív információknak a hatását az állami kiadásokkal kapcsolatos véleményekre és az intézményi alternatívákkal kapcsolatos preferenciákra. Kísérletünk apró rész-sikerektől eltekintve kudarc-

cot vallott, hiszen az esetek többségében az adótudatosságra vonatkozó kérdéssor lekérdezése nem volt statisztikailag szignifikáns hatással a válaszadók véleményeire és preferenciáira, és még azoknak az eseteknek is egy részében, amikor ki tudtuk mutatni ezt a hatást, az várakozásainkkal ellentétes irányúnak bizonyult, vagyis az adótudatosságos kérdésblokk megválaszolása nem a piaci intézményi megoldások, hanem épp ellenkezőleg, a status quo nagyobb arányú elfogadásával járt együtt. Meg kell azonban jegyezni, hogy az informáltság tiszta hatását csak egy magyarázómodellben tudjuk teljes mértékben megvizsgálni, hiszen a különböző független változók közötti összefüggések hatását csak ebben az esetben tudjuk kiküszöbölni. Negatív eredményeink tehát még csak előzetes eredményeknek tekinthetők. Másrészt azonban felmerül a kérdés, vajon a minta kettéosztása valóban a legmegfelelőbb eszköz volt-e célunk elérésére. Így ugyanis lemondunk arról, hogy megmérjük, vajon a jóléti szolgáltatások adóterheivel és költségeivel kapcsolatos információk milyen mértékben javítják a válaszadó adótudatosságát és mennyire mérséklék fiskális illúzióit. Amit így tudunk vizsgálni az pusztán az, hogy a kérdések megválaszolása, amennyiben önmagában bír információs értékkel, hogyan hat az állami kiadásokkal kapcsolatos véleményekre és az intézményi alternatívákkal kapcsolatos preferenciákra.

V. Az egészségügyi intézményi választások megítélése az újraelosztással kapcsolatos preferenciák és az adótudatosság függvényében (Kopasz Mariann)

V.1. Bevezetés

V.1.1. Kutatási kérdések

A tanulmány első része áttekintést nyújt arról, hogyan vélekednek a kérdőíves felmérésben megkeresettek az egészségügyi ellátórendszer reformjával kapcsolatos javaslatokról. A felmérés során a megkérdezetteket arra kértük, képzeljék el, hogy Magyarország állampolgárainak népszavazáson kellene dönteniük a kórházi ellátás rendszerének jövőjéről. A szavazók két lehetőség közül választhatnának. Vagy változatlanul hagyják a jelenlegi rendszert, vagy némileg módosítják azt. A válaszadóknak felkínált módosító javaslatok egyike a kötelező egyéni egészségbiztosítás jelenlegi központosított szervezete helyett egy több biztosító versenyén alapuló szervezeti modellt vázolt fel. A módosító javaslatok másik csoportja – némi leegyszerűsítéssel élve – a hálapénz intézményében jelentene változást. Ennek keretében két lehetséges megoldásról kértük ki a megkérdezettek véleményét. Felvázoltunk egy piaci irányba történő elmozdulást, mely szerint a kötelező járulék befizetésén felül önkéntes kiegészítő egészségbiztosítás megkötésére nyílna lehetőség. Ez a biztosított megbetegedése esetén fedezné annak a hálapénzzel kapcsolatos kiadásait. A másik opció a hálapénz-fizetés jelenlegi rendszerének központosított állami reformját jelentené, amelyben a kötelező járulék mértékének emelése fejében a társadalombiztosítás egészítené ki az orvos fizetését a hálapénz szokásos mértékével.

Az ezt követő fejezetekben arra keresünk választ, hogy az alapvető társadalmi háttérváltozókon kívül milyen tényezők és miképpen befolyásolják az egészségügyi intézményi választásokat. Elsőként az állami szerepvállalással és jövedelem-újraelosztással kapcsolatos általános vélekedések hatását mutatjuk be az egyes javaslatok támogatottságára vonatkozóan.

Ezt követően azt a kérdést járjuk körül, hogy az állampolgárok adó-és költségtudatossága miképpen hat az egészségügy reformját illető vélekedésekre. Az állam bevételei közül kifejezetten kíváncsiak voltunk a társadalombiztosítási járulékkal kapcsolatos ismeretekre. Az állam kiadásait érintően áttekintjük a társadalombiztosítási járulék elköltésére vonatkozó ismereteket.

Megpróbáltuk feltárni, hogy miképpen észlelik az érintettek olyan jóléti programok költségeit, mint amilyen a kórházi ápolás és a gyógyszerek árának állami támogatása. Annak is utánajártunk, hogy ez hogyan befolyásolja az általunk felvázolt reformjavaslatok támogatottságát.

V.1.2. Fontosabb eredmények

Elemzésünk eredményei előzetesen az alábbiakban összegezhetők.

- A kötelező egészségbiztosítás jelenlegi állami központosított rendszerét a megkérdezett állampolgárok közül minden harmadik tartaná fenn. A többség nyitott a több biztosítós szervezeti modell irányában. Közöttük azok vannak többen, akik csak a kötelező járulék mértékének kedvező alakulása esetén adnák támogatásukat a biztosítók versenyéhez. Minden ötödik válaszadó akkor is kiállna a verseny mellett, ha az a járulék emelkedését hozná is magával.
- Valamilyen önkéntes kiegészítő biztosítás megkötését a megkérdezettek alig fele tenne lehetővé. Kevesebb támogatást kapna egy olyan konstrukció, amely extra szolgáltatásokat is garantálna a biztosított számára, mint az amelyik csak a hálapénzre nyújtana fedezetet.
- Körülbelül minden negyedik megkérdezett hagyná változatlanul a hálapénz jelenlegi intézményét. Ők nem engedélyeznék a kiegészítő egészségbiztosítás megkötését és nem értenek egyet a kötelező járulék mértékének emelésével sem. A többség azonban szívesen látna valamilyen reformot. Úgy tűnik, hogy az egészségügyi ellátórendszer reformját illetően inkább megosztja az állampolgárokat a status quo iránti elkötelezettség vagy éppen annak elutasítása, mint a piaci versus központosított állami reform kérdésben elfoglalt pozíció. Ezt a megállapítást arra alapozzuk, hogy viszonylag kicsi a piac, s még csekélyebb a központosított állami reformmegoldás következetes híveinek száma. A reformer beállítottságúak közül ugyanakkor a legtöbben támogatásukat adták mind a piaci irányú, mind pedig az állami központosított megoldáshoz.
- Elemzéseink azt mutatják, hogy az egészségbiztosítók közötti versenyt annál nagyobb eséllyel támogatják a válaszadók, minél inkább az adók csökkentésével értenek egyet az emelés helyett, minél tájékozottabbak az állam bevételi forrásait illetően, minél járatosabbak a munkaadót terhelő társadalombiztosítási járulék terén, és végül minél inkább tisztán látják a gyógyszerek árához adott állami támogatás mértékét.
- A kiegészítő biztosítás megítélését illetően mindössze annyit állíthatunk, hogy minél magasabbnak vélik az érintettek a jóléti programok költségeit (gyógyszerárak állami támogatása, kórházi ellátás), annál nagyobb eséllyel engedélyeznék mindkét biztosítási konstrukciót.
- A kórházi járulék emelését célzó koncepciót annál inkább hagynák jóvá az állampolgárok, minél tájékozottabbak a munkaadói társadalombiztosítási járulékkal kapcsolatban, minél magasabbnak vélik a kórházi ápolás költségeit, és persze minél inkább egyébként is az adók növelésére hajlanak.
- Általában véve arra a megállapításra jutottunk, hogy minél informáltabbak az állampolgárok az egyes elvonásokat illetően és minél inkább van sejtésük a jóléti programok költségeiről, annál nagyobb eséllyel rendelkeznek szilárd preferenciákkal az egyes egészségügyi intézményi reformok vonatkozásában.

V.2. Az egészségbiztosítási rendszer reformjával kapcsolatos attitűdök

V.2.1. A biztosítók versenyével kapcsolatos vélemények

Nézzük a kötelező egészségbiztosítás jelenlegi rendszerének reformjával kapcsolatos preferenciákat. Elsőként arról kértük a válaszadók véleményét, egyetértene-e egy olyan megoldással, amelyben az Országos Egészségbiztosítási Pénztár helyett több, egymással versenyző biztosító kezelné az állampolgárok kötelező befizetéseit. A javaslatban azt feltételeztük, hogy ez a kötelező járulék mértékén nem változtatna. A koncepciót támogatóktól (43,7%) ezután azt kérdeztük, akkor is fenntartanák-e álláspontjukat, ha a verseny a járulékok 10%-ról 12%-ra való emelkedésével járna. 49,2%-uk még ilyen feltételek mellett is egyetértett a javaslattal. Azokat, akik az első kérdésre elutasító választ adtak (45,9%), vagy nem tudtak állást foglalni (10,4%), egy olyan hipotetikus döntési szituáció elé állítottuk, amelyben a verseny bevezetése a járulékok 10%-ról 8%-ra történő csökkenésével járna. Ezt az alternatívát 30,2%-uk támogatta. Figyelemre méltó azonban, hogy 53%-uk (a teljes minta mintegy 30%-a) még a járulék 2%-os csökkenése esetén is elutasítaná a decentralizált biztosítórendszer bevezetésének gondolatát.

Megkonstruáltunk egy olyan változót, amely szintetizálja a fent említett három hipotetikus döntési helyzetben hozott döntéseket.

V.1. táblázat Az egészségbiztosítók versenyével kapcsolatos preferenciák

<i>Egyetértene-e azzal, hogy több egészségbiztosító legyen?</i>	<i>%</i>
Semmiképp	30,5
Csak akkor, ha a járulék nem nőne	36,4
Még akkor is, ha a járulék nőne	21,0
Nem tudja*	12,1
<i>Összesen (N=1416)</i>	<i>100,0</i>

*A válaszok kategóriákba sorolásánál úgy jártunk el, hogy akik az elsőként feltett kérdéssel kapcsolatban (egyetértene-e a fenti javaslattal, ha a járulék mértéke változatlan maradna) nem tudtak állást foglalni, de a második döntési szituációban (egyetértene-e, ha a járulék mértéke csökkenne) már állást foglaltak, ez utóbbi „igen”, vagy „nem” válaszukat vettük figyelembe. Ezzel szemben, azok válaszait, akik a számukra másodjára felvázolt szituációban bizonyultak állásfoglalásra képtelennek, „nem tudja”-ként kódoltuk. Ez az eljárás 2,5%-kal csökkentette a versenyt feltétellel támogatók arányát, és ugyanennyivel több „nem tudja” választ eredményez, mintha a második döntési szituációban bizonytalan válaszadók preferenciáit tekintetbe vettük volna, amennyiben első körben igenlő választ adtak. Ez utóbbi opció aszimmetrikus a „nem tudja” válaszok kezelésében, ezért az általunk választottnál kevésbé pártatlan. Az eltérő kódolással kapott megoszlás a III.1. táblázatban található.

Ahogy az V.1. táblázatból látszik, a legtöbb válaszadó (36,4%) szemében csak a kötelező járulék mértékének csökkenése, vagy legalábbis változatlan mértéke tenné vonzóvá a versenyt. Csak nagyjából minden ötödik válaszadó tekinthető a verseny feltétlen hívének, akit még a járulék mértékének 2%-os emelkedése sem tántorítana el. Ha specifikáltuk volna a kérdéssorozatban, hogy a verseny milyen változást indukál az egészségügyi ellátás színvonalában, talán valamivel valóság közelebb döntési szituációba állíthattuk volna a válaszadókat. Ha például feltételeztük volna, hogy a verseny nem hoz változást a szolgáltatások minősége tekintetében, akkor a fentieket úgy is interpretálhatnánk, hogy minden ötödik megkérdezett önértéket tulajdonít a piaci versenynek a monopóliummal szemben. Figyelemre méltó, hogy a válaszadók 30,5%-a semmilyen körülmények között nem változtatna az Országos Egészségbiztosítási Pénztár jelenlegi monopol pozícióján.

V.2.2. A hálapénzzel kapcsolatos vélemények

A hálapénzek jelenlegi rendszerével kapcsolatos preferenciákat egy piaci irányultságú és egy központosított állami megoldás véleményeztetése útján kíséreltük meg feltárni. Elsőként arra voltunk kíváncsiak, mennyi támogatója volna a kötelező járulék befizetésén felül önkéntesen köthető kiegészítő biztosítás engedélyezésének. Felvázoltunk egy olyan konstrukciót, amelyben havi 1500 forint biztosítási díj fejében a biztosító betegség esetén megtéríti a biztosított hálapénzzel kapcsolatos kiadásait. Majd módosítottuk a biztosítási csomagot egy olyanra, amelyben havi 3000 forintos biztosítási díj fejében a biztosítás a hálapénz fedezésén túl további előnyöket (pl. több szűrővizsgálat, soron kívüli szolgáltatások, legfeljebb kétágyas kórházi szoba, stb.) is nyújt. Nem arra voltunk kíváncsiak, hogy a megkérdezett hajlandó volna-e ilyen biztosítást kötni, hanem hogy elfogadhatónak találja-e, hogy egy ilyen biztosítás megkötését lehetővé tegye a törvény. A válaszok eloszlását az V.2. táblázat ismerteti.

V.2. táblázat A kiegészítő egészségbiztosítással kapcsolatos preferenciák

<i>Milyen kiegészítő egészségbiztosítást lehessen kötni?</i>	<i>%</i>
Egyiket se a kettő közül	39,4
Csak a hálapénzt fedező havi 1500 Ft-osat	15,2
Csak a tágabb körű, havi 3000 Ft-osat	4,3
Mindkettőt	29,5
Nem tudja*	11,5
<i>Összesen (N=1417)</i>	<i>100,0</i>

*A „nem tudja” kategóriába soroltunk mindenkit, aki a két ide vonatkozó kérdés közül bármelyikre is nemmel válaszolt. Megjegyezzük továbbá, hogy a táblázatban szereplő százalékok összegének 100-tól való eltérése a reprezentativitás biztosítás érdekében alkalmazott súlyozás következménye. Ilyen adódhat a későbbi táblázatokban is. A „nem tudja” válaszok eltérő kódolása alapján kapott megoszlást lásd a III.6. táblázatban.

A válaszadók 39,4%-a mindkét biztosítási konstrukció engedélyezését elfogadhatatlannak tartaná. Külön-külön vizsgálva a két biztosítási csomag támogatottságát, szembeütnő, hogy a tágabb körű,

egyéb előnyöket is nyújtó biztosítást még kevesebben tennék lehetővé. A válaszok alapján úgy tűnik, a válaszadók többsége nem adna a jelenleginél nagyobb teret a fogyasztói szuverenitás érvényesítésének. Ez azért meglepő, mivel az elutasításra talált javaslat éppen csak azt legalizálná, ami amúgy is gyakorlat. Hiszen már most is sokan fizetnek azért, hogy külön szobát kapjanak, vagy hogy soron kívül jussanak egy-egy vizsgálathoz. Azok között, akik valamilyen mértékben is nyitottak egy ilyen reform irányában (49%), a legtöbben mindkét biztosítási csomag megkötését jóváhagynák (29,5%).

Elgondolkodtató, hogy számottevően nagyobb nyitottság tapasztalható a decentralizált biztosítóhálózat bevezetésével kapcsolatban, mint a kiegészítő biztosítás, kiváltképp pedig annak tágabb körű, egyéb előnyöket is nyújtó változatát illetően. Sokféle tényező alakítja az egyének intézményi választásokra vonatkozó preferenciáit. Elképzelhetőnek tartjuk, hogy az Országos Egészségbiztosítási Pénztár monopóliuma és a több biztosító versenye közötti választás jobban visszavezethető az egyének a monopólium versus verseny, illetőleg az állam versus piac kérdésekben elfoglalt pozíciójára, azaz végső soron a hatékonyság problémájára. Míg az önkéntes kiegészítő biztosítás engedélyezésének dilemmája sokkal inkább összefügghet az egyén egalitáriánus versus elitista értékválasztásával. Alátámasztani látszik ezt a feltételezésünket az a korábban tett megállapítás, mely szerint a nagyobb egyenlőtlenségeket elfogadók támogatják inkább a kiegészítő biztosítás lehetőségét. Természetesen a verseny bevezetése ugyanúgy implikálhatja a biztosítási konstrukciók sokféleségét, így annak lehetőségét is, hogy az azt megfizetni hajlandók magasabb színvonalú, szélesebb körű egészségügyi szolgáltatásokhoz jussanak. Mégis, úgy gondoljuk, hogy a biztosítók versenyére vonatkozó kérdések továbbgondolására volt (lett volna) szükség ezen következmény belátásához. Ezzel szemben a tágabb körű kiegészítő biztosítás elfogadását tesztelő kérdés sokkal nyilvánvalóbb módon szembesítette a megkérdezettet a szolgáltatásokhoz való egyenlőtlen hozzáférés problémájával, hiszen éppen erre kérdezett rá. A kiegészítő biztosítás koncepciójának ilyen arányú elutasítása a polgárok részéről arra utalhat, hogy a jóléti szolgáltatásokhoz való hozzáférés egyenlőségi elvének még mindig számottevő a támogatottsága.

Az önkéntes kiegészítő biztosítás engedélyezésének széles körű ellenzése összefügghet a kérdésfeltevés módjával is. Elképzelhető, hogy az érintettek egy része számára nem könnyű egy olyan biztosítási konstrukciót elképzelni, amelyben a biztosítási díj a biztosított hálapénzzel kapcsolatos kiadásaira nyújt fedezetet. Az sem volna meglepő, ha a megkérdezettek szkeptikusak volnának azt remélni, hogy egy ilyen biztosítás (vagy akár az orvosok fizetésének kiegészítése a hálapénz szokásos mértékével) egyszer s mindenkorra véget vetne a hálapénz közvetlenül saját zsebből történő fizetésének. Vagy éppenséggel arról is lehet szó, hogy a hálapénz saját zsebből való fizetése sokak számára szó szerint a hála kifejezésének funkcióját hivatott betölteni, amit épp ezért nem szívesen cserélnének le egy sokkal személytelenebb biztosítási konstrukcióra.

Megvizsgáltuk a biztosítók versenyével és a kiegészítő biztosítás engedélyezésével kapcsolatos preferenciák együttes eloszlását (lásd V.3. táblázat), és számottevő sztochasztikus kapcsolatot találtunk a változók között. Több mint fele (mintegy 55%-a) azoknak, akik semmilyen körülmények között nem támogatnák a versenyt az egészségbiztosítás piacán, nem tartja elfogadhatónak egyik kiegészítő biztosítási opciót sem. Azok között, akik a versenyt a járulék mértékének kedvező alakulásához kötik, még mindig a mindkét biztosítási csomagot elutasítók vannak a legtöbben (42,2%), bár már nem képeznek többséget. A verseny feltétlen híveinek 43,9%-a viszont mindkét konstrukciót engedélyezné. Figyelemre méltó azonban, hogy még közöttük is majd' minden negyedik válaszadó teljesen elutasítja a kiegészítő biztosítás intézményét.

V.3. táblázat A kiegészítő biztosítás megítélése a versennyel kapcsolatos attitűdök szerint

<i>Támogatja-e a versenyt?</i>	<i>Melyik kiegészítő biztosítást engedélyezné? (%)</i>					
	<i>Egyiket sem</i>	<i>Csak a havi 1500 Ft-osat</i>	<i>Csak a havi 3000 Ft-osat</i>	<i>Mindkettőt</i>	<i>Nem tudja</i>	<i>Együtt</i>
Semmiképp	55,0	11,3	3,5	24,2	6,0	100,0
Csak ha nem jár járulékeleléssel	42,2	17,6	5,1	27,5	7,5	100,0
Még akkor is, ha járulékeleléssel jár	24,3	21,9	5,8	43,9	4,1	100,0
Nem tudja	24,6	3,9	1,1	19,4	51,0	100,0
<i>Összesen (N=1360)</i>	<i>40,0</i>	<i>15,0</i>	<i>4,3</i>	<i>29,0</i>	<i>11,7</i>	<i>100,0</i>

A kapcsolat szignifikáns akkor is, ha mindkét intézményi választásra vonatkozóan elhagyjuk a 'nem tudja' válaszokat

Megpróbáltunk létrehozni egy olyan szintetikus változót, amely egyszerre méri az állampolgároknak a biztosítók versenyére (V.1. táblázat) és a kiegészítő biztosítás engedélyezésére (V.2. táblázat) vonatkozó attitűdjeit. A két kérdéscsoportra adott válaszokat tekintetbe véve a következő típusokat láttuk kirajzolódni:

- + abszolút status quo párti
- + mérsékelt status quo párti
- + feltételekkel reformer
- + mérsékelt reformer
- + radikális reformer
- + inkonzisztens
- + bizonytalan.

Az inkonzisztens és a bizonytalan egyéneket leszámítva a fennmaradó típusok többé-kevésbé egy olyan attitűdskála pontjainak tekinthetők, amelynek egyik végpontján a status quo következetes hívei, másikon pedig a radikális reformerek helyezkednek el. Hozzá kell tenni azonban, hogy a feltételekkel reformer és a mérsékelt reformer típusok egymás közti sorrendje felcserélhető.

Nézzük meg egyenként mit takarnak a fenti címkék. 'Abszolút status quo párti' értelemszerűen az, aki mindkét reformjavaslat kapcsán a reform ellen voksolt; tehát aki semmiképpen sem hagyná jóvá a több biztosítós szervezeti modellt és nem engedélyezné egyik kiegészítő biztosítás megkötését sem. Valamivel több, mint minden hatodik válaszadó került ebbe a kategóriába (16,4 %). 'Mérsékelt status quo pártinak' tekintettük azokat, akik az egyik intézményi reformot teljes mértékben elutasították, de megengedőbbek voltak a másikat illetően (a járulék kedvező alakulása esetén jóváhagynák a biztosítók versenyét, vagy a két kiegészítő biztosítási csomag közül elfogadnák az egyiket). Ezen meghatározás szerint a minta 19,9 %-a számít mérsékelt status quo pártinak. Megkülönböztettünk feltételekkel reformer és mérsékelt reformer típusokat. E különbségtevés igényel némi magyarázatot. 'Feltételekkel reformernek' neveztük azokat, akik mindkét intézményi opciót csak valamilyen megkötéssel helyeselnék. Azaz azokat, akik a versenyt csak a járulék kedvező alakulása esetén támogatnák és a két felkínált biztosítási opció közül csak az egyiknek nyitnának szabad utat. Ebbe a kategóriába a megkérdezettek 8,3 %-a került. Ettől eltérően 'mérsékelt reformer' címkét kaptak azok a válaszadók, akik az egyik reformjavaslathoz abszolút támogatásukat adták (a járulék növelése sem tántorítaná el őket a verseny támogatásától, vagy mindkét kiegészítő biztosítást engedélyeznék), míg a másikat feltételhez kötnék. Megjegyezzük, hogy ez a kategória szimmetrikus a mérsékelt status quo párti kategóriával. Mérsékelt reformer nagyjából minden hatodik megkérdezett (16 %). Alig minden tizedik

válaszadóról (9,4 %) mondhatjuk el, hogy ‘radikális reformer’, vagyis hogy feltétel nélkül kiáll a több biztosítós modell mellett, és mindkét felkínált biztosítást lehetővé tenné. Röviden ‘inkonzisztensnek’ kereszteltük el azokat, akik az egyik javaslatot teljesen elutasítanak, míg maximális támogatásukat adnák a másikhoz. Inkonzisztensnek számít a megkérdezettek közül több mint minden nyolcadik (12,4 %). Végül a ‘nem tudja’ kategóriába kerültek azok, akiket az V.1 vagy az V.2. táblázatban a ‘nem tudja’ sorban vettünk figyelembe. Ez pontosan a válaszadók 17,6 %-a, ami igen magas arány. Miután a szintetikus változó létrehozásához számos kérdést vettünk tekintetbe, jelentős a hiányzó válaszok aránya is. Ezek együtt a minta elemszámának olyan jelentős csökkenését okoznák, ami amellet szolt, hogy lemondjunk egy ilyen szintetikus változó használatáról az intézményi választások magyarázatában.

V.4. táblázat. Az egészségügy intézményi reformjára vonatkozó attitűdök a biztosítók versenyével és a kiegészítő biztosítással kapcsolatos válaszok alapján

<i>Az egészségügy reformjával szembeni attitűdök</i>	<i>%</i>
Abszolút status quo párti	16,4
Mérsékelt status quo párti	19,9
Feltételekkel reformer	8,3
Mérsékelt reformer	16,0
Radikális reformer	9,4
Inkonzisztens	12,4
Nem tudja	17,6
<i>Összesen (N=1360)</i>	<i>100,0</i>

Az eddigiekben a kiegészítő egészségbiztosítással kapcsolatos preferenciákat tekintettük át. Véleményezésre bocsátottunk a hálapénz jelenlegi intézményének módosítására egy olyan javaslatot is, amelynek értelmében a kórházi járulékot 8 %-ról 10 %-ra emelnék. Ennek fejében a társadalombiztosítás az orvos fizetését olyan mértékben egészítené ki, hogy az fedezné a hálapénz szokásos mértékét. Ahogyan azt az V.5. táblázatból láthatjuk, minden második megkérdezett ellenezné a felvázolt koncepciót.

V.5. táblázat A kórházi járulék emelésével kapcsolatos preferenciák

<i>Egyetértene-e azzal, hogy a kórházi járulék emelése fejében a TB egészítse ki az orvos fizetését a hálapénz mértékével?</i>	<i>%</i>
Igen	39,8
Nem	51,5
Nem tudja	8,7
<i>Összesen (N=1474)</i>	<i>100,0</i>

Míg az előző javaslat a piac irányában eredményezne elmozdulást a jelenlegi rendszerhez képest, addig ez utóbbi inkább egy központosított állami verziója a hálapénz intézményi reformjának. Ezt tekintetbe véve azt várnánk, hogy azok, akik a kiegészítő biztosítás megkötésének lehetővé tételét ellenzik, inkább szavaznak a központosított megoldás mellett, és fordítva. Megvizsgáltuk a két javaslattal kapcsolatos vélemények együttes eloszlását, és úgy találtuk, nem függetlenek egymástól. Kapcsolatuk azonban várakozásainktól eltérő. Az V.6. táblázatból jól látszik a tendencia a két javaslat elutasításának, illetőleg elfogadásának együtt járására. Aki tehát a kiegészítő biztosítás törvényesítése ellen foglalt állást, nagy eséllyel ellenzi a kórházi járulék emelésével operáló javaslatot is, és igaz fordítva is.

V.6. táblázat A kórházi járulék emelésével és a kiegészítő biztosítással kapcsolatos vélemények

Emelkedjék-e a kórházi járulék?	Melyik kiegészítő biztosítást engedélyezné? (%)					
	<i>Egyiket sem</i>	<i>Csak a havi 1500 Ft-osat</i>	<i>Csak a havi 3000 Ft-osat</i>	<i>Mindkettőt</i>	<i>Nem tudja</i>	<i>Együtt</i>
Igen	25,8	17,4	6,3	44,7	5,9	100,0
Ne	52,0	15,4	3,2	20,9	8,5	100,0
Nem tudja	28,0	4,2	2,4	10,7	54,7	100,0
<i>Összesen (N=1413)</i>	<i>39,5</i>	<i>15,2</i>	<i>4,3</i>	<i>29,5</i>	<i>11,5</i>	<i>100,0</i>

A kapcsolat szignifikáns akkor is, ha mindkét intézményi választásra vonatkozóan elhagyjuk a 'nem tudja' válaszokat.

A preferenciák ilyen együttjárása arra hívhatja fel a figyelmet, hogy ami az egészségügyi ellátórendszer reformját illetően megosztja az állampolgárokat az inkább a status quo iránti elkötelezettség vagy éppen annak elutasítása, és kevésbé a piaci versus központosított állami reform, illetve a verseny versus monopólium dilemmában elfoglalt pozíció. Annál is inkább, mivel ez a pozíció kevés esetben látszik kikristályosodottnak. Első eredményeink alapján úgy tűnik, a vélemények két nagyobb csoportja látszik kirajzolódni; az egyik azoké, akik a változás iránt kötelezték el magukat, s ennek érdekében nyitottnak bizonyulnak mind a piaci elemek, mind pedig a központosított állami megoldás irányában, míg a másik csoport a status quo híveit tömöríti.

Megkonstruáltunk egy olyan változót, amely szintetizálja a status quo-hoz való viszonyt és a piaci versus központosított állami megoldás iránti preferenciákat. Ebben minden, a hálapénzzel kapcsolatos kérdést figyelembe vettünk. A döntési szituációkban elfoglalt pozíciók a következő attitűd típusokat látszanak kijelölni¹:

- + status quo pártiak,
- + a status quo ellenzői,
- + bizonytalanok.

¹Hasznos volna klaszterelemzést végezni, hogy meggyőződhessünk a csoportok elkülönülésére vonatkozó feltevézésünk helyességéről.

A státus quo-t elvetők a változás irányának függvényében lehetnek:

- + a központosított állami megoldás következetes hívei,
- + a piaci elmozdulás következetes hívei,
- + mind a piac, mind a központosított megoldás irányában nyitottak.

A válaszok eloszlását a hálapénz jelenlegi rendszerének reformjával kapcsolatban az V.7. táblázat mutatja.

V.7. táblázat A hálapénzfizetés gyakorlatával kapcsolatos állásfoglalások

<i>Mi legyen a hálapénzzel?</i>	<i>%</i>
Ne változtassunk rajta	26,8
A járulék emelése fedezze a hálapénzt	10,3
Biztosítást lehessen kötni a hálapénz fedezésére*	20,3
Emelkedjen a járulék és lehessen biztosítást is kötni	27,2
Nem tudja	15,5
<i>Összesen (N=1413)</i>	<i>100,0</i>

*Ide soroltuk a két felvázolt kiegészítő biztosítási konstrukció közül bármelyiket is elfogadó válaszadókat

A válaszadók valamivel több, mint negyede nem változtatna azon a jelenlegi gyakorlaton, amelyben a beteg közvetlenül saját zsebből fizeti az orvosnak a hálapénzt, míg többségük nyitott valamilyen reformra. A status quo-t ellenzők között a legtöbben (27,2 %) azok vannak, akik igent mondanak mind az önkéntes kiegészítő biztosítás engedélyezésére, mind pedig az orvosok fizetését a kórházi járulék emelése révén kiegészítő javaslatra. Ezek a válaszadók tehát nem idegenkednek sem egy piaci elkötelezettségű, sem pedig egy központosított állami megoldástól. Ennél kevesebb megkérdezett bizonyult a piac, illetve az állam következetes hívének. Közel kétszer annyian tűnnek a piac irányában nyitottnak (20,3%), mint amennyien a központosított állami reformmegoldás elkötelezettjei (10,3%).

Végül megnéztük, hogy a biztosítók versenyéhez való viszony milyen összefüggést mutat a hálapénzzel kapcsolatos preferenciákkal (V.8. táblázat). Az adatokat szemügyre véve megállapíthatjuk, hogy minél inkább támogatja a megkérdezett a versenyt, annál inkább támogatja a változást a hálapénz fennálló intézményében is. Ez az összefüggés egyedül azon reformjavaslat esetében nem áll fenn, amely a kötelező járulék mértékének emelésével rendezné a hálapénzek problémáját. Ez nem is mond ellent várakozásainknak, hiszen joggal várhatjuk, hogy minél inkább a piaci verseny elkötelezettje az egyén, annál kevésbé adja támogatását egy központosított állami reformhoz. Ahogyan az az V.8. táblázatból látható, a decentralizált biztosítóhálózattal egyet nem értők körében a legnagyobb arányban (40 %) olyanokat találunk, akik minden más változástól idegenkednek. Ők a teljes minta 12 %-át teszik ki. A versenyt feltétellel elfogadók közel egyenlő arányban szavaznak a status quo-ra és attól való bármely irányban történő elmozdulásra. A piac feltétlen hívei bizonyulnak a leginkább nyitottnak a hálapénz jelenlegi gyakorlatának reformjára. Közülük több mint minden negyedik szavazó a hálapénz probléma megoldását is inkább piaci alapon képzelel el (a teljes minta 5,7 %-a).

V.8. táblázat A hálapénzzel kapcsolatos attitűdök a verseny támogatásának függvényében

<i>Támogatja-e a versenyt?</i>	<i>A hálapénz intézményével kapcsolatos attitűdök (%)</i>					
	<i>Ne váltózzon</i>	<i>A járulékel-emelkedjen</i>	<i>Kiegészítő biztosítást lehessen kötni</i>	<i>Legyen mindkettő</i>	<i>Nem tudja</i>	<i>Együtt</i>
Semmiképp	40,0	12,8	18,8	18,6	9,7	100,0
Csak ha nem jár járulékel-emeléssel	28,4	12,2	21,1	27,9	10,5	100,0
Még akkor is, ha járulékel-emeléssel jár	14,3	8,0	26,9	44,5	6,3	100,0
Nem tudja	13,9	3,6	9,1	11,2	62,2	100,0
<i>Összesen (N=1356)</i>	<i>27,1</i>	<i>10,4</i>	<i>20,2</i>	<i>26,6</i>	<i>15,6</i>	<i>100,0</i>

A kapcsolat szignifikáns akkor is, ha mindkét intézményi választásra vonatkozóan elhagyjuk a 'nem tudja' válaszokat

V.3. Az állami szerepvállalással és a jövedelem-újraelosztás kívánatos mértékével kapcsolatos vélemények hatása az egészségügyi intézményi választásokra

V.3.1. Az állam bevételeivel kapcsolatos vélekedések és az egészségügyi intézményi választások

Feltettünk néhány olyan kérdést, amelyek a megkérdezetteknek az állam bevételeihez fűződő preferenciát próbálta feltárni. Amikor azt kérdeztük: „ha a kormány választhatna, hogy csökkentse az adókat, vagy növelje a szociális kiadásokat, akkor Ön szerint mit kellene csinálnia”, a megkérdezettek 57,2%-a úgy ítélte meg, hogy a kormánynak csökkentenie kellene az adókat még ha ez azzal is jár, hogy kevesebbet költ szociális kiadásokra. 27,8%-uk szavazott magasabb szociális kiadásokra, még akkor is, ha ez magasabb adókat feltételez. Jelentős volt a kérdésben állást foglalni nem tudók aránya (15%).

Nézzük, miképpen befolyásolja a jövedelem-újraelosztáshoz való viszony a több biztosítós szervezeti modell támogatottságát. Az V.9. táblázatból láthatjuk, hogy az adókat csökkenteni kívánók nagyobb százalékban állnak ki a verseny mellett, mint az adók növelésére szavazók, amennyiben nem emelkedik a járulékel. Érdekes viszont, hogy alig van eltérés a versenyt feltétel nélkül támogatók arányában az adókkal kapcsolatosan ellentétesen szavazó két tábor között.

V.9. táblázat A biztosítók közötti verseny megítélése az adókkal kapcsolatos preferenciák függvényében

Az adók...	Támogatja-e a biztosítók közötti versenyt? (%)				
	<i>Semmi-képp</i>	<i>Csak ha nem jár járulék-emeléssel</i>	<i>Még akkor is, ha járulék-emeléssel jár</i>	<i>Nem tudja</i>	<i>Együtt</i>
csökkenjenek	27,4	40,1	23,2	9,3	100,0
emelkedjenek	36,2	33,1	21,1	9,6	100,0
Nem tudja	29,9	30,1	12,8	27,2	100,0
<i>Összesen (N=1404)</i>	<i>30,2</i>	<i>36,7</i>	<i>21,1</i>	<i>12,1</i>	<i>100,0</i>

A biztosítók közötti versenyt illetően állást foglalni nem tudó válaszadókat elhagyva, az adókkal kapcsolatos preferenciák és a versennyel szembeni attitűdök közötti kapcsolat 0,004-es szinten szignifikáns.

A kiegészítő biztosítás engedélyezésére és az állami újraelosztásra vonatkozó vélemények közötti összefüggések gyengébbnek bizonyultak. A hálapénzt fedező havi 1500 Ft-ba kerülő biztosítás megítélésében gyakorlatilag nincs eltérés a redisztribúciót illetően ellentétesen szavazó két tábor között. Elhanyagolható a kapcsolat a havi 3000 Ft-os egyéb előnyöket is nyújtó biztosítási csomag megítélése és az adózással kapcsolatos preferenciák között. (Bár e szerint úgy tűnik, mintha épp az adók emelésének hívei hajlanának inkább a biztosítási csomag elfogadására, s ezáltal a szolgáltatásokhoz való hozzáférés egyenlőtlenségének legalizálására.) A két biztosítási konstrukció támogatottságát együtt vizsgálva, megállapíthatjuk, hogy míg az egyik konstrukciót sem helyeslők részaránya a két csoportban megegyezik, addig az adók emelésére szavazók valamivel nagyobb százalékban fogadják el mindkét opciót, mint az adók csökkentését pártolók.

Várakozásainkkal összhangban erősebb kapcsolatot találtunk a hálapénz intézményét a kórházi járulék emelése útján módosító javaslat megítélése és az újraelosztáshoz való viszony között (V.10. táblázat). A központosított állami megoldást inkább a magasabb adókra szavazók hagynák jóvá, bár még ők is kisebbségben vannak a megoldást ellenzőkkel szemben.

V.10. táblázat A kórházi járulék emelésének megítélése az adókkal kapcsolatos preferenciák függvényében

Az adók...	Emelkedjék-e a kórházi járulék 2%-kal? (%)			
	<i>Igen</i>	<i>Ne</i>	<i>Nem tudja</i>	<i>Együtt</i>
csökkenjenek	38,6	55,4	6,1	100,0
emelkedjenek	45,6	47,9	6,5	100,0
Nem tudja	32,4	44,4	23,1	100,0
<i>Összesen (N=1460)</i>	<i>39,6</i>	<i>51,6</i>	<i>8,8</i>	<i>100,0</i>

A járulék emeléséről szóló kérdésre 'nem tudja' választ adókat elhagyva, az adókkal kapcsolatos preferenciák és a kórházi járulék megítélése közötti kapcsolat 0,041-es szinten szignifikáns.

A hálapénzzel kapcsolatos attitűdöket szintetizáló változónk és a redisztribúcióhoz való viszonyulást mérő változó együttes eloszlásának vizsgálata azt mutatja, hogy a hálapénz intézményének a piaci és a központosított állami irányultságú reformját egyaránt elfogadók nagyobb százalékban vannak jelen az adók emelését pártolók között (32,3%), mint az az ellen szavazók között (26,2%).

V.3.2. Az állami kiadások megítélése és az egészségügyi intézményi választások

Az állami kiadásokkal kapcsolatos véleményeket két kérdésben próbáltuk meg kipuhatolni. Az egyik azt tudakolta, hogy mire költenének többet a megkérdezettek, még akkor is, ha ennek következtében az adók növekednének, az adózók elkölthető jövedelmei pedig csökkennének. Utána pedig azt kérdztük: milyen területeken költenének kevesebbet, ha mindez az adózók elkölthető jövedelmeinek emelkedésével járna. Az nem volt megszabva, hogy a felsorolt tíz kiadási tételből hányat lehet választani. A kiadások növelésére vonatkozó kérdésnél az egyetlen tételt sem választók aránya 6,4%. A kiadások csökkentésére egyetlen tételt sem választók aránya 28,7%.

Az állami kiadásokkal kapcsolatos iménti két kérdésben a kiadások növelésére, illetőleg csökkentésére kiválasztható tételek között szerepeltek az egészségügyi kiadások is. Amikor arra kértük a válaszadókat jelöljék ki a kiadások növelésére általuk érdemesnek tartott tételeket, kétharmaduk (66,3%) választotta az egészségügyet. Amikor arról faggattuk őket, mely területeken költenének a jelenleginél kevesebbet, mindössze 3,3%-uk választotta az egészségügyet.

Kíváncsiak voltunk, hogy az egészségügyi kiadásokkal kapcsolatos preferenciák befolyásolják-e az intézményi választásokat. Vizsgálódásaink azt mutatják, csupán nagyon gyenge kapcsolat van az egészségügyre fordítandó kiadások megítélése és az egészségügy reformjára vonatkozó állásfoglalások között. Nem változtat a képen, akár a kötelező biztosítás jelenlegi rendszerének változtatására irányuló, akár pedig a hálapénzzel kapcsolatos javaslatok fogadtatásáról van is szó.

V.4. Az adó- és költségtudatosság hatása az egészségügyi ellátórendszer reformjával kapcsolatos preferenciákra

Az állami jóléti szolgáltatások választására vonatkozó vélemények kialakulását számtalan tényező befolyásolja. Kutatási hipotézisünk szerint minél jobban tisztában van egy állampolgár a jóléti programok költségeivel, minél inkább átlátja az állam bevételei és kiadásai közötti összefüggéseket, annál inkább mutat averziót a központosított állami megoldás iránt.

Megjegyezzük, hogy miután az adótudatosságra vonatkozó kérdéseket csak egy 721 fős almintának tettük fel, a továbbiakban közölt adatok minden esetben erre az almintára vonatkoznak. Ebből adódóan eltérések lesznek az egészségügy reformjához fűződő vélemények eloszlásában a korábbi fejezetek és a jelen fejezet között.

V.4.1. Az állam bevételeire vonatkozó ismeretek és az intézményi választások összefüggései

V.4.1.1. Az állam bevételi forrásaival kapcsolatos ismeretek általában

Vegyük először szemügyre azt a kérdést, amely azt tudakolta, honnan van bevétele az államnak. A megkérdezettek három bevételi forrást említhettek. Ezt a lehetőséget azonban csak mindössze 7,5%-uk használta ki maximálisan, 24,4%-uk két, 57,9%-uk pedig egy forrást tudott megnevezni. Figyelemre méltó, hogy a megkérdezett állampolgárok egytizedének fogalma sincs arról, honnan teremti elő az állam a működéséhez szükséges bevételeket. Míg a megkérdezettek 83,3%-a adóbevételekre asszociált, valamilyen járulékfajtát mindössze 8,7%-uk említett.

Úgy találtuk, az állami bevételforrások ismerete hatással van az egészségügy reformjával kapcsolatos attitűdökre. Erre az eredményre úgy jutottunk, hogy megvizsgáltuk a biztosítók versenyére, illetve a hálapénz intézményére vonatkozó megítéléseket annak függvényében, hogy a megkérdezett hány bevételi forrás megnevezésére volt képes.

V.11. táblázat A biztosítók versenyének támogatottsága az állam bevételi forrásaiknak ismerete függvényében

<i>Bevételi források említése</i>	<i>Támogatná-e a biztosítók közötti versenyt, ha a járulék nem változna? (%)</i>			
	<i>Igen</i>	<i>Nem</i>	<i>Nem tudja*</i>	<i>Együtt</i>
Nem említ egyet sem	33,9	28,0	38,1	100,0
Egyet említ	43,1	48,6	8,3	100,0
Kettőt, vagy hármat említ**	48,6	46,1	5,3	100,0
<i>Összesen (N=718)</i>	<i>43,9</i>	<i>45,7</i>	<i>10,4</i>	<i>100,0</i>

*A versennyel kapcsolatban állásfoglalásra képtelen megkérdezetteket elhagyva, nem szignifikáns a kapcsolat az elvonásokat illető ismeretek és versennyel szembeni attitűdök között. **A három tételt említők alacsony száma miatt a további elemzésekhez jobbnak láttuk egy kategóriába összevonni őket a két tételt említőkkel.

A biztosítók versenyéről szóló első javaslatot, – amely kiköti a kötelező járulék mértékének változtatlanságát, – annál inkább hagyják jóvá a megkérdezettek, aminek informáltabbak az állam bevételi forrásait illetően. Ahogyan az az V.11. táblázatból látszik, a teljesen tájékozatlanok közül csupán minden harmadik ért egyet a javaslattal, az egy tételt említők 43,1%-a, míg a két vagy három tételt említők közel fele.

Figyelembe véve a decentralizált biztosítók hálózattal kapcsolatos mindhárom döntési szituációban adott válaszokat a következők látszanak kirajzolódni (V.12. táblázat). A különböző tájékozottságú csoportok nem különböznek jelentősen a versenynek feltétellel való elfogadása tekintetében. Ugyanakkor minél inkább jártas valaki a bevételi források ügyében, annál inkább adja támogatását a ver-

senyhez még a járulék növekedése esetén is. Életkor szerinti bontásban vizsgálva a kapcsolatot, mind a fiatalabb, mind a középkorú, mind pedig a legidősebb korosztályok esetében kimutatható az államháztartási ügyekben tanúsított jártasság hatása a versennyel szembeni attitűdökre, ám nem minden esetben jól értelmezhető a kapcsolat iránya. Iskolai végzettség szerint – pusztán alacsony és magasabb iskolai végzettségű kategóriákat használva – ugyanakkor ilyen hatásról csak az alacsony végzettségűek esetében beszélhetünk, akik közé a legfeljebb alapfokú iskolát, vagy szakmunkásképzőt végzettenket soroltuk be.

V. 12. táblázat A biztosítók versenyével kapcsolatos állásfoglalások az állam bevételi forrásainak ismerete függvényében

<i>Bevételi források említése</i>	<i>Támogatná-e a biztosítók közötti versenyt? (%)</i>				<i>Együtt</i>
	<i>Semmi-képp</i>	<i>Csak ha nem jár járulék-emeléssel</i>	<i>Még akkor is, ha járulék-emeléssel jár</i>	<i>Nem tudja</i>	
Nem említ egyet sem	18,9	35,5	8,3	37,3	100,0
Egyet említ	33,6	34,4	21,3	10,6	100,0
Kettőt, vagy hármat említ	28,8	35,9	25,9	9,5	100,0
<i>Összesen (N=691)</i>	<i>30,5</i>	<i>35,0</i>	<i>21,4</i>	<i>13,0</i>	<i>100,0</i>

A versennyel kapcsolatban állásfoglalásra képtelen megkérdezetteket elhagyva, 0,07-es szinten szignifikáns a kapcsolat az elvonásokat illető ismeretek és versennyel szembeni attitűdök között.

Kapcsolatot mutat az V.13. táblázat az állam bevételeinek ismerete és az önkéntes kiegészítő biztosítás támogatottsága között: az informáltság növekvő szintjével nő az 1500 forintos biztosítási csomag engedélyezésére szavazók aránya. Hasonló képet kaphatunk az V.13. táblázatból a 3000 forintos biztosítás vonatkozásában.² Számottevő különbség mindkét esetben az egyetlen tételt sem említők és a többiek között van.

V. 13. táblázat A hálapénzt fedező kiegészítő biztosítás megítélése az állam bevételi forrásainak ismerete függvényében

<i>Bevételi források említése</i>	<i>Legyen-e havi 1500 Ft-os kiegészítő biztosítás? (%)</i>			
	<i>Igen</i>	<i>Ne</i>	<i>Nem tudja</i>	<i>Együtt</i>
Nem említ egyet sem	29,3	47,8	22,9	100,0
Egyet említ	44,3	48,8	6,8	100,0
Kettőt, vagy hármat említ	50,1	44,2	5,7	100,0
<i>Összesen (N=717)</i>	<i>44,6</i>	<i>47,2</i>	<i>8,1</i>	<i>100,0</i>

²A két, illetve három bevételi forrást említőket külön kategóriaként kezelve, az iménti tendencia a három tételt felsorolók esetében megfordul. Ők tehát kevésbé hajlanak a biztosítási opciók jóváhagyására, mint a csak két forrást említő társaik. Ez azonban könnyen lehet a véletlen műve, hiszen a három bevételi forrást említők száma mindössze 54 fő.

V.14. táblázat A tágabb körű, egyéb szolgáltatásokat is nyújtó kiegészítő biztosítás megítélése az állam bevételi forrásainak ismerete függvényében

<i>Bevételi források említése</i>	<i>Legyen-e havi 3000 Ft-os kiegészítő biztosítás? (%)</i>			
	<i>Igen</i>	<i>Ne</i>	<i>Nem tudja</i>	<i>Együtt</i>
Nem említ egyet sem	20,2	53,6	26,2	100,0
Egyet említ	36,5	55,1	8,4	100,0
Kettőt, vagy hármat említ	41,2	54,3	4,4	100,0
<i>Összesen (N=689)</i>	<i>36,3</i>	<i>54,7</i>	<i>9,0</i>	<i>100,0</i>

Ahogy az jól látható az V.15. táblázat adataiból, az iménti tendencia nem csak akkor áll fenn, ha a biztosítási csomagok elfogadottságát külön-külön vizsgáljuk, hanem akkor is, ha együtt. Míg az egy bevételi forrást sem említők 18,4%-a hagyná jóvá mindkét konstrukciót, addig az egyet említők 31,2%-a és a leginformáltabb csoport 34,4%-a tenne ugyanígy.

V.15. táblázat A havi 1500 Ft-os és 3000 Ft-os kiegészítő biztosítás megítélése az állam bevételi forrásainak ismerete tükrében

<i>Bevételi források említése</i>	<i>Melyik kiegészítő biztosítást engedélyezné? (%)</i>					
	<i>Egyi- ket sem</i>	<i>Csak a havi 1500 Ft-osat</i>	<i>Csak a havi 3000Ft- osat</i>	<i>Mind- kettőt</i>	<i>Nem tudja</i>	<i>Együtt</i>
Nem említ egyet sem	41,5	9,1	1,8	18,4	29,2	100,0
Egyet említ	40,8	13,2	4,6	31,2	10,2	100,0
Kettőt, vagy hármat említ	35,2	16,9	6,8	34,4	6,7	100,0
<i>Összesen (N=688)</i>	<i>39,1</i>	<i>14,0</i>	<i>5,0</i>	<i>31,0</i>	<i>11,0</i>	<i>100,0</i>

Az eredmények interpretálásához ugyanakkor tekintetbe kell vennünk, hogy amennyiben elemzésünk-ből elhagyjuk a ‘nem tudja’ választ adókat, nem szignifikáns a kapcsolat az állam bevételeit illető tájékozottság és kiegészítő biztosítással kapcsolatos attitűdök között. Továbbá, szignifikáns a különbség a kiegészítő biztosítást illetően határozott állásponton lévők (támogatók és elutasítók) és a bizonytalanok válaszainak megoszlásai között.³ Ez arra enged következtetni, hogy a válaszadónak a bevételeket illető járatossága valószínűleg nem annyira a kiegészítő biztosítással kapcsolatos állásfoglalását befolyásolja, hanem inkább azt, hogy rendelkezik-e határozott preferenciákkal, vagy sem.

A kórházi járulék emelésével operáló, központosított állami megoldást felvázoló javaslat támogatottsága és az állam bevételeinek ismerete közötti kapcsolatot az V.16. táblázat szemlélteti. E szerint azok

³Megnéztük, hogy hogyan alakul az iménti összefüggés, amennyiben az ‘igen’, illetve a ‘nem’ válaszokat egy kategóriába vonjuk össze, továbbra is külön kategóriaként kezelve a ‘nem tudja’ válaszokat. Azt találtuk, hogy szignifikánsan különböznek a preferenciával rendelkezők és a határozatlanok válaszainak megoszlásai.

közül, akik a legkevésbé vannak tisztában az állam bevételi forrásaival csupán minden negyedik, az egy bevételi forrást ismerők között 42,4%, míg a legtájékozottabbak közel fele ért egyet a kórházi járulék emelésével. Azonban rögtön hozzá kell tennünk, hogy ha a kórházi járulék emelését illetően szilárd állásponttal nem rendelkezőket elhagyjuk az elemzésből, az iménti kapcsolat már nem szignifikáns. Tehát ugyanazt a feltételezést valószínűsíthetjük, amit az előzőekben: az állam bevételeit illető jártasság nem annyira a preferenciák irányára van hatással, hanem inkább arra, hogy rendelkezik-e egyáltalán az egyén ilyen preferenciákkal. E szerint, az aki jobban tájékozott az államháztartást illetően, inkább rendelkezik szilárd meggyőződéssel az egészségügy reformjának kérdésében, mint az, aki kevésbé.

V.16. táblázat A kórházi járulék emelésének támogatottsága az állam bevételi forrásainak ismerete függvényében

<i>Bevételi források említése</i>	<i>Emelkedjék-e a kórházi járulék 2%-kal? (%)</i>			
	<i>Igen</i>	<i>Ne</i>	<i>Nem tudja</i>	<i>Együtt</i>
Nem említ egyet sem	24,2	43,7	32,1	100,0
Egyet említ	42,4	48,8	8,8	100,0
Kettőt, vagy hármat említ	48,7	48,5	2,7	100,0
Összesen (N=718)	42,6	48,2	9,2	100,0

Az ebben az alfejezetben ismertetett állításainkat röviden összegezve, azt mondhatjuk, hogy az összes általunk felvázolt reformjavaslat közül egyedül a több biztosítós modell elfogadása, illetőleg elutasítása függ az állampolgároknak a bevételi forrásokat illető tájékozottságától, míg a többi javaslat esetében az alaposabb ismeretek csupán a stabil preferenciákkal való rendelkezést valószínűsítik.

V.4.1.2. A járulékokkal kapcsolatos ismeretek

Munkavállalói társadalombiztosítási járulék. Külön kérdéscsoport foglalkozott az állampolgároknak a béreket terhelő járulékokkal kapcsolatos ismeretei feltérképezésével. Először azt derítettük ki, van-e tudomásuk arról, hogy terheli-e az alkalmazottak bruttó fizetését a személyi jövedelemadón kívül más levonás is. Majd arra kértük őket, nevezzék meg, milyen jogcímenek és hány százalékot vonnak le. Annak alapján, hogy mennyire voltak tájékozottak a fizetéseket terhelő társadalombiztosítási járulékkal kapcsolatban, három, az adótudatosság különböző szintjeit képviselő kategóriába soroltuk be őket: Az összes megkérdezett 53,8%-ának nem is volt tudomása az alkalmazotti bruttó fizetéseket terhelő társadalombiztosítási járulékról, egynegyedik tudott ugyan róla, de vagy nem is vállalkozott rá, hogy becslést adjon a mértékére (13,6%), vagy rosszul becsülte meg (12,1%), s mindössze egyötödük adott jó becslést. Ennél nagyobb arányú tájékoztatlansággal találkoztunk a TB járulékot alkotó két címkézett járulékot, valamint az egyéb járulékokat és egyéb levonásokat illetően.

Nézzük meg, miképpen befolyásolják a munkavállalói társadalombiztosítási járulékra vonatkozó ismeretek az egészségügyi ellátórendszer reformjával kapcsolatos vélekedéseket. Az V.17. táblázatból leolvashatjuk, hogy az informáltság magasabb szintjei felé haladva alig mutat növekedést a biztosítók

versenyét feltétellel elfogadók százalékos aránya, ám határozottan növekszik a verseny feltétel nélküli híveinek hányada (18,8%, 22% és 29% a három kategóriában rendre).

V.17. táblázat A biztosítók versenyének támogatottsága a munkavállalói TB járulékkal kapcsolatos tájékozottság függvényében

	<i>Támogatná-e a biztosítók közötti versenyt? (%)</i>				
	<i>Semmi-képp</i>	<i>Csak ha nem jár járulékeléssel</i>	<i>Még akkor is, ha emeléssel jár</i>	<i>Nem tudja</i>	<i>Együtt</i>
Nem tudja, hogy vannak	29,3	34,1	18,3	18,3	100,0
Nem tudja a mértékét	33,9	35,7	22,0	8,4	100,0
Nagyjából helyesen tudja	29,7	36,5	29,0	4,8	100,0
<i>Összesen (N=691)</i>	<i>30,5</i>	<i>35,0</i>	<i>21,4</i>	<i>13,0</i>	<i>100,0</i>

Meglepő az az összefüggés, ami a társadalombiztosítási járulékot illető tájékozottság és a kiegészítő biztosítással kapcsolatos attitűdök között az V.18. és V.19. táblázatokból látszik. Úgy tűnik, minél inkább tisztában vannak a válaszadók a levonás mértékével, annál nagyobb eséllyel utasítják el mind a havi 1500 forintba kerülő, mind pedig a 3000 forintos biztosítási csomagot.

V.18. táblázat A hálapénzt fedező kiegészítő biztosítás támogatottsága a munkavállalói TB járulékkal kapcsolatos tájékozottság függvényében

	<i>Legyen-e havi 1500 Ft-os kiegészítő biztosítás? (%)</i>			
	<i>Igen</i>	<i>Ne</i>	<i>Nem tudja</i>	<i>Együtt</i>
Nem tudja, hogy vannak	43,8	43,6	12,6	100,0
Nem tudja a mértékét	46,5	50,4	3,1	100,0
Nagyjából helyesen tudja	44,4	52,8	2,8	100,0
<i>Összesen (N=717)</i>	<i>44,6</i>	<i>47,2</i>	<i>8,1</i>	<i>100,0</i>

V.19. táblázat A tágabb körű kiegészítő biztosítás támogatottsága a munkavállalói TB járulékkal kapcsolatos tájékozottság függvényében

	<i>Legyen-e havi 3000 Ft-os kiegészítő biztosítás? (%)</i>			
	<i>Igen</i>	<i>Ne</i>	<i>Nem tudja</i>	<i>Együtt</i>
Nem tudja, hogy vannak	34,4	52,5	13,1	100,0
Nem tudja a mértékét	39,5	56,0	4,5	100,0
Nagyjából helyesen tudja	37,4	58,5	4,1	100,0
<i>Összesen (N=689)</i>	<i>36,3</i>	<i>54,7</i>	<i>9,0</i>	<i>100,0</i>

Ismételten hangsúlyozni szeretnénk azonban, hogy a munkavállalói társadalombiztosítási járulék terén tanúsított jártasság és akár a több biztosítós modell, akár pedig a kiegészítő biztosítás megítélése közötti kapcsolat csak akkor szignifikáns, ha az utóbbi kérdésekben határozott preferenciával nem rendelkezők válaszait is tekintetbe vesszük.

Elemzéseink azt mutatják továbbá, hogy a társadalombiztosítási járulékkal kapcsolatos tájékozottságnak nincs számottevő hatása a kórházi járulék emelését illető vélekedésekre.

Munkaadói társadalombiztosítási járulék. A munkavállalói járulékokkal kapcsolatos kérdést megismételtük a munkaadót terhelő járulékokra vonatkozóan is. Itt a következő eredményeket kaptuk: az összes megkérdezett valamivel több mint fele (52%) nem tudja, hogy a munkaadónak a kifizetett bérek után társadalombiztosítási járulékot kell fizetnie az államnak. 28,8%-uk tudja ugyan, de nincs tisztában a mértékével, s alig minden ötödik megkérdezett adott közelítőleg jó becslést a járulék mértékére. Ennél nagyobb tájékozatlanságról árulkodtak a válaszok a TB járulékot alkotó két címkézett járulékot, valamint a munkaadói járulékot és az egyéb járulékokat illetően.

Itt is megvizsgáltuk, hogyan befolyásolják a társadalombiztosítási járulékkal kapcsolatos ismeretek az egészségügyi ellátórendszer reformjával kapcsolatos vélekedéseket. Ami a több biztosító versenyére vonatkozó preferenciákat illeti, először azt a döntési szituációt tekintve, amelyben azt feltételeztük, hogy a verseny bevezetése változatlanul hagyja a járulékok mértékét, megállapítottuk, hogy a versenyt igénylők aránya úgy nő, ahogy azok tájékozottsága a munkaadói társadalombiztosítási járulék vonatkozásában.

V.20. táblázat A biztosítók versenyének támogatottsága a munkaadói TB járulékkal kapcsolatos tájékozottság függvényében

	<i>Támogatná-e a biztosítók közötti versenyt? (%)</i>				
	<i>Semmi-képp</i>	<i>Csak ha nem jár járulékeléssel</i>	<i>Még akkor is, ha emeléssel jár</i>	<i>Nem tudja</i>	<i>Együtt</i>
Nem tudja, hogy vannak	31,9	30,4	19,3	18,4	100,0
Nem tudja a mértékét	33,1	38,1	19,7	9,1	100,0
Nagyjából helyesen tudja	23,1	42,4	30,0	4,6	100,0
Összesen (N=690)	30,6	34,9	21,5	13,1	100,0

A kapcsolat 0,037-es szinten szignifikáns a versenyre vonatkozó kérdésre „nem tudom” választ adók figyelmen kívül hagyásával is.

Mindhárom döntési helyzetet figyelembe véve, az V.20. táblázat adataiból láthatjuk, hogy az adótudatosság egyre magasabb szintjével nő mind a versenyt feltétellel igenlők (30,4, 38,1, illetve 42,4% rendre a három kategóriában), mind pedig azok aránya, akik a járulék növekedése esetén is támogatásukat adják (19,3, 19,7, illetve 30% rendre). A verseny feltétlen hívei körében számottevő eltérést a legjobban informáltak és a másik két kategória között találhatunk. Az iménti összefüggés statisztikailag szignifikáns akkor is, ha elhagyjuk az elemzésből a több biztosítós modellt érintően preferenciával nem rendelkezőket. Azaz, nem csak arról számolhatunk be, hogy aminél tájékozottabb valaki a munkaadó TB járulék-fizetési kötelezettségét illetően, annál inkább képes állást foglalni az egészségügy reformjának kérdésében, hanem arról is, hogy annál inkább hajlik a piaci verseny támogatására. Amennyiben a kapcsolatot korosztályok szerint vesszük szemügyre, a következő eredményeket kapjuk: szignifikáns a kapcsolat a fiatalok (18-39) és a középkorúak (40-59) között, de nem egyenletes a tendencia a verseny iránti nyitottságra a tájékozottabb csoportok felé haladva, míg a 60 év felettiek esetében jól kivehető pozitív irányú kapcsolatról beszélhetünk. Iskolai végzettség szerinti bontásban, csak a kevésbé iskolázottakról (legfeljebb alapfokú, vagy szakmunkás végzettséggel rendelkezők) mondhatjuk el, hogy a versennyel szembeni attitűdjük függ a munkaadói TB járulékkal kapcsolatos ismereteiktől.

V.21. táblázat. A kórházi járulék emelésének támogatottsága a munkaadói TB járulékra vonatkozó tájékozottság függvényében

	<i>Emelkedjék-e a kórházi járulék 2 %-kal?</i>			
	<i>Igen</i>	<i>Ne</i>	<i>Nem tudja</i>	<i>Együtt</i>
Nem tudja, hogy vannak	36,0	48,8	15,1	100,0
Nem tudja a mértékét	51,0	45,7	3,3	100,0
Nagyjából helyesen tudja	47,7	50,0	2,3	100,0
Összesen (N=718)	42,6	48,2	9,3	100,0

A kapcsolat 0,064-es szinten szignifikáns a kórházi járulék emelésére vonatkozó kérdésre ‘nem tudja’ választ adók elhagyása esetén is.

A kötelező járulék emelésének fogadtatásában a munkaadói TB járulék ügyében teljesen tájékozatlanok és a másik két csoport között mutatkozik figyelemre méltó különbség. A . táblázat adataiból leol-

vasható, hogy a levonásról egyáltalán nem tudók közül nagyjából minden harmadik egyén értene egyet a javaslattal (36 %), míg az informáltabbak közül már minden második (51 és 47,7 % rendre). Az iménti kapcsolat szignifikáns 0,064-es szint mellett akkor is, ha elhagyjuk az elemzésből az intézményi javaslatra vonatkozó ‘nem tudja’ válaszokat.

A felkínált kiegészítő biztosítási opciók támogatottságát mérő változók és a munkaadói TB járulékkal kapcsolatos ismeretek között nem találtunk számottevő kapcsolatot.

A fejezetben elmondottakat összegezve, megállapíthatjuk, hogy szignifikáns, pozitív irányú kapcsolatra bukkantunk a munkaadói TB járulék ügyében tanúsított jártasság és az egészségügyi ellátórendszer reformját célzó két javaslat elfogadása között. Minél inkább bizonyultak informáltak a megkérdezettek a munkaadók járulékfizetési kötelezettségét illetően, annál inkább adták támogatásukat mind a több biztosítós modellhez, mind pedig a kötelező járulék emeléséhez.

V.4.2. Az állam kiadásaival kapcsolatos tájékozottság és az egészségügyi intézményi preferenciák

V.4.2.1. Mire költi az állam a társadalombiztosítási járulékot?

Azt is megpróbáltuk kideríteni milyen ismeretekkel rendelkeznek az állampolgárok az állam kiadásai-val kapcsolatban. Egyebek között megkérdeztük, véleményük szerint mi mindenre költi az állam a társadalombiztosítási járulékot. A válaszadók több opciót említhettek, s a válaszokat mind lekódoltuk. A minta 59,3%-a említette az egészségügyi ellátást a kiadási tételek között. Megvizsgáltuk, miképpen befolyásolja az intézményi választásokat az, hogy a megkérdezettnek van-e tudomása arról, hogy az egészségügyi ellátás költségeit is a társadalombiztosítási járulékokból fedezik. Az az egyén, aki említette az egészségügyi ellátást a kiadási tételek között, úgy tűnik, inkább hajlik a több biztosítós modell elfogadására akkor is, ha az nem hoz kedvezőtlen változást a kötelező járulék mértékében, és akkor is, ha a járulék mértéke emelkedne. (V.22. táblázat). Ha azonban figyelmen kívül hagyjuk az állásfoglalásra képtelen megkérdezetteket, nem szignifikáns a TB járulék felhasználást illető jártasság és a versennyel szembeni attitűdök közötti kapcsolat.

V.22. táblázat A biztosítók versenyének támogatottsága annak függvényében, hogy a megkérdezett tudja-e, hogy a TB járulékból fedezik az egészségügyi ellátás költségeit

	Támogatná-e a biztosítók közötti versenyt? (%)				
	<i>Semmi-képp</i>	<i>Csak ha nem jár járulék-emeléssel</i>	<i>Még akkor is, ha emeléssel jár</i>	<i>Nem tudja</i>	<i>Együtt</i>
Nem tudja	31,5	31,5	18,2	18,8	100,0
Tudja	29,8	37,1	23,9	9,1	100,0
Összesen (N=687)	30,5	34,8	21,5	13,1	100,0

A kapcsolat 0,001-es szinten szignifikáns.

Nem szignifikáns a kapcsolat a kiegészítő biztosítással kapcsolatos preferenciák és a járulék elköltésére vonatkozó ismeretek között. Az V.23. táblázatból kiderül, hogy a kórházi járulék emelését közép-pontba állító javaslatot valamivel nagyobb eséllyel helyeslik a tájékozottabb válaszadók (45,6% szemben a 38,1%-kal). A változók közötti összefüggést azonban itt is feltehetőleg a járulék emelését célzó javaslatot megítélni nem tudók figyelembevételé okozza, miután ez utóbbiak elhagyásával a kapcsolat nem szignifikáns. Ez arra enged következtetni, hogy az egészségügyi szektor finanszírozását érintő tájékozottság valószínűleg nem egy meghatározott irányú állásfoglalással jár együtt az egészségügy reformját illetően, hanem inkább csupán *valamilyen* állásfoglalás (támogatás vagy elutasítás) meglétével.

V.23. táblázat A kórházi járulék emelésének megítélése annak függvényében, hogy a megkérdezett tudja-e, hogy a TB járulékból fedezik az egészségügyi ellátás költségeit

	Emelkedjék-e a kórházi járulék 2%-kal? (%)			
	Igen	Ne	Nem tudja	Együtt
Nem tudja	38,1	45,6	16,3	100,0
Tudja	45,6	49,9	4,4	100,0
Összesen (N=715)	42,6	48,2	9,3	100,0

V.4.2.2. Az egyes jóléti programok költségeinek észlelése

A gyógyszerárakhoz adott állami támogatást érintő tájékozottság. Több kérdést tettünk fel abból a célból, hogy megvizsgáljuk mennyire vannak tisztában az állampolgárok az egyes jóléti programok tényleges költségeivel. Arra kértük őket tippeljék meg, hogy a receptre felírt gyógyszerek árának átlagosan hány százalékát fizetik a fogyasztók. A válaszokból azt is megtudtuk, átlagosan hány százalékosra teszik a gyógyszerárakhoz adott állami támogatás mértékét. A következő eredményeket kaptuk: a megkérdezettek 27,9%-a nem vállalkozott a becslésre, nem akadt olyan válaszadó, aki fölébecsülte volna a tényleges, körülbelül 85%-os támogatás mértékét, a legtöbb (43,9%) alábecsülte, s mindössze 28,2%-uk tippelt jól.

Nézzük meg miképpen befolyásolják a gyógyszerek ártámogatására vonatkozó ismeretek az egészségügy reformját illető állásfoglalásokat. Az V.24. táblázat adataiból egyértelműen látszik, hogyan növekszik a decentralizált biztosítóhálózat elfogadására feltétellel hajlók aránya a költségtudatosabb kategóriák felé haladva. Ugyanakkor – s ez még inkább szembetűnő –, a versenyt feltétel nélkül támogatók aránya a jó becslést adók között a legalacsonyabb, mindössze 12,1%, szemben az ártámogatás mértékét jelentősen alábecsülők 29,1%-os arányával.

V.24. táblázat A biztosítók közötti verseny támogatottsága a gyógyszerek ártámogatására adott becslés függvényében

<i>A gyógyszerek ártámogatásának mértékét...</i>	<i>Támogatná-e a biztosítók közötti versenyt? (%)</i>				
	<i>Nem</i>	<i>Csak ha nem jár járulékeléssel</i>	<i>Még akkor is, ha emelével jár</i>	<i>Nem tudja</i>	<i>Együtt</i>
Nem tudja	32,7	25,8	18,2	23,3	100,0
Jelentősen alábecsüli	29,3	34,6	29,7	6,4	100,0
Nagyjából jól tudja	30,7	43,9	12,1	13,3	100,0
<i>Összesen (N=685)</i>	<i>30,6</i>	<i>34,7</i>	<i>21,5</i>	<i>13,1</i>	<i>100,0</i>

A kapcsolat szignifikáns a versenyre vonatkozó kérdésre ‘nem tudja’ választ adók figyelmen kívül hagyásával is.

Megvizsgáltuk az állami támogatásra vonatkozó ismeretek és a több biztosítós modell támogatottsága közötti összefüggést korcsoportonkénti bontásban is. Úgy találtuk, hogy a kapcsolat csak a fiatalok és a középkorúak esetében szignifikáns. E két korcsoportban az informáltság magasabb szintjein nagyobb a versenyt feltétellel elfogadók aránya. Ugyanez áll a versenyt a járulék növekedése esetén is támogatókra, leszámítva a helyes becslést adók kategóriáját: számottevően nagyobb a piacpártiak aránya az alábecsülők között, mint a ‘nem tudja’-val válaszolók között. Azt is megnéztük, hogy hogyan alakul a kapcsolat a különböző iskolai végzettségűek körében. Újfent a legfeljebb alapfokú vagy szakmunkás végzettséggel rendelkezőket különböztettük meg az érettségivel vagy felsőfokú végzettséggel rendelkezőktől. Mindkét iskolázottsági kategóriában szignifikáns kapcsolatra bukkantunk a gyógyszerárak támogatására vonatkozó ismeretek és a biztosítók versenyének támogatottsága között. Ahogyan az az V.25. táblázatból látható a két iskolázottsági szinten teljesen hasonló tendencia érvényesül. Ugyanakkor az is szembetűnő, hogy a magasabb iskolai végzettségűek kevésbé elleneznek a verseny bevezetését, és inkább hajlanak annak – feltételhez kötött, vagy anélküli – támogatására, mint az alacsonyabb végzettséggel rendelkezők.

V.25. táblázat A költségtudatosság hatása a több biztosítós modell megítélésére az iskolai végzettség szerint (N=684)

A gyógyszerek ártámogatását...	Támogatná-e a biztosítók közötti versenyt? (%)					Összesen (N=)
	Semmi-képp	Csak ha nem jár járulékemeléssel	Akkor is ha emeléssel jár	Nem tudja		
Alacsony iskolai végzettségűek	33,7	32,1	17,5	16,7	100,0	457
Nem tudja	34,7	24,5	15,7	25,1	100,0	157
Jelentősen alábecsüli	32,0	32,8	25,5	9,6	100,0	191
Nagyjából jól tudja	35,1	41,8	6,1	17,0	100,0	110
Magasabb iskolai végzettségűek	24,7	39,7	29,6	6,0	100,0	227
Nem tudja	24,5	31,3	28,5	15,6	100,0	38
Jelentősen alábecsüli	24,3	37,9	37,1	0,6	100,0	106
Nagyjából jól tudja	25,2	46,0	20,3	8,4	100,0	82

* A biztosítók versenyével kapcsolatos vélemények megoszlásai 0,065-ös szignifikancia szinten különböznek a magasabb iskolai végzettségűek csoportjában. Megjegyezzük továbbá, hogy alacsony iskolai végzettségűek közé a legfeljebb általános iskolát, illetve szakmunkásképzőt végzeteket soroltuk, míg magasabb iskolai végzettségűeknek az érettségivel, vagy felsőfokú végzettséggel rendelkezőket tekintettük.

A hálapénzt fedező kiegészítő biztosítás elfogadottságát tekintve megállapítható, hogy az a költségtudatosság függvényében növekszik (V.26. táblázat). Míg az ártámogatás becslésére nem vállalkozók kevesebb, mint egyharmada szimpatizál a havi 1500 forintos biztosítási csomag engedélyezésével, addig a támogatás mértékét alá- és helyesen becsülnők hozzávetőlegesen fele. Iskolai végzettségek szerint elemezve a kapcsolatot, mindkét végzettségi szinten pozitív kapcsolatot találtunk (V.27. táblázat). Kíváncsiak voltunk, hogy a válaszadók költségtudatossága vajon minden korosztályban hatással van-e a kiegészítő biztosítás megítélésére. Eredményeinket az V.28. táblázat foglalja össze. E szerint mindhárom korcsoportban pozitív kapcsolat érvényesül a költségtudatosság és az intézményi választás között. A legfiatalabbak esetében számottevő különbség a becslésre nem vállalkozók és a többiek között mutatkozik. A középkorúak körében az ártámogatást jelentősen alábecsülnők hajlanak leginkább a kiegészítő biztosítás pozitív megítélésére. Míg a 60 év felettiek esetében a helyes becslést adók látszanak elkülönülni a másik két, kevésbé költségtudatos kategóriától. Összességében pedig azt mondhatjuk, hogy az életkor előrehaladtával csökken a kiegészítő biztosítás iránti szimpátia nagyjából minden költségtudatossági szinten.

V.26. táblázat A hálapénzt fedező kiegészítő biztosítás fogadtatása a gyógyszerek ártámogatására adott becslés függvényében

<i>A gyógyszerek ártámogatását...</i>	<i>Legyen-e havi 1500 Ft-os kiegészítő biztosítás? (%)</i>			
	<i>Igen</i>	<i>Ne</i>	<i>Nem tudja</i>	<i>Együtt</i>
Nem tudja	31,0	50,4	18,6	100,0
Jelentősen alábecsüli	49,2	46,6	4,2	100,0
Nagyjából jól tudja	51,6	44,3	4,1	100,0
<i>Összesen (N=712)</i>	<i>44,8</i>	<i>47,0</i>	<i>8,2</i>	<i>100,0</i>

A kapcsolat a kiegészítő biztosítást érintően határozott preferenciával nem rendelkezőket elhagyva is fennáll 0,007-es szignifikancia szinten.

V.27. táblázat A költségtudatosság hatása a hálapénzt fedező biztosítás megítélésére az iskolázottak és a kevésbé iskolázottak körében (N=710)

<i>A gyógyszerek ártámogatását...</i>	<i>Legyen-e havi 1500 Ft-os kiegészítő biztosítás? (%)</i>				
	<i>Igen</i>	<i>Ne</i>	<i>Nem tudja</i>	<i>Összesen</i>	<i>(N=)</i>
<i>Alacsony iskolai végzettségűek</i>	<i>43,0</i>	<i>46,7</i>	<i>10,3</i>	<i>100,0</i>	<i>472</i>
Nem tudja	27,8	52,3	19,9	100,0	159
Jelentősen alábecsüli	51,1	43,3	5,6	100,0	199
Nagyjából jól tudja	50,2	44,7	5,1	100,0	115
<i>Magasabb iskolai végzettségűek</i>	<i>48,1</i>	<i>47,9</i>	<i>4,0</i>	<i>100,0</i>	<i>238</i>
Nem tudja	44,2	42,6	13,2	100,0	39
Jelentősen alábecsüli	45,8	52,5	1,7	100,0	114
Nagyjából jól tudja	52,8	44,2	3,0	100,0	85

A kiegészítő biztosításról alkotott vélemények megoszlásai közötti különbség a magasabb iskolai végzettségűek körében 0,022-es szinten szignifikáns.

V.28. táblázat A költségtudatosság hatása a hálapénzt fedező biztosítás megítélésére a különböző korcsoportokban (N=711)

<i>A gyógyszerek ártámogatását...</i>	<i>Legyen-e havi 1500 Ft-os kiegészítő biztosítás? (%)</i>				
	<i>Igen</i>	<i>Ne</i>	<i>Nem tudja</i>	<i>Összesen</i>	<i>(N=)</i>
<i>18-39 évesek</i>	<i>60,5</i>	<i>34,1</i>	<i>5,4</i>	<i>100,0</i>	<i>259</i>
Nem tudja	51,6	31,1	17,2	100,0	51
Jelentősen alábecsüli	62,0	34,7	3,3	100,0	129
Nagyjából jól tudja	63,8	35,0	1,2	100,0	79
<i>40-59 évesek</i>	<i>39,2</i>	<i>54,9</i>	<i>5,9</i>	<i>100,0</i>	<i>270</i>
Nem tudja	28,0	62,0	10,0	100,0	69
Jelentősen alábecsüli	46,0	50,8	3,2	100,0	119
Nagyjából jól tudja	38,7	54,9	6,4	100,0	83
<i>60 év felettiek</i>	<i>31,0</i>	<i>53,4</i>	<i>15,6</i>	<i>100,0</i>	<i>182</i>
Nem tudja	20,5	52,1	27,3	100,0	77
Jelentősen alábecsüli	29,5	62,6	7,9	100,0	65
Nagyjából jól tudja	54,0	40,8	5,2	100,0	40

A kiegészítő biztosítással kapcsolatos vélemények megoszlásai 0,001-es szignifikancia szinten különböznek a 18-39 évesek és 0,09-es szinten a 40-59 évesek körében.

A tágabb körű, havi 3000 forintos kiegészítő biztosítással kapcsolatos vélekedéseket elemezve szintén pozitív irányú kapcsolatot fedeztünk fel a költségtudatosság és az intézményi választás között. Számtottevő a különbség az ártámogatásra tippelni nem tudók és a többiek között a biztosítási opció helyeslése tekintetében (25% szemben a 39,5 és 42,7%-kal). Ha külön vizsgáljuk az alacsony iskolai végzettségűeket és az érettségivel, illetve felsőfokú végzettséggel rendelkezőket, csak az előbbiek esetében találunk szignifikáns – pozitív irányú – kapcsolatot a gyógyszerek ártámogatására vonatkozó ismeretek és a szóban forgó biztosítási csomag támogatása között. A különböző korcsoportok esetében ugyanakkor mindenütt szignifikáns a fenti kapcsolat. Ahogyan az az V.29. táblázat adataiból jól látható, a fiatal és időskorúak esetében egyenletes a tendencia a költségtudatosabb szintek felé haladva a biztosítási konstrukció támogatására. Kivételt képeznek a középkorúak – hasonlóan az 1500 forintos biztosítás megítélésének alakulásához –, akik között a támogatás mértékét alábecsülők látszanak a leginkább elfogadni a szolgáltatásokhoz való hozzáférés egyenlőtlenségét jelentő javaslatot.

V.29. táblázat A tágabb körű kiegészítő biztosítás fogadtatása a gyógyszerek ártámogatására adott becslés függvényében

<i>A gyógyszerek ártámogatását...</i>	<i>Legyen-e havi 3000 Ft-os kiegészítő biztosítás? (%)</i>			
	<i>Igen</i>	<i>Ne</i>	<i>Nem tudja</i>	<i>Együtt</i>
Nem tudja	25,0	55,5	19,5	100,0
Jelentősen alábecsüli	39,5	55,5	5,0	100,0
Nagyjából jól tudja	42,7	52,6	4,6	100,0
<i>Összesen (N=683)</i>	<i>36,2</i>	<i>54,7</i>	<i>9,0</i>	<i>100,0</i>

A kapcsolat a kiegészítő biztosítást érintően határozott preferenciával nem rendelkezőket elhagyva is fennáll 0,025-ös szignifikancia szinten.

V.30. táblázat A költségtudatosság hatása a tágabb körű kiegészítő biztosítás megítélésére a különböző korcsoportokban (N=682)

<i>A gyógyszerek ártámogatását...</i>	<i>Legyen-e havi 3000 Ft-os kiegészítő biztosítás? (%)</i>				
	<i>Igen</i>	<i>Ne</i>	<i>Nem tudja</i>	<i>Összesen</i>	<i>(N=)</i>
<i>18-39 évesek</i>	<i>49,5</i>	<i>46,1</i>	<i>4,4</i>	<i>100,0</i>	<i>253</i>
Nem tudja	43,6	45,3	11,1	100,0	52
Jelentősen alábecsüli	48,7	47,8	3,5	100,0	123
Nagyjából jól tudja	54,7	43,9	1,4	100,0	77
<i>40-59 évesek</i>	<i>32,4</i>	<i>59,8</i>	<i>7,8</i>	<i>100,0</i>	<i>256</i>
Nem tudja	21,6	64,0	14,4	100,0	67
Jelentősen alábecsüli	38,6	56,5	4,9	100,0	112
Nagyjából jól tudja	32,8	61,0	6,1	100,0	78
<i>60 év felettiek</i>	<i>22,9</i>	<i>59,4</i>	<i>17,7</i>	<i>100,0</i>	<i>173</i>
Nem tudja	15,7	54,5	29,7	100,0	77
Jelentősen alábecsüli	22,2	69,7	8,1	100,0	59
Nagyjából jól tudja	38,7	53,2	8,1	100,0	37

A kiegészítő biztosítással kapcsolatos vélemények megoszlásai 0,086-os szignifikancia szinten különböznek a 18-39 évesek 0,059-es szinten a 40-59 évesek, és 0,001-es szinten a 60 év felettiek körében.

Azt a javaslatot, amely a kórházi járulék emeléséből fedezné a hálapénzt, szintén egyre nagyobb arányban hagyják jóvá a megkérdezettek a költségtudatosabb szintek felé haladva (V.31. táblázat).

Bár számottevő eltérés itt is inkább a becslésre nem vállalkozók és a támogatás mértékét alábecslők között van, nem pedig az alá- és a helyesen becslők között. Azt is meg kell jegyeznünk, hogy nem szignifikáns a kapcsolat a járulék emelését illetően preferenciával nem rendelkező válaszadók elhagyása esetén.

V.31. táblázat A kórházi járulék emelésének megítélése a gyógyszerek ártámogatására adott becslés függvényében

	<i>Emelkedjék-e a kórházi járulék? (%)</i>			
	<i>Igen</i>	<i>Ne</i>	<i>Nem tudja</i>	<i>Együtt</i>
Nem tudja	32,5	48,2	19,3	100,0
Jelentősen alábecsüli	46,1	49,0	4,9	100,0
Nagyjából jól tudja	46,8	46,9	6,4	100,0
<i>Összesen (N=713)</i>	<i>42,5</i>	<i>48,2</i>	<i>9,3</i>	<i>100,0</i>

Összességében megállapíthatjuk, hogy minél inkább tisztában vannak a megkérdezettek a gyógyszerárakban rejlő támogatás mértékével, annál nagyobb eséllyel voksolnak az Országos Egészségbiztosítási Pénztár monopóliuma helyett a több biztosítós modellre, és annál nagyobb eséllyel járulnának hozzá bármelyik kiegészítő biztosítási konstrukció engedélyezéséhez. Számottevő különbséget az intézményi preferenciákban rendszerint az ártámogatás becslésére nem vállalkozók és a többiek között figyelhetünk meg. Annak a reformjavaslatnak a vonatkozásában, amely a kórházi járulék emelésére vonatkozott, arra a megállapításra kell szorítkoznunk, hogy a megkérdezettek költségtudatosabb csoportjai felé haladva egyre nagyobb az esélye annak, hogy az egyének az intézményi opciókat illetően szilárd preferenciákkal rendelkeznek.

A kórházi ellátás költségeinek ismerete. A kérdőíves felmérés során arra is megkértük az érintetteket, hogy tippeljék meg, mekkora lehet egy átlagos beteg kórházi ellátásának teljes költsége hálapénz nélkül. A becslés megkönnyítése érdekében azt javasoltuk, hogy gondoljanak egy 10 napos belgyógyászati kivizsgálás költségeire. Az összes megkérdezett mintegy egynegyede nem próbálkozott meg a becsléssel, a legtöbben (42,3%) alábecsülték a költségeket, alig minden tizedik megkérdezett tippelt helyesen, és 23,1%-uk becsült fölé.

Szignifikáns a kapcsolat a kórházi ellátás költségeinek ismerete és a több biztosítós szervezeti modell támogatása között (V.32. táblázat). Többé-kevésbé fennáll, hogy aminél nagyobboknak érzékeli az állampolgár a költségeket, annál nagyobb eséllyel teszi le voksát a verseny mellett. Az, hogy a nagyjából jól becslők kilógnak a sorból, könnyen lehet a véletlen műve, ha figyelembe vesszük a kategóriába tartozók viszonylag alacsony számát. Tekintetbe kell vennünk ugyanakkor, hogy amennyiben elemzésünket a több biztosítós modell vonatkozásában határozatlan válaszadókat elhagyva végezzük el, nincs szignifikáns kapcsolat a költségtudatosság és az intézményi preferenciák között.

V.32. táblázat A biztosítók közötti verseny támogatottsága a kórházi ápolás költségére adott becslés függvényében

<i>A kórházi ápolás költségeit...</i>	<i>Támogatná-e a biztosítók közötti versenyt? (%)</i>				
	<i>Semmi- képp</i>	<i>Csak ha nem jár já- rulék- emeléssel</i>	<i>Még akkor is, ha eme- léssel jár</i>	<i>Nem tudja</i>	<i>Együtt</i>
Nem tudja	32,4	26,3	14,1	27,2	100,0
Jelentősen alábecsüli	29,4	37,3	22,7	10,6	100,0
Nagyjából jól tudja	33,8	40,5	20,1	5,6	100,0
Jelentősen fölébecsüli	29,2	37,2	28,0	5,6	100,0
<i>Összesen (N=687)</i>	<i>30,5</i>	<i>34,8</i>	<i>21,5</i>	<i>13,1</i>	<i>100,0</i>

A kiegészítő biztosítás engedélyezésével kapcsolatos attitűdök vizsgálata alapján számottevő sztochasztikus kapcsolatról számolhatunk be a kórházi költségek észlelése és a biztosítási csomagok támogatását illetően. A tendenciát a V.33. táblázat szemlélteti. Kivételként megemlítendő a helyesen tippelők kategóriája, akik között kisebb a támogatók aránya, mint a költségeket alábecsülők csoportjában. Iskolázottság szerinti bontásban vizsgálva, szignifikáns kapcsolatot találtunk a kórházi ellátás költségeire adott becslések és a kiegészítő biztosítást illető vélekedések között mind az alacsony, mind pedig a magasabb iskolai végzettségűek körében. A legfeljebb alapfokú vagy szakmunkás végzettséggel rendelkezők között számottevő különbség a költségeket még távolról sem sejtők és a becsléssel próbálkozók között mutatkozik. A közép- illetve felsőfokú végzettségűek esetében lemondunk a kapcsolat interpretálásáról tekintve, hogy két kategóriában is meglehetősen alacsonyak az esetszámok. Életkor szerinti bontásban vizsgálva (V.34. táblázat), szignifikáns a szóbanforgó kapcsolat mindhárom korcsoportban. A költségtudatosság magasabb szintjei felé haladva egyenletesen növekszik az 1500 forintos biztosítást jóváhagyók aránya a középkorúak között, míg a 18-39, illetve a 60 feletti korcsoportokban kilógnak a sorból a kórházi ápolás költségeit jól tippelők. Ennek azonban nem kell túlzott jelentőséget tulajdonítanunk, ha figyelembe vesszük, hogy a helyesen becslők száma minden korcsoportban igen alacsony. Nagyjából minden költségtudatossági szinten igaz, hogy a fiatalabbak inkább tennék lehetővé a kiegészítő biztosítás megkötését, mint az idősebbek.

V.33. táblázat A hálapénzt fedező kiegészítő biztosítás fogadtatása a kórházi ápolás költségeire adott becslés függvényében

<i>A kórházi ápolás költségeit...</i>	<i>Legyen-e havi 1500 Ft-os kiegészítő biztosítás? (%)</i>			
	<i>Igen</i>	<i>Ne</i>	<i>Nem tudja</i>	<i>Együtt</i>
Nem tudja	28,2	51,9	19,9	100,0
Jelentősen alábecsüli	50,6	44,7	4,7	100,0
Nagyjából helyesen tudja	45,2	46,7	8,2	100,0
Jelentősen fölébecsüli	51,7	46,4	1,9	100,0
<i>Összesen (N=713)</i>	<i>44,7</i>	<i>47,1</i>	<i>8,2</i>	<i>100,0</i>

A kapcsolat a kiegészítő biztosítást érintően határozott preferenciával nem rendelkezőket elhagyva is fennáll 0,003-as szignifikancia szinten.

V.34. táblázat A költségtudatosság hatása a hálapénzt fedező biztosítás megítélésére a különböző korcsoportokban (N=712)

<i>A kórházi ápolás költségét...</i>	<i>Legyen-e havi 1500 Ft-os kiegészítő biztosítás? (%)</i>				
	<i>Igen</i>	<i>Ne</i>	<i>Nem tudja</i>	<i>Összesen</i>	<i>(N=)</i>
<i>18-39 évesek</i>	<i>60,5</i>	<i>34,1</i>	<i>5,4</i>	<i>100,0</i>	<i>259</i>
Nem tudja	42,9	38,3	18,8	100,0	46
Jelentősen alábecsüli	64,6	32,6	2,8	100,0	121
Nagyjából jól tudja	58,6	38,1	3,2	100,0	29
Jelentősen fölébecsüli	66,5	32,0	1,6	100,0	63
<i>40-59 évesek</i>	<i>39,2</i>	<i>54,9</i>	<i>5,9</i>	<i>100,0</i>	<i>270</i>
Nem tudja	29,1	62,1	8,8	100,0	54
Jelentősen alábecsüli	39,1	55,1	5,8	100,0	114
Nagyjából jól tudja	43,1	36,5	20,4	100,0	22
Jelentősen fölébecsüli	45,1	54,9	-	100,0	79
<i>60 év felettiek</i>	<i>30,9</i>	<i>53,7</i>	<i>15,5</i>	<i>100,0</i>	<i>183</i>
Nem tudja	19,0	52,9	28,2	100,0	78
Jelentősen alábecsüli	44,9	48,9	6,2	100,0	67
Nagyjából jól tudja	23,7	76,3	-	100,0	16
Jelentősen fölébecsüli	35,5	54,6	9,9	100,0	22

A kiegészítő biztosítással kapcsolatos vélemények megoszlásai 0,001-es szignifikancia szinten különböznek a 18-39 évesek és 0,008-as szinten a 40-59 évesek körében.

A tágabb körű, egyéb szolgáltatásokat is nyújtó biztosítás fogadtatását a következőképpen befolyásolja a kórházi ellátás költségeinek észlelése: minél magasabbnak vélik a megkérdezettek a költségeket, annál inkább hajlanak a biztosítási konstrukció engedélyezésére (V.35. táblázat). Bár a költségeket helyesen becsülik itt is kevésbé nyitottak egy ilyen irányú változás irányában, mint azok, akik a ténylegesnél jóval olcsóbbnak hiszik a kórházi ápolás költségeit. Könnyen lehet azonban, hogy ez a véletlen műve, ha figyelembe vesszük az ebbe a kategóriába tartozók csekély számát. Korcsoportonként vizsgálva, minden egyes korcsoportban érvényesülni látszik az a tendencia, hogy minél költségeesebbnek vélik a válaszadók a kórházi kivizsgálás költségeit, annál nagyobb eséllyel szavaznak a kiegészítő biztosítás engedélyezése mellett (V. 36. táblázat).

V.35. táblázat A tágabb körű kiegészítő biztosítás fogadtatása a kórházi ápolás költségeire adott becslés függvényében

<i>A kórházi ápolás költségeit...</i>	<i>Legyen-e havi 3000 Ft-os kiegészítő biztosítás? (%)</i>			
	<i>Igen</i>	<i>Ne</i>	<i>Nem tudja</i>	<i>Együtt</i>
Nem tudja	23,2	57,7	19,1	100,0
Jelentősen alábecsüli	39,2	54,4	6,5	100,0
Nagyjából jól tudja	34,9	53,2	11,8	100,0
Jelentősen fölébecsüli	46,0	52,8	1,2	100,0
<i>Összesen (N=684)</i>	<i>36,2</i>	<i>54,8</i>	<i>9,0</i>	<i>100,0</i>

A kapcsolat a kiegészítő biztosítást érintően határozott preferenciával nem rendelkezőket elhagyva is fennáll 0,013-as szignifikancia szinten.

V.36. táblázat A költségtudatosság hatása a tágabb körű kiegészítő biztosítás megítélésére a különböző korcsoportokban (N=683)

<i>A kórházi ápolás költségét...</i>	<i>Legyen-e havi 3000 Ft-os kiegészítő biztosítás? (%)</i>				
	<i>Igen</i>	<i>Ne</i>	<i>Nem tudja</i>	<i>Összesen</i>	<i>(N=)</i>
<i>18-39 évesek</i>	<i>49,5</i>	<i>46,1</i>	<i>4,4</i>	<i>100,0</i>	<i>253</i>
Nem tudja	39,5	48,3	12,2	100,0	47
Jelentősen alábecsüli	51,5	45,7	2,8	100,0	117
Nagyjából jól tudja	42,7	50,1	7,2	100,0	29
Jelentősen fölébecsüli	56,9	43,1	-	100,0	59
<i>40-59 évesek</i>	<i>32,4</i>	<i>59,8</i>	<i>7,8</i>	<i>100,0</i>	<i>256</i>
Nem tudja	23,5	63,8	12,7	100,0	52
Jelentősen alábecsüli	30,0	63,7	6,2	100,0	108
Nagyjából jól tudja	32,5	46,3	21,2	100,0	22
Jelentősen fölébecsüli	42,1	55,4	2,5	100,0	74
<i>60 év feletti</i>	<i>22,7</i>	<i>59,6</i>	<i>17,6</i>	<i>100,0</i>	<i>174</i>
Nem tudja	12,6	59,5	27,9	100,0	75
Jelentősen alábecsüli	32,2	54,4	13,4	100,0	66
Nagyjából jól tudja	23,0	70,3	6,7	100,0	14
Jelentősen fölébecsüli	29,5	70,5	-	100,0	19

A kiegészítő biztosítással kapcsolatos vélemények megoszlásai a 18-39 évesek körében 0,05-ös, a 40-59 évesek körében 0,022-es, a 60 év feletti körében pedig 0,01-es szignifikancia szinten különböznek.

Pozitív kapcsolat látszik az V.37. táblázat adataiból a kórházi járulék emelését célzó javaslat és a költségtudatosság között. Számottevő a különbség a költségekre becslést nem adó, és a becsléssel próbálkozók kategóriái között (28,2% szemben a 45,1, 49,2 és 50,4%-kal).

V.37. táblázat A kórházi járulék emelésének támogatottsága a kórházi ápolás költségeire adott becslés függvényében

<i>A kórházi ápolás költségeit...</i>	<i>Emelkedjék-e a kórházi járulék 2%-kal? (%)</i>			
	<i>Igen</i>	<i>Ne</i>	<i>Nem tudja</i>	<i>Együtt</i>
Nem tudja	28,2	50,7	21,1	100,0
Jelentősen alábecsüli	45,1	48,5	6,5	100,0
Nagyjából jól tudja	49,2	43,0	7,8	100,0
Jelentősen fölébecsüli	50,4	47,3	2,3	100,0
<i>Összesen (N=714)</i>	<i>42,4</i>	<i>48,3</i>	<i>9,3</i>	<i>100,0</i>

A kapcsolat a kórházi járulék emelését illetően határozott preferenciával nem rendelkezőket elhagyva is fennáll 0,021-es szignifikancia szinten.

Összegezvén a fentebbieket, elmondhatjuk, hogy a kórházi ellátás költségeinek észlelése és az egészségügyi intézményi választások között a következő összefüggést találtuk: általában minél drágábbnak gondolja az állampolgár a kórházi ellátás költségeit, annál inkább véli úgy, hogy a hálapénz jelenlegi intézménye reformra szorul. Ennél is fontosabb azt hangsúlyozni, hogy figyelemre méltó különbség többnyire a jóléti programok költségeinek becslésére nem vállalkozók és a többiek preferenciái között van. A költségeket magasabbnak gondolók inkább hajlanak mind a kiegészítő biztosítás engedélyezésére, mind pedig a kórházi járulék emelésére. A jelen alfejezet elemzései - tekintettel a jóléti kiadásokat jól becsülők csekély számára - nem alkalmasak azon hipotézis alátámasztására, mely szerint az állami jóléti programok költségeit alábecsülők inkább hívei a status quo-nak, mint azok akik tisztában vannak a jóléti kiadásokkal.

VI. Az állami kiadásokkal kapcsolatos preferenciák vizsgálata: a hagyományos társadalmi-demográfiai változók, az érintettség, a kockázatvállalási hajlandóság és a kérdőív kontextus hatása (Tóth István György)

VI.1. Bevezetés

VI.1.1. Kutatási kérdések

„Az állam és polgárai kutatás alapkérdései közé tartozik annak a bemutatása és magyarázata, hogy miképpen vélekednek az állampolgárok az állami újraelosztásról, milyen preferenciáik vannak ebben és változnak-e ezek a preferenciák akkor, amikor a megkérdezetteket adott opciókra vonatkozó árakkal és költségekkel szembesítik. A tanulmány eddigi részeiben már az egészségügyi intézményekre vonatkozó preferenciákkal részletesen foglalkoztunk. Most, ebben a fejezetben arra teszünk kísérletet, hogy az állami kiadásokra vonatkozó preferenciákat egy többváltozós eljárás segítségével magyarázzuk.

A fejezet során előbb bemutatjuk, miképpen operacionalizáljuk az állami elosztással kapcsolatos véleményeket. A megkérdezetteknek egy, az állami költségvetés fejezeteihez hasonló listából kellett kiválasztaniuk azokat, amiket akár az adók emelése árán is növelni kellene, valamint azokat, amelyeket nem sajnálnának feláldozni, ha azzal adókat lehetne megtakarítani. Az elemzésben előbb azt nézzük meg, hogy mikor van több ötlete a megkérdezetteknek: ha adókat lehetne csökkenteni, vagy pedig akkor, ha kiadásokat lehetne emelni.

A fejezet másik témája az állami elosztással kapcsolatos preferenciák magyarázata lesz. Itt arra keressük a választ, hogy milyen háttérváltozók magyarázhatják a vélemények eltéréseit. A hagyományos szocio-ökonómiai változók mellett megvizsgáljuk az adott elosztási területeken valamilyen módon érintettek véleményeinek a többiekétől való eltérését. A vizsgálatban most először részletesen szólunk arról is, hogy a kockázatvállalással és kockázatkerüléssel kapcsolatos attitűdök miképpen függenek össze az állami újraelosztásra vonatkozó preferenciákkal. A magyarázó változók között fontos szerepet kapnak az is, hogy a megkérdezettünk részt vett-e a kérdőív azon részének megválaszolásában, amelyikben az állami programok költségeivel és a magánjavak költségeivel kapcsolatos diskurzusra is sor került.

Magyarázandó változónk előrejelzésére többváltozós modellt építünk, hogy annak a segítségével tudjuk egymástól elválasztani a ténylegesen lényeges háttérváltozókat és azokat, amelyek inkább elfedik és nem felfedik az esetleg létező összefüggéseket.

VI.1.2. Fontosabb eredmények

- Az állami beavatkozással kapcsolatos véleményeket az állami költségvetés költési preferenciáinak átrendezésére vonatkozó kérdések segítségével mértük. Azt találtuk, hogy a legutóbbi vizsgálatunk óta nemhogy csökkent volna, de inkább nőtt azoknak a száma, akik többet fordítanak az egyes kiadási tételekre. Elsősorban az egészségüggyel és a családi támogatásokkal kapcsolatos kiadási igényeket megfogalmazók száma emelkedett, másik oldalról viszont a honvédelmi kiadásokkal kapcsolatos negatív hozzáállás is csökkent (most, 1999 áprilisában kevesebben voltak, akik a védelmi kiadásokat megkurtítanák).
- Vizsgálatunkban azt is megnéztük, hogy az egyes kiadási tételek választását milyen tényezők magyarázzák. Erre egy olyan modellt építettünk, amiben függő változóként az egyes állami kiadási tételek választása szerepelt, független változók közé pedig a tényezők négy csoportját vizsgáltuk: a válaszadók szocio-ökonómiai jellemzőit, az egyes állami elosztási programokban való érintettségét, a kockázattal és biztonsággal kapcsolatos attitűdjüket, valamint azt, hogy a kérdezett részt vett-e az adókkal kapcsolatos kérdésblokk megválaszolásában.
- A logisztikus regressziós elemzések eredményei szerint a kijelölt háttértényezők közül elsősorban a hagyományos társadalmi demográfiai faktoroknak (kor, nem iskola, település, stb.) van nagyobb magyarázó szerepe. Viszonylag kisebb szerepe van, bizonyos esetekben az érintettségnek (egészségi állapot, gyermekszám, stb.).
- Összességében azt találtuk, hogy a kockázattal és bizonytalansággal kapcsolatos attitűdök önállóan csak kisebb mértékben járulnak hozzá a kiadásokkal kapcsolatos vélemények meghatározásához. Hasonlóképpen, viszonylag kisebb szerepe van annak is, hogy az interjú során a megkérdeztünk átesett-e az adótudatossággal kapcsolatos kérdésblokkon.

VI.2. A függő változó kialakítása: az állami elosztással kapcsolatos attitűdök

Vizsgálatunkban függő változónak az állami szerepvállalással kapcsolatos véleményeket tekintjük. A TÁRKI korábbi években lefolytatott kutatásaiban nagy számban és nagy változékonysággal tűztük napirendre az állami szerepvállalással kapcsolatos kérdéseket (Áttekintést erről Róbert Péter és Nagy Ildikó tanulmánya nyújt: Róbert-Nagy, 1998). Ebben a vizsgálatban két olyan kérdést vizsgáltunk, amelyeket korábban is feltettünk. Az egyik (már említett) kérdés arra vonatkozott, hogy

Ha a kormány választhatna, hogy csökkentse az adókat, vagy növelje a szociális kiadásokat, akkor Ön szerint mit kellene csinálnia? 1: csökkenteni az adókat, még ha ez azzal is jár, hogy kevesebbet költ szociális kiadásokra, vagy 2: többet kellene költeni szociális kiadásokra, még akkor is, ha ez magasabb adókkal jár?

A másik (már szintén említett) kérdés az állami elosztással kapcsolatos preferenciákat tudakolta, a következőképpen:

Tegyük fel, hogy a kormány többet szeretne költeni bizonyos célokra és ez csak úgy lehetséges, ha fölemeli az adókat. Ön a felsorolt területek (családi támogatások, egészségügy, honvédelem, környezetvédelem, kultúra, munkanélküli segély, nyugdíjak, oktatás, rendőrség, szociális segélyek) közül mely területeken támogatná az állami kiadások növekedését abban az esetben is, ha ennek következtében az adók növekednének, az adózók kézhez kapott jövedelme viszont csökkenne?

Aztán ugyanezen tételek közül lehetett választani, amik adócsökkentési törekvések áldozatául szolgálhatnának.

Vizsgálatunknak ebben a részében arra voltunk kíváncsiak, hogy általában az állami kiadásokkal, valamint konkrétan az egyes kutatási tételekkel kapcsolatban mi határozza meg a megkérdezettek véleményét.

Összességében azt találtuk, hogy a megkérdezettek mintegy 67 százaléka választotta volna azt az opciót, ami szerint az adókat csökkenteni kellene, még a kisebb kiadások árán is. (VI.1. táblázat) Ez többé kevésbé ugyanannyi embert jelent mint amit egy korábbi vizsgálatunkban találtunk: akkor hetvenharminc volt a kisebb és a nagyobb állam mellett levők aránya.

VI.1. táblázat Mit kellene a kormánynak választania: adócsökkentést vagy a szociális kiadások emelését? (az érvényes válaszok megoszlása, %)

	1996	1999
Csökkenteni az adókat, mégha ez azzal jár is, hogy kevesebbet költ szociális kiadásokra.	70,5	67,3
Többet költeni szociális kiadásokra, mégha ez magasabb adókkal is jár.	29,5	32,7
Összesen	100,0	100,0
N	1213	1342

Forrás: Tárki – ISSP96. 58.k., Állam és polgárai II, 78.k.

Nagyon érdekes összevetni, hogy a kiadások egyes területeken való növelésére és csökkentésére vonatkozó javaslatok adott válaszoknak milyen a megoszlása. Mindenekelőtt az a szembetűnő, hogy a kiadások növelésére vonatkozó kérdésre összességében és általában lényegesen több tételt említettek a megkérdezettek. (Ezt egyébként így tapasztaltuk a korábbi évek vizsgálataiban is).

A kiadási tételek növelésére átlagosan 3,4, a csökkentésre mindössze 1.3 volt a kiválasztott tételek átlagos száma. Az egyes tételekre lebontva azt találjuk, hogy 1996-tal összevetve nem találunk olyan kiadási tételt, amire vonatkozóan lényegesen csökkent volna azoknak az aránya, akik az adott kiadási tételt inkább növelni szeretnék. Jelentősen növekedett viszont azoknak az aránya, akik többet költenének egészségügyre (61 százalékról 70 százalékra) és családi támogatásokra (46 százalékról 67 százalékra). Valamelyest nőtt a szociális kiadásokra (26 százalékról 31 százalékra), a munkanélküli segélyekre (13 százalékról 17 százalékra), valamint a honvédelemre (5-ről 8 százalékra) többet költeni szándékozók aránya. Kismértékű, statisztikailag nem szignifikáns a csökkenés a nyugdíjra többet

költeni akarók arányában. A másik kérdésre (mire költene kevesebbet) ezekkel többé-kevésbé konzisztens válaszokat találhatunk: csökkent azok aránya, akik kevesebbet költenének úgy általában. Különösen jelentőset esett a honvédelmen takarékoskodni szándékozók aránya (59 százalékról 36 százalékra), de visszaesett a környezetvédelmet (15%:9%), a kultúrát (24%:17%), valamint a rendőrséget (21%:15%) „diszpreferálók” aránya is (VI.2. táblázat).

VI.2. táblázat A „Mire költene többet/kevesebbet, ha a kiadásnöveléssel adóteher növelés járna együtt, a csökkenést viszont esetleg adóteher csökkenés kísérné? Az adott területekre fordított kiadásokat növelni/csökkenteni kívánók aránya az egyes mintákban

	1996: az „állam és polgárai I”, gazdaságilag aktív népesség mintája		1999: a teljes minta		1999: a gazdaságilag aktív népesség mintája	
	Növelné	Csökkentené	Növelné	Csökkenti	Növelné	Csökkentené
Egészségügy	61,0	2,3	68,2	3,5	70,2	3,9
Család	46,4	6,9	64,1	5,7	67,7	5,4
Oktatás	47,8	3,4	43,1	4,5	48,2	4,1
Nyugdíj	38,9	5,1	49,7	5,5	35,8	7,2
Szociális segély	25,9	18,9	32,3	17,6	30,8	17,8
Környezetvédelem	29,3	15,2	26,5	10,6	30,5	8,9
Rendőrség	20,2	21,4	21,4	15,2	21,2	15,0
Kultúra, művészet	17,4	23,4	16,6	20,2	18,8	17,0
Munkanélküliségi segély	12,8	28,6	16,7	27,1	17,0	26,8
Honvédelem	4,9	59,0	8,6	36,1	8,4	36,5

Az egyes kiadási tételeket három nagyobb csoportba sorolhatjuk: pénzbeni ellátások (nyugdíjak, családi támogatások, munkanélküli támogatás, segélyek), társadalompolitikai juttatások (oktatás, kultúra, környezetvédelem, egészségügy) és a biztonsággal kapcsolatos kiadások (honvédelem, rendőrség). A VI.3. táblázat azt tekinti át, hogy ezekben a nagyobb csoportokban iskolai végzettség és foglalkoztatotti státusz, valamint a nagyobb/kisebb államról alkotott vélemények szerint mekkora volt a növelni/csökkenteni javasolt tételek aránya. Általában a magasabb iskolai végzettségűek több növelni szánt tételt választottak ki. Az alapfokúak alig több, mint hármat, a felsőfokúak pedig átlagban több, mint 3,8-at. Ugyanakkor, ha az előbb említett nagyobb csoportokra választjuk szét a tételeket, láthatjuk, hogy az iskolai végzettséggel a társadalompolitikai és a biztonságpolitikai kiadási tételek száma növekszik, a pénzbeni támogatásoké nem. Tehát: egy magasabb iskolai végzettségű megkérdeztünk az alacsonyabb iskolai végzettségűhöz képest nagyobb valószínűséggel választott ki például az oktatást, egészségügyet, kultúrát és környezetvédelmet tartalmazó csomagból, és kisebb valószínűséggel választott a pénzbeni támogatások csomagjából. Az állam méretével kapcsolatos általános attitűd szerint viszonylag konzisztens válaszokat találunk: akik az előző kérdésre a kiadásnövelés mellett voltak, azok itt is több tételt neveztek meg a növelendő kiadások között.

VI.3. táblázat A kiadások növelésére/csökkentésére kiválasztott tételek átlagos száma iskolai végzettség, foglalkoztatotti státusz és az állam méretével kapcsolatos általános vélekedés szerint

	Összességében hány kiadási tételt kellene		A pénzügyi támoga- tások* közül hány kiadási tételt kellene		A társadalompoliti- kai juttatások** kö- zül hány kiadási té- telt kellene		A biztonságpolitikai kiadási tételek*** kö- zül hány kiadási tételt kellene	
	Növelni?	Csök- kíteni?	Növelni?	Csökken- teni?	Növelni?	Csökken- teni?	Növelni?	Csökken- teni?
Iskolai végzettség szerint								
Összesen	3,37	1,34	1,58	0,51	1,50	0,36	0,29	0,47
Alapfokú vagy kevese	3,02	1,15	1,67	0,40	1,10	0,40	0,25	0,35
Szakmunkás	3,37	1,55	1,59	0,57	1,48	0,43	0,30	0,54
Befejezett közép	3,70	1,33	1,53	0,55	1,85	0,26	0,32	0,52
Felsőfok	3,85	1,52	1,34	0,66	2,15	0,24	0,36	0,62
Foglalkoztatotti státusz szerint								
Összesen	3,37	1,34	1,58	0,52	1,50	0,36	0,29	0,47
Önálló	3,51	1,88	1,35	0,74	1,72	0,41	0,44	0,73
Alkalmazott	3,38	1,37	1,44	0,57	1,66	0,31	0,29	0,49
Inaktív	3,35	1,26	1,70	0,45	1,37	0,38	0,28	0,43
Ön szerint az állam inkább az adókat csökkentse, vagy inkább a kiadásokat növelje.								
Összesen	3,48	1,42	1,62	0,54	1,55	0,37	0,30	0,50
Csökkent adó	3,27	1,44	1,51	0,59	1,49	0,35	0,28	0,49
Nagyobb ki- adás	3,90	1,38	1,86	0,45	1,70	0,40	0,34	0,53

* nyugdíjak, családi támogatások, munkanélküli támogatás, segélyek

** oktatás, kultúra, környezetvédelem, egészségügy

*** honvédelem, rendőrség

VI.3. Az állami szerepvállalással kapcsolatos vélemények magyarázata: a különböző tényezőcsoportok hatása

Az állammal kapcsolatos vélemények eltéréseit a következőképpen igyekeztünk feltérképezni. Először összegyűjtöttük azokat a tényezőket, amik potenciálisan magyarázhatják az állami újraelosztással kapcsolatos véleményeket. Ezután egyesével a kiadási tételekre vonatkozóan „választotta/nem választotta” kétértékű változókat készítettünk. Ilyen módon valamennyi kiadási tételre ugyanazt a számos háttérváltozót tartalmazó magyarázó modellt építettük föl. Külön-külön valamennyi tételre vonatkozóan logisztikus regressziós elemzéssel vizsgáltuk meg, hogy melyek azok a változók, amelyek önmagukban is hatást gyakorolnak az adott kiadási tételek választására.

VI.3.1. A hagyományos változók csoportjai

Magyarázó változóink a következők voltak:

Első magyarázó csoport: hagyományos szocioökonómiai jellemzők, mint a kérdezett életkora (KOR3, 1: -39, 2:40-59, 3: 60+), neme (NEM, 0: nő, 1: férfi), iskolai végzettsége (ISKOLA3, 1: alapfok, 2: középfok, 3: felsőfok), a település típusa (TELTIP, 1: község, 2:város, 3:megyeszékhely, 4:Budapest), munkaerőpiaci státusa (FOGL, 1:önálló, 2:alkalmazott, 3: inaktív) és jövedelme (pontosabban a kérdezett háztartása egy főre jutó jövedelmének tízes alapú logaritmus, LG10JOV)

Második magyarázó csoport: a kérdezett érintettsége, mint egészségi állapota (P10, egészségi állapot szubjektív megítélése: 1: kiegyensúlyozott, 2: változó, inkább jó, 3: változó, inkább rossz, 4: nem ki-elégítő), a kérdezettnek és családjának kórházi tapasztalata (KORHAZ, ki volt az utolsó évben? 0: senki, 1: valaki a családból), háztartásában élő eltartott gyermekek száma (GYERMEK szám: 1,2,3+)

Harmadik csoport a megkérdezett kockázattal kapcsolatos beállítottsága, mint saját biztosítással rendelkezés (BIZTOSIT biztosítása 0: nincs, 1: egyféle, 2: legalább kétféle), az általunk felajánlott szerencsejátékokban való részvétele, (JATEK 0: nem játszik, 1: csak a legnagyobb eséllyel, 2: közepes eséllyel is, 3: a legkisebb eséllyel is), valamint a munkaerőpiaci kockázattal kapcsolatos állásfoglalása (P28,(melyik állást kell választani? 0: a biztonságosat, 2: a kockázatosat).

A negyedik változócsoportha egyetlen változónk (ALMINTA) tartozott: az, amelyik elválasztotta egymástól a két almintát (1: akitől lekérdezték az adótudatosság blokkot, 0: akitől nem).

VI.3.2. Egy eddig nem vizsgált magyarázó tényező: a kockázatvállalási hajlandóság

A kockázatkerülésre vonatkozó attitűdöt előbb az irodalomban szokásosan alkalmazott kérdésblokkal igyekeztünk feltérképezni. A megkérdezetteknek két alternatíva, egy biztosan realizálható fix összegű „ajándék” és egy kockázatos kimenetelű szerencsejáték között kellett választaniuk, a következőképpen:

Most egy képzeletbeli nyereményjátékra hívom. Ön két lehetőség között választhat: vagy most kézhez kap százezer forintot, vagy részt vesz egy sorshúzáson. Beleteszünk egy kalapba egy fekete és egy fehér golyót. Ön csukott szemmel húz egy golyót a kalapból. Ha a feketét húzta, 200 ezer forintot kap, ha a fehéret, semennyit. Melyik lehetőséget választja?

A játék három fordulóból állt. Előbb a fent leírt módon ötven százalék valószínűséggel nyerhették a fix összeg kétszeresét, de ugyanakkora volt a valószínűsége annak is, hogy nem nyernek semmit. Ezután, anélkül, hogy változtattunk volna a nyeremény összegeken, a nyerési esélyeket előbb 3:1-re megnöveltük (három fekete és egy fehér golyó), majd 1:3-ra csökkentettük (három fehér és egy fekete golyó).

Az, hogy a felajánlott téteket 100 000 Ft-ra és 200 000 Ft-ra kalibráltuk, nem *ad hoc* ötlet volt. A korábbi, erre a témára vonatkozó kutatásunkban (Szántó-Tóth, 1999) ugyanis pontosan arra kerestük a választ, mekkorák azok a tétek, amelyek a magyar jövedelemeloszlási kontextusban a leginkább megfelelőek egy efféle kérdés vizsgálatához. Ott a legkisebb tét 1 000 Ft, a legnagyobb 1 000 000 Ft volt. E három közül a 100 000 Ft felajánlása szabott meg egy olyan sávot, amit egyfelől elégséges számú megkérdezett választott, másfelől amelyik összeg kellőképpen érzékeny műszerként viselkedett a népességen belüli megosztottságok kimutatására.

Jelenlegi vizsgálatunkban az 1. játék vethető közvetlenül össze a korábbi eredményekkel. Az utóbbi kísérletben nagyjából hasonló arányban (20%) választották a játékot, mint két évvel ezelőtt (17%). Az értékeléskor ugyanakkor figyelembe kell venni azt, hogy az első vizsgálatban a százezer forintos tétre vonatkozó kérdés második játékként (az ezer forintos „bevezető” játék után) hangzott el, a második vizsgálatban pedig ezzel kezdtük a játékot.

Az egyes játékokban való részvételt jelző változók segítségével készítettünk egy olyan változót is, amelyik összefoglalva mutatja a kockázat vállalási hajlandóságot. Ennek az értékeit a következőképpen jelöljük:

JATEK=0, ha a megkérdezett egyik játékban sem vett részt,

JATEK=1, ha csak akkor vett részt, amikor a nyerési esély a legmagasabb (75%) volt.

JATEK=2, ha a játékban a közepes esély (50%) mellett (is) részt vett, de nem szállt be a legkisebb esély mellett.

JATEK=3, ha a legkisebb esély mellett (is) játszott.

Ezzel, úgy véljük, egy olyan skálához jutottunk, amelyik egy tengely mentén hozzávetőlegesen sorba rendezi a megkérdezetteket: a skála egyik végén a játék elutasítása, a másik végén pedig a legnagyobb kockázatú játék elfogadása szerepel. A szóban forgó változóra a következő megoszlást kaptuk (VI.4. táblázat):

VI.4. táblázat A megkérdezettek megoszlása aszerint, hogy a játékban milyen nyerési esélyek mellett vesznek részt

	Százalék	Érvényes esetszám
Egyik játékban sem vett részt	53,0	749
Csak a legnagyobb esély mellett játszott	25,7	363
A közepes esély mellett (is) játszott	10,8	152
A legkisebb esély mellett (is) játszott	10,5	148
Összesen	100,0	1412

A fenti, „szerencsejátékos” szituáció egy lehetséges módja annak, hogy megmérjük: milyen a kockázattal kapcsolatos attitűd. Részben a korábbi kutatás tapasztalataira alapozva, részben pedig azért, hogy „életszerűbb” döntési szituációkhoz jussunk, két másik kérdéssel is megpróbáltuk mérni a kockázattal kapcsolatos attitűdöt. Először a következő kérdést tettük fel az interjúalanyoknak:

Tegyük fel, hogy egy családtagja vagy kedves ismerőse tanácsot kér öntől, mert két új álláslehetőséget kapott. Az egyik állás átlagos megélhetést nyújt, de biztos jövedelmet ígér. A másik egy ennél kockázatosabb vállalkozás: nem tudni még, lehet, hogy nagyon sokat fog keresni és akkor megoldódik minden gondja, de az is lehet, hogy aránylag szerény pénzt (pl. a minimumbér környékén) keres majd. Ön szerint melyiket kellene választania?

A munkaerőpiaci tanáccsal kapcsolatos kérdésre meglepően kevesen ajánlották a kockázatos opció elfogadását (VI.5. táblázat). A kockázatos ám adott esetben nagyobb nyereséggel járó opció ilyen alacsony támogatottságának nyilván több oka is lehet, aminek az elemzése hosszabb időt igényelne. Az biztos, hogy az elmúlt tíz évben a rugalmasabb piacgazdasági közeg térhódítása alapján a kockázatvállalási hajlandóság terjedését, az állásbiztonság megrendülése miatt viszont a biztos opciók választásának terjedését hozhatta magával. A rendelkezésünkre álló adatok az utóbbi trendet látszanak igazolni. Tardos Róbert 1987-as vizsgálatában egy nagyon hasonló kérdésre az érvényes választ adó (81%) aktív megkérdezettek 30 százaléka (az összes aktív megkérdezett megkérdezett 24 százaléka) választotta a kockázatos opciót (Tardos, 1988), ma már a hasonlóképpen számított népességnek csak mintegy 14 százaléka döntött volna ugyanígy. Ez még akkor is tanulságos, ha a két esetben a kérdések megfogalmazása nem pontosan ugyanolyan, csak egymáshoz nagyon hasonló volt. Az aktív és az inaktív népesség preferenciája egyébként egymástól eltér, még akkor is, ha csak kismértékű eltérést tudtunk regisztrálni (VI.5. táblázat).

VI.5. táblázat Mi tanácsolna: ismerőse a két állásajánlat közül melyiket válassza? (Az adott opcióval egyetértők aránya, százalékban)

	Az összes válasz megoszlása	Esetszám	Az aktív népességen belüli megoszlás	Esetszám
Biztos, átlagos megélhetés	84,1	1243	81,1	541
Kockázatos, nagyon jó vagy szerény megélhetés	9,6	142	13,6	91
Nem tudja	5,3	78	4,5	30
Nincs válasz	1,0	14	0,8	5

VI.4. A modell eredményei

A logisztikus regressziós modellek eredménytábláinak legfontosabb eredményeit foglalják össze a VI.14-VI.16. táblázatok. Az egyes táblák celláiban a modellekben szignifikánsnak talált változók esélyráta szerepelnek. Az esélyráta nem egyéb, mint egy olyan hányados, ami egy adott esemény bekövetkezési esélyének növekményét jelenti a magyarázó változó értékének egységnyi növekedésére. Tegyük fel például, hogy egy alapfokú végzettséggel rendelkező megkérdezett pontosan hetven százalékos valószínűséggel fogja a családi támogatásokat a növelendő tételek közé kiválasztani. Ekkor az ő esetében a kiválasztás esélye (odds) $70/30=2,33$. Egy egyébként minden egyéb jellemzőjét tekintve ugyanilyen, ám eggyel magasabb iskolai végzettségű megkérdezett esetében a kiválasztás esélye (odds) $2,33*0,75=1,75$ lesz, ami azt jelenti, hogy $x/(100-x)=1,75$, tehát egy minden tekintetbe hasonló közép fokú végzettségű személy 63,6 százalékos valószínűséggel fogja a családi támogatásokat a növelendő tételek közé sorolni. (Erre utal a VI.14. táblázat iskola sorában és a családi támogatások növelésére vonatkozó oszlopában kivastagított 0,75-ös együttható.)

A VI.14-VI.16 táblák áttanulmányozásakor több érdekes dologra is fény derül. Először is: a kiadási tételek növelését általában több magyarázó változó magyarázza, mint ugyanezeknek a tételeknek a csökkentését. Nem csak arról van tehát szó, hogy a megkérdezettek a költségben nagyobb fokú innovációt mutatnak, mint a takarékoságban, hanem arról is, hogy nehezebben tudjuk megmagyarázni, hogy akik mégis a kiadásvisszafogást választanák, azok milyen egyéb jellemzőik tekintetében különböznek a többiektől.

Másodsorban szembeszökő az is, hogy a társadalmi-demográfiai jellemzők több kiadási tétellel kapcsolatos állásfoglalás magyarázatához képesek hozzájárulni, mint az egyéb jellemzők. Ezekben a táblázatrészekben lényegesen sűrűbb a satírozott (szignifikáns összefüggéseket jelölő) cellák aránya.

A *családi támogatások* növelésének igényét mindenekelőtt a jövedelem, a gyermekszám és az életkor határozza meg. A magasabb gyermekszám, az alacsonyabb iskolai végzettség és az alacsonyabb jövedelem valószínűsíti a leginkább azt, hogy valaki a családi támogatások növelése mellett fog érvelni. Ezzel szemben a csökkentést mindössze az életkor magyarázza, az is csak alig.

A *nyugdíjak* esetében azt találjuk, hogy nem annyira a kor (ami egyébként triviálisnak tűnne), hanem elsősorban a jövedelem és a foglalkoztatotti státusz (az illető maga nyugdíjas-e) határozza meg a kiadások növelésének igényét. A csökkentés tekintetében jelentős hatása van az „alminta” változónak, de az előzetes várakozásainkkal ellentétes irányba. Ha valaki végigment az adótudatosság-kérdésblokkon, akkor szignifikánsan kisebb valószínűséggel fogja a nyugdíjkiadások csökkentését javasolni. A *munkanélküliségi segélyek* növelésének választására vonatkozóan a legnagyobb hatása (negatívan) a jövedelemnek és (szintén negatívan) az iskolai végzettségnek van. Az hogy valaki inaktív, jelentősen növeli annak valószínűségét, hogy az illető a munkanélküliségi segélyekre költött összegek növelését tartaná szükségesnek. Ezzel, a munkanélküliséggel kapcsolatos állásfoglalással kapcsolatban egyébként fontos szerepe van a kockázattal kapcsolatos attitűdnek. Minél kockázatkedvelőbb valaki, annál kevésbé fogja a munkanélküli segélyekre költött összegek növelését. A *szociális segélyekkel* kapcsolatban az érdekes az, hogy a jövedelemnek nincsen szerepe, annál fontosabb viszont az iskolai végzettség (negatívan) és a biztosítással rendelkezés (szintén negatívan).

Rátérve a *társadalompolitikai juttatások* („természetbeni szolgáltatások”) kérdéskörére, az első szembeötlő dolog az, hogy itt – úgy látszik- az iskolai végzettségnek mindent elsőprő szerepe van. Minél magasabb valakinek az iskolai végzettsége, annál nagyobb valószínűséggel fogja az egészségügyi, oktatási, kulturális és környezetvédelmi kiadások emelését javasolni. Az *egészségügyi kiadásokkal*

kapcsolatos véleményre egyébként a megkérdezett kora és neme, valamint iskolai végzettsége mellett elsősorban az hat, hogy az illető milyen településen lakik, valamint az, hogy vizsgálat során melyik almintához tartozott. Érdeemes megjegyezni azonban, hogy ebben a tekintetben nem találtunk szignifikáns hatást az érintettség és az egészségügyi kiadásokkal kapcsolatos preferenciák között. Sem a kórházi tapasztalatnak, sem a szubjektív egészségi állapotnak nem volt szignifikáns hatása.

A *környezetvédelmi kiadásokra* vonatkozó véleményeket legnagyobb mértékben az iskolai végzettség szórja. Minél magasabb valakinek az iskolai végzettsége, annál inkább van amellett, hogy növelni kellene a környezetvédelemmel kapcsolatos kiadásokat. Szerepe van még két másik tényezőnek: a szubjektív egészségi helyzetnek (igaz, úgy, hogy a rosszabb egészségi helyzet rontja annak esélyét, hogy valaki a környezetvédelemre többet szeretne költeni), valamint a településtípusnak (minél feljebb helyezkedik el valaki a települési lejtőn, annál valószínűbb hogy környezettudatos lesz).

A *kultúrára* vonatkozóan ugyanezek a tényezők és lényegében ugyanilyen mértékekben gyakorolnak hatást a kiadási preferenciákra. Az iskolai végzettség és a településtípus pozitívan, a szubjektív egészségi állapot pedig negatívan befolyásolja a kultúrával kapcsolatos kiadási szándékokat. Érdekes viszont megfigyelni, hogy a kulturális kiadások csökkentésére vonatkozó preferenciákat erősen negatívan befolyásolja a kérdezett jövedelmi helyzete. Minél alacsonyabb a jövedelme, annál inkább szeretné csökkenteni a kulturális kiadásokat. Ennek a kiadási tételnek a választását egyébként szignifikánsan befolyásolja az is, hogy a kérdezettünk melyik almintához tartozik.

Hasonlóképpen érdemes vizsgálni, hogy az *oktatási kiadások* tekintetében rendkívül sok tényezőnek van meghatározó szerepe. A magasabb iskolai végzettségűek, magasabb jövedelműek, valamint a hosszabb adótudatosság-beszélgetésen átesettek (ALMINTA=1) fognak nagyobb arányban az oktatási kiadások növelése mellett dönteni.

A biztonságpolitikával kapcsolatos kiadásokra vonatkozóan csak a társadalmi demográfiai tényezőegyüttesnek és a kockázattal/bizonytalansággal kapcsolatos attitűdöknek van szignifikáns hatása. Modellünk előrejelzése szerint a férfiak, az alacsonyabb jövedelműek és a kockázatkerülő személyek lesznek inkább a *honvédelmi kiadások* növelése mellett. A *rendőrségre* szintén inkább a férfiak szeretnék nagyobb összegeket költeni. Ebben a tekintetben egyébként a településtípusnak is hatása van: A budapestiek inkább, a falusiak kevésbé költenének többet a rendőrségre.

Érdeemes végigmenni röviden azon is, hogy az egyes háttérváltozók melyik kiadási tételekre gyakorolnak érdemleges hatást.

Első tényezőcsoport: szocioökonómiai jellemzők.

Kor szerint: az idősebbek a fiatalabbaknál nagyobb mértékben növelnék a nyugdíjakat, az egészségügyi kiadásokat, kevésbé a családi támogatásokat.

Nemek szerint: a férfiak a nőkhez képest nagyobb arányban növelnék az egészségügyi, különösképpen pedig a honvédelmi és a rendőrségi kiadásokat.

Iskolai végzettség szerint: a magasabb iskolai végzettségűek nagyobb mértékben emelnék az egészségügyi, környezetvédelmi, kulturális és oktatási kiadásokat, az alacsonyabb iskolai végzettségűekhez képest kevésbé lennének a családi támogatások, munkanélküliségi segélyek, szociális segélyek emelése mellett és az átlagnál erőteljesebben lennének a honvédelmi kiadások csökkentése mellett.

Településtípus szerint: a budapestiek a vidékiekhez képest inkább növelnék a nyugdíjakat, szociális segélyeket, egészségügyi, környezetvédelmi, kulturális kiadásokat, valamint a rendőrségi kiadásokat erőteljesebben csökkentenék viszont a honvédelmi kiadásokat.

Munkaerőpiaci státusz szerint: azok, akik nem aktívak (inaktívak, nyugdíjasok, munkanélküliek) az átlagnál lényegesen nagyobb eséllyel lennének a nyugdíjak és a munkanélküli segélyek emelése mellett.

Jövedelmi helyzet szerint: minél magasabb valakinek a jövedelme, annál kevésbé támogatja a családi támogatások, nyugdíjak, munkanélküli segélyek, valamint a honvédelmi kiadások emelést, annál inkább lenne viszont az oktatási kiadások emelése mellett.

Második tényezőcsoport: érintettség.

Egészségi állapot szerint: minél rosszabbnak ítéli valaki a saját egészségi helyzetét, annál nagyobb valószínűséggel növelné a családi támogatásokat, a környezetvédelmi, kulturális és oktatási kiadásokat. A kórházi tapasztalat egyik kiadási tétel választásával sem mutatott közvetlen összefüggést.

Gyermekszám szerint: a kérdezett háztartásában eltartott gyermekek számával pozitívan függ össze a családi támogatások, a munkanélküliségi segélyek és a szociális segélyek, valamint a kulturális kiadások növelése iránti igény.

Harmadik tényezőcsoport: kockázat, bizonytalanság, biztosítás.

Biztosítással rendelkezés: Akik rendelkeznek legalább kétféle biztosítással, nagyobb arányban vannak a családi támogatások és az oktatási kiadások növelése mellett és kisebb arányban emelnék a munkanélküliségi segélyeket, szociális segélyeket.

Kockázattal és bizonytalansággal kapcsolatos attitűd. Ezt az attitűdöt a szerencsejátékban való részvétellel mérve azt mondhatjuk, hogy a szerencsejátékra hajlandóságot mutatók kevésbé emelnék a munkanélküliségi segélyeket és az oktatási kiadásokat. A munkaerőpiaci kockázattal kapcsolatos állásfoglalás szerint a kockázatkedvelők lényegesen kevésbé emelnék a honvédelmi kiadásokat.

Negyedik tényezőcsoport: a minta kettéosztása.

Mint arról már volt szó, a *minta kettéosztásának* alig van hatása az egyes kérdésekre adott válaszok megoszlására. Ebben a vizsgálatban a minta kettéosztása, az adókkal kapcsolatos ismeretek részletes ismertetése az oktatási kiadásokkal kapcsolatos igényeket növelte, csökkentette viszont az egészségügyi és a kulturális kiadások iránti igényt.

VI.14. táblázat Az egyes pénzbeni támogatásokkal kapcsolatos véleményeket meghatározó tényezők: az adott támogatási forma növelésére vagy csökkentésére irányuló igény meghatározottsága az adott társadalmi-demográfiai dimenzióban (backstep eljárással futtatott logisztikus regressziós modellek szignifikáns esélyráta)

	Pénzbeni támogatások általában (az említettek közül legalább az egyik)		Családi támogatások		Nyugdíjak		Munkanélküli segélyek		Szociális segélyek	
	Növelné	Csökkentené	Növelné	Csökkentené	Növelné	Csökkentené	Növelné	Csökkentené	Növelné	Csökkentené
-2 LOG LIKELIHOOD	1082,031	1510,2	1288	364	1399	418	989	1011	1365	888
GOODNESS OF FIT	1174,436	1169,74	1096	784	1091	786	1093	779	1093	782
MODEL X2	30,62	22,79	84	8	111	12	37	27	28	
EXPLAINED %	81,92%	64,06%	69,37%	93,62%	62,79%	92,17%	82,05%	62,49%	67,36%	74,50%
<i>Első tényezőcsoport: szocioökonómiai jellemzők</i>										
KOR3			0,97	1,04	1,04					
NEM										
ISKOLA3			0,75				0,71	1,29	0,73	
TELTIP		1,50			1,11	0,74			1,14	
FOGL					1,65		1,32			
LG10JOV	1,80		0,41		0,49		0,40	3,66		
<i>Második tényezőcsoport: érintettség</i>										
P10	0,56	1,84	0,84							
GYERMEK			1,57		0,85		1,24	0,84	1,13	
KORHAZ	1,27									
<i>Harmadik tényezőcsoport: kockázat, biztonság-attitűd</i>										
BIZTOSIT			1,20				0,77		0,75	
JATEK							0,58			
P28										
<i>Negyedik tényezőcsoport: adózási áttekintés</i>										
ALMINTA						0,49				

Megjegyzés: KOR3 (1: -39, 2:40-59, 3: 60*); NEM (0: nő, 1: férfi); ISKOLA3 (1: alapfok, 2: középfok, 3: felsőfok); TELTIP (1: község, 2:város, 3:megyeszékhely, 4:Budapest); FOGL (1:önálló, 2:alkalmazott, 3: inaktív); LG10JOV (jövedelem, 10-es alapú logaritmus); P10 (egészségi állapota: 1: kiegyensúlyozott, 2: változó, inkább jó, 3: változó, inkább rossz, 4: nem kielégítő); GYERMEK (szám: 1,2,3*); KORHAZ (ki volt az utolsó évben? 0: senki, 1: valaki a családból); BIZTOSIT (biztosítása 0: nincs, 1: egyféle, 2: legalább kétféle); JATEK (0: nem játszik, 1: csak a legnagyobb eséllyel, 2: közepes eséllyel is, 3: a legkisebb eséllyel is); P28 (melyik állást kell választani? 0: a biztonságosa, 2: a kockázatosat); ALMINTA (melyik almintához tartozik? 0: rövidebb kérdőív, 1: hosszabb kérdőív)

VI.15. táblázat Az egyes társadalompolitikai juttatásokkal kapcsolatos véleményeket meghatározó tényezők: az adott juttatás növelésére vagy csökkentésére irányuló igény meghatározottsága az adott társadalmi-demográfiai dimenzióban (backstep eljárással futtatott logisztikus regressziós modellek szignifikáns esélyrátái)

	Társadalompolitikai támogatások általában (az említettek közül legalább az egyik)		Egészségügy		Környezetvédelem		Kultúra		Oktatás	
	Növelné	csökkentené	Növelné	Csökkentené	Növelné	csökkentené	növelné	Csökkentené	növelné	csökkentené
-2 LOG LIKELIHOOD	1203,44	1329,57	1261	250	1233	667	941	901	1401	354
GOODNESS OF FIT	1207,37	1172,83	1097	783	1090	785	1082	787	1092	783
MODEL X2	48,71	24,30	18	3	50	6	44	48	104	6
EXPLAINED%	77,60%	73,71%	72,80%	96,20%	72,40%	84,58%	83,34%	70,77%	61,80%	93,89%
<i>Első tényezőcsoport: szocioökonómiai jellemzők</i>										
KOR3			1,01						0,98	
NEM			0,79							
ISKOLA3			1,34		1,63	0,67	1,83	0,59	1,80	
TELTIP	1,70		1,16	1,36	1,17		1,15			1,26
FOGL	1,27									
LG10JOV								0,35	2,15	
<i>Második tényezőcsoport: érintettség</i>										
P10	1,81	0,43			0,80		0,79		0,88	
GYERMEK							1,15			
KORHAZ										
<i>Harmadik tényezőcsoport: kockázat, biztonság-attitűd</i>										
BIZTOSIT								0,80	1,20	
JATEK		0,78							0,90	
P28										
<i>Negyedik tényezőcsoport: adózási áttekintés</i>										
ALMINTA			0,79				0,67		1,42	0,59

Megjegyzés: KOR3 (1: -39, 2:40-59, 3: 60*); NEM (0: nő, 1: férfi); ISKOLA3 (1: alapfok, 2: középfok, 3: felsőfok); TELTIP (1: község, 2:város, 3:megyeszékhely, 4:Budapest); FOGL (1:önálló, 2:alkalmazott, 3: inaktív); LG10JOV (jövedelem, 10-es alapú logaritmus); P10 (egészségi állapota: 1: kiegyensúlyozott, 2: változó, inkább jó, 3: változó, inkább rossz, 4: nem kielégítő); GYERMEK (szám: 1,2,3*); KORHAZ (ki volt az utolsó évben? 0: senki, 1: valaki a családból); BIZTOSIT (biztosítása 0: nincs, 1: egyféle, 2: legalább kétféle); JATEK (0: nem játszik, 1: csak a legnagyobb eséllyel, 2: közepes eséllyel is, 3: a legkisebb eséllyel is); P28 (melyik állást kell választani? 0: a biztonságosa, 2: a kockázatosat); ALMINTA (melyik almintához tartozik? 0: rövidebb kérdőív, 1: hosszabb kérdőív)

VI.16. táblázat Az egyes biztonságpolitikai kiadásokkal kapcsolatos véleményeket meghatározó tényezők: az adott kiadási tétel növelésére vagy csökkentésére irányuló igény meghatározottsága az adott társadalmi-demográfiai dimenzióban (backstep eljárással futtatott logisztikus regressziós modellek szignifikáns esélyráta)

	Biztonságpolitikai kiadások általában (az említett tételek közül legalább az egyik)		Honvédelem		Rendőrség	
	növelné	csökkentenéné	növelné	csökkentenéné	növelné	Csökkentenéné
-2 LOG LIKELIHOOD	1251,295	1492,1	628	1038	1109	796
GOODNESS OF FIT	1177,096	1173,5	1078	784	1089	781
MODEL X2	18,24	76,36	14	47	24	12
EXPLAINED%	77,00%	64,04%	91,35%	60,20%	78,65%	78,77%
<i>Első tényezőcsoport: szocioökonómiai jellemzők</i>						
KOR3						0,98
NEM		0,98	1,53	1,29	1,41	
ISKOLA3	1,43	1,30		1,92		
TELTIP		1,61		1,24	1,30	1,19
FOGL	1,26	1,26				
LG10JOV			0,37			0,49
<i>Második tényezőcsoport: érintettség</i>						
P10						
GYERMEK						
KORHAZ						
<i>Harmadik tényezőcsoport: kockázat, biztonság-attitűd</i>						
BIZTOSIT					1,20	
JATEK				0,88		
P28			0,24			
<i>Negyedik tényezőcsoport: adózási áttekintés</i>						
ALMINTA						

Megjegyzés: KOR3 (1: -39, 2:40-59, 3: 60*); NEM (0: nő, 1: férfi); ISKOLA3 (1: alapfok, 2: középfok, 3: felsőfok); TELTIP (1: község, 2:város, 3:megyeszékhely, 4:Budapest); FOGL (1:önálló, 2:alkalmazott, 3: inaktív); LG10JOV (jövedelem, 10-es alapú logaritmus); P10 (egészségi állapota: 1: kiegyensúlyozott, 2: változó, inkább jó, 3: változó, inkább rossz, 4: nem kielégítő); GYERMEK (szám: 1,2,3*); KORHAZ (ki volt az utolsó évben? 0: senki, 1: valaki a családból); BIZTOSIT (biztosítása 0: nincs, 1: egyféle, 2: legalább kétféle); JATEK (0: nem játszik, 1: csak a legnagyobb eséllyel, 2: közepes eséllyel is, 3: a legkisebb eséllyel is); P28 (melyik állást kell választani? 0: a biztonságosa, 2: a kockázatosat); ALMINTA (melyik almintához tartozik? 0: rövidebb kérdőív, 1: hosszabb kérdőív)

Összefoglalva tehát a logisztikus regressziós elemzések eredményeit, azt mondhatjuk, hogy a kijelölt háttértényezők közül elsősorban a hagyományos társadalmi demográfiai faktoroknak (kor, nem iskola, település, stb.) van nagyobb magyarázó szerepe. Viszonylag kisebb szerepe van, bizonyos esetekben az érintettségnek (egészségi állapot, gyermekszám, stb.). Összességében azt találtuk, hogy a kockázattal és bizonytalansággal kapcsolatos attitűdök önállóan csak kisebb mértékben járulnak hozzá a kiadásokkal kapcsolatos vélemények meghatározásához. Hasonlóképpen, viszonylag kisebb szerepe van annak, is, hogy az interjú során a megkérdezettünk átesett-e az adótudatossággal kapcsolatos kérdésblokkon.

Irodalom:

Szántó Zoltán – Tóth István György: Dupla vagy semmi, avagy kockáztassuk-e a talál pénzt? Kísérlet a kockázattal kapcsolatos attitűd mérésére kérdőíves adatfelvételi módszerrel Szociológiai Szemle, 1999/1. Pp. 31-68.

Tardos Róbert: Meddig nyújtózkodjunk? Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1998

Róbert Péter – Nagy Ildikó: Újraelosztó állam vagy öngondoskodó polgár? TÁRKI Társadalompolitikai Tanulmányok

I. Függelék

F1.1. A minta társadalmi-gazdasági jellemzők szerinti összetétele (1999, teljes minta)

	N=	%
NEM		
férfi	693	46,9
nő	785	53,1
<i>Összesen</i>	<i>1478</i>	<i>100,0</i>
ÉLETKOR (hármás bontás)		
fiatal (18-39)	590	39,9
középkorú (40-59)	518	35,0
idős (60 -)	370	25,0
<i>Összesen</i>	<i>1477</i>	<i>100,0</i>
ÉLETKOR		
18-29	320	21,6
30-39	270	18,3
40-49	274	18,5
50-59	244	16,5
60-69	190	12,9
70-	180	12,2
<i>Összesen</i>	<i>1477</i>	<i>100,0</i>
ISKOLAI VÉGZETTSÉG		
legfeljebb általános iskola	178	12,1
szakmunkásképző	377	25,5
befejezett középfokú	762	51,6
felsőfokú	159	10,8
<i>Összesen</i>	<i>1477</i>	<i>100,0</i>
JÖVEDELEM		
legalsó jövedelmi ötöd	256	20,0
második jövedelmi ötöd	258	20,2
harmadik jövedelmi ötöd	257	20,1
negyedik jövedelmi ötöd	254	19,8
legfelső jövedelmi ötöd	254	19,9
<i>Összesen</i>	<i>1280</i>	<i>100,0</i>
FOGLALKOZÁS		
paraszt, mg. munk.	93	6,9
kisiparos	84	6,2
szakképzetlen munkás	467	34,5
szakmunkás	331	24,4
művezető, alsó vezető	62	4,6
szellemi	182	13,5
vezető	54	4,0
értelmiségi	80	5,9
<i>Összesen</i>	<i>1354</i>	<i>100,0</i>
FOGLALKOZÁS (hármás bontás)		
munkások, alkalmazottak	1042	76,9
önállók, vállalkozók	182	13,4
vezetők, értelmiségiek	130	9,6
<i>Összesen</i>	<i>1354</i>	<i>100,0</i>

F1.2. A minta társadalmi-gazdasági jellemzők szerinti összetétele (1999, almintá)

	N=	%
NEM		
férfi	327	45,6
nő	391	54,4
<i>Összesen</i>	<i>718</i>	<i>100,0</i>
ÉLETKOR (hármás bontás)		
fiatal (18-39)	263	36,6
középkorú (40-59)	272	37,9
idős (60 -)	183	25,5
<i>Összesen</i>	<i>717</i>	<i>100,0</i>
ÉLETKOR		
18-29	139	19,3
30-39	124	17,3
40-49	151	21,0
50-59	121	16,8
60-69	89	12,4
70-	94	13,1
<i>Összesen</i>	<i>717</i>	<i>100,0</i>
ISKOLAI VÉGZETTSÉG		
legfeljebb általános iskola	85	11,8
szakmunkásképző	192	26,7
befejezett középfokú	357	49,7
felsőfokú	84	11,8
<i>Összesen</i>	<i>717</i>	<i>100,0</i>
JÖVEDELEM		
legalsó jövedelmi ötöd	128	20,3
második jövedelmi ötöd	123	19,5
harmadik jövedelmi ötöd	128	20,3
negyedik jövedelmi ötöd	135	21,4
legfelső jövedelmi ötöd	118	18,6
<i>Összesen</i>	<i>633</i>	<i>100,0</i>
FOGLALKOZÁS		
paraszt, mg. munk.	41	6,2
kisiparos	43	6,6
szakképzetlen munkás	233	35,8
szakmunkás	156	24,0
művezető, alsó vezető	35	5,3
szellemi	75	11,6
vezető	30	4,7
értelmiségi	39	5,9
<i>Összesen</i>	<i>652</i>	<i>100,0</i>
FOGLALKOZÁS (hármás bontás)		
munkások, alkalmazottak	499	76,6
önállók, vállalkozók	84	12,8
vezetők, értelmiségiek	69	10,6
<i>Összesen</i>	<i>652</i>	<i>100,0</i>

F1.3. A minta társadalmi-gazdasági jellemzők szerinti összetétele (1999, aktív almintá)

	N=	%
NEM		
férfi	197	51,0
nő	189	49,0
<i>Összesen</i>	<i>386</i>	<i>100,0</i>
ÉLETKOR (hármás bontás)		
fiatal (18-39)	205	53,0
középkorú (40-59)	178	45,9
idős (60 -)	4	1,0
<i>Összesen</i>	<i>386</i>	<i>100,0</i>
ÉLETKOR		
18-29	100	25,8
30-39	105	27,2
40-49	117	30,2
50-59	61	15,7
60-69	3	0,7
70-	1	0,3
<i>Összesen</i>	<i>386</i>	<i>100,0</i>
ISKOLAI VÉGZETTSÉG		
legfeljebb általános iskola	3	0,7
szakmunkásképző	79	20,5
befejezett középfokú	240	62,2
felsőfokú	64	16,6
<i>Összesen</i>	<i>385</i>	<i>100,0</i>
JÖVEDELEM		
legalsó jövedelmi ötöd	65	19,2
második jövedelmi ötöd	70	20,7
harmadik jövedelmi ötöd	71	20,9
negyedik jövedelmi ötöd	66	19,5
legfelső jövedelmi ötöd	67	19,7
<i>Összesen</i>	<i>340</i>	<i>100,0</i>
FOGLALKOZÁS		
paraszt, mg. munk.	11	2,9
kisiparos	35	9,3
szakképzetlen munkás	105	27,7
szakmunkás	113	29,7
művezető, alsó vezető	17	4,4
szellemi	47	12,5
vezető	21	5,4
értelmiségi	31	8,2
<i>Összesen</i>	<i>380</i>	<i>100,0</i>
FOGLALKOZÁS (hármás bontás)		
munkások, alkalmazottak	282	74,2
önállók, vállalkozók	46	12,2
vezetők, értelmiségiek	52	13,7
<i>Összesen</i>	<i>380</i>	<i>100,0</i>

F1.4. Hány bevételi forrást említett?

	<i>Egyet sem</i>	<i>egyet</i>	<i>legalább kettőt</i>	<i>össze- sen</i>	<i>N=</i>
NEM	10,2	57,9	32,0	100,0	719
férfi	8,5	56,7	34,8	100,0	328
nő	11,5	58,8	29,7	100,0	391
ÉLETKOR (hármast bontás)***	10,2	58,0	31,8	100,0	717
fiatal (18-39)	4,9	55,9	39,2	100,0	263
középkorú (40-59)	9,2	59,0	31,7	100,0	271
idős (60 -)	19,1	59,6	21,3	100,0	183
ÉLETKOR***	10,2	58,0	31,8	100,0	719
18-29	2,9	59,7	37,4	100,0	139
30-39	6,5	52,4	41,1	100,0	124
40-49	10,6	61,6	27,8	100,0	151
50-59	7,4	55,4	37,2	100,0	121
60-69	15,6	60,0	24,4	100,0	90
70-	23,4	58,5	18,1	100,0	94
ISKOLAI VÉGZETTSÉG***	10,2	57,9	31,9	100,0	717
legfeljebb általános iskola	21,7	60,5	17,8	100,0	276
szakmunkásképző	4,5	60,9	34,7	100,0	202
befejezett középfokú	1,3	59,4	39,4	100,0	155
felsőfokú	2,4	39,3	58,3	100,0	84
JÖVEDELEM**	8,7	59,2	32,1	100,0	632
legelső jövedelmi ötöd	11,7	55,5	32,8	100,0	128
második jövedelmi ötöd	7,3	63,4	29,3	100,0	123
harmadik jövedelmi ötöd	12,5	63,3	24,2	100,0	128
negyedik jövedelmi ötöd	8,1	61,5	30,4	100,0	135
legelső jövedelmi ötöd	3,4	51,7	44,9	100,0	118
FOGLALKOZÁS***	10,1	57,5	32,4	100,0	654
paraszt, mg. munk.	29,3	53,7	17,1	100,0	41
kisiparos	4,7	51,2	44,2	100,0	43
szakképzetlen munkás	17,5	61,5	20,9	100,0	234
szakmunkás	4,5	65,4	30,1	100,0	156
művezető, alsó vezető	2,9	48,6	48,6	100,0	35
szellemi	2,6	53,9	43,4	100,0	76
vezető	-	50,0	50,0	100,0	30
értelmiségi	2,6	33,3	64,1	100,0	39
FOGLALKOZÁS (hármast bontás)***	10,1	57,5	32,4	100,0	652
munkások, alkalmazottak	10,0	60,9	29,1	100,0	499
önállók, vállalkozók	17,9	51,2	31,0	100,0	84
vezetők, értelmiségiek	1,4	40,6	58,0	100,0	69
MUNKAERŐPIACI STÁTUS***	10,3	57,9	31,8	100,0	719
aktív	5,2	58,3	36,5	100,0	386
inaktív	16,2	57,4	26,4	100,0	333

F1.5. Hány bevételi forrást említett? – átlag

	<i>Átlag</i>	<i>N=</i>
NEM	1,29	718
férfi	1,35	327
nő	1,25	391
ÉLETKOR (hármass bontás)	1,29	717
fiatal (18-39)	1,44	263
középkorú (40-59)	1,32	272
idős (60 -)	1,04	183
ÉLETKOR	1,29	717
18-29	1,43	139
30-39	1,44	124
40-49	1,26	151
50-59	1,39	121
60-69	1,12	89
70-	0,97	94
ISKOLAI VÉGZETTSÉG	1,29	717
legfeljebb általános iskola	0,98	276
szakmunkásképző	1,38	201
befejezett középfokú	1,50	155
felsőfokú	1,75	84
JÖVEDELEM	1,30	633
legalsó jövedelmi ötöd	1,25	128
második jövedelmi ötöd	1,29	123
harmadik jövedelmi ötöd	1,15	128
negyedik jövedelmi ötöd	1,29	135
legfelső jövedelmi ötöd	1,54	118
FOGLALKOZÁS	1,30	652
paraszt, mg. munk.	0,89	41
kisiparos	1,57	43
szakképzetlen munkás	1,07	233
szakmunkás	1,31	156
művezető, alsó vezető	1,54	35
szellemi	1,56	75
vezető	1,63	30
értelmiségi	1,78	39
FOGLALKOZÁS (hármass bontás)	1,30	652
munkások, alkalmazottak	1,25	499
önállók, vállalkozók	1,23	84
vezetők, értelmiségiek	1,71	69
MUNKAERŐPIACI STÁTUS	1,29	718
aktív	1,41	386
inaktív	1,16	332

F1.6. táblázat A tavalyi jövedelmének mekkora részét fizette be SZJA formájában ? – átlag

Mekkora a legmagasabb adókulcs, amellyel tavalyi jövedelme után adózott? – átlag

	<i>a befizetett SZJA átlaga</i>	<i>N=</i>	<i>a legmagasabb adókulcs átlaga</i>	<i>N=</i>
NEM	28,3	267	30,5	214
férfi	29,0	147	31,6	113
nő	27,4	121	29,2	100
ÉLETKOR (hármass bontás)	28,3	267	30,5	214
fiatal (18-39)	25,2	127	27,7	96
középkorú (40-59)	31,1	131	32,5	110
idős (60 -)	30,6	9	35,6	8
ISKOLAI VÉGZETTSÉG	28,3	266	30,5	214
legfeljebb általános iskola	23,2	47	22,4	32
szakmunkásképző	27,1	83	27,7	66
befejezett középfokú	27,9	86	31,8	71
felsőfokú	35,5	50	38,0	46
JÖVEDELEM	27,9	244	30,5	195
legsó jövedelmi ötöd	25,8	36	20,7	26
második jövedelmi ötöd	25,6	51	28,5	42
harmadik jövedelmi ötöd	25,2	47	27,3	32
negyedik jövedelmi ötöd	29,7	49	34,6	41
legfelső jövedelmi ötöd	31,9	60	35,5	54
FOGLALKOZÁS (hármass bontás)	28,3	266	30,5	212
munkások, alkalmazottak	26,6	191	28,2	148
önálló, vállalkozók	28,3	31	30,8	24
vezetők, értelmiségiek	36,1	44	39,1	40
MUNKAERŐPIACI STÁTUS	28,3	267	30,5	214
aktív	28,6	246	30,7	195
inaktív	25,0	21	28,1	18
KI KÉSZÍTETTE EL AZ ADÓBEVALLÁST?	28,5	261	30,8	210
saját maga	28,9	104	32,0	94
a munkahelye	28,2	157	29,7	116

F1.7. táblázat Nem tudja, hogy mennyi SZJA-t fizetett be (N=93)

	<i>Nem tudja</i>	N=
NEM*	12,9	93
férfi	10,7	35
nő	14,8	58
ÉLETKOR (hármass bontás)***	12,8	92
fiatal (18-39)	17,1	45
középkorú (40-59)	15,1	41
idős (60 -)	3,3	6
ISKOLAI	12,8	92
VÉGZETTSÉG**		
legfeljebb általános iskola	9,1	25
szakmunkásképző	20,4	41
befejezett középfokú	10,3	16
felsőfokú	11,9	10
JÖVEDELEM	12,7	80
legelső jövedelmi ötöd	15,6	20
második jövedelmi ötöd	12,2	15
harmadik jövedelmi ötöd	16,4	21
negyedik jövedelmi ötöd	8,1	11
legelső jövedelmi ötöd	11,0	13
FOGLALKOZÁS (hármass bontás)	13,8	90
munkások, alkalmazottak	13,6	68
önállók, vállalkozók	14,3	12
vezetők, értelmiségiek	14,5	10
MUNKAERŐPIACI STÁTUS***	12,8	92
aktív	20,7	80
inaktív	3,6	12
KI KÉSZÍTETTE EL AZ ADÓBEVALLÁST?	21,4	79
saját maga	20,5	32
a munkahelye	22,1	47

F1.8. táblázat Nem tudja, hogy mekkora volt a legmagasabb adókulcs (N=143)

	<i>Nem tudja</i>	N=
NEM	39,6	143
férfi	36,8	67
nő	42,5	76
ÉLETKOR (hármass bontás)	39,6	142
fiatal (18-39)	43,0	74
középkorú (40-59)	35,5	61
idős (60 -)	46,7	7
ISKOLAI	39,4	142
VÉGZETTSÉG***		
legfeljebb általános iskola	52,8	38
szakmunkásképző	46,4	58
befejezett középfokú	30,4	31
felsőfokú	24,6	15
JÖVEDELEM***	38,9	126
legelső jövedelmi ötöd	50,0	28
második jövedelmi ötöd	34,8	23
harmadik jövedelmi ötöd	52,9	36
negyedik jövedelmi ötöd	31,7	19
legelső jövedelmi ötöd	27,0	20
FOGLALKOZÁS (hármass bontás)*	39,5	141
munkások, alkalmazottak	41,5	108
önállók, vállalkozók	44,2	19
vezetők, értelmiségiek	25,9	14
MUNKAERŐPIACI STÁTUS	39,7	143
aktív	39,4	129
inaktív	42,4	14
KI KÉSZÍTETTE EL AZ ADÓBEVALLÁST?***	37,5	127
saját maga	30,4	41
a munkahelye	42,2	86

F1.9. táblázat Egy alkalmazott bruttó fizetéséből munkahelyén, az SZJA-n kívül, vannak-e le más jogcímen is pénzt? (N=126)

	<i>Igen</i>	<i>Nem</i>	<i>Nem tudja</i>	Összesen	N=
NEM	72,4	9,9	17,6	100,0	715
férfi	73,8	9,8	16,3	100,0	325
nő	71,3	10,0	18,7	100,0	390
ÉLETKOR (hármass bontás)***	72,3	10,1	17,6	100,0	716
fiatal (18-39)	88,1	8,0	3,8	100,0	261
középkorú (40-59)	76,8	8,9	14,4	100,0	271
idős (60 -)	43,5	14,7	41,8	100,0	184
ÉLETKOR***	72,4	9,9	17,6	100,0	714
18-29	90,6	5,8	3,6	100,0	139
30-39	85,2	10,7	4,1	100,0	122
40-49	76,0	12,0	12,0	100,0	150
50-59	77,7	5,0	17,4	100,0	121
60-69	50,6	13,5	36,0	100,0	89
70-	36,6	15,1	48,4	100,0	93
ISKOLAI VÉGZETTSÉG***	72,4	9,9	17,6	100,0	714
legfeljebb általános iskola	54,7	12,0	33,3	100,0	276
szakmunkásképző	73,6	14,4	11,9	100,0	201
befejezett középfokú	91,0	4,5	4,5	100,0	155
felsőfokú	93,9	2,4	3,7	100,0	82
JÖVEDELEM	73,2	10,1	16,7	100,0	639
legelső jövedelmi ötöd	72,9	10,9	16,3	100,0	129
második jövedelmi ötöd	80,6	7,3	12,1	100,0	124
harmadik jövedelmi ötöd	68,0	10,2	21,9	100,0	128
negyedik jövedelmi ötöd	68,9	11,1	20,0	100,0	135
legfelső jövedelmi ötöd	76,3	11,0	12,7	100,0	118
FOGLALKOZÁS***	73,5	10,1	16,4	100,0	652
paraszt, mg. munk.	57,5	7,5	35,0	100,0	40
kisiparos	78,6	11,9	9,5	100,0	42
szakképzetlen munkás	63,5	10,7	25,8	100,0	233
szakmunkás	76,3	14,1	9,6	100,0	156
művezető, alsó vezető	77,1	8,6	14,3	100,0	35
szellemi	84,2	7,9	7,9	100,0	76
vezető	93,5	3,2	3,2	100,0	31
értelmiségi	92,3	2,6	5,1	100,0	39
FOGLALKOZÁS (hármass bontás)***	73,5	10,0	16,5	100,0	650
munkások, alkalmazottak	71,7	11,0	17,3	100,0	498
önállók, vállalkozók	67,5	9,6	22,9	100,0	83
vezetők, értelmiségiek	94,2	2,9	2,9	100,0	69
MUNKAERŐPIACI STÁTUS***	72,5	9,9	17,6	100,0	716
aktív	86,2	8,1	5,7	100,0	384
inaktív	56,6	12,0	31,3	100,0	332
KI KÉSZÍTETTE EL AZ ADÓBEVALLÁST?*	89,1	8,2	2,7	100,0	368
saját maga	92,3	4,5	3,2	100,0	155
a munkahelye	86,9	10,8	2,3	100,0	213

F1.10. táblázat Adótudatos . (N=714)

	<i>Adótudatos</i>	<i>Nem adótu- datos</i>	<i>Összesen</i>	<i>N=</i>
NEM	33,9	66,1	100,0	713
férfi	32,3	67,7	100,0	322
nő	35,3	64,7	100,0	391
ÉLETKOR*	33,8	66,2	100,0	713
fiatal (18-39)	35,8	64,2	100,0	260
középkorú (40-59)	28,5	71,5	100,0	270
idős (60 -)	38,8	61,2	100,0	183
ÉLETKOR***	33,8	66,2	100,0	712
18-29	42,3	57,7	100,0	137
30-39	28,5	71,5	100,0	123
40-49	23,3	76,7	100,0	150
50-59	35,3	64,7	100,0	119
60-69	44,9	55,1	100,0	89
70-	33,0	67,0	100,0	94
ISKOLAI VÉGZETTSÉG	33,9	66,1	100,0	711
legfeljebb általános iskola	34,9	65,1	100,0	275
szakmunkásképző	31,0	69,0	100,0	200
befejezett középfokú	38,6	61,4	100,0	153
felsőfokú	28,9	71,1	100,0	83
JÖVEDELEM	34,7	65,3	100,0	632
legelső jövedelmi ötöd	36,7	63,3	100,0	128
második jövedelmi ötöd	41,5	58,5	100,0	123
harmadik jövedelmi ötöd	29,5	70,5	100,0	129
negyedik jövedelmi ötöd	36,3	63,7	100,0	135
legfelső jövedelmi ötöd	29,1	70,9	100,0	117
FOGLALKOZÁS	31,5	68,5	100,0	647
paraszt, mg. munk.	39,0	61,0	100,0	41
kisiparos	22,5	77,5	100,0	40
szakképzetlen munkás	30,2	69,8	100,0	232
szakmunkás	34,2	65,8	100,0	155
művezető, alsó vezető	37,1	62,9	100,0	35
szellemi	34,2	65,8	100,0	76
vezető	26,7	73,3	100,0	30
értelmiségi	23,7	76,3	100,0	38
FOGLALKOZÁS (hármás bontás)	31,3	68,7	100,0	646
munkások, alkalmazottak	32,3	67,7	100,0	496
önállók, vállalkozók	30,9	69,1	100,0	81
vezetők, értelmiségiek	24,6	75,4	100,0	69
MUNKAERŐPIACI STÁTUS	33,9	66,1	100,0	714
aktív	20,4	79,6	100,0	382
inaktív	49,4	50,6	100,0	332
KI KÉSZÍTETTE EL AZ ADÓBEVALLÁST?***	16,9	83,1	100,0	366
saját maga	23,5	76,5	100,0	153
a munkahelye	12,2	87,8	100,0	213

F1.11. táblázat Becslés a munkavállalói tb járulék mértékére (N=519)

	N=	%
Említi, de nem tudja mekkora	98	29,5
Súlyosan alábecsül	55	16,5
Nagyjából jól becsül	147	44,4
Súlyosan fölébecsül	32	9,6
<i>Összesen</i>	<i>332</i>	<i>100,0</i>
<i>Nem említi a tb járulékot</i>	<i>187</i>	

	N=	%
Súlyosan alábecsül	55	23,5
Nagyjából jól becsül	147	62,9
Súlyosan fölébecsül	32	13,6
<i>Összesen</i>	<i>244</i>	<i>100,0</i>

F1.12. táblázat Becslés a munkavállalói nyugdíjjárulék mértékére (N=519)

	N=	%
Említi, de nem tudja mekkora	54	23,7
Súlyosan alábecsül	46	20,4
Nagyjából jól becsül	104	45,8
Súlyosan fölébecsül	23	10,1
<i>Összesen</i>	<i>226</i>	<i>100,0</i>
<i>Nem említi a nyugdíjjárulékot</i>	<i>293</i>	

	N=	%
Súlyosan alábecsül	46	26,7
Nagyjából jól becsül	104	60,0
Súlyosan fölébecsül	23	13,3
<i>Összesen</i>	<i>173</i>	<i>100,0</i>

F1.13. táblázat Becslés a munkavállalói egészségbiztosítási járulék mértékére (N=519)

	N=	%
Említi, de nem tudja mekkora	29	23,8
Súlyosan alábecsül	10	8,4
Nagyjából jól becsül	36	29,2
Súlyosan fölébecsül	48	38,6
<i>Összesen</i>	<i>123</i>	<i>100,0</i>
<i>Nem említi az egészségbiztosítási járulékot</i>	<i>395</i>	

	N=	%
Súlyosan alábecsül	10	11,0
Nagyjából jól becsül	36	38,3
Súlyosan fölébecsül	48	50,7
<i>Összesen</i>	<i>94</i>	<i>100,0</i>

F1.14. táblázat Becslés a munkavállalói járulék mértékére (N=519)

	N=	%
Említi, de nem tudja mekkora	43	18,4
Súlyosan alábecsül	36	15,4
Nagyjából jól becsül	73	31,2
Súlyosan fölébecsül	82	35,0
<i>Összesen</i>	<i>233</i>	<i>100,0</i>
<i>Nem említi a munkavállalói járulékot</i>	<i>286</i>	

	N=	%
Súlyosan alábecsül	36	18,9
Nagyjából jól becsül	73	38,3
Súlyosan fölébecsül	82	42,9
<i>Összesen</i>	<i>191</i>	<i>100,0</i>

F1.15. táblázat Hány munkavállalói járulékot becsültek helyesen? (N=519)

	N=	%
Egyet sem	273	52,6
Egyet	153	29,6
Legalább kettőt	93	17,9
<i>Összesen</i>	<i>519</i>	<i>100,0</i>
<i>Átlag</i>		

F1.16. táblázat Hány munkavállalói járulékot említett? (N=519)

	<i>Egyet sem</i>	<i>Egyet</i>	<i>Kettőt</i>	<i>Legalább hármat</i>	Összesen	N=
NEM	6,0	31,3	37,6	25,1	100,0	518
férfi	6,3	32,5	36,3	25,0	100,0	240
nő	5,8	30,2	38,8	25,2	100,0	278
ÉLETKOR (hármás bontás)***	6,0	31,0	37,8	25,2	100,0	519
fiatal (18-39)	6,5	27,0	38,3	28,3	100,0	230
középkorú (40-59)	2,4	27,8	40,7	29,2	100,0	209
idős (60 -)	13,8	51,3	28,8	6,3	100,0	80
ÉLETKOR***	6,0	31,1	37,9	25,0	100,0	517
18-29	5,6	28,8	36,0	29,6	100,0	125
30-39	7,6	24,8	41,0	26,7	100,0	105
40-49	2,6	19,3	44,7	33,3	100,0	114
50-59	2,1	38,3	36,2	23,4	100,0	94
60-69	8,9	53,3	33,3	4,4	100,0	45
70-	20,6	50,0	23,5	5,9	100,0	34
ISKOLAI VÉGZETTSÉG***	6,0	31,2	37,8	25,0	100,0	519
legfeljebb általános iskola	10,6	45,7	32,5	11,3	100,0	151
szakmunkásképző	4,7	31,1	37,2	27,0	100,0	148
befejezett középfokú	4,2	22,5	43,0	30,3	100,0	142
felsőfokú	2,6	19,2	39,7	38,5	100,0	78
JÖVEDELEM*	5,2	31,7	38,6	24,6	100,0	464
legalsó jövedelmi ötöd	9,6	34,0	40,4	16,0	100,0	94
második jövedelmi ötöd	2,0	29,0	46,0	23,0	100,0	100
harmadik jövedelmi ötöd	6,9	36,8	29,9	26,4	100,0	87
negyedik jövedelmi ötöd	5,4	33,3	37,6	23,7	100,0	93
legfelső jövedelmi ötöd	2,2	25,6	37,8	34,4	100,0	90
FOGLALKOZÁS (hármás bontás)**	5,1	30,3	39,2	25,5	100,0	475
munkások, alkalmazottak	3,9	30,9	40,2	25,0	100,0	356
önállók, vállalkozók	10,9	40,0	34,5	14,5	100,0	55
vezetők, értelmiségiek	6,3	18,8	37,5	37,5	100,0	64
MUNKAERŐPIACI STÁTUS***	6,0	31,0	37,8	25,2	100,0	519
aktív	3,9	20,5	42,3	33,2	100,0	331
inaktív	9,6	49,5	29,8	11,2	100,0	188
ÉRINTETTSÉG A NYUGDÍJREFORMBAN***	6,0	31,2	37,8	25,0	100,0	519
Érintett	5,4	18,9	37,3	38,4	100,0	185
Nem érintett	6,3	38,0	38,0	17,7	100,0	334

F1.17. táblázat Hány munkavállalói járulékot említett? – átlag (N=519)

	<i>Átlag</i>	<i>N=</i>
NEM	1,86	519
férfi	1,83	240
nő	1,88	278
ÉLETKOR (hármás bontás)	1,86	518
fiatal (18-39)	1,92	230
középkorú (40-59)	2,01	208
idős (60 -)	1,27	80
ÉLETKOR	1,86	518
18-29	1,92	126
30-39	1,93	104
40-49	2,16	114
50-59	1,82	94
60-69	1,35	45
70-	1,17	34
ISKOLAI VÉGZETTSÉG	1,85	518
legfeljebb általános iskola	1,44	151
szakmunkásképző	1,90	148
befejezett középfokú	2,07	141
felsőfokú	2,19	77
JÖVEDELEM	1,87	463
legalsó jövedelmi ötöd	1,64	94
második jövedelmi ötöd	1,94	100
harmadik jövedelmi ötöd	1,85	87
negyedik jövedelmi ötöd	1,82	93
legfelső jövedelmi ötöd	2,09	90
FOGLALKOZÁS	1,89	478
paraszt, mg. munk.	1,25	23
kisiparos	1,72	33
szakképzetlen munkás	1,66	148
szakmunkás	2,05	119
művezető, alsó vezető	2,01	27
szellemi	2,13	64
vezető	2,02	29
értelmiségi	2,21	36
FOGLALKOZÁS (hármás bontás)	1,89	478
munkások, alkalmazottak	1,9	357
önállók, vállalkozók	1,52	56
vezetők, értelmiségiek	2,13	65
MUNKAERŐPIACI STÁTUS	1,86	519
aktív	2,1	331
inaktív	1,44	188
ÉRINTETTSÉG A NYUGDÍJREFORMBAN	1,86	519
Érintett	2,17	185
Nem érintett	1,68	334

F1.18. táblázat Hány munkavállalói járulék mértékét becsülte helyesen? (N=519)

	<i>Egyet sem</i>	<i>Egyet</i>	<i>Legalább kettőt</i>	<i>Összesen</i>	<i>N=</i>
NEM	52,6	29,5	17,9	100,0	519
férfi	49,6	30,8	19,6	100,0	240
nő	55,2	28,3	16,5	100,0	279
ÉLETKOR (hármás bontás)***	52,5	29,7	17,8	100,0	516
fiatal (18-39)	54,6	29,3	16,2	100,0	229
középkorú (40-59)	43,8	32,2	24,0	100,0	208
idős (60 -)	69,6	24,1	6,3	100,0	79
ÉLETKOR**	52,4	29,8	17,9	100,0	521
18-29	58,7	27,0	14,3	100,0	126
30-39	49,5	32,4	18,1	100,0	105
40-49	43,5	31,3	25,2	100,0	115
50-59	44,2	32,6	23,2	100,0	95
60-69	66,7	26,7	6,7	100,0	45
70-	71,4	22,9	5,7	100,0	35
ISKOLAI VÉGZETTSÉG***	52,6	29,7	17,7	100,0	519
legfeljebb általános iskola	71,5	23,8	4,6	100,0	151
szakmunkásképző	47,7	31,5	20,8	100,0	149
befejezett középfokú	41,5	33,8	24,6	100,0	142
felsőfokú	45,5	29,9	24,7	100,0	77
JÖVEDELEM***	53,3	29,8	16,8	100,0	463
legalsó jövedelmi ötöd	69,1	25,5	5,3	100,0	94
második jövedelmi ötöd	43,4	38,4	18,2	100,0	99
harmadik jövedelmi ötöd	55,2	28,7	16,1	100,0	87
negyedik jövedelmi ötöd	52,7	29,0	18,3	100,0	93
legfelső jövedelmi ötöd	46,7	26,7	26,7	100,0	90
FOGLALKOZÁS**	51,1	30,5	18,4	100,0	479
paraszt, mg. munk.	56,5	34,8	8,7	100,0	23
kisiparos	57,6	27,3	15,2	100,0	33
szakképzetlen munkás	61,5	29,1	9,5	100,0	148
szakmunkás	45,0	32,5	22,5	100,0	120
művezető, alsó vezető	38,5	23,1	38,5	100,0	26
szellemi	40,6	35,9	23,4	100,0	64
vezető	41,4	27,6	31,0	100,0	29
értelmiségi	55,6	27,8	16,7	100,0	36
FOGLALKOZÁS (hármás bontás)	50,9	30,9	18,2	100,0	479
munkások, alkalmazottak	50,4	31,4	18,2	100,0	357
önállók, vállalkozók	57,1	32,1	10,7	100,0	56
vezetők, értelmiségiek	48,5	27,3	24,2	100,0	66
MUNKAERŐPIACI STÁTUS***	52,5	29,5	18,0	100,0	518
aktív	44,8	32,4	22,7	100,0	330
inaktív	66,0	24,5	9,6	100,0	188
ÉRINTETTSÉG A NYUGDÍJREFORMBAN***	52,6	29,5	17,9	100,0	519
Érintett	42,2	30,3	27,6	100,0	185
Nem érintett	58,4	29,0	12,6	100,0	334

F1.19. táblázat Becslés a munkaadói tb járulék mértékére

	N=	%
Említi, de nem tudja mekkora	111	33,0
Súlyosan alábecsül	71	21,0
Nagyjából jól becsül	130	38,5
Súlyosan fölébecsül	25	7,5
<i>Összesen</i>	<i>337</i>	<i>100,0</i>
<i>Nem említi a tb járulékot</i>	<i>373</i>	

	N=	%
Súlyosan alábecsül	71	31,3
Nagyjából jól becsül	130	57,5
Súlyosan fölébecsül	25	11,2
<i>Összesen</i>	<i>226</i>	<i>100,0</i>

F1.20. táblázat Becslés a munkaadói nyugdíjjárulék mértékére

	N=	%
Említi, de nem tudja mekkora	43	40,8
Súlyosan alábecsül	25	23,6
Nagyjából jól becsül	31	29,8
Súlyosan fölébecsül	6	5,9
<i>Összesen</i>	<i>105</i>	<i>100,0</i>
<i>Nem említi a nyugdíjjárulékot</i>	<i>613</i>	

	N=	%
Súlyosan alábecsül	25	39,9
Nagyjából jól becsül	31	50,2
Súlyosan fölébecsül	6	9,9
<i>Összesen</i>	<i>62</i>	<i>100,0</i>

F1.21. táblázat Becslés a munkaadói egészségbiztosítási járulék mértékére

	N=	%
Említi, de nem tudja mekkora	28	32,6
Súlyosan alábecsül	5	5,4
Nagyjából jól becsül	35	40,5
Súlyosan fölébecsül	19	21,5
<i>Összesen</i>	<i>87</i>	<i>100,0</i>
<i>Nem említi az egészségbiztosítási járulékot</i>	<i>631</i>	

	N=	%
Súlyosan alábecsül	5	8,0
Nagyjából jól becsül	35	60,2
Súlyosan fölébecsül	19	31,9
<i>Összesen</i>	<i>59</i>	<i>100,0</i>

F1.22. táblázat Becslés a munkaadói járulék mértékére (N=698)

	N=	%
Említi, de nem tudja mekkora	78	54,7
Súlyosan alábecsül	16	11,0
Nagyjából jól becsül	22	15,4
Súlyosan fölébecsül	27	18,9
<i>Összesen</i>	<i>143</i>	<i>100,0</i>
<i>Nem említi a munkaadói járulékot</i>	<i>555</i>	

	N=	%
Súlyosan alábecsül	16	24,2
Nagyjából jól becsül	22	34,0
Súlyosan fölébecsül	27	41,8
<i>Összesen</i>	<i>65</i>	<i>100,0</i>

F1.23. táblázat Hány munkaadói járulékot becsültek helyesen? (N=718)

	N=	%
Egyet sem	560	77,9
Egyet	110	15,3
Legalább kettőt	48	6,7
<i>Összesen</i>	718	100,0
<i>Átlag</i>		

F1.24. táblázat Hány munkaadói járulékot említett? (N=720)

	<i>Egyet sem</i>	<i>Egyet</i>	<i>Kettőt</i>	<i>Leg- alább hármat</i>	Összesen	N=
NEM***	39,7	29,0	20,6	10,6	100,0	717
férfi	31,5	32,1	22,9	13,5	100,0	327
nő	46,7	26,4	18,7	8,2	100,0	390
ÉLETKOR (hármás bontás)***	39,7	29,1	20,5	10,6	100,0	717
fiatal (18-39)	29,4	32,8	25,6	12,2	100,0	262
középkorú (40-59)	30,5	33,8	21,0	14,7	100,0	272
idős (60 -)	68,3	16,9	12,6	2,2	100,0	183
ÉLETKOR***	39,6	29,1	20,5	10,7	100,0	717
18-29	27,5	31,2	31,2	10,1	100,0	138
30-39	31,5	34,7	19,4	14,5	100,0	124
40-49	30,5	32,5	19,2	17,9	100,0	151
50-59	30,6	35,5	23,1	10,7	100,0	121
60-69	61,8	21,3	13,5	3,4	100,0	89
70-	73,4	12,8	11,7	2,1	100,0	94
ISKOLAI VÉGZETTSÉG***	39,6	29,0	20,6	10,8	100,0	720
legfeljebb általános iskola	64,3	20,6	12,3	2,9	100,0	277
szakmunkásképző	33,7	32,7	21,3	12,4	100,0	202
befejezett középfokú	14,8	41,3	28,4	15,5	100,0	155
felsőfokú	18,6	25,6	31,4	24,4	100,0	86
JÖVEDELEM**	38,8	30,9	20,4	9,8	100,0	631
legelső jövedelmi ötöd	45,0	29,5	17,8	7,8	100,0	129
második jövedelmi ötöd	35,0	34,1	19,5	11,4	100,0	123
harmadik jövedelmi ötöd	48,0	29,9	15,0	7,1	100,0	127
negyedik jövedelmi ötöd	40,0	28,1	21,5	10,4	100,0	135
legfelső jövedelmi ötöd	24,8	33,3	29,1	12,8	100,0	117
FOGLALKOZÁS***	37,8	29,8	20,9	11,5	100,0	651
paraszt, mg. munk.	63,4	17,1	9,8	9,8	100,0	41
kisiparos	34,1	18,2	18,2	29,5	100,0	44
szakképzetlen munkás	56,7	25,8	12,9	4,7	100,0	233
szakmunkás	24,4	39,7	23,7	12,2	100,0	156
művezető, alsó vezető	28,6	28,6	28,6	14,3	100,0	35
szellemi	17,3	38,7	32,0	12,0	100,0	75
vezető	9,7	22,6	45,2	22,6	100,0	31
értelmiségi	25,6	30,8	25,6	17,9	100,0	39
FOGLALKOZÁS (hármás bontás)***	37,9	29,8	21,0	11,3	100,0	652
munkások, alkalmazottak	38,8	32,2	20,2	8,8	100,0	500
önállók, vállalkozók	48,2	16,9	14,5	20,5	100,0	83
vezetők, értelmiségiek	18,8	27,5	34,8	18,8	100,0	69
MUNKAERŐPIACI STÁTUS***	39,7	29,1	20,5	10,7	100,0	718
aktív	25,4	34,7	24,4	15,5	100,0	386
inaktív	56,3	22,6	16,0	5,1	100,0	332
ÉRINTETTSÉG A NYUGDÍJREFORMBAN***	39,8	29,1	20,6	10,6	100,0	719
Érintett	18,6	35,7	26,6	19,1	100,0	199
Nem érintett	47,9	26,5	18,3	7,3	100,0	520

**F1.25. táblázat Hány munkaadói járulékot említett? –
átlag (N=719)**

	<i>Átlag</i>	<i>N=</i>
NEM	1,04	718
férfi	1,20	327
nő	0,90	391
ÉLETKOR (hármás bontás)	1,04	717
fiatal (18-39)	1,23	263
középkorú (40-59)	1,23	272
idős (60 -)	0,50	183
ÉLETKOR	1,04	717
18-29	1,25	139
30-39	1,20	124
40-49	1,27	151
50-59	1,17	121
60-69	0,58	89
70-	0,42	94
ISKOLAI VÉGZETTSÉG	1,04	717
legfeljebb általános iskola	0,54	276
szakmunkásképző	1,14	201
befejezett középfokú	1,46	155
felsőfokú	1,67	84
JÖVEDELEM	1,03	633
legalsó jövedelmi ötöd	0,88	128
második jövedelmi ötöd	1,09	123
harmadik jövedelmi ötöd	0,83	128
negyedik jövedelmi ötöd	1,04	135
legfelső jövedelmi ötöd	1,33	118
FOGLALKOZÁS	1,08	652
paraszt, mg. munk.	0,67	41
kisiparos	1,45	43
szakképzetlen munkás	0,65	233
szakmunkás	1,25	156
művezető, alsó vezető	1,29	35
szellemi	1,42	75
vezető	1,93	30
értelmiségi	1,40	39
FOGLALKOZÁS (hármás bontás)	1,08	652
munkások, alkalmazottak	1,00	499
önállók, vállalkozók	1,07	84
vezetők, értelmiségiek	1,63	69
MUNKAERŐPIACI STÁTUS	1,04	718
aktív	1,33	386
inaktív	0,70	332
ÉRINTETTSÉG A	1,04	718
NYUGDÍJREFORMBAN		
Érintett	1,51	199
Nem érintett	0,86	519

F1.26. táblázat Hány munkaadói járulék mértékét becsülte helyesen? (N=718)

	<i>Egyet sem</i>	<i>Egyet</i>	<i>Legalább kettőt</i>	<i>Összesen</i>	<i>N=</i>
NEM*	77,9	15,3	6,8	100,0	719
férfi	73,8	18,3	7,9	100,0	328
nő	81,3	12,8	5,9	100,0	391
ÉLETKOR (hármás bontás)***	78,0	15,3	6,7	100,0	717
fiatal (18-39)	77,9	14,1	8,0	100,0	263
középkorú (40-59)	69,7	21,0	9,2	100,0	271
idős (60 -)	90,2	8,7	1,1	100,0	183
ÉLETKOR***	77,7	15,4	6,8	100,0	719
18-29	77,7	12,9	9,4	100,0	139
30-39	77,6	16,0	6,4	100,0	125
40-49	62,9	25,8	11,3	100,0	151
50-59	77,7	14,9	7,4	100,0	121
60-69	88,8	10,1	1,1	100,0	89
70-	91,5	7,4	1,1	100,0	94
ISKOLAI VÉGZETTSÉG***	78,0	15,3	6,7	100,0	717
legfeljebb általános iskola	92,4	6,9	0,7	100,0	276
szakmunkásképző	79,1	14,9	6,0	100,0	201
befejezett középfokú	62,6	23,2	14,2	100,0	155
felsőfokú	56,5	29,4	14,1	100,0	85
JÖVEDELEM**	78,8	14,9	6,3	100,0	632
legalsó jövedelmi ötöd	88,3	7,8	3,9	100,0	128
második jövedelmi ötöd	77,2	17,1	5,7	100,0	123
harmadik jövedelmi ötöd	81,3	12,5	6,3	100,0	128
negyedik jövedelmi ötöd	79,3	14,1	6,7	100,0	135
legfelső jövedelmi ötöd	66,9	23,7	9,3	100,0	118
FOGLALKOZÁS***	77,0	16,3	6,7	100,0	652
paraszt, mg. munk.	82,5	15,0	2,5	100,0	40
kisiparos	67,4	18,6	14,0	100,0	43
szakképzetlen munkás	90,6	6,8	2,6	100,0	234
szakmunkás	75,0	17,9	7,1	100,0	156
művezető, alsó vezető	62,9	28,6	8,6	100,0	35
szellemi	62,7	26,7	10,7	100,0	75
vezető	46,7	33,3	20,0	100,0	30
értelmiségi	71,8	20,5	7,7	100,0	39
FOGLALKOZÁS (hármás bontás)**	77,1	16,1	6,7	100,0	652
munkások, alkalmazottak	79,8	14,6	5,6	100,0	499
önállók, vállalkozók	75,0	16,7	8,3	100,0	84
vezetők, értelmiségiek	60,9	26,1	13,0	100,0	69
MUNKAERŐPIACI STÁTUS***	78,0	15,3	6,7	100,0	717
aktív	68,7	21,0	10,4	100,0	386
inaktív	88,8	8,8	2,4	100,0	331
ÉRINTETTSÉG A NYUGDÍJREFORMBAN***	77,9	15,3	6,8	100,0	719
Érintett	61,8	23,6	14,6	100,0	199
Nem érintett	84,0	12,1	3,8	100,0	520

F1.27. táblázat Becslések egyes termékek árának adótartalmára, 1999

	<i>Benzin</i>	<i>Kenyér</i>	<i>Villamos áram</i>
Nem tudja	34,6%	32,5%	33,6%
Jelentősen alábecsüli	30,0%	3,6%	1,5%
Nagyjából helyesen becsüli	34,4%	27,0%	19,7%
Jelentősen fölébecsüli	1,0%	36,8%	45,2%
Összesen	100,0%	100,0%	100,0%
<i>N=</i>	<i>699</i>	<i>710</i>	<i>713</i>

F1.28. táblázat Az egyes termékek adótartalmára vonatkozó becslések idősoros összehasonlítása

F1.28.1. táblázat Benzin	<i>1996</i>	<i>1999, aktívák</i>	<i>1999/3. Omnibusz</i>	<i>1999</i>
Nem tudja	13,4%	23,6%	43,1%	34,6%
Nagyjából helyesen becsüli	39,1%	39,8%	29,9%	34,4%
Nem becsüli helyesen	47,4%	36,6%	27,0%	31,0%
Összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
<i>N=</i>	<i>917</i>	<i>375</i>	<i>1295</i>	<i>699</i>

F1.28.2. táblázat Kenyér	<i>1996</i>	<i>1999, aktívák</i>	<i>1999/3. Omnibusz</i>	<i>1999</i>
Nem tudja	15,2%	22,9%	40,6%	32,5%
Nagyjából helyesen becsüli	17,0%	33,4%	19,0%	27,0%
Nem becsüli helyesen	67,8%	43,7%	40,4%	40,4%
Összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
<i>N=</i>	<i>910</i>	<i>381</i>	<i>1332</i>	<i>710</i>

F1.28.3. táblázat Villamos áram	<i>1996</i>	<i>1999, aktívák</i>	<i>1999/3. Omnibusz</i>	<i>1999</i>
Nem tudja	16,7%	22,2%	42,3%	33,6%
Nagyjából helyesen becsüli	7,8%	23,8%	14,8%	19,7%
Nem becsüli helyesen	75,5%	54,0%	42,9%	46,7%
Összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
<i>N=</i>	<i>914</i>	<i>382</i>	<i>1330</i>	<i>713</i>

F1.29. táblázat Hány termék adótartalmát becsülték helyesen? (N=544)

	<i>Egyet sem becsültek helyesen</i>	<i>Egyet helye- sen becsül- tek</i>	<i>Legalább kettőt helye- sen becsültek</i>	Összesen	N=
NEM	29,0	44,1	26,8	100,0	544
férfi	27,7	45,3	27,0	100,0	274
nő	30,4	43,0	26,7	100,0	270
ÉLETKOR (hármás bontás)	29,3	43,8	26,9	100,0	543
fiatal (18-39)	27,7	46,0	26,3	100,0	224
középkorú (40-59)	27,3	45,0	27,7	100,0	220
idős (60 -)	37,4	36,4	26,3	100,0	99
ÉLETKOR	29,3	43,8	26,9	100,0	543
18-29	32,5	44,4	23,0	100,0	126
30-39	22,2	47,5	30,3	100,0	99
40-49	27,2	43,2	29,6	100,0	125
50-59	26,6	47,9	25,5	100,0	94
60-69	39,2	39,2	21,6	100,0	51
70-	35,4	33,3	31,3	100,0	48
ISKOLAI VÉGZETTSÉG***	29,2	44,0	26,8	100,0	541
legfeljebb általános iskola	43,0	38,9	18,1	100,0	149
szakmunkásképző	27,6	45,3	27,1	100,0	170
befejezett középfokú	22,2	46,5	31,3	100,0	144
felsőfokú	19,2	46,2	34,6	100,0	78
JÖVEDELEM	30,2	43,1	26,7	100,0	483
legalsó jövedelmi ötöd	31,9	45,1	23,1	100,0	91
második jövedelmi ötöd	27,2	44,6	28,3	100,0	92
harmadik jövedelmi ötöd	33,0	41,2	25,8	100,0	97
negyedik jövedelmi ötöd	30,2	47,2	22,6	100,0	106
legfelső jövedelmi ötöd	28,9	37,1	34,0	100,0	97
FOGLALKOZÁS	29,2	43,4	27,4	100,0	507
paraszt, mg. munk.	28,6	42,9	28,6	100,0	21
kisiparos	33,3	30,6	36,1	100,0	36
szakképzetlen munkás	36,1	40,8	23,1	100,0	147
szakmunkás	29,7	46,4	23,9	100,0	138
művezető, alsó vezető	20,7	44,8	34,5	100,0	29
szellemi	25,7	42,9	31,4	100,0	70
vezető	16,7	50,0	33,3	100,0	30
értelmiségi	19,4	50,0	30,6	100,0	36
FOGLALKOZÁS (hármás bontás)	29,1	43,5	27,5	100,0	506
munkások, alkalmazottak	30,5	43,6	25,8	100,0	383
önállók, vállalkozók	32,1	35,7	32,1	100,0	56
vezetők, értelmiségiek	17,9	49,3	32,8	100,0	67
MUNKAERŐPIACI STÁTUS	29,2	44,0	26,8	100,0	545
aktív	27,7	44,0	28,3	100,0	336
inaktív	31,6	44,0	24,4	100,0	209

F1.30. táblázat Hány termék adótartalmát becsülték helyesen?
– átlag (N=544)

	<i>Átlag</i>	<i>N=</i>
NEM	1,05	543
férfi	1,08	273
nő	1,03	270
ÉLETKOR (hármás bontás)	1,05	542
fiatal (18-39)	1,05	224
középkorú (40-59)	1,10	220
idős (60 -)	0,97	98
ÉLETKOR	1,05	542
18-29	0,96	125
30-39	1,16	99
40-49	1,11	125
50-59	1,08	95
60-69	0,91	51
70-	1,04	47
ISKOLAI VÉGZETTSÉG	1,05	542
legfeljebb általános iskola	0,78	149
szakmunkásképző	1,08	170
befejezett középfokú	1,18	144
felsőfokú	1,27	79
JÖVEDELEM	1,05	483
legsó jövedelmi ötöd	0,94	90
második jövedelmi ötöd	1,06	92
harmadik jövedelmi ötöd	1,04	97
negyedik jövedelmi ötöd	1,02	106
legfelső jövedelmi ötöd	1,18	97
FOGLALKOZÁS	1,06	507
paraszt, mg. munk.	1,03	21
kisiparos	1,14	36
szakképzetlen munkás	0,92	147
szakmunkás	1,01	138
művezető, alsó vezető	1,24	29
szellemi	1,19	70
vezető	1,25	30
értelmiségi	1,30	36
FOGLALKOZÁS (hármás bontás)	1,06	507
munkások, alkalmazottak	1,02	383
önállók, vállalkozók	1,10	57
vezetők, értelmiségiek	1,28	66
MUNKAERŐPIACI STÁTUS	1,05	543
aktív	1,10	335
inaktív	0,99	208

F1.31. táblázat Becslés a benzin adótartalmára (N=457)

	<i>Nagyjából helyesen becsüli</i>	<i>Nem becsüli helyesen</i>	Összesen	N=
NEM***	52,5	47,5	100,0	457
férfi	60,9	39,1	100,0	243
nő	43,0	57,0	100,0	214
ÉLETKOR (hármás bontás)***	52,6	47,4	100,0	456
fiatal (18-39)	42,4	57,6	100,0	198
középkorú (40-59)	58,9	41,1	100,0	180
idős (60 -)	64,1	35,9	100,0	78
ÉLETKOR***	52,5	47,5	100,0	457
18-29	42,9	57,1	100,0	112
30-39	41,9	58,1	100,0	86
40-49	55,8	44,2	100,0	104
50-59	63,2	36,8	100,0	76
60-69	63,6	36,4	100,0	44
70-	62,9	37,1	100,0	35
ISKOLAI VÉGZETTSÉG***	52,5	47,5	100,0	457
legfeljebb általános iskola	39,3	60,7	100,0	107
szakmunkásképző	53,4	46,6	100,0	148
befejezett középfokú	52,7	47,3	100,0	129
felsőfokú	69,9	30,1	100,0	73
JÖVEDELEM	51,0	49,0	100,0	404
legelső jövedelmi ötöd	40,5	59,5	100,0	74
második jövedelmi ötöd	47,3	52,7	100,0	74
harmadik jövedelmi ötöd	50,6	49,4	100,0	79
negyedik jövedelmi ötöd	53,8	46,2	100,0	93
legfelső jövedelmi ötöd	60,7	39,3	100,0	84
FOGLALKOZÁS***	53,3	46,7	100,0	424
paraszt, mg. munk.	65,0	35,0	100,0	20
kisiparos	61,3	38,7	100,0	31
szakképzetlen munkás	42,6	57,4	100,0	108
szakmunkás	53,4	46,6	100,0	118
művezető, alsó vezető	44,0	56,0	100,0	25
szellemi	47,5	52,5	100,0	61
vezető	74,1	25,9	100,0	27
értelmiségi	73,5	26,5	100,0	34
FOGLALKOZÁS (hármás bontás)***	53,2	46,8	100,0	425
munkások, alkalmazottak	47,6	52,4	100,0	313
önállók, vállalkozók	62,0	38,0	100,0	50
vezetők, értelmiségiek	74,2	25,8	100,0	62
MUNKAERŐPIACI STÁTUS	52,5	47,5	100,0	457
aktív	52,1	47,9	100,0	286
inaktív	53,2	46,8	100,0	171
HASZNÁL-E AUTÓT?***	52,6	47,4	100,0	458
Igen	60,1	39,9	100,0	271
Nem	41,7	58,3	100,0	187

F.1.32. táblázat Becslés a kenyér adótartalmára (N=479)

	<i>Nagyjából helyesen be- csüli</i>	<i>Nem becsüli helyesen</i>	Összesen	N=
NEM***	40,1	59,9	100,0	479
férfi	34,3	65,7	100,0	239
nő	45,8	54,2	100,0	240
ÉLETKOR (hármás bontás)**	40,1	59,9	100,0	479
fiatal (18-39)	45,0	55,0	100,0	200
középkorú (40-59)	40,7	59,3	100,0	194
idős (60 -)	27,1	72,9	100,0	85
ÉLETKOR**	40,0	60,0	100	477
18-29	43,2	56,8	100,0	111
30-39	47,7	52,3	100,0	88
40-49	41,8	58,2	100,0	110
50-59	39,3	60,7	100,0	84
60-69	18,6	81,4	100,0	43
70-	34,1	65,9	100,0	41
ISKOLAI VÉGZETTSÉG	40,2	59,8	100,0	477
legfeljebb általános iskola	32,0	68,0	100,0	128
szakmunkásképző	44,2	55,8	100,0	147
befejezett középfokú	43,5	56,5	100,0	131
felsőfokú	40,3	59,7	100,0	72
JÖVEDELEM	41,2	58,8	100,0	422
legelső jövedelmi ötöd	37,7	62,3	100,0	77
második jövedelmi ötöd	48,1	51,9	100,0	81
harmadik jövedelmi ötöd	42,0	58,0	100,0	81
negyedik jövedelmi ötöd	34,4	65,6	100,0	93
legfelső jövedelmi ötöd	44,4	55,6	100,0	90
FOGLALKOZÁS	40,0	60,0	100,0	442
paraszt, mg. munk.	21,1	78,9	100,0	19
kisiparos	44,8	55,2	100,0	29
szakképzetlen munkás	39,5	60,5	100,0	129
szakmunkás	35,3	64,7	100,0	119
művezető, alsó vezető	48,1	51,9	100,0	27
szellemi	52,5	47,5	100,0	61
vezető	40,7	59,3	100,0	27
értelmiségi	35,5	64,5	100,0	31
FOGLALKOZÁS (hármás bontás)	40,0	60,0	100,0	442
munkások, alkalmazottak	41,1	58,9	100,0	336
önállók, vállalkozók	35,4	64,6	100,0	48
vezetők, értelmiségiek	37,9	62,1	100,0	58
MUNKAERŐPIACI STÁTUS*	40,0	60,0	100,0	480
aktív	43,4	56,6	100,0	295
inaktív	34,6	65,4	100,0	185

F.1.33. táblázat Becslés a villamos áram adótartalmára (N=473)

	<i>Nagyjából helyesen becsüli</i>	<i>Nem becsüli helyesen</i>	Összesen	N=
NEM	29,8	70,2	100,0	473
férfi	27,9	72,1	100,0	233
nő	31,7	68,3	100,0	240
ÉLETKOR (hármás bontás)	29,7	70,3	100,0	471
fiatal (18-39)	30,3	69,7	100,0	201
középkorú (40-59)	29,5	70,5	100,0	190
idős (60 -)	28,8	71,3	100,0	80
ÉLETKOR	29,7	70,3	100	472
18-29	22,0	78,0	100,0	109
30-39	39,8	60,2	100,0	93
40-49	30,7	69,3	100,0	114
50-59	27,6	72,4	100,0	76
60-69	25,0	75,0	100,0	40
70-	32,5	67,5	100,0	40
ISKOLAI VÉGZETTSÉG	29,9	70,1	100,0	472
legfeljebb általános iskola	28,2	71,8	100,0	124
szakmunkásképző	26,7	73,3	100,0	150
befejezett középfokú	35,4	64,6	100,0	130
felsőfokú	29,4	70,6	100,0	68
JÖVEDELEM	30,5	69,5	100,0	423
legalsó jövedelmi ötöd	29,9	70,1	100,0	87
második jövedelmi ötöd	30,0	70,0	100,0	80
harmadik jövedelmi ötöd	34,6	65,4	100,0	81
negyedik jövedelmi ötöd	29,5	70,5	100,0	88
legfelső jövedelmi ötöd	28,7	71,3	100,0	87
FOGLALKOZÁS	31,1	68,9	100,0	438
paraszt, mg. munk.	27,8	72,2	100,0	18
kisiparos	29,0	71,0	100,0	31
szakképzetlen munkás	31,1	68,9	100,0	122
szakmunkás	27,4	72,6	100,0	124
művezető, alsó vezető	46,2	53,8	100,0	26
szellemi	35,5	64,5	100,0	62
vezető	25,0	75,0	100,0	24
értelmiségi	32,3	67,7	100,0	31
FOGLALKOZÁS	31,1	68,9	100,0	438
munkások, alkalmazottak	31,5	68,5	100,0	333
önállók, vállalkozók	28,6	71,4	100,0	49
vezetők, értelmiségiek	30,4	69,6	100,0	56
MUNKAERŐPIACI STÁTUS	29,7	70,3	100,0	474
aktív	30,6	69,4	100,0	297
inaktív	28,2	71,8	100,0	177
KAPCSOLAT NYUGDÍJAS SZÜLŐVEL***	30,1	69,9	100,0	459
Kapcsolatot tart vagy együtt él nyugdíjas szülővel	36,8	63,2	100,0	190
Nem tart kapcsolatot vagy nem él nyugdíjas szülő	25,3	74,7	100,0	269

F1.34. táblázat Hány kiadást említettek? – összehasonlítás

	1999		1999/3. Omnibusz		1999, aktívak		1996	
	N=	%	N=	%	N=	%	N=	%
Egyet sem	114	16,0	338	25,2	47	12,3	158	17,2
Egyet	161	22,6	243	18,1	85	22,2	176	19,2
Kettőt	190	26,6	333	24,8	103	26,8	250	27,3
Hármat	144	20,1	218	16,2	81	21,0	170	18,6
Legalább négyet	106	14,8	213	15,8	68	17,6	162	17,7
Összesen	715	100,0	1344	100,0	384	100,0	916	100,0
Átlag	1,95		1,79		2,09		2,00	

F1.35. táblázat Hány kiadási tételt említettek? (N=716)

	Egyet sem	Egyet	Kettőt	Hármat	Legalább négyet	Összesen	N=
NEM*	15,9	22,5	26,7	20,1	14,7	100,0	715
férfi	14,2	25,3	26,5	19,8	14,2	100,0	324
nő	17,4	20,2	26,9	20,5	15,1	100,0	391
ÉLETKOR (hármast bontás)***	15,9	22,6	26,7	20,0	14,8	100,0	716
fiatal (18-39)	12,6	21,4	30,2	17,6	18,3	100,0	262
középkorú (40-59)	13,7	21,9	26,3	24,4	13,7	100,0	270
idős (60 -)	23,9	25,5	22,3	16,8	11,4	100,0	184
ÉLETKOR**	16,1	22,6	26,7	19,8	14,8	100,0	716
18-29	14,4	19,4	30,9	16,5	18,7	100,0	139
30-39	10,7	23,8	29,5	18,0	18,0	100,0	122
40-49	13,2	18,5	26,5	26,5	15,2	100,0	151
50-59	15,0	25,8	25,8	21,7	11,7	100,0	120
60-69	20,0	33,3	17,8	13,3	15,6	100,0	90
70-	27,7	18,1	26,6	20,2	7,4	100,0	94
ISKOLAI VÉGZETTSÉG***	15,9	22,5	26,7	20,1	14,7	100,0	715
legfeljebb általános iskola	22,5	27,3	24,7	17,5	8,0	100,0	275
szakmunkásképző	15,4	20,9	29,4	20,4	13,9	100,0	201
befejezett középfokú	10,3	17,9	26,3	26,3	19,2	100,0	156
felsőfokú	6,0	19,3	27,7	16,9	30,1	100,0	83
JÖVEDELEM	15,8	22,1	27,9	18,9	15,3	100,0	634
legelső jövedelmi ötöd	13,3	24,2	33,6	15,6	13,3	100,0	128
második jövedelmi ötöd	16,9	21,8	24,2	21,8	15,3	100,0	124
harmadik jövedelmi ötöd	18,6	25,6	26,4	17,8	11,6	100,0	129
negyedik jövedelmi ötöd	16,3	23,0	31,9	14,1	14,8	100,0	135
legfelső jövedelmi ötöd	13,6	15,3	22,9	26,3	22,0	100,0	118
FOGLALKOZÁS (hármast bontás)**	16,0	21,8	26,5	20,5	15,2	100,0	650
munkások, alkalmazottak	17,1	22,1	26,7	19,3	14,9	100,0	498
önállók, vállalkozók	17,1	28,0	24,4	22,0	8,5	100,0	82
vezetők, értelmiségiek	7,1	12,9	27,1	27,1	25,7	100,0	70
MUNKAERŐPIACI STÁTUS**	15,9	22,5	26,6	20,1	14,8	100,0	715
aktív	12,2	22,1	26,8	21,1	17,7	100,0	384
inaktív	20,2	23,0	26,3	19,0	11,5	100,0	331

F1.36. táblázat Hány kiadást említett? – átlag (N=716)

	<i>Átlag</i>	<i>N=</i>
NEM	1,95	715
férfi	1,94	324
nő	1,96	391
ÉLETKOR (hármás bontás)	1,95	714
fiatal (18-39)	2,08	261
középkorú (40-59)	2,02	270
idős (60 -)	1,66	183
ÉLETKOR	1,95	714
18-29	2,07	139
30-39	2,09	123
40-49	2,12	150
50-59	1,90	120
60-69	1,72	89
70-	1,61	94
ISKOLAI VÉGZETTSÉG	1,95	714
legfeljebb általános iskola	1,61	275
szakmunkásképző	1,97	201
befejezett középfokú	2,27	155
felsőfokú	2,47	83
JÖVEDELEM	1,96	633
legalsó jövedelmi ötöd	1,91	128
második jövedelmi ötöd	1,98	123
harmadik jövedelmi ötöd	1,78	128
negyedik jövedelmi ötöd	1,88	135
legfelső jövedelmi ötöd	2,28	118
FOGLALKOZÁS	1,97	648
paraszt, mg. munk.	1,54	40
kisiparos	2,00	42
szakképzetlen munkás	1,68	232
szakmunkás	2,04	156
művezető, alsó vezető	2,46	35
szellemi	2,25	75
vezető	2,69	30
értelmiségi	2,38	39
FOGLALKOZÁS (hármás bontás)	1,97	648
munkások, alkalmazottak	1,93	498
önállók, vállalkozók	1,78	81
vezetők, értelmiségiek	2,52	69
MUNKAERŐPIACI STÁTUS	1,95	715
aktív	2,09	384
inaktív	1,79	331

F1.37. táblázat Nem tud kiadást említeni

	<i>Nem tudja (%)</i>	<i>N=</i>
NEM	15,9	114
férfi	14,1	46
nő	17,4	68
ÉLETKOR (hármás bontás)***	15,9	114
fiatal (18-39)	12,5	33
középkorú (40-59)	13,7	37
idős (60 -)	24,0	44
ISKOLAI VÉGZETTSÉG***	15,9	114
legfeljebb általános iskola	22,5	62
szakmunkásképző	15,3	31
befejezett középfokú	10,3	16
felsőfokú	5,9	5
JÖVEDELEM	15,7	100
legalsó jövedelmi ötöd	13,3	17
második jövedelmi ötöd	16,9	21
harmadik jövedelmi ötöd	18,6	24
negyedik jövedelmi ötöd	16,2	22
legfelső jövedelmi ötöd	13,6	16
FOGLALKOZÁS (hármás bontás)	16,0	104
munkások, alkalmazottak	17,0	85
önállók, vállalkozók	16,7	14
vezetők, értelmiségiek	7,2	5
MUNKAERŐPIACI STÁTUS***	15,9	114
aktív	12,2	47
inaktív	20,2	67

F1.38. táblázat Hány magánjóságárat becsültek helyesen? (N=719)

	<i>egyet sem</i>	<i>egyet</i>	<i>kettőt</i>	<i>hármát</i>	<i>négyet</i>	<i>összesen</i>	<i>N=</i>
NEM	12,7	26,3	29,3	23,9	7,8	100,0	719
férfi	13,7	27,1	30,8	22,0	6,4	100,0	328
nő	11,8	25,6	28,1	25,6	9,0	100,0	391
ÉLETKOR (hármás bontás) ***	12,8	26,3	29,2	24,1	7,6	100,0	719
fiatal (18-39)	9,9	28,9	26,2	25,5	9,5	100,0	263
középkorú (40-59)	9,2	22,8	29,4	29,4	9,2	100,0	272
idős (60 -)	22,3	27,7	33,2	14,1	2,7	100,0	184
ÉLETKOR***	12,7	26,4	29,2	24,0	7,7	100,0	716
18-29	6,5	32,6	31,9	26,1	2,9	100,0	138
30-39	13,0	25,2	20,3	25,2	16,3	100,0	123
40-49	10,6	20,5	29,8	27,8	11,3	100,0	151
50-59	7,4	25,6	28,9	30,6	7,4	100,0	121
60-69	14,4	18,9	40,0	22,2	4,4	100,0	90
70-	30,1	36,6	25,8	6,5	1,1	100,0	93
ISKOLAI VÉGZETTSÉG***	12,7	26,4	29,3	23,8	7,8	100,0	717
legfeljebb általános iskola	25,0	30,1	27,9	13,0	4,0	100,0	276
szakmunkásképző	5,4	34,2	28,7	22,8	8,9	100,0	202
befejezett középfokú	5,8	13,5	34,2	36,1	10,3	100,0	155
felsőfokú	2,4	19,0	26,2	39,3	13,1	100,0	84
JÖVEDELEM***	12,2	25,9	30,2	23,4	8,4	100,0	633
legelső jövedelmi ötöd	20,3	32,0	22,7	18,0	7,0	100,0	128
második jövedelmi ötöd	10,6	23,6	36,6	22,0	7,3	100,0	123
harmadik jövedelmi ötöd	17,1	23,3	27,9	21,7	10,1	100,0	129
negyedik jövedelmi ötöd	7,4	23,7	34,8	24,4	9,6	100,0	135
legfelső jövedelmi ötöd	5,1	27,1	28,8	31,4	7,6	100,0	118
FOGLALKOZÁS***	11,3	26,5	29,3	24,7	8,1	100,0	652
paraszt, mg. munk.	27,5	20,0	42,5	5,0	5,0	100,0	40
kisiparos	4,7	27,9	23,3	34,9	9,3	100,0	43
szakképzetlen munkás	18,9	34,3	27,0	15,0	4,7	100,0	233
szakmunkás	5,8	25,6	32,7	28,2	7,7	100,0	156
művezető, alsó vezető	5,7	17,1	25,7	40,0	11,4	100,0	35
szellemi	6,6	17,1	30,3	30,3	15,8	100,0	76
vezető	-	20,0	30,0	46,7	3,3	100,0	30
értelmiségi	2,6	20,5	23,1	35,9	17,9	100,0	39
FOGLALKOZÁS (hármás bontás) **	11,2	26,8	29,1	24,7	8,3	100,0	653
munkások, alkalmazottak	11,8	27,9	29,1	23,2	8,0	100,0	499
önállók, vállalkozók	15,5	25,0	32,1	20,2	7,1	100,0	84
vezetők, értelmiségiek	1,4	21,4	25,7	40,0	11,4	100,0	70
MUNKAERŐPIACI STÁTUS***	12,6	26,3	29,3	24,0	7,8	100,0	720
aktív	6,7	24,8	28,4	29,2	10,9	100,0	387
inaktív	19,5	27,9	30,3	18,0	4,2	100,0	333
ÉRINTETTSÉG A NYUGDÍJREFORMBAN***	12,5	26,3	29,3	24,1	7,8	100,0	719
Érintett	2,0	22,0	30,5	30,0	15,5	100,0	200
Nem érintett	16,6	27,9	28,9	21,8	4,8	100,0	519

F1.39. táblázat Hány magánjóság árát becsülték helyesen? (N=719)

	<i>Átlag</i>	<i>N=</i>
NEM	1,88	718
férfi	1,80	327
nő	1,94	391
ÉLETKOR (hármás bontás)	1,88	717
fiatal (18-39)	1,96	263
középkorú (40-59)	2,07	272
idős (60 -)	1,48	183
ISKOLAI VÉGZETTSÉG	1,88	717
legfeljebb általános iskola	1,41	276
szakmunkásképző	1,96	201
befejezett középfokú	2,31	155
felsőfokú	2,41	84
JÖVEDELEM	1,90	633
legalsó jövedelmi ötöd	1,60	128
második jövedelmi ötöd	1,91	123
harmadik jövedelmi ötöd	1,84	128
negyedik jövedelmi ötöd	2,04	135
legfelső jövedelmi ötöd	2,10	118
FOGLALKOZÁS (hármás bontás)	1,92	652
munkások, alkalmazottak	1,87	499
önállók, vállalkozók	1,77	84
vezetők, értelmiségiek	2,40	69
MUNKAERŐPIACI STÁTUS	1,88	718
aktív	2,12	386
inaktív	1,59	332
ÉRINTETTSÉG A	1,88	718
NYUGDÍJREFORMBAN		
Érintett	2,34	199
Nem érintett	1,7	519

F1.40. táblázat Magánjóságok árára tett becslések pontossága - az iskolai végzettség és a munkaerőpiaci státus hatása (N=719)

ISKOLAI VÉGZETTSÉG			<i>legalább három magánjóság árát helyesen becsülte</i>	<i>kevesebb, mint három magánjóság árát becsülte helyesen</i>	Összesen	N=
legfeljebb általános iskola	MUNKAERŐPIACI STÁTUS		17,0	83,0	100	276
		aktív	20,7	79,3	100	82
		inaktív	15,5	84,5	100	194
szakmunkásképző	MUNKAERŐPIACI STÁTUS***		31,8	68,2	100	201
		aktív	38,2	61,8	100	131
		inaktív	20,0	80,0	100	70
befejezett középfokú	MUNKAERŐPIACI STÁTUS		46,5	53,5	100	155
		aktív	46,8	53,2	100	109
		inaktív	45,7	54,3	100	46
felsőfokú	MUNKAERŐPIACI STÁTUS		51,8	48,2	100	85
		aktív	56,3	43,8	100	64
		inaktív	38,1	61,9	100	21

F1.41. táblázat Magánjóságok árára tett becslések pontossága - az életkor és a jövedelmi helyzet hatása (N=633)

ÉLETKOR	JÖVEDELMI HELYZET		<i>legalább három magánjóság árát helyesen becsülte</i>	<i>kevesebb, mint három magánjóság árát becsülte helyesen</i>	Összesen	N=
fiatalok	JÖVEDELMI ÖTÖD		35,5	64,5	100	231
		legelső	25,0	75,0	100	61
		második	37,0	63,0	100	54
		harmadik	44,2	55,8	100	43
		negyedik	35,0	65,0	100	39
		legfelső	41,2	58,8	100	34
középkorúak	JÖVEDELMI ÖTÖD***		38,7	61,3	100	236
		legelső	23,2	76,8	100	57
		második	28,3	71,7	100	46
		harmadik	41,9	58,1	100	43
		negyedik	48,9	51,1	100	47
		legfelső	55,8	44,2	100	43
idősek	JÖVEDELMI ÖTÖD		15,8	84,2	100	165
		legelső	36,4	63,6	100	11
		második	9,1	90,9	100	22
		harmadik	7,1	92,9	100	42
		negyedik	18,4	81,6	100	49
		legfelső	19,5	80,5	100	41

F1.42. táblázat Becslés a gyógyszerárak állami támogatásának mértékére (N=508)

	<i>Jelentősen alábecsüli</i>	<i>Nagyjából he- lyesen becsüli</i>	Összesen	N=
NEM	60,4	39,6	100,0	508
férfi	61,6	38,4	100,0	242
nő	59,4	40,6	100,0	266
ÉLETKOR (hármass bontás)	60,3	39,7	100,0	509
fiatal (18-39)	61,8	38,2	100,0	207
középkorú (40-59)	57,9	42,1	100,0	197
idős (60 -)	61,9	38,1	100,0	105
ISKOLAI VÉGZETTSÉG	60,6	39,4	100,0	508
legfeljebb általános iskola	62,4	37,6	100,0	157
szakmunkásképző	63,2	36,8	100,0	152
befejezett középfokú	54,9	45,1	100,0	133
felsőfokú	62,1	37,9	100,0	66
JÖVEDELEM	60,8	39,2	100,0	454
legalsó jövedelmi ötöd	60,6	39,4	100,0	94
második jövedelmi ötöd	71,1	28,9	100,0	90
harmadik jövedelmi ötöd	60,8	39,2	100,0	79
negyedik jövedelmi ötöd	57,7	42,3	100,0	104
legfelső jövedelmi ötöd	54,0	46,0	100,0	87
FOGLALKOZÁS (hármass bontás)	60,1	39,9	100,0	464
munkások, alkalmazottak	59,8	40,2	100,0	353
önállók, vállalkozók	69,1	30,9	100,0	55
vezetők, értelmiségiek	53,6	46,4	100,0	56
MUNKAERŐPIACI STÁTUS	60,4	39,6	100,0	508
aktív	59,9	40,1	100,0	297
inaktív	61,1	38,9	100,0	211
SZED-E RENDSZERESSEN	60,4	39,6	100,0	508
GYÓGYSZERT				
Igen	58,0	42,0	100,0	200
Nem	62,0	38,0	100,0	308

F1.43. táblázat Becslés a 10 napos belgyógyászati kivizsgálás költségére (N=533)

	<i>Jelentősen alábecsüli</i>	<i>Nagyjából helyesen becsüli</i>	<i>Jelentősen felülbecsüli</i>	Összesen	N=
NEM	56,7	12,6	30,8	100,0	533
férfi	53,7	11,4	34,9	100,0	255
nő	59,4	13,7	27,0	100,0	278
ÉLETKOR (hármass bontás)*	56,7	12,6	30,8	100,0	533
fiatal (18-39)	56,8	13,6	29,6	100,0	213
középkorú (40-59)	53,0	10,2	36,7	100,0	215
idős (60 -)	63,8	15,2	21,0	100,0	105
ÉLETKOR*	56,7	12,7	30,5	100,0	534
18-29	64,2	11,7	24,2	100,0	120
30-39	47,3	16,1	36,6	100,0	93
40-49	49,2	11,1	39,7	100,0	126
50-59	58,2	9,9	31,9	100,0	91
60-69	64,3	14,3	21,4	100,0	56
70-	64,6	16,7	18,8	100,0	48
ISKOLAI VÉGZETTSÉG***	56,6	12,5	30,9	100,0	534
legfeljebb általános iskola	69,2	13,8	17,0	100,0	159
szakmunkásképző	59,5	12,7	27,8	100,0	158
befejezett középfokú	52,9	9,4	37,7	100,0	138
felsőfokú	31,6	15,2	53,2	100,0	79
JÖVEDELEM**	57,0	12,5	30,6	100,0	481
legalsó jövedelmi ötöd	64,4	15,8	19,8	100,0	101
második jövedelmi ötöd	60,0	10,5	29,5	100,0	95
harmadik jövedelmi ötöd	57,3	13,5	29,2	100,0	89
negyedik jövedelmi ötöd	61,0	10,0	29,0	100,0	100
legfelső jövedelmi ötöd	41,7	12,5	45,8	100,0	96
FOGLALKOZÁS (hármass bontás)***	54,1	13,3	32,6	100,0	488
munkások, alkalmazottak	58,7	12,5	28,8	100,0	368
önállók, vállalkozók	50,0	14,8	35,2	100,0	54
vezetők, értelmiségiek	31,8	16,7	51,5	100,0	66
MUNKAERŐPIACI STÁTUS***	56,6	12,5	30,8	100,0	535
aktív	50,6	12,2	37,2	100,0	312
inaktív	65,0	13,0	22,0	100,0	223
FEKÜDT-E KÓRHÁZBAN					
VALAKI A CSALÁDBÓL	56,5	12,6	31,0	100,0	533
igen	54,7	12,3	33,0	100,0	351
nem	59,9	13,2	26,9	100,0	182
KAPCSOLATTARTÁS A SZÜLŐKKEL***	56,8	12,8	30,4	100,0	523
kapcsolatot tart vagy együtt él					
nyugdíjas szülővel	49,0	13,3	37,6	100,0	210
nem tart kapcsolatot vagy nem él					
nyugdíjas szülő	62,0	12,5	25,6	100,0	313
ÉRINTETTSÉG A NYUGDÍJREFORMBAN*	56,6	12,5	30,8	100,0	535
Érintett	53,3	9,5	37,3	100,0	169
Nem érintett	58,2	13,9	27,9	100,0	366

II. Függelék

F2.1. táblázat Az egészségügyi érintettséggel kapcsolatos képzett dichotóm változók leírása és alapeloszlásuk

Változó neve	Az 1-es kategóriába kerülés kritériuma	1-es arány
EGES1	Sem a kérdezett, sem családtagjai nem voltak 98 jan. 1-e óta semmilyen kezelésen, nem hívtak háziorvost, nem voltak kórházban, nem szednek rendszeresen valamilyen gyógyszert	8%
EGES2	A kérdezett 98 jan. 1-e óta nem volt semmilyen kezelésen, nem hívott háziorvost, nem volt kórházban, nem szed rendszeresen valamilyen gyógyszert	22%
BETE1	A kérdezett vagy egy családtagja 98 jan. 1-e óta: legalább 20-szor fogadott háziorvost vagy legalább 10-szer volt szakrendelésen vagy legalább 2 hetet feküdt kórházban	21%
BETE2	A kérdezett 98 jan. 1-e óta: legalább 20-szor fogadott háziorvost vagy legalább 10-szer volt szakrendelésen vagy legalább 2 hetet feküdt kórházban	13%
BETE3	A kérdezett vagy egy családtagja 98 jan. 1-e óta: legalább 15-ször fogadott háziorvost vagy legalább 5-ször volt szakrendelésen vagy legalább 10 napot feküdt kórházban	45%
BETE4	A kérdezett 98 jan. 1-e óta: legalább 15-ször fogadott háziorvost vagy legalább 5-ször volt szakrendelésen vagy legalább 10 napot feküdt kórházban	29%
EKTG1	A kérdezett legalább 3000 forintot költ havonta receptre felírt gyógyszerekre vagy legalább 30 000 forintot költött 98 jan. 1-e óta családja kórházi kezelésekre	21%

F2.2. táblázat Az egészségbiztosítók közötti versenyről alkotott vélemények megoszlása a különböző iskolai végzettségű csoportokban (választ adók megoszlása)

<i>Verseny támogatása</i>	<i>Legmagasabb iskolai végzettség</i>				<i>Összesen*</i>
	<i>Alapfokú</i>	<i>Szak- munkás</i>	<i>Közép- iskola</i>	<i>Felsőfokú</i>	
Magasabb járulékkal is	15,3	23,1	28,0	32,0	22,6
Csak, ha nincs emelés	43,2	40,2	43,7	38,5	41,9
Nem támogatja	41,5	36,7	28,4	29,5	35,5
<i>Összesen (%)</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>Esetszám</i>	<i>454</i>	<i>383</i>	<i>329</i>	<i>148</i>	<i>1313</i>

* Az egyes kategóriák esetszámainak összege a súlyozás miatt eltérhet az összesen rovatban szereplő értéktől. A különböző iskolai végzettségű csoportokban tapasztalható megoszlások 1%-os szignifikancia szinten különböznek egymástól.

F.2.3. táblázat Az egészségbiztosítók közötti versenyről alkotott vélemények megoszlása a különböző életkori csoportokban (választ adók megoszlása)

<i>Verseny támogatása</i>	<i>Korosztály</i>			<i>Összesen*</i>
	<i>18-39</i>	<i>40-59</i>	<i>60-X</i>	
Magasabb járulékkal is	28,2	21,8	13,4	22,5
Csak, ha nincs emelés	46,0	41,3	35,7	42,0
Nem támogatja	25,9	36,9	50,9	35,5
<i>Összesen (%)</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>Esetszám</i>	<i>547</i>	<i>471</i>	<i>296</i>	<i>1313</i>

* Az egyes kategóriák esetszámainak összege a súlyozás miatt eltérhet az összesen rovatban szereplő értéktől. A különböző korcsoportokban tapasztalható megoszlások 1%-os szignifikancia szinten különböznek egymástól.

F.2.4. táblázat Az egészségbiztosítók közötti versenyről alkotott vélemények megoszlása a két nem körében (választ adók megoszlása)

<i>Verseny támogatása</i>	<i>Kérdezett neme</i>		<i>Összesen</i>
	<i>Férfi</i>	<i>Nő</i>	
Magasabb járulékkal is	25,2	20,2	22,6
Csak, ha nincs emelés	41,8	42,0	41,9
Nem támogatja	32,9	37,7	35,4
<i>Összesen (%)</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>Esetszám</i>	<i>623</i>	<i>691</i>	<i>1314</i>

A nemek körében tapasztalható megoszlások 10%-os szignifikancia szinten különböznek egymástól.

F.2.5. táblázat Az 1500Ft-os és 3000Ft-os kiegészítő biztosítás engedélyezéséről alkotott vélemények megoszlása a különböző iskolai végzettségű csoportokban (választ adók megoszlása)

<i>Engedély támogatása</i>	<i>Legmagasabb iskolai végzettség</i>				<i>Összesen*</i>
	<i>Alapfokú</i>	<i>Szak- munkás</i>	<i>Közép- iskola</i>	<i>Felsőfokú</i>	
Mindkettőt támogatja	28,6	33,5	34,5	28,0	31,4
3000Ft-ost támogatja	3,6	4,6	5,5	9,0	5,0
1500Ft-ost támogatja	15,4	19,0	19,0	17,6	17,5
Nem támogat egyet sem	52,4	43,0	41,1	45,4	46,1
<i>Összesen (%)</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>Esetszám</i>	<i>471</i>	<i>378</i>	<i>331</i>	<i>153</i>	<i>1332</i>

* Az egyes kategóriák esetszámainak összege a súlyozás miatt eltérhet az összesen rovatban szereplő értéktől. A különböző iskolai végzettségű csoportokban tapasztalható megoszlások 5%-os szignifikancia szinten különböznek egymástól.

F.2.6. táblázat Az 1500Ft-os és 3000Ft-os kiegészítő biztosítás engedélyezéséről alkotott vélemények megoszlása a különböző életkori csoportokban (választ adók megoszlása)

<i>Engedély támogatása</i>	<i>Korosztály</i>			<i>Összesen</i>
	<i>18-39</i>	<i>40-59</i>	<i>60-X</i>	
Mindkettőt támogatja	42,0	27,0	18,9	31,4
3000Ft-ost támogatja	5,5	5,0	3,8	5,0
1500Ft-ost támogatja	20,1	16,5	14,9	17,6
Nem támogat egyet sem	32,3	51,5	62,4	46,0
<i>Összesen (%)</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>Esetszám</i>	<i>554</i>	<i>472</i>	<i>306</i>	<i>1332</i>

A különböző korcsoportokban tapasztalható megoszlások 1%-os szignifikancia szinten különböznek egymástól.

F.2.7. táblázat Az 1500Ft-os és 3000Ft-os kiegészítő biztosítás engedélyezéséről alkotott vélemények megoszlása a két nem körében (választ adók megoszlása)

<i>Engedély támogatása</i>	<i>Kérdezett neme</i>		<i>Összesen*</i>
	<i>Férfi</i>	<i>Nő</i>	
Mindkettőt támogatja	32,0	30,7	31,4
3000Ft-ost támogatja	5,9	4,1	4,9
1500Ft-ost támogatja	16,7	18,5	17,6
Nem támogat egyet sem	45,4	46,7	46,1
<i>Összesen (%)</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>Esetszám</i>	<i>641</i>	<i>693</i>	<i>1333</i>

* Az egyes kategóriák esetszámainak összege a súlyozás miatt eltérhet az összesen rovatban szereplő értéktől.

F2.8. táblázat Az 1500 Ft-os kiegészítő biztosítás lehetőségét támogatók aránya a sokat betegeskedők és a többiek egyes korcsoportjaiban*

Korcsoportok	Kezelések száma	Kiegészítő biztosítás engedélyezését...		
		Támogatja (%)	Ellenzi (%)	Esetszám**
18-39	Gyakori	74,1	25,9	83
	Nem gyakori	59,4	40,6	478
	Együtt	61,6	38,4	561
40-59	Gyakori	42,3	57,7	100
	Nem gyakori	42,3	57,7	386
	Együtt	42,3	57,7	486
60-X	Gyakori	33,5	66,5	98
	Nem gyakori	33,1	66,9	212
	Együtt	33,2	66,8	311
Együtt	Gyakori	48,6	51,4	281
	Nem gyakori	48,0	52,0	1077
	Együtt	48,2	51,8	1359

* Az igen és nem válaszok összegének százalékában. A BETE1 változó alapján képzett csoportok. Betegesnek számít a kérdezett, ha ő vagy családtagja 98. jan. elseje óta legalább 20-szor fogadott háziorvost vagy legalább 10-szer volt rendelésen vagy legalább két hetet feküdt kórházban. ** Az egyes korcsoportok esetszámainak összege a súlyozás miatt eltérhet az együttes esetszámtól. A 18-39 évesek korosztályában a betegeskedők és nem betegeskedők válaszainak megoszlásai 1%-os szignifikanciaszinten különböznek egymástól.

F2.9. táblázat A jövedelmek eltitkolásának megítélése a kérdezettek körében

	Arány (%)	Esetszám (fő)
Nagyon helytelen	21,4	316
Helytelen	52,2	772
Kicsit Helytelen	19,3	285
Nem helytelen	4,6	68
Nem tudja	2,3	34
Nem válaszolt	0,3	4
Összesen*	100,0	1478

* Az egyes kategóriák esetszámainak összege a súlyozás miatt eltérhet az összesen rovatban szereplő értéktől.

F2.10. táblázat Az adókkal és szociális kiadások preferált változásával kapcsolatos általános vélemények megoszlása

	Arány (%)	Esetszám (fő)
Kisebb adó és kiadás legyen	56,6	836
Nagyobb adó és kiadás legyen	27,5	406
Nem tudja	14,9	221
Nem válaszolt	1,0	15
Összesen	100,0	1478

III. Függelék

F3.1.táblázat Háromdimenziós illeszkedésvizsgálat a két almintá esetében (%)

Nem	Iskolai végzettség	Korcsoport	Kontroll	Megválaszolta	Összesen
Férfi	Általános isklola	-40 éves	5,9	4,3	5,1
	Általános isklola	40-59 éves	3,8	4,5	4,1
	Általános isklola	60- éves	5,4	5,6	5,5
	Szaktunakásképző	-40 éves	9,2	7,2	8,3
	Szaktunakásképző	40-59 éves	5,9	7	6,4
	Szaktunakásképző	60- éves	2	1,9	2
	Középlskola	-40 éves	5,5	4,7	5,1
	Középlskola	40-59 éves	3,7	3,5	3,6
	Középlskola	60- éves	1,4	1	1,2
	Felsőfokú végzettség	-40 éves	1,8	1,7	1,8
	Felsőfokú végzettség	40-59 éves	2	3,2	2,6
	Felsőfokú végzettség	60- éves	1,2	1,1	1,2
Nő	Általános iskola	-40 éves	5	4,2	4,6
	Általános iskola	40-59 éves	6,2	7,5	6,8
	Általános iskola	60- éves	10,4	12,5	11,4
	Szaktunakásképző	-40 éves	5,3	5,6	5,4
	Szaktunakásképző	40-59 éves	3,2	4,5	3,8
	Szaktunakásképző	60- éves	1,7	1,9	1,8
	Középlskola	-40 éves	8,3	6,5	7,4
	Középlskola	40-59 éves	5,4	5,1	5,3
	Középlskola	60- éves	1,8	0,8	1,4
	Felsőfokú végzettség	-40 éves	2,1	2,5	2,3
	Felsőfokú végzettség	40-59 éves	2,1	2,5	2,3
	Felsőfokú végzettség	60- éves	0,5	0,7	0,6
		N	759	719	1478
		Összesen	51,4	48,6	100
			χ^2	Df.	Szignif.
			17,8214	23	0,7671

F3.2.táblázat Átlagos adórátá a két almintában a független változók különböző csoportjai szerint (%)

	Kontroll		Megválaszolta		Összesen		t-próba szign.
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	Átlag	N	
Nem							
Férfi	15,12	8,06	16,12	8,57	15,60	606	0,137
Nő	14,76	8,09	15,21	8,15	14,99	641	0,486
Életkor							
-40 éves	14,22	8,05	15,67	9,06	14,88	542	0,050
40-59 éves	16,44	8,04	16,12	8,14	16,26	460	0,669
60- éves	14,06	7,89	14,65	7,26	14,36	243	0,544
Iskolai végzettség							
Általános	14,65	8,63	14,25	8,15	14,44	391	0,640
Szakmunkás- képző	13,78	7,71	16,35	8,58	15,06	374	0,002
Középiskola	16,30	7,68	15,71	8,47	16,03	327	0,511
Felsőfokú	15,38	8,05	17,23	7,82	16,39	153	0,152
Jövedelem							
1.tercilis	13,87	8,14	14,74	8,27	14,20	362	0,186
2. tercilis	16,00	7,88	16,57	8,36	15,65	366	0,382
3.tercilis	13,96	8,01	14,45	7,67	16,42	364	0,551
Gazdasági aktivitás							
Nem dolgo- zik	15,46	8,60	15,83	8,86	14,30	635	0,684
Dolgozik	16,09	7,59	16,74	8,02	16,29	609	0,427
Munkahely tulajdona							
Állami	17,73	8,81	16,95	8,35	17,31	171	0,554
Vegyes	16,92	8,08	22,01	8,85	19,52	40	0,066
Magán	15,44	7,01	15,57	8,13	15,50	360	0,867
Beosztás							
Alkalmazott	16,39	7,89	16,84	8,38	16,62	509	0,534
Önálló	14,17	7,67	15,10	8,20	14,60	99	0,560
Betegség (BETEG1)							
Nem beteg	14,81	8,01	15,77	8,62	15,29	1001	0,067
Beteg	15,48	8,34	15,10	7,22	15,28	246	0,704
Betegség (BETEG3)							
Nem beteg	14,68	7,89	15,98	8,57	15,33	714	0,035
Beteg	15,28	8,31	15,17	8,05	15,23	532	0,883
Kockázatkerülés (1)							
Biztonságos	15,11	8,28	15,62	8,27	15,37	1058	0,310
Kockázatos	14,29	6,26	16,64	8,47	15,39	130	0,078
Kockázatkerülés (2)							
Kockázat- kedvelő	14,93	7,73	16,32	8,43	15,67	248	0,179
Kockázat- kerülő	15,44	7,53	16,39	8,80	15,93	333	0,293
Nagyon koc- kázatkerülő	14,81	8,28	14,81	8,03	14,81	603	0,991

F3.3.táblázat A becsületes válaszadók aránya a két almintában a független változók értékei szerint (%)

	Kontroll		Megválaszolta		Összesen		
	Becsületes	N	Becsületes	N	Becsületes	N	χ^2 szignif.
<i>Nem</i>							
Férfi	78,4	380	74,6	386	72,0	671	0,214
Nő	71,3	356	72,7	315	76,4	766	0,698
<i>Életkor</i>							
-40 éves	65,4	318	63,0	257	64,4	575	0,555
40-59 éves	77,9	240	77,2	268	77,6	507	0,855
60- éves	88,2	178	84,6	175	86,3	354	0,320
<i>Iskolai végzettség</i>							
Általános	83,2	268	80,7	270	82,0	537	0,457
Szakmunkás-képző	70,0	200	71,2	198	70,6	398	0,791
Középiskola	70,6	194	66,0	150	68,6	344	0,360
Felsőfokú	70,3	74	69,9	83	70,3	157	0,957
<i>Jövedelem</i>							
1.tercilis	74,5	208	72,0	200	73,3	407	0,565
2. tercilis	76,6	214	76,3	215	76,5	429	0,931
3.tercilis	76,7	206	76,9	208	76,8	414	0,957
<i>Gazdasági aktivitás</i>							
Nem dolgozik	79,7	409	77,6	388	78,6	797	0,463
Dolgozik	68,8	324	69,0	313	69,0	637	0,960
<i>Munkahely tulajdona</i>							
Állami	77,6	85	74,7	95	75,9	181	0,648
Vegyes	85,0	20	85,7	21	85,4	41	0,948
Magán	63,9	191	62,4	181	63,2	372	0,773
<i>Beosztás</i>							
Alkalmazott	71,3	268	71,5	267	71,4	535	0,946
Önálló	58,2	55	54,3	46	56,4	102	0,699
<i>Betegség (BETEG1)</i>							
Nem beteg	76,6	619	75,3	599	74,2	1132	0,600
Beteg	54,8	73	55,2	67	75,0	305	0,959
<i>Betegség (BETEG3)</i>							
Nem beteg	71,3	122	70,3	138	74,1	791	0,857
Beteg	72,0	182	65,5	177	74,7	646	0,188
<i>Kockázatkerülés (1)</i>							
Biztonságos	78,1	374	78,5	353	75,9	1219	0,897
Kockázatos	75,0	587	73,4	545	54,9	140	0,548
<i>Kockázatkerülés (2)</i>							
Kockázatkedvelő	75,2	149	75,0	156	70,9	258	0,973
Kockázatkerülő	74,4	403	73,7	388	68,8	360	0,815
Nagyon kockázatkerülő	75,7	333	73,8	313	78,3	727	0,584

F3.4.táblázat A növelni kívánt kiadási tételek átlagos száma a két almintában a független változók különböző értékei mellett (%)

	Kontroll		Megválaszolta		Összesen		
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	Átlag	N	t-próba szign.
<i>Nem</i>							
Férfi	3,51	2,37	3,21	2,15	3,37	693	0,086
Nő	3,31	2,29	3,43	2,18	3,37	785	0,435
<i>Életkor</i>							
-40 éves	3,76	2,24	3,52	2,09	3,65	590	0,183
40-59 éves	3,24	2,30	3,24	2,11	3,24	518	0,980
60- éves	3,00	2,46	3,22	2,33	3,11	370	0,388
<i>Iskolai végzettség</i>							
Általános	2,94	2,27	3,11	2,21	3,02	556	0,362
Szakmunkás-képző	3,46	2,22	3,29	2,11	3,37	408	0,414
Középiskola	3,86	2,38	3,49	1,98	3,70	355	0,119
Felsőfokú	3,78	2,43	3,91	2,36	3,85	159	0,735
<i>Jövedelem</i>							
1.tercilis	3,31	2,33	3,39	2,16	3,39	419	0,605
2. tercilis	3,54	2,34	3,26	2,17	3,24	439	0,122
3.tercilis	3,47	2,26	3,31	1,97	3,51	422	0,443
<i>Gazdasági aktivitás</i>							
Nem dolgozik	3,37	2,33	3,12	2,19	3,35	824	0,249
Dolgozik	3,43	2,44	3,60	2,14	3,40	652	0,434
<i>Munkahely tulajdona</i>							
Állami	3,55	2,35	3,54	2,28	3,55	183	0,970
Vegyes	4,99	3,56	3,42	2,37	4,17	41	0,108
Magán	3,16	1,99	3,22	2,08	3,19	384	0,749
<i>Beosztás</i>							
Alkalmazott	3,54	2,33	3,22	2,16	3,38	546	0,095
Önálló	3,52	2,43	3,51	2,27	3,51	106	0,980
<i>Betegség (BETEG1)</i>							
Nem beteg	3,45	2,34	3,30	2,17	3,38	1166	0,235
Beteg	3,21	2,28	3,46	2,17	3,34	312	0,326
<i>Betegség (BETEG3)</i>							
Nem beteg	3,44	2,29	3,22	2,18	3,33	815	0,161
Beteg	3,37	2,38	3,48	2,14	3,42	663	0,528
<i>Kockázatkerülés (1)</i>							
Biztonságos	3,42	2,31	3,34	2,14	3,38	1243	0,535
Kockázatos	3,40	1,92	3,47	2,21	3,43	142	0,836
<i>Kockázatkerülés (2)</i>							
Kockázat-kedvelő	3,56	2,31	3,20	2,01	3,37	264	0,178
Kockázat-kerülő	3,52	2,28	3,66	2,24	3,59	363	0,553
Nagyon kockázatkerülő	3,48	2,31	3,21	2,12	3,35	749	0,096

F3.5.táblázat A csökkenteni kívánt kiadási tételek átlagos száma a két almintában a független változók különböző értékei mellett (%)

	Kontroll		Megválaszolta		Összesen		t-próba szign.
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	Átlag	N	
Nem							
Férfi	1,47	1,61	1,33	1,42	1,41	693	0,218
Nő	1,24	1,47	1,33	1,41	1,29	785	0,405
Életkor							
-40 éves	1,49	1,47	1,54	1,43	1,51	590	0,671
40-59 éves	1,21	1,43	1,26	1,32	1,23	518	0,668
60- éves	1,32	1,78	1,15	1,47	1,23	370	0,317
Iskolai végzettség							
Általános	1,14	1,55	1,16	1,35	1,15	556	0,910
Szakmunkás-képző	1,67	1,66	1,42	1,42	1,55	408	0,102
Középiskola	1,27	1,32	1,41	1,44	1,33	355	0,336
Felsőfokú	1,50	1,59	1,53	1,48	1,52	159	0,909
Jövedelem							
1.tercilis	1,28	1,53	1,27	1,39	1,38	419	0,875
2. tercilis	1,46	1,55	1,41	1,43	1,33	439	0,676
3.tercilis	1,33	1,59	1,43	1,32	1,30	422	0,499
Gazdasági aktivitás							
Nem dolgozik	1,32	1,41	1,33	1,45	1,27	824	0,968
Dolgozik	1,36	1,65	1,25	1,38	1,44	652	0,479
Munkahely tulajdona							
Állami	1,31	1,50	1,36	1,27	1,34	183	0,809
Vegyes	1,65	2,08	1,64	1,81	1,64	41	0,986
Magán	1,47	1,53	1,47	1,46	1,47	384	0,984
Beosztás							
Alkalmazott	1,36	1,53	1,36	1,40	1,36	546	0,999
Önálló	1,96	1,59	1,73	1,53	1,85	106	0,457
Betegség (BETEG1)							
Nem beteg	1,38	1,59	1,32	1,43	1,35	1166	0,518
Beteg	1,25	1,34	1,35	1,32	1,30	312	0,494
Betegség (BETEG3)							
Nem beteg	1,40	1,62	1,36	1,47	1,38	815	0,669
Beteg	1,30	1,45	1,30	1,34	1,30	663	0,995
Kockázatkerülés (1)							
Biztonságos	1,37	1,55	1,31	1,35	1,34	1243	0,433
Kockázatos	1,50	1,60	1,61	1,80	1,56	142	0,708
Kockázatkerülés (2)							
Kockázat-kedvelő	1,44	1,40	1,42	1,44	1,43	264	0,907
Kockázat-kerülő	1,39	1,55	1,23	1,26	1,31	363	0,268
Nagyon kockázatkerülő	1,35	1,61	1,34	1,46	1,35	749	0,920

F3.6.táblázat Az egészségbiztosítók piacán tervezett versennyel kapcsolatos vélemények a két almintában a független változók különböző értékei mellett (%)

	Kontroll					Megválaszolta					χ^2 szignif.
	min- den- képpen	ha csök- ken a járulék	sem- mikép- pen	NT	N	min- den- képpen	ha csök- ken a járulék	sem- mikép- pen	NT	N	
Nem											
Férfi	24,6	38,0	28,6	8,9	350	23,2	37,0	29,9	10,0	311	0,919
Nő	16,7	37,6	32,0	13,8	378	20,1	33,5	30,9	15,6	379	0,465
Életkor											
-40 éves	27,2	46,2	21,8	4,7	316	27,3	38,2	25,7	8,8	249	0,087
40-59 éves	21,6	36,0	35,2	7,2	236	19,4	38,0	30,4	12,2	263	0,220
60- éves	6,8	25,0	39,2	29,0	176	15,7	26,4	37,6	20,2	178	0,028
Iskolai végzettség											
Általános	12,8	34,2	30,8	22,2	266	13,3	31,8	34,1	20,8	264	0,850
Szaktun- kásképző	21,5	42,0	32,0	4,5	200	23,4	33,5	32,5	10,7	197	0,071
Közép- iskola	26,7	40,8	27,7	4,7	191	27,5	41,6	25,5	5,4	149	0,967
Felsőfokú	29,6	31,0	31,0	8,5	71	32,9	38,0	22,8	6,3	79	0,608
Jövedelem											
1.tercilis	25,8	38,8	28,2	7,2	209	19,4	34,6	29,3	16,8	191	0,017
2. tercilis	18,2	39,7	32,1	10,0	209	20,6	34,6	34,6	10,3	214	0,737
3.tercilis	17,9	36,3	31,3	14,4	201	25,6	35,0	29,1	10,3	203	0,227
Gazdasági aktivitás											
Nem dol- gozik	15,8	31,6	34,8	17,8	405	18,4	30,2	33,3	18,1	381	0,795
Dolgozik	26,6	45,3	24,7	3,4	320	25,1	41,2	27,0	6,8	311	0,211
Munkahely tulajdona											
Állami	23,2	42,7	29,3	4,9	82	26,6	45,7	23,4	4,3	94	0,823
Vegyes	25,0	55,0	20,0	0,0	20	33,3	28,6	38,1	0,0	21	0,211
Magán	24,3	46,0	25,9	3,7	189	25,3	40,1	26,9	7,7	182	0,330
Beosztás											
Alkalma- zott	24,8	46,6	25,2	3,4	262	24,6	40,5	29,2	5,7	264	0,345
Önálló	34,5	39,7	22,4	3,4	58	27,7	44,7	14,9	12,8	47	0,234
Betegség (BETEG1)											
Nem be- teg	21,2	37,8	29,8	11,1	584	23,2	35,7	28,9	12,3	544	0,739
Beteg	17,4	37,5	32,6	12,5	144	15,6	32,7	36,1	15,6	147	0,711
Betegség (BETEG3)											
Nem beteg	23,4	39,8	28,1	8,7	402	22,5	38,4	28,1	11,0	391	0,746
Beteg	16,9	35,1	33,2	14,8	325	19,9	30,8	33,4	15,9	302	0,628

F3.6.táblázat (folyt.):

	Kontroll					Megválaszolta					
	min- den- képpen	ha csök- ken a já- rulék	sem- mikép- pen	NT	N	min- den- képpen	ha csök- ken a já- rulék	semmi- képpen	NT	N	χ^2 szignif.
<i>Kockázatkerülés (1)</i>											
Bizton- ságos	20,0	37,9	31,5	10,6	604	22,1	34,8	31,4	11,7	589	0,633
Kocká- zatos	27,4	43,8	23,3	5,5	73	21,5	47,7	20,0	10,8	65	0,579
<i>Kockázatkerülés (2)</i>											
Kockázat- kedvelő	25,6	37,6	33,3	3,4	117	20,6	38,9	29,0	11,5	131	0,099
Kockázat- kerülő	30,9	40,4	20,2	8,4	178	32,4	34,7	24,9	8,1	173	0,641
Nagyon kockázat- kerülő	15,5	38,6	34,8	11,1	368	16,9	34,7	32,2	16,1	354	0,204

F3.7.táblázat A kiegészítő egészségbiztosításokkal kapcsolatos vélemények a két almintában a független változók különböző értékei mellett (%)

		Mind- kettőt	Csak 3000 Ft- ért	Csak 1500 Ft- ért	Egyiket sem	NT	N	χ^2 szignif.
<i>Nem</i>								
Férfi	Kontroll	30,1	3,7	17,6	40,9	7,7	352	0,130
	Megválaszolta	30,2	3,2	15,4	37,4	13,8	377	
Nő	Kontroll	26,1	3,7	15,3	38,4	16,6	380	0,674
	Megválaszolta	43,0	5,9	16,8	27,3	7,0	256	
<i>Életkor</i>								
-40 éves	Kontroll	38,8	4,1	18,9	30,3	7,9	317	0,659
	Megválaszolta	26,3	5,8	13,1	45,6	9,3	259	
40-59 éves	Kontroll	25,3	3,4	16,9	44,3	10,1	237	0,574
	Megválaszolta	20,1	2,9	10,3	45,4	21,3	174	
60- éves	Kontroll	12,9	3,4	11,2	50,0	22,5	178	0,502
	Megválaszolta	27,3	2,3	10,2	42,0	18,2	264	
<i>Iskolai végzettség</i>								
Ált. iskola	Kontroll	23,2	3,3	12,2	38,7	22,5	271	0,489
	Megválaszolta	31,4	5,7	19,6	35,6	7,7	194	
Szakmun- káképző	Kontroll	33,5	3,0	16,2	41,6	5,6	197	0,421
	Megválaszolta	39,2	5,4	12,8	35,1	7,4	148	
Középiskola	Kontroll	29,3	3,7	21,5	39,8	5,8	191	0,119
	Megválaszolta	27,4	9,5	15,5	42,9	4,8	84	
Felsőfokú	Kontroll	27,8	6,9	18,1	37,5	9,7	72	0,718
	Megválaszolta	34,5	4,1	16,0	36,1	9,3	194	
<i>Jövedelem</i>								
1.tercilis	Kontroll	34,4	2,4	16,3	35,4	11,5	209	0,840
	Megválaszolta	27,2	3,7	13,4	42,4	13,4	217	
2. tercilis	Kontroll	27,4	4,7	14,6	44,8	8,5	212	0,581
	Megválaszolta	32,8	7,0	13,9	36,8	9,5	201	
3.tercilis	Kontroll	24,0	4,9	20,1	39,2	11,8	204	0,170
	Megválaszolta	28,7	3,7	11,8	40,3	15,5	380	
<i>Gazdasági aktivitás</i>								
Inaktív	Kontroll	24,3	3,6	13,1	41,0	18,0	412	0,656
	Megválaszolta	33,3	6,5	16,5	37,2	6,5	309	
Dolgozik	Kontroll	32,4	3,8	20,8	38,1	5,0	318	0,356
	Megválaszolta	28,7	10,6	22,3	31,9	6,4	94	
<i>Munkahely tulajdona</i>								
Állami	Kontroll	35,8	4,9	18,5	35,8	4,9	81	0,539
	Megválaszolta	27,3	9,1	13,6	45,5	4,5	22	
Vegyes	Kontroll	31,6	10,5	0,0	47,4	10,5	19	0,528
	Megválaszolta	37,7	4,4	15,8	35,5	6,6	183	
Magán	Kontroll	32,3	3,7	21,7	37,0	5,3	189	0,577
	Megválaszolta	32,1	6,4	17,0	38,1	6,4	265	
<i>Beosztás</i>								
Alkalmazott	Kontroll	32,0	4,1	21,8	36,8	5,3	266	0,515
	Megválaszolta	40,9	6,8	13,6	31,8	6,8	44	
Önálló	Kontroll	34,0	3,8	15,1	43,4	3,8	53	0,725
	Megválaszolta	30,5	4,6	15,2	38,6	11,2	591	

F3.7.táblázat (folyt.):

		Mindket- tőt	Csak 3000Ft-ért	Csak 1500 Ft-ért	Egyiket sem	NT	N	χ^2 szignif.
<i>Betegség (BETEG1)</i>								
Nem beteg	Kontroll	27,7	4,0	16,7	39,9	11,9	582	0,546
	Megválaszolta	31,4	3,9	12,4	38,6	13,7	153	
Beteg	Kontroll	29,5	2,7	14,8	38,9	14,1	149	0,945
	Megválaszolta	31,5	4,4	14,3	39,6	10,2	384	
<i>Betegség (BETEG3)</i>								
Nem beteg	Kontroll	31,6	3,8	18,3	36,1	10,3	399	0,603
	Megválaszolta	29,7	5,6	13,4	37,9	13,4	306	
Beteg	Kontroll	24,1	3,6	13,9	44,0	14,5	332	0,309
	Megválaszolta	31,5	7,0	12,1	40,8	8,6	314	
<i>Kockázatkerülés (1)</i>								
Biztonságos	Kontroll	28,9	3,6	16,0	39,7	11,8	612	0,870
	Megválaszolta	34,4	6,3	6,3	45,3	7,8	64	
Kockázatos	Kontroll	30,9	4,4	20,6	41,2	2,9	68	0,141
	Megválaszolta	38,2	5,1	14,7	29,4	12,5	136	
<i>Kockázatkerülés (2)</i>								
Kockázat- kedvelő	Kontroll	31,7	4,1	17,9	42,3	4,1	123	0,045
	Megválaszolta	36,7	7,9	23,2	28,2	4,0	177	
Kockázat- kerülő	Kontroll	33,0	5,1	21,0	34,1	6,8	176	0,418
	Megválaszolta	26,1	4,1	9,0	46,1	14,8	345	
Nagyon kockázatk.	Kontroll	27,0	3,0	14,9	41,9	13,2	370	0,146
	Megválaszolta	30,6	5,2	14,3	39,0	10,9	539	

IV. Függelék

Megjegyzés: Az értékek a tíz tétel közül valamit választók százalékában értendők.

F4.1. táblázat Családi támogatások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya korosztályok szerint

<i>Korcsoportok</i>	<i>Családi támogatások növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
18-39 évesek	72,7	27,3	100,0	582
40-59 évesek	62,1	37,9	100,0	509
60 évesnél idősebbek	52,6	47,4	100,0	342
<i>Összesen</i>	<i>64,1</i>	<i>35,9</i>	<i>100,0</i>	<i>1433</i>

F4.2. táblázat Családi támogatások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya iskolai végzettség szerint

<i>Iskolai végzettség</i>	<i>Családi támogatások növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Max. 8 általános	65,2	34,8	100,0	517
Legfeljebb középfokú	65,7	34,3	100,0	758
Felsőfokú	53,5	46,5	100,0	159
<i>Összesen</i>	<i>64,2</i>	<i>35,8</i>	<i>100,0</i>	<i>1434</i>

F4.3. táblázat Családi támogatások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya jövedelmi kategóriák szerint

<i>Jövedelmi ötödök</i>	<i>Családi támogatások növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
I. (alsó)	79,6	20,4	100,0	250
II.	65,5	31,5	100,0	248
III.	64,5	37,5	100,0	248
IV.	55,2	44,8	100,0	250
V. (felső)	56,4	43,6	100,0	250
<i>Összesen</i>	<i>64,2</i>	<i>35,6</i>	<i>100,0</i>	<i>1246</i>

F4.4. táblázat Családi támogatások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya a kérdezett egészségi állapota szerint

<i>Egészségi állapot</i>	<i>Családi támogatások növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Kiegyensúlyozott	65,1	34,9	100,0	475
Változóan jó	69,5	30,5	100,0	456
Változó, inkább rossz	65,4	34,6	100,0	280
Inkább rossz	49,3	50,7	100,0	223
<i>Összesen</i>	<i>64,1</i>	<i>35,9</i>	<i>100,0</i>	<i>1434</i>

F4.5. táblázat Családi támogatások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya a családban élő gyermekek száma szerint

<i>Gyermekek száma</i>	<i>Családi támogatások növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Nincs	58,1	41,9	100,0	835
Egy	67,3	32,7	100,0	257
Kettő	72,2	27,8	100,0	259
Három vagy több	91,3	8,8	100,0	80
<i>Összesen</i>	<i>64,2</i>	<i>35,8</i>	<i>100,0</i>	<i>1431</i>

F4.6. táblázat Családi támogatások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya a biztosítással rendelkezők és nem rendelkezők között

<i>Biztosítások száma</i>	<i>Családi támogatások növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Nincs	61,5	38,5	100,0	397
Egy	63,3	36,7	100,0	482
Kettő vagy több	66,8	33,2	100,0	555
<i>Összesen</i>	<i>64,2</i>	<i>35,8</i>	<i>100,0</i>	<i>1434</i>

F4.7. táblázat Családi támogatások (és vele az adók) csökkentését támogatók aránya korosztályok szerint

<i>Korcsoportok</i>	<i>Családi támogatások csökkentését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
18-39 évesek	4,8	95,2	100,0	564
40-59 évesek	6,0	94,0	100,0	482
60 évesnél idősebbek	7,0	93,0	100,0	313
<i>Összesen</i>	<i>5,7</i>	<i>94,3</i>	<i>100,0</i>	<i>1359</i>

F4.8. táblázat Családi támogatások (és vele az adók) csökkentését támogatók aránya iskolai végzettség szerint

<i>Iskolai végzettség</i>	<i>Családi támogatások csökkentését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Max. 8 általános	5,1	94,9	100,0	469
Legfeljebb középfokú	5,9	94,1	100,0	735
Felsőfokú	7,1	92,9	100,0	155
<i>Összesen</i>	<i>5,7</i>	<i>94,3</i>	<i>100,0</i>	<i>1359</i>

F4.9. táblázat Családi támogatások (és vele az adók) csökkentését támogatók aránya jövedelmi kategóriák szerint

<i>Jövedelmi ötödök</i>	<i>Családi támogatások csökkentését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
I. (alsó)	6,0	94,0	100,0	235
II.	2,1	97,9	100,0	235
III.	4,2	95,8	100,0	237
IV.	6,0	94,0	100,0	233
V. (felső)	7,0	93,0	100,0	242
<i>Összesen</i>	<i>5,1</i>	<i>94,9</i>	<i>100,0</i>	<i>1182</i>

F4.10. táblázat Családi támogatások (és vele az adók) csökkentését támogatók aránya a kérdezett egészségi állapota szerint

<i>Egészségi állapot</i>	<i>Családi támogatások csökkentését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Kiegyensúlyozott	6,0	94,0	100,0	464
Változóan jó	4,6	95,4	100,0	433
Változó, inkább rossz	6,1	93,9	100,0	262
Inkább rossz	7,0	93,0	100,0	200
<i>Összesen</i>	<i>5,7</i>	<i>94,3</i>	<i>100,0</i>	<i>1359</i>

F4.11. táblázat Családi támogatások (és vele az adók) csökkentését támogatók aránya a családban élő gyermekek száma szerint

<i>Gyermekek száma</i>	<i>Családi támogatások csökkentését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Nincs	6,0	94,0	100,0	788
Egy	7,6	92,4	100,0	251
Kettő	4,1	95,9	100,0	246
Három vagy több	2,7	97,3	100,0	73
<i>Összesen</i>	<i>5,7</i>	<i>94,3</i>	<i>100,0</i>	<i>1358</i>

F4.12. táblázat Családi támogatások (és vele az adók) csökkentését támogatók aránya a biztosítással rendelkezők és nem rendelkezők között

<i>Biztosítások száma</i>	<i>Családi támogatások csökkentését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Nincs	4,7	95,3	100,0	380
Egy	5,3	94,7	100,0	451
Kettő vagy több	6,8	93,2	100,0	529
<i>Összesen</i>	<i>5,7</i>	<i>94,3</i>	<i>100,0</i>	<i>1360</i>

F4.13. táblázat Az egészségügyi kiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya korosztályok szerint

<i>Kérdezett neme</i>	<i>Egészségügyi kiadások növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Nő	70,0	30,0	100,0	763
Férfi	66,3	33,7	100,0	671
<i>Összesen</i>	<i>68,3</i>	<i>31,7</i>	<i>100,0</i>	<i>1434</i>

F4.14. táblázat Az egészségügyi kiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya korosztályok szerint

<i>Korcsoporthok</i>	<i>Egészségügyi kiadások növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
18-39 évesek	68,9	31,1	100,0	582
40-59 évesek	67,2	32,8	100,0	509
60 évesnél idősebbek	68,7	31,3	100,0	342
<i>Összesen</i>	<i>68,2</i>	<i>31,8</i>	<i>100,0</i>	<i>1433</i>

F4.15. táblázat Az egészségügyi kiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya iskolai végzettség szerint

<i>Iskolai végzettség</i>	<i>Egészségügyi kiadások növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Max. 8 általános	61,9	38,1	100,0	517
Legfeljebb középfokú	72,1	27,9	100,0	759
Felsőfokú	70,3	29,7	100,0	158
<i>Összesen</i>	<i>68,2</i>	<i>31,8</i>	<i>100,0</i>	<i>1434</i>

F4.16. táblázat Az egészségügyi kiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya településtípus szerint

Településtípus	Egészségügyi kiadások növekedését...			N
	Támogat- ná(%)	Nem (%)	Együtt	
Község	64,1	35,9	100,0	490
Város	68,3	31,7	100,0	463
Megyeszékhely	70,6	29,4	100,0	262
Budapest	74,5	25,5	100,0	220
Összesen	68,2	31,8	100,0	1435

F4.17. táblázat Az egészségügyi kiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya a kérdezés típusa szerint

Kérdezés	Egészségügyi kiadások növekedését...			N
	Támogat- ná(%)	Nem (%)	Együtt	
Nem volt adó-infó	70,3	29,7	100,0	455
Volt adó információ	66,1	33,9	100,0	978
Összesen	68,2	31,8	100,0	1433

F4.18. táblázat Az egészségügyi kiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya a kérdezett egészségi állapota szerint

Egészségi állapot	Egészségügyi kiadások növekedését...			N
	Támogat- ná(%)	Nem (%)	Együtt	
Kiegyensúlyozott	70,9	29,1	100,0	475
Változóan jó	66,2	33,8	100,0	456
Változó, nem jó	68,2	31,8	100,0	280
Inkább rossz	66,2	33,8	100,0	222
Összesen	68,2	31,8	100,0	1433

F4.19. táblázat Az egészségügyi kiadások (és az adók) csökkenését támogatók aránya nemek szerint

Kérdezett neme	Egészségügyi kiadások csökkenését...			N
	Támogat- ná(%)	Nem (%)	Együtt	
Nő	2,9	97,1	100,0	718
Férfi	4,2	95,8	100,0	643
Összesen	3,5	96,5	100,0	1361

F4.20. táblázat Az egészségügyi kiadások (és az adók) csökkenését támogatók aránya korosztályok szerint

<i>Korcsoporthok</i>	<i>Egészségügyi kiadások csökkentését...</i>			
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	<i>N</i>
18-39 évesek	3,4	96,6	100,0	564
40-59 évesek	4,1	95,9	100,0	482
60 évesnél idősebbek	2,9	97,1	100,0	313
<i>Összesen</i>	3,5	96,5	100,0	1359

F4.21. táblázat Az egészségügyi kiadások (és az adók) csökkenését támogatók aránya iskolai végzettség szerint

<i>Iskolai végzettség</i>	<i>Egészségügyi kiadások csökkentését...</i>			
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	<i>N</i>
Max. 8 általános	4,0	96,0	100,0	470
Legfeljebb középfokú	3,4	96,6	100,0	735
Felsőfokú	3,2	96,8	100,0	156
<i>Összesen</i>	3,6	96,4	100,0	1361

F4.22. táblázat Az egészségügyi kiadások (és az adók) csökkenését támogatók aránya településtípus szerint

<i>Településtípus</i>	<i>Egészségügyi kiadások csökkentését...</i>			
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	<i>N</i>
Község	2,2	97,8	100,0	453
Város	1,6	98,4	100,0	442
Megyeszékhely	8,6	91,4	100,0	255
Budapest	4,3	95,7	100,0	211
<i>Összesen</i>	3,5	96,5	100,0	1361

F4.23. táblázat Az egészségügyi kiadások (és az adók) csökkenését támogatók aránya a kérdezés típusa szerint

<i>Kérdezés</i>	<i>Egészségügyi kiadások csökkentését...</i>			
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	<i>N</i>
Nem volt adó-infó	4,2	95,8	100,0	692
Volt adó információ	2,8	97,2	100,0	669
<i>Összesen</i>	3,5	96,5	100,0	1361

F4.24. táblázat Az egészségügyi kiadások (és az adók) csökkenését támogatók aránya a kérdezett egészségi állapota szerint

<i>Egészségi állapot</i>	<i>Egészségügyi kiadások csökkentését...</i>			
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	<i>N</i>
Kiegyensúlyozott	4,5	95,5	100,0	463
Változóan jó	2,8	97,2	100,0	433
Változó, nem jó	3,8	96,2	100,0	264
Inkább rossz	2,5	97,5	100,0	200
<i>Összesen</i>	<i>3,5</i>	<i>96,5</i>	<i>100,0</i>	<i>1360</i>

F4.25. táblázat A honvédelmi kiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya korosztályok szerint

<i>Kérdezett neme</i>	<i>Honvédelmi kiadások növekedését...</i>			
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	<i>N</i>
Nő	7,5	92,5	100,0	763
Férfi	10,0	90,0	100,0	669
<i>Összesen</i>	<i>8,7</i>	<i>91,3</i>	<i>100,0</i>	<i>1432</i>

F4.26. táblázat A honvédelmi kiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya korosztályok szerint

<i>Korcsoportok</i>	<i>Honvédelmi kiadások növekedését...</i>			
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	<i>N</i>
18-39 évesek	9,8	90,2	100,0	581
40-59 évesek	5,9	94,1	100,0	508
60 évesnél idősebbek	10,8	89,2	100,0	342
<i>Összesen</i>	<i>8,7</i>	<i>91,3</i>	<i>100,0</i>	<i>1431</i>

F4.27. táblázat A honvédelmi kiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya iskolai végzettség szerint

<i>Iskolai végzettség</i>	<i>Honvédelmi kiadások növekedését...</i>			
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	<i>N</i>
Max. 8 általános	8,5	91,5	100,0	517
Legfeljebb középfokú	9,0	91,0	100,0	757
Felsőfokú	7,6	92,4	100,0	157
<i>Összesen</i>	<i>8,7</i>	<i>91,3</i>	<i>100,0</i>	<i>1431</i>

F4.28. táblázat A honvédelmi kiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya településtípus szerint

<i>Településtípus</i>	<i>Honvédelmi kiadások növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Község	9,2	90,8	100,0	491
Város	7,6	92,4	100,0	462
Megyeszékhely	10,3	89,7	100,0	261
Budapest	7,8	92,2	100,0	218
<i>Összesen</i>	8,7	91,3	100,0	1432

F4.29. táblázat A honvédelmi kiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya jövedelmi csoportok szerint

<i>Jövedelmi csoportok</i>	<i>Honvédelmi kiadások növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
I. (alsó)	10,4	89,6	100,0	250
II.	4,9	95,1	100,0	247
III.	8,1	91,9	100,0	247
IV.	11,2	88,8	100,0	250
V. (felső)	9,2	90,8	100,0	250
<i>Összesen</i>	8,8	91,2	100,0	1244

F4.30. táblázat A honvédelmi kiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya a képzeletbeli szerencsejátékban hozott döntések szerint

<i>Kockázatvállalási hajlandóság</i>	<i>Honvédelmi kiadások növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Nem játszik	8,8	91,2	100,0	728
Csak jó esély esetén	8,6	91,4	100,0	361
Kisebb eséllyel is	6,0	94,0	100,0	150
Nagyon kis eséllynél is	9,1	90,9	100,0	143
<i>Összesen</i>	8,5	91,5	100,0	1382

F4.31. táblázat A honvédelmi kiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya a biztos állást illetve a magas keresetet preferálók körében

<i>Preferált munkalehetőség</i>	<i>Honvédelmi kiadások növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Biztos állás	8,9	91,1	100,0	1217
Magas kereset	4,3	95,7	100,0	138
<i>Összesen</i>	8,4	91,6	100,0	1355

F4.32. táblázat A honvédelmi kiadások (és az adók) csökkentését támogatók aránya korosztályok szerint

<i>Kérdezett neme</i>	<i>Honvédelmi kiadások csökkentését...</i>			
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	<i>N</i>
Nő	33,0	67,0	100,0	718
Férfi	39,5	60,5	100,0	643
Összesen	36,1	63,9	100,0	1361

F4.33. táblázat A honvédelmi kiadások (és az adók) csökkentését támogatók aránya korosztályok szerint

<i>Korcsoportok</i>	<i>Honvédelmi kiadások csökkentését...</i>			
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	<i>N</i>
18-39 évesek	39,7	60,3	100,0	564
40-59 évesek	35,7	64,3	100,0	482
60 évesnél idősebbek	30,3	69,7	100,0	314
Összesen	36,1	63,9	100,0	1360

F4.34. táblázat A honvédelmi kiadások (és az adók) csökkentését támogatók aránya iskolai végzettség szerint

<i>Iskolai végzettség</i>	<i>Honvédelmi kiadások csökkentését...</i>			
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	<i>N</i>
Max. 8 általános	26,7	73,3	100,0	469
Legfeljebb középfokú	39,4	60,6	100,0	734
Felsőfokú	49,0	51,0	100,0	155
Összesen	36,1	63,9	100,0	1358

F4.35. táblázat A honvédelmi kiadások (és az adók) csökkentését támogatók aránya településtípus szerint

<i>Településtípus</i>	<i>Honvédelmi kiadások csökkentését...</i>			
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	<i>N</i>
Község	30,7	69,3	100,0	453
Város	34,6	65,4	100,0	442
Megyeszékhely	40,8	59,2	100,0	255
Budapest	45,0	55,0	100,0	211
Összesen	36,1	63,9	100,0	1361

F4.36. táblázat A honvédelmi kiadások (és az adók) csökkentését támogatók aránya jövedelmi csoportok szerint

<i>Jövedelmi csoportok</i>	<i>Honvédelmi kiadások csökkentését...</i>			
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	<i>N</i>
I. (alsó)	39,1	60,9	100,0	235
II.	35,0	65,0	100,0	234
III.	36,7	63,3	100,0	237
IV.	29,6	70,4	100,0	233
V. (felső)	36,4	63,6	100,0	242
<i>Összesen</i>	<i>35,4</i>	<i>64,6</i>	<i>100,0</i>	<i>1181</i>

F4.37. táblázat A honvédelmi kiadások (és az adók) csökkentését támogatók aránya a képzeletbeli szerencsejátékban hozott döntések szerint

<i>Kockázatvállalási hajlandóság</i>	<i>Honvédelmi kiadások csökkentését...</i>			
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	<i>N</i>
Nem játszik	36,2	63,8	100,0	685
Csak jó esély esetén	36,4	63,6	100,0	346
Kisebb eséllyel is	35,8	64,2	100,0	148
Nagyon kis eséllynél is	37,7	62,3	100,0	138
<i>Összesen</i>	<i>36,4</i>	<i>63,6</i>	<i>100,0</i>	<i>1317</i>

F4.38. táblázat A honvédelmi kiadások (és az adók) csökkentését támogatók aránya a biztos állást illetve a magas keresetet preferálók körében

<i>Preferált munkalehetőség</i>	<i>Honvédelmi kiadások csökkentését...</i>			
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	<i>N</i>
Biztos állás	35,7	64,3	100,0	1151
Magas kereset	42,0	58,0	100,0	138
<i>Összesen</i>	<i>36,4</i>	<i>63,6</i>	<i>100,0</i>	<i>1289</i>

F4.39. táblázat Környezetvédelmi kiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya iskolai végzettség szerint

<i>Iskolai végzettség</i>	<i>Környezetvédelmi kiadások növekedését...</i>			
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	<i>N</i>
Max. 8 általános	18,4	81,6	100,0	517
Legfeljebb középfokú	28,6	71,4	100,0	759
Felsőfokú	43,7	56,3	100,0	158
<i>Összesen</i>	<i>26,6</i>	<i>73,4</i>	<i>100,0</i>	<i>1434</i>

F4.40. táblázat A környezetvédelmi kiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya településtípus szerint

Településtípus	Környezetvédelmi kiadások növekedését...			
	Támogatóná(%)	Nem (%)	Együtt	N
Község	20,2	79,8	100,0	490
Város	26,8	73,2	100,0	462
Megyeszékhely	33,2	66,8	100,0	262
Budapest	32,0	68,0	100,0	219
Összesen	26,5	73,5	100,0	1433

F4.41. táblázat Környezetvédelmi kiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya a kérdezett egészségi állapota szerint

Egészségi állapot	Környezetvédelmi kiadások növekedését...			
	Támogatóná(%)	Nem (%)	Együtt	N
Kiegyensúlyozott	34,3	65,7	100,0	475
Változóan jó	27,4	72,6	100,0	456
Változó, inkább rossz	19,6	80,4	100,0	280
Inkább rossz	16,7	83,3	100,0	222
Összesen	26,5	73,5	100,0	1433

F4.42. táblázat Környezetvédelmi kiadások (és az adók) csökkentését támogatók aránya iskolai végzettség szerint

Iskolai végzettség	Környezetvédelmi kiadások csökkentését...			
	Támogatóná(%)	Nem (%)	Együtt	N
Max. 8 általános	12,6	87,4	100,0	470
Legfeljebb középfokú	9,7	90,3	100,0	734
Felsőfokú	9,0	91,0	100,0	156
Összesen	10,6	89,4	100,0	1360

F4.43. táblázat A környezetvédelmi kiadások (és az adók) csökkentését támogatók aránya településtípus szerint

Településtípus	Környezetvédelmi kiadások csökkentését...			
	Támogatóná(%)	Nem (%)	Együtt	N
Község	9,9	90,1	100,0	453
Város	9,3	90,7	100,0	441
Megyeszékhely	9,4	90,6	100,0	255
Budapest	15,6	84,4	100,0	211
Összesen	10,5	89,5	100,0	1360

F4.44. táblázat Környezetvédelmi kiadások (és az adók) csökkentését támogatók aránya a kérdezett egészségi állapota szerint

<i>Egészségi állapot</i>	<i>Környezetvédelmi kiadások csökkentését...</i>			
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	<i>N</i>
Kiegyensúlyozott	10,6	89,4	100,0	463
Változóan jó	8,8	91,2	100,0	432
Változó, inkább rossz	11,0	89,0	100,0	264
Inkább rossz	13,9	86,1	100,0	201
<i>Összesen</i>	<i>10,6</i>	<i>89,4</i>	<i>100,0</i>	<i>1360</i>

F4.45. táblázat Kulturális kiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya iskolai végzettség szerint

<i>Iskolai végzettség</i>	<i>Kulturális kiadások növekedését...</i>			
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	<i>N</i>
Max. 8 általános	9,3	90,7	100,0	515
Legfeljebb középfokú	17,9	82,1	100,0	758
Felsőfokú	34,2	65,8	100,0	158
<i>Összesen</i>	<i>16,6</i>	<i>83,4</i>	<i>100,0</i>	<i>1431</i>

F4.46. táblázat A kulturális kiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya településtípus szerint

<i>Településtípus</i>	<i>Kulturális kiadások növekedését...</i>			
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	<i>N</i>
Község	11,6	88,4	100,0	490
Város	16,9	83,1	100,0	462
Megyeszékhely	19,5	80,5	100,0	261
Budapest	23,7	76,3	100,0	219
<i>Összesen</i>	<i>16,6</i>	<i>83,4</i>	<i>100,0</i>	<i>1432</i>

F4.47. táblázat Kulturális kiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya jövedelmi kategóriák szerint

<i>Jövedelmi ötödök</i>	<i>Kulturális kiadások növekedését...</i>			
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	<i>N</i>
I. (alsó)	11,2	88,8	100,0	249
II.	15,3	84,7	100,0	249
III.	17,7	82,3	100,0	248
IV.	13,6	86,4	100,0	250
V. (felső)	20,9	79,1	100,0	249
<i>Összesen</i>	<i>15,7</i>	<i>84,3</i>	<i>100,0</i>	<i>1245</i>

F4.48. táblázat Kulturális kiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya a kérdezett egészségi állapota szerint

<i>Egészségi állapot</i>	<i>Kulturális kiadások növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Kiegyensúlyozott	22,6	77,4	100,0	474
Változóan jó	17,1	82,9	100,0	456
Változó, inkább rossz	11,4	88,6	100,0	280
Inkább rossz	9,5	90,5	100,0	222
<i>Összesen</i>	<i>16,6</i>	<i>83,4</i>	<i>100,0</i>	<i>1432</i>

F4.49. táblázat Kulturális kiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya a családban élő gyermekek száma szerint

<i>Gyermekek száma</i>	<i>Kulturális kiadások növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Nincs	15,0	85,0	100,0	834
Egy	16,4	83,6	100,0	256
Kettő	20,1	79,9	100,0	259
Három vagy több	20,0	80,0	100,0	80
<i>Összesen</i>	<i>16,4</i>	<i>83,6</i>	<i>100,0</i>	<i>1429</i>

F4.50. táblázat Kulturális kiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya a biztosítással rendelkezők és nem rendelkezők között

<i>Biztosítások száma</i>	<i>Kulturális kiadások növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Nincs	14,6	85,4	100,0	397
Egy	14,6	85,4	100,0	481
Kettő vagy több	19,8	80,2	100,0	555
<i>Összesen</i>	<i>16,6</i>	<i>83,4</i>	<i>100,0</i>	<i>1433</i>

F4.51. táblázat A kulturális kiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya a kérdés típusa szerint

<i>Kérdés</i>	<i>Kulturális kiadások csökkenését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Nem volt adó-infó	18,9	81,1	100,0	734
Volt adó információ	14,3	85,7	100,0	700
<i>Összesen</i>	<i>16,7</i>	<i>83,3</i>	<i>100,0</i>	<i>1434</i>

F4.52. táblázat Kulturális kiadások (és az adók) csökkentését támogatók aránya iskolai végzettség szerint

<i>Iskolai végzettség</i>	<i>Kulturális kiadások csökkentését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Max. 8 általános	27,3	72,7	100,0	469
Legfeljebb középfokú	18,1	81,9	100,0	735
Felsőfokú	9,6	90,4	100,0	156
<i>Összesen</i>	<i>20,3</i>	<i>79,7</i>	<i>100,0</i>	<i>1360</i>

F4.53. táblázat A kulturális kiadások (és az adók) csökkentését támogatók aránya településtípus szerint

<i>Településtípus</i>	<i>Kulturális kiadások csökkentését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Község	23,2	76,8	100,0	453
Város	18,4	81,6	100,0	441
Megyeszékhely	13,8	86,2	100,0	254
Budapest	25,1	74,9	100,0	211
<i>Összesen</i>	<i>20,2</i>	<i>79,8</i>	<i>100,0</i>	<i>1359</i>

F4.54. táblázat Kulturális kiadások (és az adók) csökkentését támogatók aránya jövedelmi kategóriák szerint

<i>Jövedelmi ötödök</i>	<i>Kulturális kiadások csökkentését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
I. (alsó)	27,7	72,3	100,0	235
II.	21,3	78,7	100,0	235
III.	20,3	79,7	100,0	237
IV.	18,5	81,5	100,0	233
V. (felső)	17,8	82,2	100,0	242
<i>Összesen</i>	<i>21,1</i>	<i>78,9</i>	<i>100,0</i>	<i>1182</i>

F4.55. táblázat Kulturális kiadások (és az adók) csökkentését támogatók aránya a kérdezett egészségi állapota szerint

<i>Egészségi állapot</i>	<i>Kulturális kiadások csökkentését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Kiegyensúlyozott	16,2	83,8	100,0	463
Változóan jó	20,6	79,4	100,0	433
Változó, inkább rossz	22,1	77,9	100,0	263
Inkább rossz	26,5	73,5	100,0	200
<i>Összesen</i>	<i>20,2</i>	<i>79,8</i>	<i>100,0</i>	<i>1359</i>

F4.56. táblázat Kulturális kiadások (és az adók) csökkentését támogatók aránya a családban élő gyermekek száma szerint

Gyermekek száma	Kulturális kiadások csökkentését...			N
	Támogat- ná(%)	Nem (%)	Együtt	
Nincs	22,0	78,0	100,0	788
Egy	19,8	80,2	100,0	252
Kettő	15,8	84,2	100,0	247
Három vagy több	18,9	81,1	100,0	74
Összesen	20,3	79,7	100,0	1361

F4.57. táblázat Kulturális kiadások (és az adók) csökkentését támogatók aránya a biztosítással rendelkezők és nem rendelkezők között

Biztosítások száma	Kulturális kiadások csökkentését...			N
	Támogat- ná(%)	Nem (%)	Együtt	
Nincs	28,3	71,7	100,0	381
Egy	21,0	79,0	100,0	452
Kettő vagy több	13,8	86,2	100,0	529
Összesen	20,3	79,7	100,0	1362

F4.58. táblázat A kulturális kiadások (és az adók) csökkenését támogatók aránya a kérdezés típusa szerint

Kérdezés	Kulturális kiadások csökkenését...			N
	Támogat- ná(%)	Nem (%)	Együtt	
Nem volt adó-infó	21,4	78,6	100,0	692
Volt adó információ	19,0	81,0	100,0	669
Összesen	20,2	79,8	100,0	1361

F4.59. táblázat Munkanélküli segély növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya iskolai végzettség szerint

Iskolai végzettség	Munkanélküli segély növekedését...			N
	Támogat- ná(%)	Nem (%)	Együtt	
Max. 8 általános	20,2	79,8	100,0	515
Legfeljebb középfokú	15,6	84,4	100,0	758
Felsőfokú	10,7	89,3	100,0	159
Összesen	16,7	83,3	100,0	1432

F4.60. táblázat Munkanélküli segély növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya munkaerőpiaci státus szerint

<i>Státus</i>	<i>Munkanélküli segély növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Önálló	11,1	88,9	100,0	90
Alkalmazott	13,6	86,4	100,0	575
Inaktív	19,7	80,3	100,0	752
<i>Összesen</i>	<i>16,7</i>	<i>83,3</i>	<i>100,0</i>	<i>1417</i>

F4.61. táblázat Munkanélküli segély növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya jövedelmi kategóriák szerint

<i>Jövedelmi ötödök</i>	<i>Munkanélküli segély növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
I. (alsó)	27,3	72,7	100,0	249
II.	17,4	82,6	100,0	247
III.	11,7	88,3	100,0	248
IV.	15,6	84,4	100,0	250
V. (felső)	14,0	86,0	100,0	250
<i>Összesen</i>	<i>17,2</i>	<i>82,8</i>	<i>100,0</i>	<i>1244</i>

F4.62. táblázat Munkanélküli segély növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya a családban élő gyermekek száma szerint

<i>Gyermekek száma</i>	<i>Munkanélküli segély növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Nincs	16,2	83,8	100,0	834
Egy	15,6	84,4	100,0	257
Kettő	15,8	84,2	100,0	259
Három vagy több	26,3	73,8	100,0	80
<i>Összesen</i>	<i>16,6</i>	<i>83,4</i>	<i>100,0</i>	<i>1430</i>

F4.63. táblázat Munkanélküli segély növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya a biztosítással rendelkezők és nem rendelkezők között

<i>Biztosítások száma</i>	<i>Munkanélküli segély növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Nincs	22,7	77,3	100,0	397
Egy	15,8	84,2	100,0	482
Kettő vagy több	13,2	86,8	100,0	555
<i>Összesen</i>	<i>16,7</i>	<i>83,3</i>	<i>100,0</i>	<i>1434</i>

F4.64. táblázat A munkanélküli segély növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya a képzeletbeli szerencsejátékban hozott döntések szerint

<i>Kockázatvállalási hajlandóság</i>	<i>Munkanélküli segély növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Nem játszik	18,1	81,9	100,0	728
Csak jó esély esetén	17,4	82,6	100,0	362
Kisebb eséllyel is	12,0	88,0	100,0	150
Igen kis eséllynél is	13,2	86,8	100,0	144
<i>Összesen</i>	<i>16,8</i>	<i>83,2</i>	<i>100,0</i>	<i>1384</i>

F4.65. táblázat Munkanélküli segély (és az adók) csökkentését támogatók aránya iskolai végzettség szerint

<i>Iskolai végzettség</i>	<i>Munkanélküli segély csökkentését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Max. 8 általános	21,3	78,7	100,0	470
Legfeljebb középfokú	28,9	71,1	100,0	733
Felsőfokú	35,9	64,1	100,0	156
<i>Összesen</i>	<i>27,1</i>	<i>72,9</i>	<i>100,0</i>	<i>1359</i>

F4.66. táblázat Munkanélküli segély (és az adók) csökkentését támogatók aránya munkaerőpiaci státus szerint

<i>Státus</i>	<i>Munkanélküli segély csökkentését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Önálló	40,0	60,0	100,0	90
Alkalmazott	29,5	70,5	100,0	550
Inaktív	23,7	76,3	100,0	704
<i>Összesen</i>	<i>27,2</i>	<i>72,8</i>	<i>100,0</i>	<i>1344</i>

F4.67. táblázat Munkanélküli segély (és az adók) csökkentését támogatók aránya jövedelmi kategóriák szerint

<i>Jövedelmi ötödök</i>	<i>Munkanélküli segély csökkentését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
I. (alsó)	18,7	81,3	100,0	235
II.	24,9	75,1	100,0	233
III.	32,1	67,9	100,0	237
IV.	27,0	73,0	100,0	233
V. (felső)	32,6	67,4	100,0	242
<i>Összesen</i>	<i>27,1</i>	<i>72,9</i>	<i>100,0</i>	<i>1180</i>

F4.68. táblázat Munkanélküli segély (és az adók) csökkentését támogatók aránya a családban élő gyermekek száma szerint

Gyermekek száma	Munkanélküli segély csökkentését...			N
	Támogat- ná(%)	Nem (%)	Együtt	
Nincs	27,8	72,2	100,0	788
Egy	25,0	75,0	100,0	252
Kettő	27,5	72,5	100,0	247
Három vagy több	27,8	72,2	100,0	72
Összesen	27,2	72,8	100,0	1359

F4.69. táblázat Munkanélküli segély (és az adók) csökkentését támogatók aránya a biztosítással rendelkezők és nem rendelkezők között

Biztosítások száma	Munkanélküli segély csökkentését...			N
	Támogat- ná(%)	Nem (%)	Együtt	
Nincs	23,1	76,9	100,0	381
Egy	26,3	73,7	100,0	452
Kettő vagy több	30,7	69,3	100,0	527
Összesen	27,1	72,9	100,0	1360

F4.70. táblázat A munkanélküli segély (és az adók) csökkentését támogatók aránya a képzeletbeli szerencsejátékokban hozott döntések szerint

Kockázatvállalási hajlandóság	Munkanélküli segély csökkentését...			N
	Támogat- ná(%)	Nem (%)	Együtt	
Nem játszik	26,1	73,9	100,0	685
Csak jó esély esetén	25,9	74,1	100,0	344
Kisebbségi eséllyel is	31,3	68,7	100,0	147
Igen kis eséllynél is	32,1	67,9	100,0	137
Összesen	27,3	72,7	100,0	1313

F4.71. táblázat Nyugdíjkiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya korosztályok szerint

Korcsoporthoz	Nyugdíjkiadások növekedését...			N
	Támogat- ná(%)	Nem (%)	Együtt	
18-39 évesek	38,4	61,6	100,0	580
40-59 évesek	48,3	51,7	100,0	509
60 évesnél idősebbek	71,1	28,9	100,0	342
Összesen	49,8	50,2	100,0	1431

F4.72. táblázat A nyugdíjkiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya településtípus szerint

<i>Településtípus</i>	<i>Nyugdíjkiadások növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Község	50,9	49,1	100,0	491
Város	45,6	54,4	100,0	463
Megyeszékhely	50,6	49,4	100,0	261
Budapest	55,0	45,0	100,0	218
<i>Összesen</i>	<i>49,8</i>	<i>50,2</i>	<i>100,0</i>	<i>1433</i>

F4.73. táblázat Nyugdíjkiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya munkaerőpiaci státusz szerint

<i>Státusz</i>	<i>Nyugdíjkiadások növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Önálló	40,9	59,1	100,0	88
Alkalmazott	36,0	64,0	100,0	575
Inaktív	61,2	38,8	100,0	753
<i>Összesen</i>	<i>49,7</i>	<i>50,3</i>	<i>100,0</i>	<i>1416</i>

F4.74. táblázat Nyugdíjkiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya jövedelmi kategóriák szerint

<i>Jövedelmi ötödök</i>	<i>Nyugdíjkiadások növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
I. (alsó)	46,2	53,8	100,0	247
II.	50,2	49,8	100,0	249
III.	49,0	51,0	100,0	247
IV.	55,6	44,4	100,0	250
V. (felső)	51,6	48,4	100,0	250
<i>Összesen</i>	<i>50,5</i>	<i>49,5</i>	<i>100,0</i>	<i>1243</i>

F4.75. táblázat Nyugdíjkiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya a családban élő gyermekek száma szerint

<i>Gyermekek száma</i>	<i>Nyugdíjkiadások növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Nincs	56,2	43,8	100,0	835
Egy	42,2	57,8	100,0	256
Kettő	36,7	63,3	100,0	259
Három vagy több	48,8	51,3	100,0	80
<i>Összesen</i>	<i>49,7</i>	<i>50,3</i>	<i>100,0</i>	<i>1430</i>

F4.76. táblázat Nyugdíjkiadások növekedését az adók növekedése árán istámogatók aránya a kérdezés típusa szerint szerint

<i>Kérdezés</i>	<i>Nyugdíjkiadások csökkenését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Nem volt adó-infó	49,5	50,5	100,0	733
Volt adó információ	49,9	50,1	100,0	699
<i>Összesen</i>	<i>49,7</i>	<i>50,3</i>	<i>100,0</i>	<i>1432</i>

F4.77. táblázat Nyugdíjkiadások (és az adók) csökkentését támogatók aránya korosztályok szerint

<i>Korcsoportok</i>	<i>Nyugdíjkiadások csökkentését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
18-39 évesek	7,3	92,7	100,0	564
40-59 évesek	4,8	95,2	100,0	482
60 évesnél idősebbek	3,2	96,8	100,0	313
<i>Összesen</i>	<i>5,4</i>	<i>94,6</i>	<i>100,0</i>	<i>1359</i>

F4.78. táblázat A nyugdíjkiadások (és az adók) csökkentését támogatók aránya településtípus szerint

<i>Településtípus</i>	<i>Nyugdíjkiadások csökkentését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Község	6,6	93,4	100,0	453
Város	4,5	95,5	100,0	441
Megyeszékhely	6,3	93,7	100,0	255
Budapest	3,8	96,2	100,0	211
<i>Összesen</i>	<i>5,4</i>	<i>94,6</i>	<i>100,0</i>	<i>1360</i>

F4.79. táblázat Nyugdíjkiadások (és az adók) csökkentését támogatók aránya munkaerőpiaci státus szerint

<i>Státus</i>	<i>Nyugdíjkiadások csökkentését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Önálló	2,2	97,8	100,0	89
Alkalmazott	6,4	93,6	100,0	551
Inaktív	5,1	94,9	100,0	705
<i>Összesen</i>	<i>5,4</i>	<i>94,6</i>	<i>100,0</i>	<i>1345</i>

F4.80. táblázat Nyugdíjkiadások (és az adók) csökkentését támogatók aránya jövedelmi kategóriák szerint

<i>Jövedelmi ötödök</i>	<i>Nyugdíjkiadások csökkentését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
I. (alsó)	7,7	92,3	100,0	235
II.	6,4	93,6	100,0	235
III.	5,9	94,1	100,0	237
IV.	2,6	97,4	100,0	232
V. (felső)	4,5	95,5	100,0	242
<i>Összesen</i>	<i>5,4</i>	<i>94,6</i>	<i>100,0</i>	<i>1181</i>

F4.81. táblázat Nyugdíjkiadások (és az adók) csökkentését támogatók aránya a családban élő gyermekek száma szerint

<i>Gyermekek száma</i>	<i>Nyugdíjkiadások csökkentését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Nincs	5,1	94,9	100,0	788
Egy	7,1	92,9	100,0	252
Kettő	4,5	95,5	100,0	246
Három vagy több	6,8	93,2	100,0	73
<i>Összesen</i>	<i>5,4</i>	<i>94,6</i>	<i>100,0</i>	<i>1359</i>

F4.82. táblázat A nyugdíjkiadások (és az adók) csökkenését támogatók aránya a kérdezés típusa szerint

<i>Kérdezés</i>	<i>Nyugdíjkiadások csökkenését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Nem volt adó-infó	6,8	93,2	100,0	692
Volt adó információ	4,2	95,8	100,0	669
<i>Összesen</i>	<i>5,5</i>	<i>94,5</i>	<i>100,0</i>	<i>1361</i>

F4.83. táblázat Oktatási kiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya korosztályok szerint

<i>Korcsoportok</i>	<i>Oktatási kiadások növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
18-39 évesek	52,9	47,1	100,0	582
40-59 évesek	40,0	60,0	100,0	510
60 évesnél idősebbek	30,7	69,3	100,0	342
<i>Összesen</i>	<i>43,0</i>	<i>57,0</i>	<i>100,0</i>	<i>1434</i>

F4.84. táblázat Oktatási kiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya iskolai végzettség szerint

<i>Iskolai végzettség</i>	<i>Oktatási kiadások növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Max. 8 általános	28,9	71,1	100,0	516
Szaktanács	42,2	57,8	100,0	405
Befejezett középfokú	54,1	45,9	100,0	353
Felsőfokú	67,3	32,7	100,0	159
<i>Összesen</i>	<i>43,1</i>	<i>56,9</i>	<i>100,0</i>	<i>1433</i>

F4.85. táblázat Az oktatási kiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya településtípus szerint

<i>Településtípus</i>	<i>Oktatási kiadások növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Község	33,3	66,7	100,0	490
Város	48,9	51,1	100,0	462
Megyeszékhely	46,6	53,4	100,0	262
Budapest	48,4	51,6	100,0	219
<i>Összesen</i>	<i>43,1</i>	<i>56,9</i>	<i>100,0</i>	<i>1433</i>

F4.86. táblázat Oktatási kiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya jövedelmi kategóriák szerint

<i>Jövedelmi ötödök</i>	<i>Oktatási kiadások növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
I. (alsó)	37,8	62,2	100,0	249
II.	40,7	59,3	100,0	248
III.	43,1	56,9	100,0	248
IV.	42,0	58,0	100,0	250
V. (felső)	50,8	49,2	100,0	250
<i>Összesen</i>	<i>42,9</i>	<i>57,1</i>	<i>100,0</i>	<i>1245</i>

F4.87. táblázat Oktatási kiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya a kérdezett egészségi állapota szerint

<i>Egészségi állapot</i>	<i>Oktatási kiadások növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Kiegyensúlyozott	55,2	44,8	100,0	475
Változóan jó	44,0	56,0	100,0	455
Változó, inkább rossz	33,2	66,8	100,0	280
Inkább rossz	27,9	72,1	100,0	222
<i>Összesen</i>	<i>43,1</i>	<i>56,9</i>	<i>100,0</i>	<i>1432</i>

F4.88. táblázat Oktatási kiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya a családban élő gyermekek száma szerint

<i>Gyermekek száma</i>	<i>Oktatási kiadások növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Nincs	41,0	59,0	100,0	835
Egy	40,5	59,5	100,0	257
Kettő	48,33	51,7	100,0	259
Három vagy több	54,3	45,7	100,0	81
<i>Összesen</i>	<i>42,9</i>	<i>57,1</i>	<i>100,0</i>	<i>1432</i>

F4.89. táblázat Oktatási kiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya a biztosítással rendelkezők és nem rendelkezők között

<i>Biztosítások száma</i>	<i>Oktatási kiadások növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Nincs	33,2	66,8	100,0	397
Egy	43,5	56,5	100,0	483
Kettő vagy több	49,7	50,3	100,0	555
<i>Összesen</i>	<i>43,1</i>	<i>56,9</i>	<i>100,0</i>	<i>1435</i>

F4.90. táblázat Az oktatási kiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya a képzeletbeli szerencsejátékban hozott döntések szerint

<i>Kockázatvállalási hajlandóság</i>	<i>Oktatási kiadások növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Nem játszik	40,3	59,7	100,0	729
Csak jó esély esetén	48,3	51,7	100,0	362
Kisebbségi eséllyel is	50,0	50,0	100,0	150
Igen kis eséllynél is	37,5	62,5	100,0	144
<i>Összesen</i>	<i>43,2</i>	<i>56,8</i>	<i>100,0</i>	<i>1385</i>

F4.91. táblázat Az oktatási kiadások növekedését az adók növelése árán is támogatók aránya a kérdezés típusa szerint

<i>Kérdezés</i>	<i>Oktatási kiadások csökkenését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Nem volt adó-infó	40,2	59,8	100,0	733
Volt adó információ	45,9	54,1	100,0	701
<i>Összesen</i>	<i>43,0</i>	<i>57,0</i>	<i>100,0</i>	<i>1434</i>

F4.92. táblázat Oktatási kiadások (és az adók) csökkentését támogatók aránya korosztályok szerint

<i>Korcsoportok</i>	<i>Oktatási kiadások csökkentését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
18-39 évesek	5,5	94,5	100,0	565
40-59 évesek	2,9	97,1	100,0	483
60 évesnél idősebbek	5,1	94,9	100,0	313
<i>Összesen</i>	4,5	95,5	100,0	1361

F4.93. táblázat Oktatási kiadások (és az adók) csökkentését támogatók aránya iskolai végzettség szerint

<i>Iskolai végzettség</i>	<i>Oktatási kiadások csökkentését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Max. 8 általános	3,4	96,6	100,0	470
Szakmunkás	7,1	92,9	100,0	392
Középfokú	3,5	96,5	100,0	343
Felsőfokú	3,2	96,8	100,0	156
<i>Összesen</i>	4,5	95,5	100,0	1361

F4.94. táblázat Az oktatási kiadások (és az adók) csökkentését támogatók aránya településtípus szerint

<i>Településtípus</i>	<i>Oktatási kiadások csökkentését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Község	3,1	96,9	100,0	453
Város	3,6	96,4	100,0	442
Megyeszékhely	5,9	94,1	100,0	254
Budapest	7,5	92,5	100,0	212
<i>Összesen</i>	4,5	95,5	100,0	1361

F4.95. táblázat Oktatási kiadások (és az adók) csökkentését támogatók aránya jövedelmi kategóriák szerint

<i>Jövedelmi ötödök</i>	<i>Oktatási kiadások csökkentését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
I. (alsó)	4,3	95,7	100,0	235
II.	3,4	96,6	100,0	235
III.	4,6	95,4	100,0	237
IV.	4,3	95,7	100,0	233
V. (felső)	5,0	95,0	100,0	242
<i>Összesen</i>	4,3	95,7	100,0	1182

F4.96. táblázat Oktatási kiadások (és az adók) csökkentését támogatók aránya a kérdezett egészségi állapota szerint

<i>Egészségi állapot</i>	<i>Oktatási kiadások csökkentését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Kiegyensúlyozott	3,7	96,3	100,0	464
Változóan jó	5,3	94,7	100,0	432
Változó, inkább rossz	4,2	95,8	100,0	264
Inkább rossz	5,0	95,0	100,0	201
<i>Összesen</i>	<i>4,5</i>	<i>95,5</i>	<i>100,0</i>	<i>1361</i>

F4.97. táblázat Oktatási kiadások (és az adók) csökkentését támogatók aránya a családban élő gyermekek száma szerint

<i>Gyermekek száma</i>	<i>Oktatási kiadások csökkentését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Nincs	5,1	94,9	100,0	788
Egy	4,0	96,0	100,0	252
Kettő	2,8	97,2	100,0	246
Három vagy több	4,1	95,9	100,0	73
<i>Összesen</i>	<i>4,4</i>	<i>95,6</i>	<i>100,0</i>	<i>1359</i>

F4.98. táblázat Oktatási kiadások (és az adók) csökkentését támogatók aránya a biztosítással rendelkezők és nem rendelkezők között

<i>Biztosítások száma</i>	<i>Oktatási kiadások csökkentését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Nincs	5,0	95,0	100,0	381
Egy	4,6	95,4	100,0	452
Kettő vagy több	4,0	96,0	100,0	528
<i>Összesen</i>	<i>4,5</i>	<i>95,5</i>	<i>100,0</i>	<i>1361</i>

F4.99. táblázat Az oktatási kiadások (és az adók) csökkentését támogatók aránya a képzeletbeli szerencsejátékban hozott döntések szerint

<i>Kockázatvállalási hajlandóság</i>	<i>Oktatási kiadások csökkentését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Nem játszik	5,1	94,9	100,0	685
Csak jó esély esetén	3,8	96,2	100,0	346
Kisebb eséllyel is	2,7	97,3	100,0	148
Igen kis eséllynél is	4,4	95,6	100,0	137
<i>Összesen</i>	<i>4,4</i>	<i>95,6</i>	<i>100,0</i>	<i>1316</i>

F4.100. táblázat Az oktatási kiadások (és az adók) csökkenését támogatók aránya a kérdezés típusa szerint

<i>Kérdezés</i>	<i>Oktatási kiadások csökkenését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Nem volt adó-infó	5,2	94,8	100,0	692
Volt adó információ	3,7	96,3	100,0	669
<i>Összesen</i>	4,5	95,5	100,0	1361

F4.101. táblázat A rendőrségi kiadások (és az adók) csökkenését támogatók aránya nemek szerint

<i>Kérdezett neme</i>	<i>Rendőrségi kiadások csökkenését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Nő	18,5	81,5	100,0	763
Férfi	24,7	75,3	100,0	671
<i>Összesen</i>	21,4	78,6	100,0	1434

F4.102. táblázat Rendőrségi kiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya korosztályok szerint

<i>Korcsoportok</i>	<i>Rendőrségi kiadások növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
18-39 évesek	21,5	78,5	100,0	582
40-59 évesek	20,0	80,0	100,0	509
60 évesnél idősebbek	23,7	76,3	100,0	342
<i>Összesen</i>	21,5	78,5	100,0	1433

F4.103. táblázat A rendőrségi kiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya településtípus szerint

<i>Településtípus</i>	<i>Rendőrségi kiadások növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Község	18,2	81,8	100,0	490
Város	16,7	83,3	100,0	462
Megyeszékhely	28,0	72,0	100,0	261
Budapest	30,9	69,1	100,0	220
<i>Összesen</i>	21,4	78,6	100,0	1433

F4.104. táblázat Rendőrségi kiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya jövedelmi kategóriák szerint

<i>Jövedelmi ötödök</i>	<i>Rendőrségi kiadások növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
I. (alsó)	15,6	84,4	100,0	250
II.	15,3	84,7	100,0	249
III.	21,8	78,2	100,0	248
IV.	23,6	76,4	100,0	250
V. (felső)	28,4	71,6	100,0	250
<i>Összesen</i>	<i>20,9</i>	<i>79,1</i>	<i>100,0</i>	<i>1247</i>

F4.105. táblázat Rendőrségi kiadások növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya a biztosítással rendelkezők és nem rendelkezők között

<i>Biztosítások száma</i>	<i>Rendőrségi kiadások növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Nincs	16,9	83,1	100,0	397
Egy	23,0	77,0	100,0	482
Kettő vagy több	23,4	76,6	100,0	555
<i>Összesen</i>	<i>21,5</i>	<i>78,5</i>	<i>100,0</i>	<i>1434</i>

F4.106. táblázat A rendőrségi kiadások (és az adók) csökkenését támogatók aránya nemek szerint

<i>Kérdezett neme</i>	<i>Rendőrségi kiadások csökkenését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Nő	15,1	84,9	100,0	717
Férfi	15,3	84,7	100,0	642
<i>Összesen</i>	<i>15,2</i>	<i>84,8</i>	<i>100,0</i>	<i>1359</i>

F4.107. táblázat Rendőrségi kiadások (és az adók) csökkentését támogatók aránya korosztályok szerint

<i>Korcsoportok</i>	<i>Rendőrségi kiadások csökkentését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
18-39 évesek	18,4	81,6	100,0	564
40-59 évesek	12,7	87,3	100,0	481
60 évesnél idősebbek	13,1	86,9	100,0	314
<i>Összesen</i>	<i>15,2</i>	<i>84,8</i>	<i>100,0</i>	<i>1359</i>

F4.108. táblázat A rendőrségi kiadások (és az adók) csökkentését támogatók aránya településtípus szerint

<i>Településtípus</i>	<i>Rendőrségi kiadások csökkentését...</i>			
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	<i>N</i>
Község	13,2	86,8	100,0	453
Város	12,9	87,1	100,0	441
Megyeszékhely	16,5	83,5	100,0	254
Budapest	22,3	77,7	100,0	211
<i>Összesen</i>	<i>15,2</i>	<i>84,8</i>	<i>100,0</i>	<i>1359</i>

F4.109. táblázat Rendőrségi kiadások (és az adók) csökkentését támogatók aránya jövedelmi kategóriák szerint

<i>Jövedelmi ötödök</i>	<i>Rendőrségi kiadások csökkentését...</i>			
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	<i>N</i>
I. (alsó)	17,0	83,0	100,0	235
II.	19,3	80,7	100,0	233
III.	14,8	85,2	100,0	237
IV.	13,3	86,7	100,0	233
V. (felső)	10,4	89,6	100,0	241
<i>Összesen</i>	<i>14,9</i>	<i>85,1</i>	<i>100,0</i>	<i>1179</i>

F4.110. táblázat Rendőrségi kiadások (és az adók) csökkentését támogatók aránya a biztosítással rendelkezők és nem rendelkezők között

<i>Biztosítások száma</i>	<i>Rendőrségi kiadások csökkentését...</i>			
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	<i>N</i>
Nincs	17,1	82,9	100,0	381
Egy	12,6	87,4	100,0	451
Kettő vagy több	15,9	84,1	100,0	528
<i>Összesen</i>	<i>15,1</i>	<i>84,9</i>	<i>100,0</i>	<i>1360</i>

F4.111. táblázat Szociális segélyek növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya iskolai végzettség szerint

<i>Iskolai végzettség</i>	<i>Szociális segélyek növekedését...</i>			
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	<i>N</i>
Max. 8 általános	36,2	63,8	100,0	516
Legfeljebb középfokú	31,1	68,9	100,0	758
Felsőfokú	25,8	74,2	100,0	159
<i>Összesen</i>	<i>32,4</i>	<i>67,6</i>	<i>100,0</i>	<i>1433</i>

F4.112. táblázat A szociális segélyek növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya településtípus szerint

<i>Településtípus</i>	<i>Szociális segélyek növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Község	33,0	67,0	100,0	491
Város	30,7	69,3	100,0	463
Megyeszékhely	29,5	70,5	100,0	261
Budapest	38,2	61,8	100,0	220
<i>Összesen</i>	<i>32,4</i>	<i>67,6</i>	<i>100,0</i>	<i>1435</i>

F4.113. táblázat Szociális segélyek növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya jövedelmi kategóriák szerint

<i>Jövedelmi ötödök</i>	<i>Szociális segélyek növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
I. (alsó)	40,2	59,8	100,0	249
II.	34,7	65,3	100,0	248
III.	29,0	71,0	100,0	248
IV.	27,3	72,7	100,0	249
V. (felső)	32,0	68,0	100,0	250
<i>Összesen</i>	<i>32,6</i>	<i>67,4</i>	<i>100,0</i>	<i>1244</i>

F4.114. táblázat Szociális segélyek növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya a családban élő gyermekek száma szerint

<i>Gyermekek száma</i>	<i>Szociális segélyek növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Nincs	33,4	66,6	100,0	836
Egy	29,6	70,4	100,0	257
Kettő	27,8	72,2	100,0	259
Három vagy több	45,0	55,0	100,0	80
<i>Összesen</i>	<i>32,3</i>	<i>67,7</i>	<i>100,0</i>	<i>1432</i>

F4.115. táblázat Szociális segélyek növekedését az adók növekedése árán is támogatók aránya a biztosítással rendelkezők és nem rendelkezők között

<i>Biztosítások száma</i>	<i>Szociális segélyek növekedését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Nincs	41,1	58,9	100,0	397
Egy	31,5	68,5	100,0	483
Kettő vagy több	26,8	73,2	100,0	555
<i>Összesen</i>	<i>32,3</i>	<i>67,7</i>	<i>100,0</i>	<i>1435</i>

F4.116. táblázat Szociális segélyek (és az adók) csökkentését támogatók aránya iskolai végzettség szerint

Iskolai végzettség	Szociális segélyek csökkentését...			N
	Támogat- ná(%)	Nem (%)	Együtt	
Max. 8 általános	16,4	83,6	100,0	469
Legfeljebb középfokú	17,6	82,4	100,0	734
Felsőfokú	20,5	79,5	100,0	156
Összesen	17,5	82,5	100,0	1359

F4.117. táblázat A szociális segélyek (és az adók) csökkentését támogatók aránya településtípus szerint

Településtípus	Szociális segélyek csökkentését...			N
	Támogat- ná(%)	Nem (%)	Együtt	
Község	16,1	83,9	100,0	453
Város	19,0	81,0	100,0	442
Megyeszékhely	18,5	81,5	100,0	254
Budapest	16,6	83,4	100,0	211
Összesen	17,6	82,4	100,0	1360

F4.118. táblázat Szociális segélyek (és az adók) csökkentését támogatók aránya jövedelmi kategóriák szerint

Jövedelmi ötödök	Szociális segélyek csökkentését...			N
	Támogat- ná(%)	Nem (%)	Együtt	
I. (alsó)	17,0	83,0	100,0	235
II.	17,5	82,5	100,0	234
III.	21,5	78,5	100,0	237
IV.	16,7	83,3	100,0	233
V. (felső)	16,9	83,1	100,0	242
Összesen	18,0	82,0	100,0	1181

F4.119. táblázat Szociális segélyek (és az adók) csökkentését támogatók aránya a családban élő gyermekek száma szerint

Gyermekek száma	Szociális segélyek csökkentését...			N
	Támogat- ná(%)	Nem (%)	Együtt	
Nincs	16,8	83,2	100,0	788
Egy	19,8	80,2	100,0	252
Kettő	19,9	80,1	100,0	246
Három vagy több	11,1	88,9	100,0	72
Összesen	17,6	82,4	100,0	1358

F4.120. táblázat Szociális segélyek (és az adók) csökkentését támogatók aránya a biztosítással rendelkezők és nem rendelkezők között

<i>Biztosítások száma</i>	<i>Szociális segélyek csökkentését...</i>			<i>N</i>
	<i>Támogat- ná(%)</i>	<i>Nem (%)</i>	<i>Együtt</i>	
Nincs	14,2	85,8	100,0	381
Egy	18,4	81,6	100,0	451
Kettő vagy több	19,3	80,7	100,0	528
<i>Összesen</i>	<i>17,6</i>	<i>82,4</i>	<i>100,0</i>	<i>1360</i>